

AVERTISMENT

Prezentul text este o versiune substanțial ameliorată și adăugită a primei părți din Dubla sacrificare a lui Eminescu (1997, 1999). Imboldul de a scrie această serie de nu mai puțin de trei variante, devenită, între timp, un fel best-seller, o datorez inimosului editor și scriitor Mihail I. Vlad, directorul Editurii Macarie din Târgoviște, care, întâmplător, mi-a pus la dispoziție cartea lui Ovidiu Vuia despre Eminescu, apărută în Elveția, în 1989. Tot pe atunci, tocmai se tipărise și lucrarea lui N. Georgescu, A doua viață a lui Eminescu (1994. La Macarie, a și ieșit de sub teascuri întâia ediție, care s-a bucurat de un succes neașteptat, trezind numeroase controverse. Grație lui Mihai Aduage, ea a intrat și pe piața din Basarabia, cu largi ecouri. O altă ediție s-a imprimat la Editura Serafimius din Brașov.

Azi, există un curent tot mai puternic în favoarea revizuirii imaginii biografiei eminesciene dintre 1883 - 1889, imagine care, cu siguranță, în pofida protestelor și rezistențelor, se va impune, în cele din urmă, și-n universități sau în manualele școlare. S-au raliat curentului de opinie de care vorbeam fie noi cercetători (Ion Filipciuc, Călin L. Cernăianu, Vitalie Pastuh-Culboteanu - Chișinău, D. Iordache - Cernăuți ș. a.), fie eminescologi de mare prestigiu, precum Zoe Dumitrescu-Bușulenga, Dimitrie Vatamaniuc, George Munteanu, Mihai Cimpoi.

Cum, între timp, s-au acumulat noi date, iar revalorificarea critică a izvoarelor mai vechi oferă surprize adesea spectaculoase, s-a ivit necesitatea conceperii unei căți autonome, fără partea a doua din edițiile anterioare, nu numai din rațiuni de spațiu editorial. Cercetarea de față se concentrează nu doar asupra faptului biografic, dar, îndeobște, vizează sensul ontologic al jertfei și jertfirii lui Eminescu, având ca finalitate emanciparea spiritualității culturale și politice a neamului românesc. Această nouă miză își găsește roadele datorită grupului editorial de la revista Scara din București.

Am pariat pe o strânsă arguție, bazată pe documente și pe rezultatele altor cercetători mai noi. Cartea se vrea o sinteză

cvasidefinitivă asupra destinului eminescian marcat de geniul publicistului care implică existența de model exemplar, fără de care cultura și civilizația unui popor s-ar năru. După atâtea decenii de comunism și după prăbușirea morală și economică de după 1989, Eminescu rămâne steaua călăuzitoare în regăsirea drumului salvator. Acesta este sensul jertfei și al jertfirii lui, de care poetul a fost conștient până la intoxicarea finală cu mercur, care i-a pricinuit nu numai o infernală suferință psihică și morală, dar și moartea fizică. Pentru a se ajunge la adevărul, a fost nevoie, însă, de un veritabil „cutremur” în eminescologie, aflat acum în plină derulare. Rezultatele finale se vor desluși când lava vulcanului în fierbere va începe să se răcească și-și va contura noile forme de relief.

Autorul

Motto: „Mai deunezi îmi spunea că el este «ein aufgebener Mensch» („un om sacrificat”, n. n., Th. C.), și în adevăr acesta e sentimentul ce pare că-l are despre sine”. (Scrisoarea lui Petre Th. Missir către Titu Maiorescu, Iași, 13 mai 1884)

1. PRELIMINARII. FALSUL CULT EMINESCU

După numeroasele pagini biografice eminesciene, între care strălucesc, îndeobște, două cărți (Viața lui Mihai Eminescu de G. Călinescu, 1932 și Hyperion, I de George Munteanu, 1973), se părea că n-a mai rămas nimic de spus despre existența lumească a lui Eminescu. Cât privește promisiunile regretatului Ion Roșu¹, acestea n-au fost împlinite, biografia sa oprindu-se la un singur volum, nu lipsit de interes. Surpriza a venit din altă parte, prefigurată de unele articole din revista Luceafărul, semnate de Mihai Ungheanu și N. Georgescu. Ele se refereau la perioada cea mai tragică, dar și cea mai obscură a vieții lui Eminescu - anii 1883 - 1889. Încă de pe atunci (1986 - 1989), reacțiile de protest n-au întârziat să apară, căci amintiții critici tulburau serios o anumită imagine oficială asupra anilor de boală. Părea că G. Călinescu și urmașii săi spusese esențialul, cristalizaseră un șablon convenabil despre un Eminescu victimă a unei agonii încheiate la 15 iunie 1989 printr-o „paralizie generală”, pe fondul unui sifilis congenital matern, asociat cu alcoolismul și cu alte abuzuri. Ziua de 28 iunie 1983 era declarată ca debutul morții intelectuale, după care au urmat 6 ani sterili, compătimiți de toată lumea. La crearea acestei imagini au contribuit deopotrivă medici de prestigiu (savantul G. Marinescu și Panait Zosin, de pildă), biografi, foști prieteni sau dușmani, oameni politici etc.

1 - Cf. Ion Rosu, *Legendă și adevăr în biografia lui M. Eminescu, I. Originile*, Edit. Cartea Românească, București, 1989.

Două cărți, semnate de Ovidiu Vuia și N. Georgescu,² m-au determinat să recitesc capitolele despre anii de boală din biografiile eminesciene ale lui G. Călinescu, George Munteanu, Zoe Dumitrescu-Bușulenga, D. Murărașu, Petru Rezuș sau Augustin Z. N. Pop. Majoritatea lor, într-adevăr, au o latură comună: amestecul derutant de documentaristică și poezie, lucrurile fiind vădit deformate prin prisma exclusivă a nebuliei. Încât obiecția formulată de N. Georgescu că eminescologia suferă încă de lipsa interpretării critice a izvoarelor mi se pare legitimă, câtă vreme nu există o instituție națională Eminescu și câtă vreme eminescologia va continua să fie doar preocuparea unor pasionați de poetul național.³ Să nu uităm că nici preconizata „catedră Eminescu” nu s-a realizat.⁴ Și încă se mai vorbește de un cult Eminescu, devenit cal de bătaie al modei „demitizante” de după 1989. El există ca atmosferă, dar niciodată n-a devenit instituție culturală a statului român. Eminescu n-a ajuns să marcheze politica românească oficială, exceptând unele momente pasagere (când liberalii i-au adoptat ideea prin noi înșine, după moartea lui I. C. Brătianu), deși el este întemeietorul doctrinei naționale moderne. Dimpotrivă, opera lui a fost cu grijă separată de structurile de profunzime ale politicii

2 - Între timp, după 1997, când am publicat prima ediție la *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Edit. Macarie, Târgoviște, au mai apărut studii semnate de Ion Filipciuc, D. Vatamaniuc, Călin L. Cernaianu s. a.

3 - Cf. N. Georgescu, *A doua viață a lui Eminescu*, Edit. Europa Nova, București, 1994, p. 41.

4 - La cincizeci de ani de la moartea poetului, Pompiliu Constantinescu scria cunoscutul articol *O catedră Eminescu*, în care pleda pentru instituționalizarea cercetărilor eminesciene, argumentând: "Poet, critic al culturii, ziarist și polemist, doctrinar al naționalismului, critic literar și dramatic, culegător de folclor, preocupat de filologie, de pedagogie, de metafizica, de politica și de câte altele, Eminescu este un geniu complet și complex, iar opera lui are atingeri cu atâtea domenii ale spiritului". (Cf. Pompiliu Constantinescu, *O catedră Eminescu*, Edit. Junimea, Iași, 1987, col. "Eminesciana" , p. 153).

naționale, publicistica fiind interzisă după al doilea război mondial, efectele prelungindu-se până azi. Nu e simptomatic că Eminescu are atâția dușmani înverșunați și după 1989? În mod fățarnic se vorbește de „statutul” de poet național. În realitate, de un secol încoace, Eminescu este înlăturat, sub o formă sau alta - cu excepția unor perioade, ca, de pildă, anii premergători Marii Uniri - de la plăsmuirea destinului nostru național. Iar anii bolii au directă legătură cu această interdicție a lui Eminescu și consacra o sacrificare ce datează din una dintre cele mai negre zile ale istoriei românești: 28 iunie 1883. N-am găsit echivalente pentru asemenea zi decât 26 iunie 1940, sau 23 august 1944, ziua arestării mareșalului Antonescu. Aceste zile sunt legate de hotărâri imperiale care au pecetluit soarta țării pentru decenii întregi.

Am temeieri să cred că așa-zisul „cult Eminescu” este o diversiune ad hoc confecționată pentru a preveni și a face ineficace un veritabil cult Eminescu. Om al adevărului, al verticalității morale, al cuprinderii ființei românești în abisurile și luminișurile ei, o dată asimilat la corpul statului român, Eminescu ar deveni ceea ce s-a vrut întreaga viață - arheul ivirii sale în universalitate, adică al unui stat modern, democratic, civilizată, demn de a sta alături de marile culturi și civilizații ale Europei. Prin numita diversiune, însă, se creează impresia (pe care naivii o iau ca atare) că eminescianismul este, dimpotrivă, un element nefast, inamicul public nr. 1 al democrației și statului român. Nu întâmplător unul dintre sprijinatorii involuntari și candidi ai curentului antieminescian asimila „cultul pentru poet” cu acela al lui Ceaușescu (Gh. Grigurcu). Cum deșănțatul cult ceaușist (confecționat și întreținut de cei care se declară, azi, anticomuniști și anticeaușiști), ne-a dus la dezastru, prin echivalare, se sugerează că eșecul României se datorează atât comunismului, cât și „naționalismului” eminescian. În realitate, statul român n-a atins niciodată exigențele lui Eminescu, fiindcă nici nu și-a propus vreodată, deși marii gânditori au pledat statornic pentru asimilarea organică a eminescianismului ca temei al ființei noastre. Invoc aici cuvintele lui Simion Mehedinți, fiindcă ele mi se par

foarte potrivite pentru starea actuală a României: „Cum a purtat Eminescu în sufletul său durerea românilor din toate timpurile și din toate țările românești n-a mai purtat-o nimeni.

Numai urmând învățăturile lui, mai pot afla urmașii calea mântuirii din prăpastia în care am căzut.

Cine va călca alături va rătăci...

Se nenorocește pe sine și va nenoroci și pe alții făcând să crească ruina țării, în loc de a o scădea”.

Este echivalabil cultul lui Eminescu raportat la mizeria zelatorilor ceaușiști? Întrebarea e retorică, fiindcă situațiile sunt antitetice. De aceea, luând atitudine împotriva „demitizanților” improvizați, de ultimă oră, George Munteanu scria:”«idolatrizarea» celui de la care am moștenit Scrisorile, Luceafărul, Doina, Glossă, e singurul «cult» căruia eu unul nu-i descopăr nici o prihană.”⁵

Așa se explică de ce în 1992 cunoscutul eminescolog parafraza celebrul Zurük zu Kant! prin Înapoi la Eminescu!⁶ Dar, repet, cultul pentru Eminescu, dacă există, el e privilegiul unui cerc de inițiați, fără influență asupra istoriei concrete a românilor. Acest cult, bazat pe o profundă cunoaștere a operei eminesciene, nu poate fi confundat cu diverse festivisme de ocazie, când se pronunță fraze sforăitoare („Nu slăvindu-te pe tine... lustruindu-se pe el / Sub a numelui tău umbră”. - Scrisoarea I).

Nici în școală nu există un veritabil cult Eminescu. Puțini profesori știu să-l facă accesibil pe scriitor. Dacă există elevi „sătui” de Eminescu (după cum ne asigură, în ultima vreme, N. Manolescu), e fiindcă aceștia sunt deopotrivă „sătui” (din varii pricini) și de I. Creangă, și de T. Arghezi, și de Hortensia Papadat-Bengescu etc. Când ți se propune ca ideal, în spirit pseudo-postmodernist, cultura de tip Coca-Cola, e normal ca

5 - George Munteanu, *Eminescu și antinomiile posterității*, Edit. Albatros, București, 1998, p. 239. Vezi și Paul Everac, *Cultul personalității lui Eminescu*, "Adevărul literar și artistic", 26 mai 1998, p. 14.

6 - *Ibidem*, p. 281.

Eminescu și valorile clasice, în genere, să fie privite ca anacronisme. Nu Eminescu e vinovat dacă nu-i mai spune nimic lui Cristian Preda, bunăoară, ci o anume inaptitudine culturală care amenință cu lichidarea ființei europene.

Altminteri, un poet basarabean pătruns de duhul curat al eminescianismului, Nicolae Dabija, contrazice, recent, profeția lui T. Maiorescu relativ la influența ce o va avea poetul în secolul al XX-lea. E adevărat, poetul a marcat pe mării gânditori și scriitori ai secolului, dar n-a devenit mit național, fiindcă n-a modelat din temelii viața politică, socială și morală, grație clivajului dintre „pătura superpusă” și națiunea profundă. În consecință, spune Nicolae Dabija într-un editorial, secolul al XX-lea a aparținut mai degrabă eroilor lui Caragiale decât lui Eminescu.⁷

Conchizând, se poate vorbi în România modernă de un pseudo-cult Eminescu. Perpessicius l-a numit ca atare încă dintre cele două războaie mondiale, când constata că oficialitățile nu găseau fonduri nici măcar pentru o statuie a poetului. Se întreba cu ironie Perpessicius: „Nu sunt, oare, acestea, semnele celui mai autentic cult - Eminescu?”⁸

7 - Nicolae Dabija, *Secolul lui Caragiale*, în "Literatură și artă", Chișinău, nr. 3 (2787), 21 ianuarie 1999, p. 1.

8 - Perpessicius, *Eminesciana*, Edit. Junimea, Iași, 1983, p. 443.

2. VIDUL SPIRITUAL

De aceea, cu mâhnire o spun, 28 iunie 1883 este o cheie hermeneutică pentru istoria românească modernă și ea marchează înlăturarea lui Eminescu de la făurirea destinului românesc. De atunci, orice mișcare politică ce și-l revendică, este marginalizată și descrisă în culori sumbre. E suficient să amintesc tragica eroare a lui Panait Istrati, care, în numele idealurilor kominterniste, a declanșat, în 1924, un aberant atac împotriva lui Eminescu.⁹ Când Panait Istrati se va trezi din drogarea ideologică și se va întoarce la matca naționalismului eminescian, el însuși va fi condamnat la moarte civilă.¹⁰

Nu știu dacă N. Georgescu și-a dat seama pe deplin de importanța concluziilor sale la care a ajuns după investigații arhivistice de peste cincisprezece ani. În orice caz, punctul nodal al cercetărilor sale este ziua de 28 iunie 1883, ziua condamnării la moarte civilă a geniului eminescian. Cei mai mulți comentatori - și n-au fost puțini - , seduși îndeobște de unele aspecte senzaționale, au trecut cu seninătate pe lângă mesajul cărții. Numai urmașii peste timp ai celor care au „semnat” sentința morții civile a poetului au înțeles „primejdia” și au încercat s-o ridiculizeze, reducând-o la senzaționalul ieftin.

În ce mă privește, n-am putut să reacționez prompt, la prima lectură a cărții, în 1994. M-au reținut unele puncte „vul-

9 - Panait Istrati, *Între neam și umanitate*, în "Adevărul literar și artistic", 21 septembrie 1924.

10 - Cf. Mihai Ungheanu, *Panait Istrati și kominternul*, Edit. Porto-Franco, Galați, 1994, pp. 49-53.

nerabile”, legate mai ales de interpretarea cifrelor masonice implicate, începând cu faimosul interogatoriu de la 13 iunie 1889, luat de judecătorul Bursan și terminând cu celebrul pasaj final din biografia călinesciană, sau ediția de Poesii a lui Titu Maiorescu. Iată, însă, că, între timp, mi-a căzut sub ochi o carte a unui medic psihiatru român din exil, Ovidiu Vuia, publicată (tot după îndelungi investigații) în 1989, pătrunsă cu greu în țară și neștiindu-se mai nimic despre ea.¹¹ Evident, lucrarea i-a rămas necunoscută, la vremea aceea, și lui N. Georgescu.

Studiile lui Ovidiu Vuia veneau în sprijinul tezelor lui N. Georgescu, dar primul, în mod aparent paradoxal, va nega posibila coroborare, în ultimele sale cărți în care și-a revizuit unele concluzii.¹² Era o supărare la mijloc pe care am înțeles-o prea bine. Volumul de la Editura Paco a fost demolat de câțiva specialiști, între care George Munteanu¹³ și Z. Ornea. Pricina reacției critice era diferită la cei doi autori. Adevărul e că Ovidiu Vuia se arăta un temperamental care se mișcă bine în domeniul său, dar care devine irelevant când se erijează în altceva (poet, critic literar etc.), comițând nu numai greșeli de scriere, de informare și naivități interpretativ-sentimentale, ci dând și sentințe disproporționate, agresive, ca, de pildă, etichetarea eminescologilor George Munteanu și Petru Rezuș ca „retrograzi” numai din pricină că au preluat de la alții diagnosticul de sifilis congenital matern cu paralizie generală progresivă, în ce-l privește pe Eminescu. Rectificarea erorii se putea discuta la modul civilizată.

11 - Ovidiu Vuia, *Mihai Eminescu. 1889-1989*, Edit. Coresi, Viganello, Elveția, 1989. Între timp, cartea a apărut la o editura din țară, sub titlul *Misterul morții lui Eminescu* (Edit. Paco, București, 1996). De asemenea, *Spre adevărul Eminescu*, 2 vol., Râmnicu-Vâlcea, 2000. Cu regret, aflu că în 2001 Ovidiu Vuia a murit. George Munteanu s-a stins și el din viață în noiembrie, același an.

12 - Ovidiu Vuia, *Despre boala și moartea lui Eminescu. Studiu patografic*, Edit. "Făt-Frumos", București, 1997, ediție îngrijită de Gheorghe Sărac.

13 - Vezi George Munteanu, *Sutor; ne supra crepidam!*, în "Lucefărul", nr. 43/1996, p. 11.

La drept vorbind, o monografie de interes capital în cercetările eminescologice, cum e *Hyperion*, I, nu poate fi expeditată la tomberonul cu rebuturi din cauza unei erori biografice depistate de cineva mai avizat într-un domeniu. Evitând, în edițiile a doua și a treia ale *Duble sacrificări*... orice polemică sterilă cu Ovidiu Vuia, am uzat, în schimb, de cele două merite pe care el însuși și le recunoaște: diagnosticul bolii și cauza morții, pe de o parte, și schimbarea opticii cu privire la „întunecimea minții” dintre anii 1883-1889.

Voi începe cu ultimul aspect. Deși nu admitea evidența ¹⁴, Ovidiu Vuia se-ntâlnea cu Nicolae Georgescu în răspunsul la întrebarea dacă anii 1883-1889 au însemnat moartea intelectuală a geniului eminescian. Soluția ambilor este negativă. N. Georgescu s-a dovedit, însă, mai abil în confruntarea cu tradiția: „Biografiile moderne instituiesc modelul tiranic după care „ne-bunia“ și-a așternut definitiv umbra după primul atac, cel din iunie 1883, până la moarte - iar în intervalul 1884-1889 poetul n-a mai creat nimic”¹⁵. Printre cei dintâi mari eminescologi ai vremii care au impus ideea vidului intelectual se numără și G. Ibrăileanu, pentru ca să devină punct de vedere oficial, de neclintit, cu G. Călinescu și cu toate biografiile care l-au succedat.

Între teza vidului spiritual și diagnosticul paralizie generală progresivă pe fond luetic este o strictă condiționare. Judecând lucrurile în această ecuație, biografii, dacă doreau să fie consecvenți cu adevărul, s-au văzut nevoiți a transfera orice revenire a puterii creatoare într-un timp revolut, emițând ipoteza că toate poeziile publicate după 1883 sunt anterioare nefastului an. Și s-au găsit (sau și confecționat) argumente în acest sens. Cum lada de manuscrise era la Maiorescu, explicația nu putea fi decât transcrierea din memorie (mecanică?) a unor poezii mai vechi. Din acest punct de vedere, poetul avea comportamentul

14 - După mărturiile ulterioare ale lui N. Georgescu, s-a produs, totuși, o apropiere a pozițiilor lor, oglindit și de un schimb epistolar.

15 - N. Georgescu, *op. cit.*, p. 13.

unui impostor (sau autoplagiator), lipsit, altfel spus, de cel mai elementar simț moral, mințindu-se pe sine și pe ceilalți. Evident, cauza nu putea fi decât nebunia. Ea îl absolvea de orice responsabilitate. Ba, D. Murărașu merge până acolo, încât îi vede pe prietenii poetului dispuși a-i stimula iluziile, crezând că astfel îi fac un bine. Ilustrativă este povestea traducerii comediei cu subiect antic *Lad's* după *Le joueur de flûte* de Emile Augier, dar prin intermediarul german al lui Karl Saar *Lad's* oder der *Flötenspieler*. N. Petrașcu, fratele cunoscutului pictor, prieten al poetului, depusese mărturie că traducerea a făcut-o Eminescu în anul 1888. Într-o scrisoare din septembrie 1888, către Cornelia Emilian, Harieta confirmă că traducerea din *Lad's* a fost începută de Eminescu la Botoșani, în primăvara lui 1888.¹⁶ Veronica Micle reușise să-l smulgă pe poet de la Botoșani, unde dr. Iszac îl supusese (slujindu-se și de Harieta) tratamentului cu fricțiuni mercuriale, înrăutățindu-i starea sănătății. La București, în 1888, N. Petrașcu l-a găsit în toate facultățile mintale. Poetul i-a vorbit de proiecte literare și politice. Altminteri, a și reluat activitatea publicistică în acel an. N. Petrașcu avea sarcina supravegherii poetului. L-a îndemnat să lucreze și Eminescu i-a promis, aducându-i, peste o săptămână, un monolog dintr-un act. Era din *Lad's*. După mai multe amânări, perfect motivate de Eminescu¹⁷, piesa a fost citită, ca originală, în casa lui Maiorescu. Sub titlul care aparține lui Eminescu, stă scris de mâna poetului: comedie antică într-un act, // în versuri // de // Mihail Eminescu. Înșușirea piesei pare a fi dovada stării psihice de om rătăcit. Intrigă, însă, scrisul impecabil și transpunerea desăvârșită în septenari trohaici cu rime împerecheate. Nu încapă îndoială, traducerea e superioară originalului francez și versiunii germane a lui Saar. D. Murărașu nu crede spusele lui N. Petrașcu și pe cele ale Harietei

16 - Trimiterile la scrisorile Harietei către Cornelia Emilian se vor face după antologia lui Gheorghe Sărac *Documente privind adevărul despre boala și moartea lui Eminescu*, Edit. Malasi, București, 2000, aici, p. 86.

17 - A se vedea cele trei scurte scrisori trimise de poet - *Opere, XVI*, Edit. Academiei, București, 1989, p. 285.

(deoarece contrazic teza paraliziei generale) din corespondența cu Cornelia Emilian și emite ipoteza că traducerea e anterioară anului 1883. Spre consolarea poetului, T. Maiorescu ar fi scos, în acea zi, din ladă chiar manuscrisul cu *Lad's*, punându-i-l la dispoziție poetului, pentru ca după lectură hârtiile să reentre în depozitul aflat la critic.¹⁸

E greu de crezut că Maiorescu a jucat o asemenea piesă tragi-comică. Investigațiile lui Petru Creția atestă că traducerea e chiar din 1888 (între februarie și septembrie). Lucru sigur e că versiunea eminesciană s-a făcut după cea germană a lui Karl Saar. În 1942, I. E. Torouțiu a stabilit, ajutat de Philipp Reclam jr. din Leipzig, că traducerea lui Saar s-a tipărit în 1888.¹⁹ Piesa *Lad's* se constituie ca penultima mare performanță intelectuală a lui Eminescu. Rămâne enigma însușirii textului tradus. Dacă judecăm lucrurile numai în referențialul nebuniei, avem o explicație comodă. Se pare, însă, că pe Eminescu l-a durut enorm neîncrederea prietenilor. De aceea și ezita să iasă la rampă. Schimbând însă sistemul de referință, e posibilă o altă explicație. Nu cumva *Lad's*, în intenția lui Eminescu, e un caz din categoria sonetului despre Venetia, a primei versificări a basmului *Fata în grădina de aur* etc.? Asemenea versiuni sunt, în definitiv, niște traduceri în vederea unor creații originale, prin prelucrări succesive, iar editorii le includ în opera poetului. Deja titlul *Lad's* aparținea lui Eminescu și deja versiunea primă depășea originalul, ca în cazul sonetului după Cerri. Nimic nu garantează că poetul n-ar fi reluat textul în alte forme. Aici îi dau dreptate lui Ovidiu Vuia, care înclină și el spre o asemenea soluție. Jignit de compasiunea prietenilor și de acuzația implicită de plagiat, Eminescu s-a gândit să se „răzbune” pe prieteni oferindu-le o proză ironic-umoristică (dar care abordează, în realitate, tema

18 - D. Murărașu, *Mihai Eminescu. Viața și opera*, Edit. Eminescu, București, 1983, pp. 395-397.

19 - Cf. M. Eminescu, *Opere, VIII*, Edit. Academiei, București, 1988, pp. 1128-1129.

„nebuniei” omului sănătos), atribuind-o, de astă dată, lui Mark Twain și dând-o drept o traducere. Este vorba de schița *Clanț* cu toții, frați iubiți.²⁰ Problema e că acest „ultim hohot de râs” al lui Eminescu nu se găsește printre operele lui Mark Twain. Până se va descoperi o schiță cu acest titlu și acest conținut în bibliografia prozatorului american, povestea rămâne absolut stranie și mă tem că intră în joc uriașa noastră ignoranță în materie de Eminescu. Menționez că schița s-a tipărit întâia oară în *Fântâna Blanduziei*, la 18 decembrie 1888.²¹ Iar, peste toate, stilul „traducerii” este de o seninătate subtil-ironică fără cusur.

Un contemporan al poetului, I. Gh. Nicolescu, își aducea aminte că proza îi scandalizase pe cititorii din Iași pentru ambiguitatea licențioasă a cuvântului găuri din versurile: „*Clanț* cu toții, frați iubiți!/ Faceți găuri unde știți...” Un ieșean a trimis o scrisoare la redacție: „Eminescu a râs cu hohote și - dacă mi-aduc bine aminte - a păstrat fenomenala scrisoare./ Nu-l mai văzusem râzând cu atâta poftă!”²²

La scurt timp, vor mai apărea două articole de Eminescu: 1888 (25 decembrie 1888) și *Ziua de mâine* (1 ianuarie 1889). La acestea, sunt de adăugat articolele din *România liberă*, care s-ar putea să fie mai multe decât a reținut ediția academică, existând mărturia că poetul tipărea către două pe săptămână. Ultimul a fost restituit, cu argumente, de către N. Georgescu, care-l reține și la *Addenda* de la *A doua viață*... Articolul *Numele poetului* s-a tipărit în 13 ianuarie 1889 și a produs o zguduitură politică, pricinuind căderea guvernului. În consecință, ca și în 1883, poetul a fost, mai întâi, încarcerat la Mărcuța, de unde a ajuns la Institutul lui Șușu, unde i s-a dat lovitura de grație, fiind tratat, pentru a treia oară, cu mercur, dar de astă dată sub formă de injecții, ducându-l la aparența paraliziei generale sifilitice.

Am zăbovit asupra acestor întâmplări, fiindcă ele (împreună cu multe altele) atestă, cu jumătate de an înainte de moarte,

20 - Vezi și Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 33.

22 - Gh. Nicolescu, *Eminescu și "Fântâna Blanduziei"*, seria a II-a, nr. 1, 1 octombrie 1899, p. 1.

că teza vidului spiritual nu se susține. Petru Creția a demonstrat că poeziile date la tipar în anii bolii sunt superioare estetic variantelor din lada cu manuscrise de la Maiorescu, unele strofe fiind inedite. „În fond - se întreba eminescologul - de ce trebuie neapărat să fie poezii cu totul noi când toată viața asta făcuse, perfecționase ani după ani lucrări oricât de vechi. Dar, în al doilea rând, cel mai important este că aceste poezii, în varianta finală oferită de poet în acești ani târzii, au fost reelaborate și finisate așa cum Eminescu ar fi procedat în anii lui cei mai buni”²³. Mai mult decât atât, aceste „variante” finale exprimă exemplar „poezia categorială” la care ajunge poetul după 1882. La 10 aprilie 1882, Eminescu o informează pe Veronica Micle că lucrează la „Legenda Luceafărului”, care va marca o nouă etapă în lirica lui, superioară tuturor celorlalte: „Cred că e un gen cu totul nou acela pe care-l cultiv acum. E de o liniște perfectă, Veronică, e senin ca amorul meu împăcat, senin ca zilele de aur ce mi le-ai dăruit”²⁴. Trăim un crunt paradox: tocmai în perioada când Eminescu atinge zodia cumpenei, olimpianismul ființei, el este declarat a fi căzut în subteranele Infernului. Dar, pentru a-i contrazice pe judecători, poetul, cu mare zgârcenie, a dat din când în când semnale din intermundiile seninătății, iar nu din haos. Criticii sunt unanimi în aprecia, în Sara pe deal (1885), o variantă-capodoperă de o seninătate contrastând, în chip derutant, cu starea de „întunecime” și de „zbucium” a minții. La fel, varianta finală din La steaua (1886), apreciată în același sens chiar de Titu Maiorescu, deși pretindea că poetul i-ar fi „plagiat” ideea pe care el o exprimase într-o conferință „Despre hipnotism”, ținută la Ateneu (11 aprilie 1882) și publicată în România

23 - Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, Edit. Humanitas, București, 1998, p. 176.

24 - *Dulcea mea Doamnă / Eminul meu iubit*. Corespondență inedită Mihai Eminescu - Veronica Micle, scrisori inedite din arhiva familiei Graziella și Vasile Grigorcea, Edit. Polirom, Iași, 2000, ediție îngrijită, transcriere, note și prefață de Cristina Zarifopol-Illias, p. 266.

liberă (20 aprilie 1882), apoi într-o broșură. În realitate, atât poetul, cât și Maiorescu porniseră de la un izvor comun (Gottfried Keller), cum a stabilit eminescologia. În plus, caietele arată temeinice cunoștințe de astronomie, la Eminescu. Iar varianta pe care a transcris-o în albumul Ririei (1886) e inferioară aceleia trimise, în același an, în toamnă, spre publicare, lui T. Maiorescu. Mentorul Junimii o consideră o „poezie nouă”, în scrisoarea adresată Emiliei Humpel (4/16 noiembrie 1886). Poezia se va tipări în nr. din decembrie al Convorbirilor literare.

Internat cu forța la Mănăstirea Neamț, în același an, Eminescu face acolo dovada unei remarcabile dispoziții creatoare, citind curent presa literară, scriind scrisori către prieteni. Cu înlesnirea lui Leon Onicescu, funcționar al mănăstirii, trimite, în primele zile ale anului 1887, poezia *De ce nu-mi vii*, la „Convorbiri literare”. Iacob Negruzzi a apreciat-o ca fiind scrisă (finalizată) în deplină luciditate. Și în acest caz varianta de tipar e superioară celeia din manuscris, datată de Perpessicius, cu aproximație, 1882-1883. Într-un studiu despre Eugen Coșeriu (O ciudată însemnare manuscrisă despre Eminescu, Freiburg, 1981), Paul Miron a scos la iveală o grăitoare însemnare de pe o carte de rugăciuni de la Neamț, prin care un preot, asistat de un anume Ion Gheorghiiță din Crăcăoani, a spovedit și a împărtășit pe Eminescu și l-a găsit în deplinătatea mintală, altfel regulile preoției nici nu i-ar fi îngăduit s-o facă.²⁵ Cum spovedania și împărtășania s-au făcut chiar la aducerea poetului în mănăstire, la 1886, înseamnă că medicii sub girul cărora poetul a fost expe-

25 - Iată însemnarea: *"Pe ziua de sf. Voievozi la anul 1886 m-au chemat la M-rea Neamțu, la bolniță, și l-am spovedit și l-am împărtășit pe poetul M. Eminescu. Și au fost acolo Ion Gheorghiiță, din Crăcăoani, care acum este primar. Iar M. Eminescu era limpede la minte, numai tare posac și trist. Și mi-au sărutat mâna și-au spus: Părinte, să mă îngropați la țărnițele mării și să fie într-o mănăstire de maici, și să ascult în fiecare seară ca la Agafton cum cântă "Lumina lina". Iar a doua zi..."* Din pacate, însemnarea se întrerupe aici.

diat aici au executat mai degrabă un ordin decât și-au făcut meseria!

Cât privește Kamadeva, între versiunea din 1876 și cea tipărită în Convorbiri literare la 1 iulie 1887, raportul e același, de la stângăcii de expresie la perfecțiune.

Aceste insistente reluări ameliorative sunt o constantă a modului de creație eminescian, dar au devenit program cu finalitate îndeobște din 1882, când Titu Maiorescu i-a propus strângerea poeziilor într-un volum. Mărturia certă o găsim în scrisorile inedite. La 8 februarie 1882, îi scrie Veronicăi: „Titus îmi propune să-mi editez versurile și am luat de la el volumul 1870 - 1871 din «Convorbiri» unde stau «Venere și Madonă» și «Epigonii». Vai, Muți, ce greșeli de ritm și rimă, câte nonsensuri, ce cuvinte stranii! E oare cu puțință a le mai corija, a face ceva din ele? Mai nu cred, dar în sfârșit să cercăm”²⁶.

Ei bine, această încercare de a da ținută editorială poeziilor de la 1870 încolo l-a preocupat pe poet câtă vreme a fost în viață, iar reacția atât de dură la ediția pe care și-a permis-o Maiorescu, fără acordul său final, așa se explică.

Întrucât asupra chestiunii voi mai reveni, să reiau firul falsei controversă dintre Ovidiu Vuia și Nicolae Georgescu. Deși sunt voci care susțin că Eminescu n-a fost bolnav între 1883-1889, o asemenea poziție tranșantă nu se găsește la N. Georgescu și lucrurile trebuie nuanțate. Însă dr. Vuia, dintr-o pornire „criptică”, ține morțiș să denatureze sensul cărții lui N. Georgescu, atribuindu-i eroarea că „întreaga boală psihică a poetului nu ar fi decât o înscenare a dușmanilor lui, în frunte cu francmasoneria”²⁷. Nu cred că prin mistificări de felul acesta se poate face știință în mod onest. Respingând teza „vidului spiritual”, N. Georgescu a avertizat și el asupra consecințelor paraliziei generale progresive: „Într-adevăr, un «un paralytic general», un «abulic în ultimul grad» - aceștia sunt pacienți care nu mai creează... În privința lui Eminescu, impresionante rămân, însă,

26 - *Ibidem*, p. 188.

27 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 95.

mărturiile documentare ale unor bărbați avizați despre bogăția hârtiilor sale scrise”²⁸. De altfel, în cele două noi volume publicate în anul 2000, Ovidiu Vuia s-a dovedit cu mult mai informat și mai nuanțat, prefigurându-se o concordanță a diverselor poziții asupra chestiunii.

Ce-i drept, obiectul cărții lui N. Georgescu nu-l constituie boala poetului de după 1883. Dar ea infirmă, cum s-a văzut, diagnosticul paraliziei generale progresive, direct și indirect prin spulberarea tezei minții ireversibil întunecate. Altminteri, și adepții sifilisului congenital matern s-au văzut confrunțați cu perioadele bune și foarte bune ale poetului, care i-au îngăduit întoarcerea la uneltele sale. G. Călinescu, D. Murărașu, George Munteanu ș. a. consemnează reveniri, adesea spectaculoase, ale capacității intelectual-creative. Firește, ar fi trebuit să le dea de gândit dacă ar fi fost avertizați asupra simptomatologiei și urmărilor bolii. Reacția lor poate fi scuzabilă, de vreme ce și specialiști valoroși s-au putut înșela. Greșeala biografilor a constat, când totuși au cunoscut urmările paraliziei generale progresive, în aceea că au silit faptele să se conformeze „teoriei” (diagnosticul presupus) și nu invers. De aici s-a născut teza vidului spiritual. Este de-a dreptul decepționant, spre exemplu, să-l vezi pe G. Călinescu cum își etalează maliția sancționând ca produs al bolii unele preocupări științifice și matematice ale poetului. Ironia a făcut ca G. Călinescu să găsească dovezi de „nebunie” și în unele texte reproduse de Eminescu după mari fizicieni ai vremii (cazul Robert Mayer)!²⁹

În descrierea diverselor camere în care a locuit Eminescu la Iași sau București (făcută de contemporani) revine ca un lait-motiv, chiar în lipsa lăzii cu manuscrise de la Maiorescu, prezența a numeroase hârtii-manuscrise. Cel mai adesea, însă, cercetătorii nu le-au acordat girul „normalității”, fiind asimilate

28 - N. Georgescu, *op. cit.*, p. 14.

29 - G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu, I, II*, Edit. Minerva, București, 1976. Vezi ultimele capitole din vol. I.

cu forme de delir scris. „În ajunul îmbolnăvirii - scrie, de exemplu, D. Murărașu -, era preocupat de matematica diferențială, fără de care, spunea el, n-am putea pătrunde «adevărata fire a lucrurilor». Își umpluse odaia cu fițuici pline de calcule diferențiale. S-au păstrat și note de-acest fel din epoca bolii: ecuații, definiții absurde, nume proprii și deodată cuvinte ca: trădare, Schopenhauer, Ce e viața? Laplace. Teoreme în legătură cu cercul, fraze sensuale și apoi cuvinte care arată febra stăpânitoare pe mintea bolnavului; Hegel, cuadratura cercului, Ștefan Vodă, Giordano Bruno. Delirul îl îndrepta apoi spre alte direcții: Tinerețe - Bărbăție - Bătrânețe, Platon, antinomiile lui Kant. De-a lungul paginilor, ca un leitmotiv, apare preocuparea de centrul de gravitație în univers și în făptura omului”³⁰.

Văzute astfel, însemnările lui Eminescu nu prezintă nici un interes în afara documentului psihic utilizabil de către medici, mai mult sau mai puțin abuziv. Paradoxal, rătăcirea gravă nu era a lui Eminescu. Gândirea strict pozitivistă poate însemna la fel de bine o ruptură de realitate. Eminescu o știa prea bine când afirma despre eroul său Dionis că în această ordine a realității (cea a cercului strâmt) el nu-și putea exercita gândirea și împlini fericirea. A rămas, de altfel (și asta la 1872!), în memoria contemporanilor stupida reacție la lectura nuvelei la Junimea, când poetul a replicat cu ironie că acolo e „o terorie greu de înțeles”. Cum „greu de înțeles” s-au dovedit a fi însemnările poetului pentru minți strălucite ca ale lui G. Călinescu sau D. Murărașu! Voi observa doar că „obsesia” lui Eminescu pentru „punctul gravitațional” constituie temelia ontologiei sale - cea a arheului³¹, care, astăzi, ne trezește uimirea prin profunzimea ei. Mai mult, știința contemporană susține că între cele câteva forțe fundamentale din univers, cea gravitațională e și cea mai enigmatică dintre toate. Nu e vina lui că biografia nu l-au înțeles.

30 - *Op. cit.*, pp. 370-371.

31 - Cf. D.Tiutiuca, *Mihai Eminescu. Cumpănirea întru archaeus*, Edit. Porto - Franco, Galați, 1993; Theodor Codreanu, *Modelul ontologic eminescian*, Edit. Porto-Franco, Galați, 1992.

Voi mai menționa un exemplu de deformare interpretativă sub greutatea tiranică a unui model consacrat. El mi se pare cu atât mai elocvent, cu cât aparține lui Petru Creția. Acesta, am văzut, demonstrase că *Lad's* e databilă la 1888, argument recunoscut, de la bun început, pentru „imaginea noastră despre capacitățile artistice ale poetului în ultimii ani de viață”³². În ianuarie 1992, Petru Creția a primit o informație parvenită de la o fostă studentă a profesorului I. D. Ștefănescu (Cernăuți), apropiat al lui Al. Vlahuță. Scriitorul bărlădean s-a întâlnit pe Calea Victoriei cu Eminescu în zilele premergătoare ultimei internări la „Caritas” și i-a încredințat un caiet mare, cu copertele roșii, în care ar fi avut poeziile în forma lor definitivă. Caietul avea închizători de metal și i s-a dat lui Vlahuță sub jurământ că se va deschide la o sută de ani după moarte. Din nefericire, în vremea refugiului în Moldova (1916), casa din București i-a fost prădată, dispărând și caietul. Ținând seamă că poetul fusese profund nemulțumit de ediția Maiorescu, e posibil ca să fi lucrat la o formă definitivă a poeziilor. Profesorul I.D. Ștefănescu a depus mărturie că a văzut caietul la Vlahuță. Totuși, în lipsa obiectului, faptul ține de legendă. Dar nu asta e chestiunea, ci semnificația supoziției lui Petru Creția: „Îmi îngădui una atroce: că în caietul acela nu se găseau decât foi albe”³³. Nu gratuitatea presupunerii interesează ca atare, ci neîncrederea prestabilită a eminescologului în capacitatea poetului de a lucra pentru o ediție definitivă a poemelor sale, fapt care contrazice investigațiile la vol. VIII de Opere, cât și concluziile deja amintite din Testamentul unui eminescolog. Să aibă legătură această evoluție a lui Petru Creția cu „directivele” postdecembriste care l-au făcut reticent față de gândirea din opera publicistică?

În fine, legenda vehiculată de Vlahuță și de prof. I. D. Ștefănescu ar trebui admisă, cel puțin, în sensul himericului proiect al CĂRȚII lui Mallarmé, singurul poet din epocă obsedat

32 - M. Eminescu, *Opere, VIII*, p. 1128.

33 - Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, 6, în "Adevărul literar și artistic", an. VII, nr. 430, 11 august 1998, p. 11.

în așa măsură de perfecțiune ca Eminescu. După cum Mallarmé n-a realizat CARTEA, nici Eminescu pe a sa, așa cum și-ar fi dorit-o. Petru Creția recunoștea că idealul de perfecțiune al lui Eminescu era supraomnesc. Dar poetul era capabil de a-l realiza, de vreme ce și-n clipele pustiirii celei mai accentuate putea improviza versuri precum cele reținute de Vlahuță, în 1889:

„Atâta foc, atâta aur
Și-atâtea lucruri sfinte,
Peste-ntunericul vieții
Ai revărsat, părinte!”

Iar ca pentru o ultimă contradicție a falselor judecăți despre capacitatea de creație din preajama morții, în buzunarul hainei în care a murit, s-au găsit poemele *Viața și Stelele-n cer*, care se vor tipări în *Fântâna Blanduziei*. Ceea ce înseamnă că poetul nu doar delira, culegând pietricele de pe lângă ziduri.

În fine, voi mai aminti două informații despre o a doua ladă de manuscrise, ridicată de la ultima gazdă bucureșteană a poetului. Asupra ei a atras atenția Ilarie Chendi: „De la 1884, însă, când s-a întors de la Viena, până la 1889, când a urmat catastrofa morții, el a mai muncit mult. Unde sunt manuscriptele lui din acel interval?”

La zece ani de la moartea poetului, revista *Floare albastră* îi închină un număr comemorativ, păstrat într-un exemplar unic la Muzeul Literaturii Române din București și scos abia de curând din uitare de revista *Literatorul*. Un articol se intitulează *La cine sunt manuscrisele lui Eminescu?* Se relatează că la ultima gazdă din str. Știrbei Vodă au rămas multe manuscrise (prezența lor e confirmată și de alte surse) cu proză, versuri, însemnări diverse: „Aceste manuscrise numita doamnă le-a adunat în teancuri și le-a pachetat într-un geamantan. După moartea lui Eminescu, neștiind ea cui să se adreseze, fiindcă nu cunoștea rudele lui, doamna L. a ținut la sine încă vre-o trei luni mica avere a poetului, până ce într-o zi au venit trei domni și, dându-se drept prietini ai răposatului, au cerut să li se predea cărțile și manuscrisele lui. Doamna L. le-a predat tot, fără a-și reține nici o slovă și fără a mai cerceta, dacă acești «prietini»

erau rezi legali și autorizați sau nu. Ba, buna credință a acestei femei a fost atât de mare, în cât nici de numele «prietinilor» n-a mai întrebat. Chestiunea e foarte misterioasă³⁴.

Misterul acestui ultim geamantan cu cărți și manuscrise pare să fie definitiv îngropat. Dacă «prietinii» nu și-au dezvăluit identitatea nici fostei gazde și nici public, înseamnă că nu au avut interesul s-o facă. Autorul articolului se întreabă cine au fost «prietinii» și dacă nu cumva păstrează manuscrisele pentru a le preface în bani buni mai târziu. Doar un zvon e menționat: cum că „un fruntaș literat și bun cunoscător al lui Eminescu posedă vre-o 15 poezii inedite de-ale poetului, pe cari are de gând a le scoate la iveală mai târziu”. Altceva nu mai știm, dar supoziții se pot face. Posibil ca aceste manuscrise să fi intrat, ulterior lăzii de la Maiorescu (1902), în Biblioteca Academiei. Petru Creția, invocând aceeași ladă în ultima sa carte, credea că și în zilele noastre mai sunt inși care dețin manuscrise inedite ale poetului.³⁵ Ovidiu Vuia amintește de greșeala lui Perpessicius de a considera toate manuscrisele ca provenind de la Maiorescu, datându-le, inevitabil, înainte de 28 iunie 1883, de unde și situările greșite în timp ale poemelor apărute după 1883: „există nenumărate mărturii asupra intrării la Academie a altor manuscrise de poezii eminesciene după data de 1883 (?), deci din perioada îmbolnăvirii sale³⁶. Pentru a stabili adevărul, ar trebui realizată o investigație asupra istoricului intrării la Biblioteca Academiei, peste ceea ce au făcut Petru Creția și alții. Asta ar fi varianta „fericită” a istoriei ultimelor manuscrise. Dar poate să fie și altceva. Ținând seamă că documente importante despre boala poetului au dispărut, la fel de misterios, de la Ober Döbling, dar

34 - Cf. *Amintiri despre Eminescu*, în "Literatorul", nr. 25/1996, p. 10. Articolul, se pare, e conceput de același Ilarie Chendi.

35 - Deocamdată, s-a confirmat, în chip cu totul spectaculos, presupoziția lui D. Vatamaniuc asupra existenței unor scrisori inedite. Este vorba de amintitul volum de la Editura Polirom din Iași.

36 - Ovidiu Vuia, *Despre boala și moartea lui Eminescu. Studiu patografic*, op. cit., p. 83.

nu numai (conform cercetărilor lui Ion Grămadă), încât nici azi nu se cunoaște diagnosticul corect pus de medicii vienezi, e la fel e probabil că cineva a avut interesul ca documentele din anii „întunecați” să fie distruse, eventual păstrate cele ce țineau de literatură, care au și intrat la Biblioteca Academiei.

Dar sunt alte numeroase dovezi despre luciditatea creatoare din anii bolii. Amita Bhose, autoarea unor temeinice studii eminesciene, a elogiat forța intelectuală în traducerea gramaticii sanscrite după Franz Bopp.³⁷ Despre articolele din România liberă, din 1888, pomenite deja, G. Călinescu recunoaște că „arată multă chibzuință a judecății și o liniște, în sfârșit, a concepțiunii, încât nimic nu te-ar face să bănuiești că sunt scrise de un om care până mai deunăzi privea lumea cu ochii rătăciți”³⁸. Despre aceleași articole (Iconarii d-lui Beldiman și Iarăși iconarii, din 13 și 20 noiembrie 1888), George Munteanu decidea: „Nici o deosebire nu se vădea între ideile profesate în aceste articole și ceea ce publicase în *Timpu*”³⁹. Peste două pagini, criticul adaugă: „O deosebită chibzuință arăta Eminescu acum în toate, și prin august 1888 prietenii îl credeau pe deplin restabilit”.

Evident, atât G. Călinescu, cât și George Munteanu simt că la mijloc e o contradicție. Astfel de reveniri indiscutabile sunt puse de ultimul pe seama „vigorii fizice înnăscute” și „a unui patrimoniu spiritual ce radia energie, chiar și după ce fusese părăsit de principiul coordonator”⁴⁰. De altminteri, în legătură cu George Munteanu, se cuvin rectificate unele acuze tranșante ale lui Ovidiu Vuia. Biograful nu se numără printre adepții exclusiviști ai diagnosticului de paralizie generală progresivă, oricât ar părea de surprinzător. Dr. Vuia îl asimilează acestei direcții (iar,

37 - A se vedea comentariile autoarei în M. Eminescu, *Opere, XIV*, Edit. Academiei, București, 1983, p. 1011-1018.

38 - G. Calinescu, *Viața lui Mihai Eminescu, Junimea*, Iași, p. 357.

39 - George Munteanu, *Hyperion, I. Viața lui Eminescu*, Edit. Minerva, București, 1973, p. 340.

40 - *Ibidem*, p. 333.

mai recent, și Călin L. Cernăianu), neînțelegând unghiul de vedere al lui George Munteanu. Biograful își pune întrebarea: „ce însemnătate poate avea pentru un cercetător al operei lui Eminescu «numele» pe care un medic sau altul îl poate da bolii de care a suferit poetul? Eminescu a trăit, a suferit, a scris cu dispozițiile derivate din ceea ce credea că știe el despre amenințarea care îl pândește”, iar eroismul existenței sale de creator genial stă în lupta sa extraordinară cu boala, depășindu-și datul existențial, ceea ce și constituie deosebirea capitală dintre un geniu și un psihotic de rând.⁴¹ Întreaga biografie construită de George Munteanu se axează pe surprinderea, bazată pe o vastă documentare, a întrecerii poetului cu propriul destin. Eminescu, cunoscându-se ca nimeni altul, a înțeles pretimpuriu că nu are timp, angajându-se într-o cursă „contracronometru”. De aici, bunăoară, ciudatul său program de studiu de la Viena și Berlin, spre deruta minții raționale și ordonate a lui T. Maiorescu, cel care zadarnic a încercat să-l înzestreze pe poet cu un titlu de doctor. Acest traseu al biografiei lui George Munteanu nu este nici o clipă condiționat de diagnosticul precis al bolii lui Eminescu. El rămâne perfect valabil în ecuația psihozei maniacale depresive pe fond ereditar, acceptată de I. Nica și de Ovidiu Vuia (de care era convins în forul lui interior și Maiorescu). Ceea ce se poate obiecta și demonstra e că al doilea diagnostic, care s-a impus, finalmente, prin dr. Șuțu (de vreme ce l-a tratat cu mercur!) și prin G. Marinescu (sifilis cerebral), nu mai face posibil fundamentul monografiei lui George Munteanu. Altfel zis, dacă Eminescu ar fi suferit de lues moștenit de la mamă, devenit cerebral, n-ar mai fi fost posibilă nici un fel de rezistență a minții geniale, ținând seamă de stadiile și simptomele acestei groaznice maladii. Sau poate forța spirituală a unui geniu să biruie și o asemenea grozăvie? Punctul nevralgic al discuției științifice aici intervine. De aceea, George Munteanu s-a ferit să invoce un diagnostic sau altul. În nici un caz el nu poate fi acuzat că a fost

41 - *Ibidem*, p. 420. V. și p. 376.

adeptul diagnosticului dat de Panait Zosin sau al celui dat de Ion Nica. Însă el, ca și ceilalți biografi, n-a putut ocoli problema reală a bolii lui Eminescu, despre care se poate discuta acum în alți termeni. Neaderând la diagnosticul doctorului Nica, el a rămas la nivelul concluziilor lui G. Călinescu, admitând, în chip arbitrar, ca nespecialist, posibilitatea unui sifilis congenital matern cu manifestări atipice.

Cartea lui I. Nica a apărut cu un an înaintea tipăririi monografiei lui George Munteanu. Ecoul ei a fost aproape nul, de vreme ce această nouă biografie, care a marcat eminescologia pentru alte câteva decenii, nu l-a putut convinge pe biograf să abandoneze definitiv diagnosticul de sifilis. Întrebându-l de ce nu a valorificat concluziile lui Ion Nica, George Munteanu mi-a răspuns prin două scrisori, în vara anului 1999. Pe cea din 11 iulie 1999 am publicat-o, cu acordul autorului, ca postfață, la ediția a treia a Dublei sacrificări... La obiecțiile mele, George Munteanu a venit cu o explicație imposibil de ignorat și care, altminteri, constituie, după lungile discuții din ultimii ani, principalul punct de sprijin al celor care încă mai cred în sifilisul eminescian. E vorba de scrisoarea Veronicăi din 7 noiembrie 1879, cu mult controversatul pasaj: „La informațiile care mi le ceri prin scrisoarea ta din urmă, nu pot să-ți răspund mai nimic, sunt lucruri care cu greu le-aș putea confia unei scrisori; dacă răul n-a existat la tine, atunci e o închipuire a mea și o frică, care m-a făcut să-mi imaginez cine știe ce, dacă însă vreun rău a existat, apoi pozitiv că s-a transmis; în tot cazul, nu-i nimic, îți voi explica când vom fi împreună ce-i și cum”. Trimițând la paginile din Hyperion, 1, iată cum comentează, în scrisoarea din 11 iulie 1999, fragmentul din epistola Veronicăi: „se poate transmite altceva decât luesul, ori altă morbiditate ca asta, prin «psihoza maniacială» a spiritului, sau prin trupescul act sexual?... Iată singurul punct - discutabil la infinit - unde eu, deși știam deja din cartea doctorului Nica, nu am putut să mă raliez părerii lui”.

Trebuie să fii de rea credință să nu accepți logica motivației. La aceasta, George Munteanu invocă soarta Veronicăi, care, bănuiește nu numai el, s-ar fi sinucis, la Văratec, în același

an cu decesul poetului, tocmai din pricina bolii pe care i-a transmis-o Eminescu! În faza actuală a cercetărilor, se pot oferi răspunsuri la ambele ipoteze.

În legătură cu moartea Veronicăi, va trebui să reconsiderăm tabloul mai vechi din cartea lui Octav Minar, considerat un mistificator din pricină că ar fi inventat scrisori pe care le-a atribuit lui Eminescu. Însă cele 93 de scrisori inedite tipărite în 2000 spulberă nedreapta acuzație. Și tot ele pot dezlega enigma celebrului pasaj din scrisoarea Veronicăi, pe care tocmai l-am reprodus. Autoarea se referea la o epistolă a lui Eminescu din 31 octombrie 1879 („scrisoarea ta din urmă”). Or, până în 2000, scrisoarea n-a putut fi cunoscută, ea zăcând în seiful din Elveția. Citind-o, nu vom găsi absolut nimic care ar putea să ne îndrume spre o mărturie a lui Eminescu prin care el ar recunoaște că ar suferi de vreo boală venerică. Scrisoarea este una dintre cele mai profunde ale lui Eminescu, iar răul de care el se simte amenințat împreună cu femeia iubită vine din exterior, ca ecou al situației singulare a cuplului în societatea vremii, ca ecou al iubirii lor cu totul atipice pentru lumea considerată „normală”.

După moartea lui Ștefan Micle, a urmat „luna de miere” a celor doi îndrăgostiți, care s-a prelungit aproape 45 de zile, între 5 septembrie și 18 octombrie 1879. Au fost cele mai fericite zile din viața lor, dar plecarea Veronicăi din București a lăsat un gol existențial între ei. Plus de asta, Veronica înaintase Camerei o suplică pentru pensie de urmaș și lucrurile se mișcau greu, poetul intervenind prin mai mulți prieteni sau cunoscuți. Ecurile despărțirii și ale „afacerii” Veronicăi fac obiectul scrisorilor lui Eminescu din 23 și din 31 octombrie, ambele inedite. Iată boala de care se plânge poetul (ca de obicei): „De când ai plecat tu, n-a plecat numai fericirea ci și liniștea și sănătatea mea. Dureri reumatice am început a simți în picioare, însoțite ca totdeauna de dese bătăi de inimă”. Și: „Veronică dragă, au n-am fost noi prea fericiți într-o lume, în care fericirea nu poate exista? Este în lumea asta destul loc pentru atâta iubire câtă avem? Nu este amorul nostru o anomalie în ordinea lucrurilor lumii, o anomalie pentru care cată să fim pedepsiți? Se potrivește amorul și sufer-

ințele noastre cu o lume în care basseța, invidia, răutatea domnesc peste tot și pururi? / Și când gândesc că-n viața mea compusă din suferințe fizice și rele morale ca o excepție tu mi-ai dat zile aurite, pot crede în dănuirea acestei excepții? / Dulce și dragă Veronică, doresc ca amorul unui nenorocit ca mine să nu fi aruncat o umbră în viața ta senină, în sufletul tău plin de veselie precât e plin de un gingaș și nesfârșit amor. Iubește-mă și iartă-mi păcatele, căci tu ești Dumnezeu la care mă închin⁴². Ultimele două paragrafe pot fi cele care au alarmat-o pe Veronica, dar, cum vedem, ele nu au nici o referință fiziologică, ci una de înaltă metafizică socială și sentimentală, dar cu consecințe dure la existența celor doi îndrăgostiți, care l-au determinat pe poet să scrie, în alte contexte, lucruri cu mult mai grave. Cum în scrisoarea lui Eminescu referințele sunt altele, temerile femeii (neconfirmate de alte scrisori), în mod logic, au alt obiect decât un presupus sifilis. Demonstrația o face, destul de convingător, Călin L. Cernăianu.⁴³ „Informațiile” cerute de Veronica sunt în legătură cu suplica de la Cameră, iar răul transmis este chiar cel vizat și de Eminescu. E vorba, în primul rând, de atmosfera dur ostilă (culmea, în numele „moralei”!) creată în jurul celor doi. Aceasta îl va determina pe poet (o știm, acum, mai limpede, din scrisorile inedite) să spună că are prieteni foarte reci și dușmani foarte fierbinți și că ei doi au ajuns să fie cei mai urâți oameni, el din pricina ziaristicii de la Timpul, ea fiindcă și-a legat soarta de geniul incomodului jurnalist. În scrisoarea din 23 octombrie, Eminescu numește, de altfel, răul direct: „Rău e pentru tine că roșii sunt asupra căderii, căci atunci până la venirea unui alt guvern i[-]ar întârzia citirea și trecerea prin camera⁴⁴. Confuzia care s-a produs se datorează exprimării deficitare a Veronicăi, lăsând loc ambiguității, care a făcut să curgă atâta cerneală deformatoare de adevăr. Formularea la tine

42 - *Dulcea mea Doamnă...*, op. cit., p. 36.

43 - Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, III, nr. 3-5, Edit. Semnele timpului, București, 2002, pp. 34-48.

44 - *Dulcea mea Doamnă...*, p. 31.

poate însemna, argumentează Călin L. Cernăianu, „la tine în oraș”, „la tine la serviciu”, „la tine în inimă” etc. Dar cea mai convingătoare probă e una de ordin medical. Șancrul sifilitic, primul semn al contaminării, apare în maximum 15-30 de zile de la contactul sexual. Or, cei doi au stat împreună 45 de zile. Dar Veronica nu s-a alarmat în acest interval. Iar dacă evenimentul s-ar fi produs, nu mai avea rost să-l semnaleze abia de la Iași.

După N. Georgescu, ar mai putea exista e explicație a alarmei Veronicăi, dacă e vorba, totuși, de o intimitate sexuală. Teama ei poate proveni din inconvenientul, nu numai moral, de a fi rămas însărcinată, ceea ce, de fapt, s-a și întâmplat, fiindcă ea va naște un copil mort al lui Eminescu, în anul următor, lucru iarăși ignorat de biografi.

Poate mai „culpabil” rămâne G. Călinescu, care a preluat cu nonșalanță de cunoscător diagnoza sifilitică, dar mai puțin vinovat decât neuropatologii înșiși. Vina constă mai ales în aceea că prin autoritatea lor morală, acreditată și de Academia Română, au întârziat nepermis de mult restabilirea adevărului cu privire la anii de „boală” ai poetului.

Acești mari biografi, ca și alții, nu s-au gândit că au fost induși eroare de un diagnostic greșit, dar care a convenit celor ce au provocat moartea civilă a ziaristului Eminescu. De aceea nu e neîndreptățită acuza lui Ovidiu Vuia că G. Călinescu nu a manifestat, până la capăt, suficientă responsabilitate față de Eminescu. Paradoxal, până și lui Călinescu Eminescu i-a rămas un mare necunoscut. În consecință, e legitimă părerea lui Ovidiu Vuia că „opera lui Eminescu se cere reinterpretată, chiar dacă pe această cale trebuiesc revăzute monumente, ca cel ridicat de harnicul Perpessicius”⁴⁵. Premisă justificată, care a stimulat, în ultimii cincisprezece ani, o nouă etapă în eminescologie, bazată pe ediția națională, care încă se găsea în curs de finalizare editorială. Încheierea acesteia, reconsiderarea anilor de boală și a gândirii polimorfe, de o surprinzătoare profunzime și moderni-

tate - iată cele trei mari evenimente petrecute în eminescologie, după dispariția generației lui Călinescu și Perpessicius.

3. MOARTE INTELECTUALĂ SAU TĂCERE ASUMATĂ?

Eroarea capitală a eminescologiei e de a fi fost prizonieră a propriei măsuri, ignorând dimensiunea reală a geniului. Aceasta e, de altfel, norma antropocentrismului tradițional, acel homo mensura al lui Protagoras, conform căruia omul este măsura tuturor lucrurilor. Intuiția geniului arhaic asupra urmărilor catastrofale ale unei asemenea „măsuri” s-a reliefat în grotesca poveste a tiranului Procut, cel care lungea sau scurta trecătorii străini după propria măsură, cu un pat intrat în legendă.

Cum am arătat, însă, în altă parte, Eminescu dintâi gânditor laic european care răstoarnă canonul antropocentric, afirmând că fiecare lucru își are propria măsură. Deci și fiecare om. Iar el știa ca nimeni altul care-i este măsura, având o excepțională conștiință de sine, care, finalmente, a început să-l „deranjeze” pe marele său „ocrotitor” de la Junimea, încât această conștiință de sine a trebuit să fie tălmăcită drept semn de „nebunie”. Așa se explică apariția acelui nefericit adaos (o măsluire, între altele, a propriului jurnal întru manipularea posterității) din Însemnări zilnice, la 23 iunie 1883: „Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat...” Stai și te întrebi: cum de a putut Maiorescu să-l acuze de sentiment al personalității exagerat, când el știa că Eminescu era culmea cea mai înaltă a inteligenței românești, cum el însuși ne asigură în scrisoarea pe care i-o trimite la Ober Döbling, în ianuarie 1884, sau în studiul Eminescu și poeziile lui (1889)?

Problema e că insistenta coroborare a „vidului de creație” cu nebunia se bazează pe o stranie încercare de mitizare a poetului, în termeni apologetici, dar pe fondul augmentării efectului

sterilizant al bolii psihice. Imaginea aceasta este, funciaramente, opera lui Maiorescu, preluată până la sațietate de diverse condeie contemporane și de cei mai mulți interpreți de mai târziu.

Un exemplu tipic este C. Mille, și el „beneficiar” al polemicilor mai vechi ale lui Eminescu, pe care se preface că le-a „iertat”. Mai mult, Mille se erijează în campion al „ajutorării” poetului, prin colecte publice, în perioada internării la Mănăstirea Neamț. Chiar de 15 ianuarie 1887 el scrie un „răsunător” articol de compătimire publică, în Lupta lui Gh. Panu, solicitând subscripții pentru „nenorocit”. Mille îl prezintă pe Eminescu de tot pierdut: „Tot ce a mai rămas din Eminescu e animalul care-și îndeplinește funcțiunile, mașinăria omenească pe care nu o mai însuflețește suflul cugetării”. Apoi, se înfioară, „admirativ”, de soarta poetului: „Și această personalitate, această ființă extraordinară, cât a dus viața vie a fost necunoscut de toți, dezgustat și amărât, și astăzi, după ce slava i s-a recunoscut, duce greu jug al vieții moarte într-o casă de nebuni”.

Deja sintagma viață moartă, oximoron eminescian, etichetează ceea ce s-a numit vidul spiritual. Cum însă cuvântul grăiește totdeauna mai mult decât intenționează emițătorul, C. Mille nu-și poate reprima amintirea publicistului, care a declanșat, în realitate, moartea civilă: „Sunt memorabile articolele Timpului de pe acele vremuri, ca bucăți literare. Eu unul, care am fost de câteva ori batjocorit prin aceste reviste, nu pot decât să le recunosc talentul. Eminescu judeca cu simțirea, nu cu mintea, și de aceea nu punea în polemica sa decât pasiunea care-l insufla. În ura-i pasională a oamenilor care ne guvernează și care-i insufla tot dezgustul, mai ales că puneau deasupra faptelor lor firma liberalismului, Eminescu trecea în partea opusă, deveni reacționar”.

Sunt aici câteva clișee care au persistat de-a lungul vremii împotriva gazetăriei eminesciene, axate pe tot atâtea minciuni sfruntate. Mille s-a considerat „batjocorit” de Eminescu și extinde o impresie strict personală la întreaga publicistică. Eminescu n-a batjocorit pe nimeni în toată viața lui din simplul motiv că măsura ființei sale era adevărul și pentru că el era un

model de moralitate publică. Batjocură, în schimb, e aprecierea că Eminescu „judeca cu simțirea, nu cu mintea”, când abia acuzatorul urma atare cale, neavând acces la profunzimea lucidității eminesciene. De nenumărate ori a precizat poetul că norma adevăratului patriot e să judece deopotrivă cu inima și cu mintea. Indirect, Mille insinuează că toată publicistica lui Eminescu este lipsită de rațiune, de vreme ce exclude pe față orice contribuție a minții din creația sa. Or, e un fel de a spune că toată opera lui e produsul nebuniei, fiindcă numai nebunul este frustrat totalmente de contactul cu realitatea, pradă fanteziilor sale. Iar în publicistică nebunia nu s-a putut arăta decât ca ură pasională.

Și totuși acestei ticăloșii ordinare, „nebunul” sfâșiat de ură, definitiv pierdut, aflat într-o „casă de nebuni”, îi dă neobrăzatului o replică uluitoare prin cumpănire, sobrietate și concentrare a expresiei, trimițându-i de la Neamț lui Gh. Panu următorul text, menit a fi o scrisoare deschisă:

Monastirea Neamțului, ianuarie 1887

Iubite Panu,

S-a răspândit prin ziare știrea că aș fi grav bolnav. Toate aceste zvonuri, lipsite de orice fundament, sunt răspândite, poate cu rea intenție, din Iași, încât d. C. Mille, într-unul din articolele sale, a găsit motiv de-a vorbi de boala mea pretinsă. Te rog a spune tuturor că se află în deplină eroare și că (afară de suferința mea de picioare) nu am absolut nimic. Un mic dementi în organul d-tale de publicitate n-ar strica.

Primește salutările mele cele mai cordiale, cu care rămân al d-tale credincios prieten.

M. Eminescu⁴⁶.

Citind cuvintele lui Mille și pe cele ale lui Eminescu, te întrebi cine e „rătăcitul” și cine cel „cu minte”. N. Georgescu le

46 - M. Eminescu, *Opere*, XVI, p. 239.

califică, pe bună dreptate, drept turpitudini.⁴⁷ Cert e că scrisoarea lui Eminescu a avut efect și grupul de la Iași a sistat rușinoasa campanie a colectelor, iar redacția recunoștea că poetul „restabilea singur adevărul în privința stării sale de sănătate”. În aceleași zile, poetul a protestat, cu aceleași efecte, și împotriva colectelor inițiate de Al. Vlahuță, iar lui Iacob Negruzzi i-a trimis poezia *De ce nu-mi vii*, într-o variantă definitivă, ca pentru a demonstra că oricând e capabil de creație.

De, se va zice, dar comparativ cu anii anteriori lui 28 iunie 1883... Acesta e principalul „atu” al celor care susțin moartea spirituală a ultimilor ani din viață. După datele pe care le avem la dispoziție (și pe unele le-am produs aici și în capitolul anterior), ceea ce pare argument imbatabil e un simplu foc de paie, aprins de cei care n-au reușit să-l cunoască pe Eminescu în toată anvergura ființei sale. Judecătorii lui uită că poetul se găsea într-o situație excepțională, când toți ceilalți puteau interpreta ca nebunie orice faptă și orice gând de minimă susceptibilitate. A fost nevoie ca tot Eminescu să ne dea o lecție de liminară luciditate, din care atât contemporanii, cât mai ales urmașii n-au înțeles nimic. „Lecția” se află în cea mai tragică epistolă care s-a scris vreodată, aceea trimisă de la Viena lui Chibici-Revneanu, la 12 ianuarie 1884: „mi-e frică chiar de-a-mi plânge soarta căci și aceasta ar fi interpretat ca semn de nebunie”⁴⁸.

La Neamț, Eminescu n-a făcut decât să dea unul dintre semnalele prin care a încercat „să restabilească adevărul” în legătură cu sine, el având, totodată, deplina conștiință că e un om sacrificat, cum se confesează în 1884 nu doar lui Petre Missir, ci și lui Vlahuță și altora. Dar el are luciditatea acestui sacrificiu în sensul cel mai adânc, în sensul de a-l fi primit în numele unui adevăr mai presus de puterea înțelegerii omului, un adevăr la capătul căruia te așteaptă marea enigmă sau runa, cum o mai

47 - N. Georgescu, *Moartea antumă a lui Eminescu*, Edit. Cartier, Chișinău, p. 214.

48 - *Opere*, XVI, p. 198.

numește el în varii contexte - moartea. Or, moartea e totuna cu tăcerea, precum a spus-o maestrul său Shakespeare. Altfel, primirea sacrificiului ar fi o farsă.

Niciodată Eminescu n-a fost mai puternic, mai „supraom”, chiar în sensul dat cuvântului de Nietzsche, ca în anii ziși ai întunecării. Ce fel de „întunecare” dacă el, aflat pe cruce, îi spune cu blândețe lui Mille că s-a înnămolit în „deplină eroare”? Iar numai peste doi ani știe că Dumnezeu l-a pus la grea încercare, spre a-și ispăși grelele păcate, pe ale sale și mai ales pe ale altora, și refuză sinuciderea, înălțând ochii spre lumina divină, închinându-i o ultimă capodoperă, din care Vlahuță a reținut esențialul: Atâta foc, atâta aur / Și-atâtea lucruri sfinte / Peste-tunericul vieții / Ai revărsat, părinte!

Eminescu a fost un om profund religios, cum o recunoaște și Slavici. El s-a considerat (s-a văzut și din scrisoarea către Veronica, din 31 octombrie 1879) un om cu păcate, a cărui suferință nu poate fi stinsă „cu toate apele mării” (Odă - în metru antic). Și mai știa demult că judecătorii farisei îi vor vedea numai „păcatele și vina”, uitând de „lumina ce în lume a revărsat-o” (Scrisoarea I). Cum lumea e aparența, iar nu adevărul, pariul ei este minciuna, căreia îi cad pradă și epigonii, pseudoscriitorii de felul lui C. Mille. Poetul adevărat, însă, nu este menit minciunii. El se retrage din teatrul lumii, ca semn al puterii sale, gata să părăsească și poezia, de s-ar dovedi zadarnică. La 21 de ani, Rimbaud, în geniul său fulgurant, are dura revelație a acestui adevăr capital și părăsește poezia pentru totdeauna. E marele secret al tăcerii lui Rimbaud, despre care am scris cu decenii în urmă. Ei bine, dintre contemporanii săi, doar Eminescu mai are această tărie. Aparent, Eminescu s-a maturizat mai greu decât Rimbaud, căci a pătruns pe culmile mării poezii între 1874 - 1883. Din 1878, el deja este ispitit să părăsească poezia. Practic, el în 1883 a părăsit definitiv poezia. Singurul rol care-i mai rămăsese a fost acela de a-și împlini CARTEA, ca Mallarmé. Iar în fruntea cărții a pus tocmai poema Singurătate, în care marea noutate programatică este intenția de a părăsi poezia: Ah! de câte ori voit-am / Ca să spânzur lira-n cui / Și un capăt poeziei / Și

pustiului să pui; Mulți s-au mirat de locul poeziei în ediția Maiorescu (care, de fapt, este a lui Eminescu, dar cu grave ingerințe maioresciene, care au avut menirea să reveleze condiția de crucificat a poetului). Nimeni n-a înțeles mai bine decât Caragiale cât de gravă a fost „tulburarea” formei poeziei eminesciene, echivalând cu subminarea CĂRȚII, încât a devenit, tot după vorba poetului, „carte tristă și-ncâlcită”. Protestând alături de Eminescu (care, însă, în protestul său a fost cotate de nebun!), Caragiale îl acuza pe Maiorescu de violarea civilizației europene al cărei mesager se voia. (Vezi ultima parte a cunoscutului articol Două note).

Revenind, dacă Eminescu n-a părăsit poezia în 1878, e fiindcă nu l-au lăsat necuvântătoarele („greieri”, „șoareci”), semn că nu-și isprăvisese opera. Trei ani mai târziu, deja îi scria unui prieten, fie și imaginar, că refuză a mai scoate pana din cerneală: De ce pana mea rămâne în cerneală mă întreb? / De ce ritmul nu m-abate cu ispita-i de la trebi? / De ce dorm, îngălbenite, între galbenele file, / Iambii suitori, troheii, săltărețele dactile? / Dacă tu știai problema astei vieți cu care lupt, / Ai vedea că am cuvinte pana chiar să o fi rupt, / Căci întreb, la ce-am începe să-ncercăm în luptă dreaptă / A turna în formă nouă limba veche și-nțeleaptă? / Acea tainică simțire, care doarme-n a ta harpă, / În cuplete de teatru s-o desfăci ca pe o marfă, / Când cu sete cauți forma ce să poată să te-ncapă, / Să le scrii, cum cere lumea, vro istorie pe apă? (Scrisoarea II).

Aici se pune zidul despărțitor între poezia sa și poezia lumii. Peste doi ani, hotărârea a fost luată definitiv: el nu va mai lucra decât la forma ce să poată să-l încapă. Iar fiindcă „protectorul” său a luat decizia să-l „protejeze” până și de propria-i ladă cu manuscrise și cărți, el, din memorie, va da șlefuire ultimă câtorva poeme și le va încredința publicității, ca tot atâtea semne și ca tot atâtea palme nevăzute, adresate celor ce l-au declarat mort intelectualicește, sau, și mai rău, l-au adus în starea să moară intelectualicește. Numai ținerea lui departe de lada cu manuscrise, care a trecut de la Simțion, la Chibici, apoi la Maiorescu, l-a împiedicat să ducă la forma perfectă CARTEA,

căci, după 28 iunie 1883, ultimul l-a considerat „irecuperabil”, bun doar de a sta la Mărcuța sau la Golia, cum a pretins Maiorescu a-i fi scris lui Gheorghe Eminovici, în vara lui 1883. Și când te gândești că s-au găsit critici și istorici literari care să laude fapta mentorului, sub pretextul că ar fi salvat, astfel, de la distrugere tezaurul eminescian, nu poți decât înmărmuri de slăbiciunea minții omenești.

Nimic nu ne îndrituiește să credem că pentru a-și distruge opera a făcut Eminescu atâtea demersuri pe lângă prieteni și pe lângă Maiorescu de a-și recupera lada cu manuscrise. Și totuși, în ciuda lipsirii de un bun care îi aparținea în mod legal, există informația că și-a dus la bun sfârșit CARTEA, că i-a încredințat-o lui Vlahuță înainte de moarte, dar că această „carte albă”, cum „atroce” o califica Petru Creția, s-a pierdut pentru totdeauna. Și de ce n-ar fi fost această carte chiar albă, ca semn al tăcerii ultime, o carte pe care, în definitiv, a scris-o și Rimbaud după al 21-lea an al vieții, rămânându-ne de la Eminescu, de la Rimbaud, de la Mallarmé doar fragmentele impure ajunse la tipar, spre a putea întrevădea CARTEA de dincolo de cuvintele lumești?

Spre deosebire de toți cei care au deplâns raritatea prezențelor poetice eminesciene în presa vremii (care ar dovedi vidul spiritual), eu, unul, mă mir infinit că Eminescu s-a îndurat să mai trimită poezii spre publicare, că asemenea fapte sunt clipe de slăbiciune ale omului Eminescu, dacă nu vor fi fiind tot semne de supremă putere, manifestată ca gesturi de milă pentru cei ce-l compătimeau, lovindu-l și strivindu-l cu „bunătatea” lor de amici.

Dar dacă poetul își împlinise menirea, încât abandonul poeziei a fost pe deplin legitim, în alt punct nevralgic a fost el atins cu o cruzime incomensurabilă, care niciodată nu va putea fi iertată, deși poetul i-a iertat pe toți în fața morții. Și aici se diferențiază el decisiv de aventurierul Rimbaud. Francezul părăsea, o dată cu poezia, o țară așezată, ajunsă la maturitatea civilizației și culturii. Pe când Eminescu mai avea o misiune, pe care și-o asumase încă de la Viena și Berlin, aceea conferită de destinul ziaristului și tocmai aceea a fost curmată brusc, cu aruncarea

peste bord, la 28 iunie. Încât miza morții civile n-a fost niciun poetul, ci luptătorul pentru făurirea României moderne. Împotriva lui se vor coaliza, de acum încolo, toate forțele, conștient sau atrase în sorbul minciunii fără voie, ridicându-se, ca pentru compensație, o statuie de mit romantic poetului.

4. MIZA MORȚII CIVILE

Invocând anii bolii, cititorii ar putea crede că autorii noștri se zbat să susțină că operele date de Eminescu între 1883 - 1889 sunt evaluate nedrept. În unele cazuri, e o necesitate (v. corespondența, poeziile, articolele, traducerile). Totuși, acestea sunt puține, până la un eventual miracol al descoperirii celei de a doua lăzi cu manuscrise. Din acest punct de vedere, îmbolnăvirea l-a marcat, neîndoielnic, în chip negativ, reducându-i capacitatea creatoare, așa cum anticipa el însuși în Scrisoarea IV: Unde-s șirurile clare din viața-mi să le spun?! Ah! Organele-s sfârmate și maestrul e nebun! E un adevăr care l-a determinat pe George Munteanu să atenueze entuziasmul lui Ovidiu Vuia privitor la inexistența „marii întunecimi”. Însă nu aceasta e miza, ci alta: anume că Eminescu a rămas capabil de creație, de o reală posibilitate de ameliorare, dacă nu de o însănătoșire totală. Și asta grație, dacă se poate spune așa, maladiei reale de care a suferit, alta decât luesul cerebral. Iar această altă maladie n-a fost, se pare, nici nebunia ereditară (acea psihoză maniaco-depresivă, pentru care s-a decis I. Nica și pe care, în definitiv, o vehiculează, în posteritate, cu autoritatea lui, T. Maiorescu, el ascunzând, însă, fapte care cu greu își vor mai putea, de azi înainte, menține aparențele pozitive). În orice caz, această boală reală i-a permis poetului să-și mențină viu intelectul atunci când a avut șansa să fie tratat adecvat sau, mai degrabă, să i se întreprună tratamentul nefast. Și tocmai capacitatea intelectuală revigorabilă i-a fost pusă în joc și eliminată din ordinea creației culturale și politice.

E la mijloc ceea ce N. Georgescu a numit moartea civilă, pusă la cale nu atât de forțe obscure, cât perfect orchestrate, care nici azi nu doresc să se afle adevărul. Asta ar explica necurmata stare de război cu Eminescu, de un secol încoace, război care a culminat în anii comunismului și s-a prelungit, cu violență, și după 1989. Unul din argumentele forte ale cabalei antieminesciene e că publicistica n-ar avea nici o însemnătate, comparativ cu poezia, deoarece e produsul unei minți pândite de boală, „pentru o bucată de pâine” etc. Am văzut cum teza aceasta s-a născut chiar în mintea contemporanilor, de soiul lui C. Mille sau al lui Nicu Xenopol. Este cauza care l-a determinat pe Ovidiu Vuia să cerceteze: „Adevărul m-a preocupat în primul rând, oricât m-ar fi durut, recunosc deschis, caracterizările dușmanilor poetului și bineînțeles ai neamului românesc, când afirmă despre ideile sale, mai ales social-politice, că nu sunt de luat în seamă, odată ce vin de la un sifilitic și alcoolic. Ori (sic!) adevărul este că Eminescu n-a fost nici sifilitic, nici alcoolic!!!”⁴⁹

De aici facilitatea punerii la index a gândirii social-politice eminesciene, care i-a îndemnat pe unii eminescologi de seamă s-o ocolească, chiar când i-au intuit valoarea. De aici au curs cu nemiluita etichetările cele mai prăpăstioase aduse la zi cu toată pompa (reacționar, paseist, antisemit, xenofob, naționalist șovin, protolegionar, fascist, execrabil om politic etc.).

Din timpul vieții poetului și până azi, obsesia denigratorilor a rămas aceeași la Grigore Ventura, contemporanul său, și la Moses Rosen, contemporanul nostru. Oamenii din această categorie au crezut că labilitatea lor intelectuală, de fapt, ideologică, va avea mai mult credit prefăcându-se că laudă poezia. Scriu ca și cum ar regreta profund că Eminescu s-a „coborât” atât de jos ca ziarist! Este o viclenie care a indus pe mulți în eroare. Dar dacă poetul ar fi considerat publicistica, dincolo de năduful unei munci epuizante, atestabil, în chip dramatic, în corespondență, simplă meserie de fraze „pentru o bucată de pâine”, de ce proiect-

tase, înaintea poeziilor (și din inițiativă proprie) să-și editeze articolele în volum? De altfel, contemporanii de bună credință au înțeles importanța publicisticii. În discursul funebru de la groapa poetului, D. Laurian spunea: „Tot ce scria dânsul, izvora dintr-o adâncă convicțiune. Nimic nu era fals, nimic nu era formă goală ori ipocrizie la acest uvrier al cugetării. Pentru nimic în lume nu s-ar fi prefăcut Eminescu. Era franc în ură ca și-n iubire”⁵⁰.

Eminescu știa bine ce-l așteaptă, când și-a descris posteritatea în *Scrisoarea I* și în alte texte. El a prezis osanalele careucid. Un Corneliu Botez, de exemplu, a editat un volum al poeziilor lui Eminescu, în 1909, cu prilejul comemorării a două decenii de la moarte. Fondurile rezultate au fost folosite pentru ridicarea cunoscutei statui din Galați, dezvelită în toamna lui 1911. Atunci s-a declanșat o polemică aprinsă în jurul publicisticii lui Eminescu, hotărându-se, pentru mulți ani, marginalizarea ei. Corneliu Botez, cu atuu binefăcătorului, a respins cu violență publicistica, contribuind la ruperea în două a operei. Corneliu Botez a fost un colaborator la „Adevărul literar și artistic”, publicație de stânga, aceeași care va găzdui atacul antieminescian al lui Panait Istrati. „Opera poetică a lui Eminescu - scria, în același nefericit an 1911, Nicu Xenopol - e suficientă pentru a-l ridica printre geniile neamului nostru. Ce-i folosesc gloriei acestui om dezormântarea articolelor sale de gazetă, a polemicilor sale din ziarul *Timpul*, unde a scris nu doar că avea patimă pentru viața politică, ci împins numai de necesitatea vieții? (...) Avea uri neexplicabile, provenite dintr-o nepricepere absolută a curentului care împingea societatea românească spre propășire economică”. N. Xenopol se străduie, în continuare, să probeze „urile” lui Eminescu, să ne convingă că era de o incompetență crasă în chestiuni economice și financiare, conchizând: „Eminescu, care a fost un poet genial, n-ar fi fost în stare să negocieze un împrumut (de la Banca Națională, n.n.) de 500 lei (sic!). În asemenea

50 - Cf. *Amintiri despre Eminescu*, Edit. Viitorul românesc, București, 2000, selecție, prefață și îngrijirea ediției de Ileana Ene.

condițiuni, scrierile politice ale lui Eminescu nu au nici o valoare; ele nu fac decât să pună în lumină părțile slabe ale inteligenței lui...”⁵¹

Prevăzând parcă ignobila acuză a lui N. Xenopol, Eminescu ne dă amănunte chiar în privința modului de a împrumuta de la bancă, într-o scrisoare adresată lui Ioan Al. Samurçaș, la 4/6 noiembrie 1874: „Eu însumi am un salariu de 53 taleri (200 l. n.) și altfel nici o avere pe baza căreia aș putea face un împrumut”⁵². Din fericire, noi știm astăzi că N. Xenopol este un personaj cu totul neglijabil în materie de literatură economică și politică, pe când Eminescu strălucește deopotrivă ca poet și gânditor. Există numeroase studii, în ultimele decenii, care atestă superioritatea gândirii economice eminesciene comparativ cu a contemporanilor săi. Pentru a le veni în ajutor, poetul a intenționat, la un moment dat, să elaboreze și un dicționar economic.⁵³

Cât despre profunzimea și despre actualitatea gândirii de ansamblu din publicistica lui Eminescu avem, astăzi, lucrări fundamentale, semnate de D. Vatamaniuc, Ilie Bădescu ș. a.

De ce și cum s-a produs moartea civilă a lui Eminescu ?

51 - Cf. *Țară nouă*, noiembrie 1911, *apud* N. Georgescu, *op. cit.*, p. 164. Un tablou edificator asupra destinului publicisticii eminesciene în jurul anului 1911 ne ofera N. Georgescu în recenta *Moarte antumă a lui Eminescu*.

52 - M. Eminescu, *Opere*, XVI, Edit. Academiei, București, 1989, p. 5.

53 - Vezi și M. Eminescu, *Economia națională*, Edit. Junimea, Iași, 1983, antologie, studiu introductiv, note și comentarii de Vasile C. Nechita. De asemenea, Vasile C. Nechita, *Meditații economice eminesciene*, Edit., Junimea, Iași, 1989. Autorul oferă o bogată bibliografie la pp. 309-322.

5. CE SPUNECORESPONDENȚA. „MARTOR AL ADEVĂRULUI”

Reacția violentă la adresa publicisticii arată că aceasta a ținut anihilarea ziaristului. Principala cauză a morții civile este chiar publicistica. Ea l-a ucis de două ori: o dată prin epuizarea nervoasă și a doua oară prin adversitățile ireconciliabile pe care le-a trezit. „Utile neexplicabile” nu vor fi ale lui Eminescu, ci ale celor care-și vedeau periclitare interesele mărunte în fața interesului național apărut de poet. Desigur, acele „uri” devin explicabile. Nu contra „curentului care împingea societatea românească spre propășire economică” se ridicase poetul, ci în contra aceluia care-și apărau „propășirea” personală și de grup .

Ambele cauze de care vorbeam sunt precizate, cu o claritate ce nu lasă loc dubiilor, în corespondența deja cunoscută, dar mai ales în cea inedită. Le voi ilustra pentru ca să nu se spună iar că lipsesc probele documentare. În februarie 1882, se confesează Veronicăi astfel, relativ la munca de la Timpul: „Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranța în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor (s. n.). // Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România decepțiune a urmat la decepțiune și sunt atât de bătrân, atât de obosit, și degeaba pun mâna pe condei să-ncerc ceva - simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaos ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaos nu-l pot avea nicăiri și la nimeni. Crede-mă, mica și unica mea Veronicuță, sunt strivit. Nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc.

Poate da Dumnezeu să vie alte vremi, ne poate dărui soarta limanul în care să petrecem amândoi, după o tinerețe zadarnică, într-o modestă și fericită pace ? Eu nu știu”⁵⁴.

Speranța îi era în deșert, fiindcă trei obstacole au stat în calea căsătoriei lor (căsătorie care, cu siguranță, i-ar fi echilibrat existența): boala, sărăcia și prietenii (îndeobște, Maiorescu). Toate acestea, deși nu necunoscute, sunt definitiv limpezite în corespondența ultimă. Când spun „boala”, ea trebuie coroborată și cu sărăcia care l-a împins la munca epuizantă de la Timpul. Ereditatea, pe care au dat exclusiv vina Maiorescu și alții, nu se susține, întrucât frații nu i-au murit de nebunie, precum au pretins, după urechea interesului, Maiorescu, Iacob Negruzzi, Ion Slavici ș. a., ci din cu totul alte pricini. Mult mai corectă e poziția lui A. D. Xenopol, iar în raportul medicului anonim (care nu e altul decât Al. Șuțu, după cum argumentază, convingător, Călin L. Cernăianu) comentat de George Potra în 1934, se scrie: „S-a zis că Eminescu a devenit alienat în urma unei maladii sifilitice ce l-ar fi isbit acum 10-12 ani. Eroare./ Eminescu n-a fost sifilitic. Ideia aceasta s-a născut din doctrina eronată ce profesa o școală germană că paralizia generală este totdeauna o manifestațiune sifilitică, tot așa de adevărată ca aceea care susține că toate sclerozele cerebro-spinale sunt de origine sifilitică.

Alții au zis că el se alcooliza. Și această idee este ca cea dintâiu o supozițiune cu totul gratuită. (...) Adevărata cauză a maladii lui Eminescu pare a fi surmenajul cerebral, oboseala precoce și intensă a facultăților sale intelectuale”⁵⁵.

De ce a intervenit surmenajul cerebral o spune poetul în scrisorile către Veronica, dar nu numai. Iar dacă surmenajul a culminat cu o criză de nervi în nefasta zi de 28 iunie 1883, e fiindcă i s-au alăturat alte două motive, de care prietenii n-au vrut

54 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, pp. 217-218.

55 - George Potra, *Mihail Eminescu. Cauzele morții sale - studiu*, București, Edit. Literară "Cultura poporului", 1934; reprodus în Gheorghe Sărac, *Documente...*, *op. cit.*, p. 118.

să țină seama, dimpotrivă, s-au slujit de ele spre a scăpa de primejdiosul luptător politic: e vorba de căldurile sufocante din acele zile (călduri pe care, totuși, T. Maiorescu le ia în considerație în scrisoarea pe care i-o trimite poetului la Ober Döbling!) și de interzicerea Societății Carpații, al cărui membru de frunte era poetul. Și trebuie precizat că nu atât publicistica lui combativ-doctrinară, în care punea pasiune, l-a istovit, cât partea informativă, seacă, de tipul telegramelor Havas, pe care le blestemă. El ajunsese să scrie aproape integral ziarul, iar aceasta nu este o legendă. Vara, îndeobște, mai toți din redacție profitau de conștiințiozitatea și hărnicia poetului, plecând în concedii la munte sau în străinătate, repaus de care poetul se plângea că nu-l poate avea de la nimeni. Încă din 1880, Caragiale a abandonat *Timpu*, preferând publicația satirică *Scrânciobul*, care-și avea redacția în vecinătatea ziarului conservator, deși, formal, nu se despărțise de gazetă, încasând și de acolo leafă și lăsând toată munca pe seama lui Eminescu. La 10 martie 1880, poetul se destăinuia Veronicăi că noua reorganizare din redacție l-a împovărat peste puteri: „Departa dar ca noua organizare să-mi fi adus vreo înlesnire, sunt din contra silit ca zilnic să scriu, căci amicul meu nu mai lucrează decât exclusiv pentru [„]Scrânciobul[„] său // încât am destule și prea destule cuvinte de a mă plânge de el”⁵⁶. Iar pe 14 martie 1880: „Carageali nu mai lucrează nimic și abuzează pot zice într-un mod extraordinar de prieteșugul meu pentru el - ba are de gând să plece și la Iași, nu știu sigur pentru ce”⁵⁷. Și pe 22 martie 1880: „Primește «*Timpu*» și vezi fără îndoială prima pagină plină de reviste sau studii, cari de 22 de zile încoace sunt scrise toate aproape exclusiv de mine, îți poți închipui dar că sunt supraîncărcat cu fel de fel de prostii, încât sunt două zile de când nu ți-am răspuns”⁵⁸. Faptul e confirmat și din surse exterioare, una demnă de încredere fiind a lui Vlahuță, care l-a cunoscut în

56 - *Dulcea mea Doamnă...*, op. cit., p. 107.

57 - *Ibidem*, p. 114.

58 - *Ibidem*, p. 123.

perioada de la Timpul. Pe la sfârșitul lui mai, 1883, istovirea salahorică ajunsese la culme, prefațând criza din 28 iunie. Iat-o, în relatarea lui Vlahuță: „Conștiincios și muncitor peste măsură, de multe ori Eminescu ducea singur greutățile gazetei. Câte nopți petrecute cu condeiu în mână! Ș-a doua zi, palid, nepieptănat, plin de cerneală pe degete, c-un teanc mare de foi intra în tipografie, unde rânduia materia, redacta informații, făcea corecturi și numai sara, când gazeta începea să se vânture la roată, atunci își aducea și el aminte că e trudit și n-a mâncat nimic în ziua aceea.

Îmi pun mâinile la ochi și trec repede peste acest șir de ani, în cari Eminescu și-a dat cea mai scumpă și mai nobilă parte din viața și inteligența lui pentru... o mizerabilă bucățică de pâine. Când veneau căldurile nesuferite ale verii, patronii de la Timpul plecau toți la băi. Eminescu stetea neclintit în București, mistuindu-se și luptând până la jertfă pentru onoarea și triumful altora, soldat credincios și nefericit.

Într-o zi m-am dus la tipografie să-l iau ca să mâncăm împreună. L-am găsit făcând corecturi. Era abătut și foarte obosit la față.

- Uf, nu mai pot, nu mai pot... Aș vrea să mă duc undeva la țară, să mă odihnesc vro două săptămâni...

- De ce nu te duci?

- Dar unde să mă duc? Cu ce să mă duc? Pe cine să las în locul meu?...

Asta era pe la sfârșitul lui mai. După o săptămână gazetele anunțau că Eminescu a înnebunit⁵⁹. Nu o săptămână, ci o lună. Dar epuizarea nervoasă în sine nu înseamnă și nebunie, iar o asemenea oboseală, cunoscută de prieteni, putea foarte bine să fie eliminată printr-un concediu ca acela de la moșia lui Nicolae Mandrea, din vara anului 1878. Sau cel mai bine printr-o altă slujbă, rămânând să scrie la gazetă doar ca militant național și gânditor cu câteva clase deasupra celorlalți.

59 - I. Vlahuță, în *Amintiri despre Eminescu*, op. cit., pp. 138-139.

Încă de prin 1880 el simte că are, în preajmă, „amici reci și dușmani fierbinți”, iar în redacție se pomenește, după retragerea lui Slavici și Caragiale, cu „colaboratori sau coredactori” mediocri „cu cari n-am ce împărți nici în clin, nici în mânec” (6 ianuarie 1882). Încât, în februarie, același an, îi scrie Veronicăi dramatica scrisoare despre imensul surmenaj și despre zădărnicia muncii lui. A încercat să găsească soluții pentru o altă slujbă. V. A. Urechia i-a propus, prin Teodor Nica, o catedră de germană la Universitatea din Iași, dar cel care pune condiții e poetul, dat fiind că respectivul era liberal: anume, să nu-i pretindă nimeni a se dezice de ideile sale: „să am libertatea deplină de-a face oricând o declarație în public că primind un post de profesor, nu devin liberal și că rămân ceea ce am fost, adversar al partidului roșu și al ideilor lor. Sunt curios să știu ce răspuns o să dea la aceasta”⁶⁰. Se vede, așadar, cum dubla referențialitate acționează și-aici. Poetul a scris gazetărie și n-a scris „pentru o bucată de pâine”. Ce l-ar fi împiedicat să-și schimbe culoarea politică (normă generală, până în zilele noastre - mai cu seamă - în lumea românească!)? Bineînțeles că Urechia, oricât ar fi fost de generos, nu putea admite condiția morală a lui Eminescu. Despre reacția universitarului, poetul îi scrie Veronicăi în august 1882: „Tu știi bine că pentru a primi postul din Iași, eu i-am pus anume condiții; cea de căpetenie era că, oricând un jurnal l-ar interpela cum am fost numit sub regimul roșu, eu să am dreptul a răspunde că nu mi-am schimbat de loc ideile, că rămân ceea ce am fost pururi, condiție care i s-a părut lui prea grea. A mă face însă renegat politic nu-mi dă mâna și numai cu acest preț el m-ar fi numit”⁶¹. Extraordinară dificultate de a trăi într-un mediu corupt și partizan! Se justifică, din acest punct de vedere, spusa lui A. D. Xenopol: anume că mediul blestemat din țară a distrus „șesătura nervilor” lui Eminescu.⁶²

60 - Scrisoarea din 24-25 martie 1882, *ibidem.*, p. 249.

61 - *Ibidem.*, p. 362.

62 - D. Xenopol, *Unul din cei mai nobili fii ai țării*, în *Amintiri despre Eminescu*, *op. cit.*, p. 108.

Om al verticalității morale și al adevărului, Eminescu este presat din toate părțile (prieteni politici și adversari) să se „mlădieze” spre a o duce mai bine. Poetul e conștient că aceasta e „fatalitatea”, „nenorocirea” vieții sale. În februarie 1880, îi scria femeii iubite: „eu sunt unul din oamenii cei mai nenorociți din lume”. De ce? „Și tu știi care este acea nenorocire. Sunt nepractic, sunt peste voia mea grăitor de adevăr, mulți mă urăsc și nimeni nu mă iubește afară de tine. Și poate nici tu nu m-ai iubit câtuși de puțin, dacă nu [era] acest lucru extraordinar în ființa mea care e totodată o extraordinară nenorocire. Căci e bine ca omul să fie tratabil, maniabil, să se adapteze cu împrejurările și să prinză din zbor puținul noroc care îl dă o viață scurtă și chinuită, și eu nu am făcut nimic din toate acestea, ci te-am atras încă și pe tine în cercul meu fatal, te-am făcut părtaşă // urei cu care oamenii mă onorează pe mine. Căci acesta e singurul reazim al caracterului meu - mă onorează ura lor și nici nu mă pot închipui altfel decât urât de ei”⁶³.

E o mărturie capitală, care incifrează/dezvăluie, simultan, destinul morții civile cu care oamenii l-au onorat. Căci, paradoxal, e vorba de o onoare, de care poetul este perfect conștient și în virtutea căreia el primește să fie jertfit, să fie alesul pentru sacrificare, așa cum i-o va mărturisi, în 1884, lui Petre Th. Missir, că el este „ein aufgebener Mensch” („un om sacrificat”). Eminescu nu disprețuiește „cercul strâmt” al urii „onorante”, ci îl opune „cercului fatal”, hyperionic, al său, ca om fără soluție, fără stea cu noroc. Părintele Constantin Galeriu spune că jertfa e revelație a adevărului, cu conștiința libertății scopului, nelumesc, acea libertate „înțeleasă ca decizie voluntară în vederea unui scop, ca opțiune”⁶⁴. Această decizie era deja luată de poet la

63 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, p. 92. O spusese, de altfel, și în Scrisoarea II: "Daca port cu ușurință și cu zâmbet a lor ură, / Laudele lor desi-gur m-ar scârbi peste măsură".

64 - Părintele Galeriu, *Jertfă și răscumpărare*, Edit. Harisma, București, 1991, p. 19.

Viena și la Berlin. În 1873, își recuza „fericirea” în această lume scriindu-i lui Samson Bodnărescu despre intenția ca, întors în țară, să se arunce „iarăși în valurile vieții practice. Mie indiferent cum - eu ș-așa nu mai pot fi fericit în lume” (poetul înțelegea „viața practică” drept una a muncii și adevărului): „și am făcut-o aceasta cu deplina conștiință a sacrificiului”⁶⁵, se referea el la viața lui nu ca la o boemă, cum va insinua Maiorescu, ci ca lepădare de sine.

Jertfa veritabilă, spune Părintele Galeriu, e aceluia fără prihană sau, cum zice Joseph de Maistre: „Numai cel nevinovat poate plăti pentru cel vinovat”. În martiriu „se afirmă jertfa supremă”, iar „Sensul originar al noțiunii de martiriu este acela de martor autentic al adevărului; a da mărturie de adevăr cu întreaga ființă, în orice situație și sub orice risc”⁶⁶. Eminescu îndeplinește, la modul absolut, această condiție a martiriului. Tot Părintele Galeriu spune că „Jertfa nu are sens decât dacă trece în interiorul conștiinței”⁶⁷. Poetul îndeplinește ambele condiții: mărturia adevărului și asumarea conștientă a mărturiei. Firește, om cu păcate legate de „o mână de pământ”, cum spune în *Scrisoarea I*, poetul simte această fatalitate a jertfei, în ipostaza de martor al adevărului, ca pe o teribilă ispășire, de unde și regretul că n-are o altă fire, de unde și blestemul aruncat propriei vieți: „Aștept telegramele Havas ca să scrie, să scriu de meserie, scriemi-ar numele pe mormânt și n-aș mai fi ajuns să trăiesc”. (*Scrisoare din 28 decembrie 1879, către Veronica*). Speră la fericire, totuși, crede că e posibilă o viață liniștită lângă femeia iubită și suferă îngrozitor când unul dintre cei mai buni prieteni profită de răcirea relațiilor cu Veronica, atrăgând-o în cursa „cercului strâmt”. Iată cum definește gelozia, la 22 martie 1880: „Nu e o patimă mai egoistă, mai înjosită, mai incapabilă de-a fi înălțată peste lumea de rând decât aceasta. Ea are neputința invidiei, dar

65 - M. Eminescu, *Opere*, XVI, p. 298.

66 - Părintele Galeriu, *op. cit.*, pp. 33-34.

67 - *Ibidem*, p. 34.

unită cu părerea de rău după un cer pe care l-ai pierdut. E un Jupiter invidios, deci cu atât mai mică, cu cât mai jos cădem din cercul nostru”⁶⁸. Aceasta e și diferența între martiriul suprem, al Mântuitorului, și cel al unui om, fie el și genial. Or, Eminescu este un om complet, sfârtecat între înălțare și cădere, împovărat de păcatele firii.⁶⁹ În februarie 1882, nu-l cruță pe Caragiale, aventurierul: „Pe pezevenchiul de grec, te rog; sau dacă-l primești - te oblig să fie și Câmpeanca de față, pentru că nu voi să rămâi // tu, om sincer și adevărat, incapabil de viclenie și minciună, sub impresia acestui șarpe veninos, acestei arhicanalii ingrate, mincinoase și spioane”⁷⁰. Nu atât presupusa relație cu Veronica l-a mâhnit pe Eminescu la Caragiale, cât gestul său de „spion”, cum o spune în scrisoare, confirmându-se astfel întâmplarea povestită de Matei Eminovici într-o epistolă către Corneliu Botez, din 20 aprilie 1909. Generalul Florescu sau Manolache Costache Epureanu îi furnizase poetului niște documente compromițătoare pentru C. A. Rosetti, spre a le publica. „Pezevenchiul”, însă, le-a sustras din seif dându-i-le lui C. A. Rosetti, fapt de pe urma căruia Caragiale a obținut postul de revizor școlar în județul Neamț, când, pe deasupra, ar fi făcut avansuri Veronicăi. În realitate, diferendul dintre Eminescu și Caragiale are ca subiect această faptă reprobabilă a dramaturgului (care i-a și adus plecarea silită de la Timpul). Cât privește scrisorile pe care le cerea insistent Veronica de la Caragiale, acestea nu erau ale ei către Caragiale, ci proprietatea ei de la Eminescu, niște scrisori despre „haremul” lui Maiorescu și despre alte lucruri compromițătoare despre magistrul și Junimea,

68 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, p. 114.

69 - Pe de altă parte, demonstrează N. Georgescu, *martiriul lui Eminescu* a fost și mai tragic, de vreme ce el nu este un *martir* complet, în sensul că n-a avut "martori" pe măsura sacrificiului său. Martorii anilor săi negri se dovedesc a fi în marea lor majoritate *mincinoși*, incapabili a-i descifra destinul, pradă aparențelor construite de cei interesați.

70 - *Ibidem*, p. 184.

de care Veronica a vrut să se slujească spre a se răzbuna pe poet într-un moment de tensionare a relațiilor dintre dâșșii. Iată cum îl amenință Veronica într-o scrisoare rămasă inedită până în anul 2000: „Dorul unei rășbunări tot atât de puternice și vindicative ca nenorocirea pe care mi-ați făcut-o D. Voastră în acord cu Mite Kremnitz, pe care mi-ați descri-o ca odalisca lui Maiorescu, asupra lui Maiorescu și mai cu seamă asupra Dtale. Eu nu voi face // nimic altă decât voi publica din vorbă în vorbă descrierea care mi-ați făcut-o despre faimosul cerc literar din București sub titlul: Haremul lui Jupiter sau Misterele unui cerc literar. E trist că Dta vei fi victima încrederii ce ai avut în mine, vei purta însă consecvențele de mii de ori mai fatale ale încrederii ce am pus în Dta și cuvântul Dtale. // Eu, oricare ar fi urmările ce ar atrage după sine publicarea care o voi face, nu am nimic de pierdut, din contra, totul de câștigat, căci am afirmarea Dtale prin două scrisori cum că în adevăr ați avut nefericirea a-mi face acea destăinuire prin urmare dacă vor fi urmări de calomnie, nu eu voi fi calomniatoarea ci acel ce mi-a comunicat acele frumoase lucruri. Am jurat cu foc și amar rășbunare, și voi lucra din rășputeri să-mi ajung scopul după cum Vi l-ați ajuns D.V. et Companie”⁷¹.

Dacă episodul Caragiale a fost trecător, reflex al miticismului balcanic, Maiorescu e cel ce se va opune, cu o îndârjire incredibilă, cășătoriei cu Veronica, neputând uita, probabil, episodul de pe vremea când a depus mărturie împotriva-i. În iunie 1882, criticul intervine iarăși pe lângă Veronica să-l lase în pace pe Eminescu și să renunțe la cășătorie. Indignat, poetul îi scrie femeii, în aceeași lună: „Apropos de Titu. Da! Vorba ceea: råde vârșa de baltă și baba de fată. Cine s-a găsit să-ți facă morală în privirea relației cu mine? Maiorescu. O fi el critic, o fi el om de litere, dar iubirea mea pentru tine și dezinteresarea ta copilăroasă și adevărată cu care ai fost și rămâi a mea, aceasta nu ar fi găsit-o la nici una din doamnele pe care le-a perindat.

71 - *Ibidem*, p. 482.

Deosebirea dintre el și mine e că el a avut pururi ce oferi femeilor, și eu n-am avut nimic, decât ingratitude chiar. Tu nu ești de comparat cu acele și de aceea rău face a te muștra pentru lucruri cari sunt spre lauda ta. // Imorală e o femeie care iubește din caprițiu, imorală cea care iubește pentru bani și pentru interese, dar dacă există moralitate în amor e numai amorul de bunăvoie, fără interes, cu uitare de sine și cu uitare de tot. De aceea, draga mea Nicuță, îți zic: opinia celor ce sunt mai răi decât noi nu ne atinge întru nimic”⁷². Veronica nu și-a dus amenințarea la capăt, fiindcă trebuie să fi încercat „răzbunarea” prin Caragiale, dându-i scrisorile lui Eminescu, însă „greul” nu s-a folosit de ele, refuzând, totuși să i le restituie, chiar și la insistențele lui Eminescu. Caragiale fie că le-a distrus, fie că i le-a înapoiat poetului în 1887. Oricum, ele nu se găsesc în corespondența inedită și nici pretinse scrisori ale lui Caragiale către Veronica nu se cunosc. Cert e că încă din 1881, de când datează această scrisoare a Veronicăi, relațiile dintre poet și Maiorescu erau foarte încurcate.

Asemenea dezamăgiri lumești n-ar fi fost nimic dacă cercul în jurul său nu s-a fi strâns sugrumător. În iunie 1882, a scăpat pentru câteva zile la Constanța, dar grija îl prinde încă de aici, „căci colegii mei pleacă amândoi la 1 Iulie”: „Șed în mansarda mea și cetesc economie politică, pregătindu-mă pentru trista campanie de vară, pentru caniculă, când, singur la «Timpul» voi trebui să scriu în fiecare zi altceva”⁷³. Pentru ca în iulie, la întoarcere, să constate: „«Timpul» acesta m-a stricat în realitate cu toată lumea; sunt un om urât și temut - fără nici un folos du reste”⁷⁴. În august, impresia se adâncește: „știi că n-am ce căuta la Iași (Urechia nu-i acceptase independența de gândire, cum nu i-o vor accepta nici conservatorii, adică „ai săi”!), că sunt unul dintre oamenii cei mai urâți din România, precum tu ești

72 - *Ibidem*, p. 298.

73 - *Ibidem*, p. 291.

74 - *Ibidem*, p. 325.

una din femeile cele mai bine urâte din Iași. Naturi ca ale noastre sunt menite să înfrângă relele sau să piară, nu să li se plece lor”⁷⁵.

În 1882, aceste rele încă mai puteau fi înfrânate de poet.

Cabala antieminesciană se pusese în mișcare încă de pe la 1880. G. Călinescu pomenește de faptul că poetul era neliniștit „de ideea unei cabale urzite împotriva-i”, înainte de debutul bolii.⁷⁶ Dar criticul vede în aceasta un semn de psihoză! Însă deja la 13 martie 1881 I. C. Brătianu amenința public, în Parlament, că pentru „instigatorii” din presă se vor lua măsuri drastice, trimițându-i să se „odihnească” în mănăstiri! Ce știa A. C. Cuza, un foarte bun cunoscător al operei eminesciene, de a inserat în programul politic al Ligii Apărării Național-Creștine (1923) aceste cuvinte: „Liberalii au ucis mișelește pe cel mai mare poet al neamului, Mihail Eminescu, și l-au îngropat, în mod barbar, într-un mormânt simplu, c-o mică cruce la căpătâi, pe care fiecare trecător prost își scrie numele. Așa se află și astăzi”⁷⁷. E o referință la asasinatul moral sau la asasinat în sensul propriu al cuvântului? Sunt întrebări grave, la care opinia publică are, în sfârșit, drept de răspuns. Cu atât mai mult, cu cât biografii n-au luat în considerație mărturiile care se abat de la imaginea oficială a dramei poetului. Deocamdată, doar un exemplu. Ilie Ighel, care l-a văzut ultima oară pe Eminescu în iulie 1888, era convins că a fost supus unui regim care l-a adus la moarte: „Dar dacă noi tinerii strigăm astăzi și cerem socoteală celor ce au adus o pieire grabnică marelui bard, e că Eminescu a fost omorât cu zile, că aceia ce trebuiau să se îngrijească de el, l-au lăsat lipsit de rațiune, să zacă în neștire!”⁷⁸

75 - *Ibidem*, p. 357.

76 - *Op. cit.*, p. 327.

77 - Cf. *Catehismul politic cuzist al Ligii Apărării Național-Creștine*, în "Arhivele totalitarismului", an. II, nr. 1-2/1994, p. 164.

78 - Ilie Ighel, *Eminescu (Încercare critică)*, în *Amintiri despre Eminescu*, *op. cit.*, p. 91.

Istoria literară ne asigurase că boala congenitală a lui Eminescu, izbucnită în 1883, a marcat ieșirea poetului din viața publică. Cei șase ani de agonie, regretați, bineînțeles, de toți comentatorii, păreau definitiv clasați pentru posteritate. Însă lucrurile nu stau deloc așa. Ca specialist, Ovidiu Vuia, consideră că „cei șase ani se cer reintegrați în matca lor”⁷⁹, printr-o redimensionare substanțială a destinului biografic și creator.⁸⁰

79 - *Op. cit.*, p. 75.

80 - În ultimii ani, cum deja am adus vorba, sunt cercetători care nu mai pun relativa sterilitate intelectuală a poetului pe seama bolii, ci pe a unor *constrângeri* provocate de prieteni mai mult decât de adversari. Astfel, N. Georgescu a comparat postura poetului cu aceea a lui Arhimede, căruia soldații dușmani i-au distrus cercurile de pe nisipul plajei din Syracuse, iar Calin L. Cernăianu îl aseamănă cu un pictor căruia i se fura culorile, respectiv - manuscritele și cărțile. Într-adevăr, în pofida insistențelor demersuri ale poetului de a-și redobândi manuscritele și biblioteca, T. Maiorescu a refuzat sistematic să i le înapoieze. Reacția comună la atitudinea criticului a fost totdeauna pozitivă, în sensul ca refuzul ar fi salvat manuscritele de la distrugere sau pierdere. Ultimii investigatori ai anilor de boală nu mai sunt atât de convingși că Maiorescu a făcut un bine, condemnându-l pe poet să recurgă exclusiv la memorie în recuperarea și definitivarea unor poeme.

6. RĂZBOIUL DIAGNOZELOR

Reamintesc că degradarea personalității lui Eminescu, sfârșită cu moartea lui prematură, a fost pusă pe seama unui sifilis congenital pe linie maternă, asociat cu excesul de alcool, cafea, surmenaj, ducând la demență acută și la paralizie generală.

S-a crezut până acum că diagnosticul acesta a fost susținut întâia oară de dr. Francisc Iszac, în 1887, făcând o carieră binecunoscută până în zilele noastre. În cea de a doua carte a sa, dr. Ovidiu Vuia rectifică întâietatea botoșăneanului și o atribuie doctorului ieșean Iulian Bogdan, în 1886: „Pentru prima oară, un oarecare dr. Iulian Bogdan în 1886, ascunzându-și neștiința după o diplomă de Paris, pune diagnosticul la Eminescu de alienație mentală produsă probabil de gome sifilitice pe creier și exacerbate de alcool. A fost pomenit și un delirium tremens, total și el nefondat, fiindcă spargerea felinarelor pe stradă nu înseamnă că ai halucinații de animale mici, apărute mai ales la culcare, simptom tipic pentru un delirium tremens. Îmi pare rău că o scriu, dar doctorul de la Iași scotea diagnosticele (pur și simplu din burtă) deci din auzite și nu din observația bolnavului.”⁸¹

Ironia mușcătoare a dr. Vuia ar fi avut mai multă acoperire dacă la Iași ar fi existat un dr. Iulian Bogdan. În realitate, este vorba de doi medici, Iuliano și Bogdan, puși de autoritățile Iașului să dea un diagnostic adecvat turbulentului

81 - Ovidiu Vuia, *Despre boala...*, 1997, p. 15. Eroarea este remediată în *Spre adevăratul Eminescu*, I, II, Edit. ALMAROM, Râmnicu-Vâlcea, 2000.

Eminescu spre a putea fi trimis la ospiciul Mănăstirii Neamțului. Faptul s-a petrecut la 6 noiembrie 1886.⁸²

Deocamdată, să luăm ca atare începutul tratării lui Eminescu în postura de sifilitic. Iszac a preluat diagnosticul, întărit mai târziu de Alexandru Șuțu, G. Marinescu, C. Bacaloglu, Panait Zosin ș. a., apoi acceptat, de-a lungul timpului, de majoritatea biografilor și de medici mai recentți ca Petre Brânzei și E. Câmpeanu. Există, însă, categoria medicilor reticenți, pornind de la cei vienezi de la Ober Döbling (Leidesdorf și Obersteiner) până la alți medici din Iași, Botoșani, Halle. Dr. Obersteiner, într-o scrisoare către T. Maiorescu, din 10 februarie 1884, se arăta uimit de evoluția bolii, în stare să contrazică opiniile specialiștilor („Convorbiri literare”, 1906): „E un caz unic - că ameliorarea s-a făcut așa de repede și că e de dată recentă. Și tocmai acest lucru ne face să fim prevăzători; o posibilitate a întoarcerii răului nu este exclusă.”⁸³ Reacția tânărului dr. Obersteiner, ginerele lui Leidesdorf, devenit, după unele surse, o remarcabilă autoritate în domeniu, ridică importante semne de întrebare, fiindcă documentele privitoare la diagnostic și la descrierea clinică a pacientului Eminescu au dispărut, cum vom vedea, în mare parte. La fel și restul corespondenței sale cu Maiorescu. De altfel, Călin I. Cernăianu, dintr-o salutară neîncredere în unele dintre sursele existente, a ajuns la concluzia că mesajul de la Obersteiner este o făcătură a lui Maiorescu. Încât adevărata diagnoză de la Ober Döbling se pare că va rămâne pentru totdeauna o enigmă, dar una care nu a convenit adepților din țară ai sifilisului. În orice caz, din datele existente se poate preciza că medicii vienezi n-au ajuns la diagnosticul cel consacrat și, împreună cu Maiorescu, știau, în cel mai rău caz, că e vorba de o psihoză maniacoală acută, fără substrat organic, sifilitic, și l-au tratat corect pe poet, în sensul că, de fapt, au întrerupt tratamentul antiluetic, de unde și ameliorarea spectaculoasă. Ceea ce

82 - Cf. George Munteanu, *op. cit.*, p. 429.

83 - Vezi și Augustin Z. N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu*, Edit. Sport-Turism, București, 1978, pp. 278-284.

e curios e că vocile care au mers pe această linie au fost rare și s-au impus târziu, abia cu dr. Ion Nica (1972) și Ovidiu Vuia (1989-1997), deși anonimul lui George Potra, cum am văzut, scria, în însemnările date tiparului în 1934, că „Eminescu n-a fost nici sifilitic și nici alcoolic”. În ceea ce îl privește pe Gh. Marinescu, a cărui autoritate a fost decisivă în consacrarea tezei luesului eminescian, trebuie spus că acesta a tratat cazul cu surprinzătoare superficialitate. E drept, savantul se afla pe atunci la începutul carierei, dar dr. Vuia demonstrează că nici o scuză nu-l poate disculpa. Pe de altă parte, nu avea o prea mare considerație pentru artiști, cum a dovedit-o și față de Ștefan Luchian. Într-o scrisoare târzie, el a acceptat diagnosticul ce se „oficializase” deja, admitând că Eminescu murise de „paralizie generală”, ca și Nietzsche, Lenau sau Maupassant. Privitor la Nietzsche și Eminescu, s-a înșelat. Decizia lui nu se baza pe date clinice certe. În scrisoarea din 29 iunie 1914⁸⁴, savantul zice că a văzut creierul lui Eminescu. Dar ulceratiile descrise de G. Călinescu nu apar la Marinescu. Întrucât creierul era în putrefacție, Gh. Marinescu a renunțat la examinarea microscopică, aruncându-l, pur și simplu, în ciuda faptului că examenul de sifilis se poate face și după luni de putrefacție (Ovidiu Vuia). Acest aspect a fost denaturat de editorul scrisorii, Augustin Z. N. Pop, care a comis o greșeală de lecțiune. În scrisoare, Gh. Marinescu vorbește de identificarea pe creier a unor leziuni macroscopice, iar nu microscopice, cum reproduce Augustin Z. N. Pop, ceea ce înseamnă că Marinescu n-a făcut examenul histologic, ”îngroșarea meningelui în regiunea frontală constatată macroscopic” fiind „un simptom banal, prezent în orice psihoză cu evoluție cronică.”⁸⁵ De altfel, Gh. Marinescu recunoaște, în pomenita scrisoare către A. C. Cuza, că „nu am făcut studiul istologic, ceea ce e mare lacună.”⁸⁶ Pe de altă parte, Călin L. Cernăianu

84 - Cf. Augustin Z. N. Pop , *Contribuții documentare la biografia lui Eminescu*, Edit. Academiei , București, 1962, p. 530 și facsimilul anexă.

85 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, 1989, p. 62.

86 - Scrisoarea e reprodusă, din păcate, cu aceeași greșeală de lecțiune

dovedește că, în realitate, cei interesați s-au slujit de autoritatea științifică a lui Gh. Marinescu, atribuindu-i autentificarea diagnosticului de sifilis. Se restabilește și adevărul că nu Marinescu a cerut creierul spre examinare, ci a fost însărcinat de institutul condus de Victor Babeș.⁸⁷ Scrisoarea prezentată de Augustin Z. N. Pop ca fiind a lui Gh. Marinescu se pare că este și ea o contrafacere prin care, comentând-o, pretinde că doctorii Șuțu și Alexianu i-au transmis creierul lui Eminescu într-un recipient de sticlă. Constatările reale ale lui Marinescu nu se cunosc. Însă „nu ar trebui să fim surprinși dacă am afla că siguranța cu care Șuțu scrie că Eminescu nu a fost bolnav de sifilis își are rădăcinile și/tocmai în această analiză, ale cărei constatări au rămas secrete...”⁸⁸ Autorul se referă la textul anonim dezvăluit de George Potra și care aparține lui Șuțu. De altfel, Șuțu trebuia să fie edificat de la autopsia publică pe care el a condus-o și care trebuia să arate lumii că poetul fusese victima paraliziei generale. Însă, spre surpriza tuturor, remarcă N. Georgescu în a doua ediție a cărții sale, greutatea creierului era comparabilă cu a lui Schiller, adică supranormală, ceea ce dovedea, fără urmă de tăgadă, că sifilisul nu se susținea, întrucât paralizia generală duce la atrofierea creierului. Așa încât nu e de mirare că Șuțu va recunoaște în fața propriei conștiințe că sifilisul a fost o eroare gravă și, implicit, abominabilă, de vreme ce sub oblăduirea sa și a lui Maiorescu poetul a fost tratat cu mercur. El însă a trebuit tocmai de aceea să rămână anonim, pentru a nu-și semna sentința. Maiorescu însuși, cu extraordinara abilitate a ambiguității, nu s-a pronunțat pe față pentru sifilis, ci pentru o manie ereditară. Totuși, paralizia generală s-a impus, oficial, pentru un secol.

Diagnosticul drastic oficializat convenea, fiindcă el legitima soarta ce i s-a rezervat poetului de la 1883 încolo. Dar nu

a lui Augustin Z. N. Pop de către Cristina și Victor Crăciun în antologia din anii 1989, 1999 de amintiri și mărturisiri literare ale contemporanilor poetului.

87 - Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, III, p. 56.

88 - *Ibidem*, p. 57.

există un buletin medical de autopsie. Mai mult, pe actul de deces nu apare iscălitura nici unui apropiat al poetului, ci - pur și simplu - și-au pus degetul doi analfabeți din personalul morgii. Cine s-a temut de prezența cuiva din familie sau dintre prieteni?

T. Maiorescu și Iacob Negruzzi nu s-au gândit la sifilis când au scris despre boala lui Eminescu, „ci la o afecțiune intrafamilială, înăscută și astăzi știința medicală le dă dreptate.”⁸⁹ Într-adevăr, Maiorescu (în studiul Eminescu și poeziile lui, 1889) și Iacob Negruzzi (în Amintirile de la „Junimea”), preluați și de alții, susțin această etiologie a bolii. „Nu este nici o îndoială, rezumă Negruzzi, că nebunia a fost o boală ereditară în familia lui Eminescu și se poate urmări la ascendenții săi din partea mamei. Din frații lui Eminescu unul s-a sinucis, alții au murit nebuni, o soră era paralizată, alta, Henrieta, era isterică și a murit de tânără.”⁹⁰ Pasajul este punctul de vedere însușit integral de la T. Maiorescu și nu constituie rezultatul unor cercetări personale. El conține trei erori. Cea la vedere e că Harieta este una și aceeași cu sora paralizată, care n-a suferit de nebunie, ci, pur și simplu, a fost atinsă, în copilărie, de poliomielită („o boală din copilăria mea”, se adresează ea Cornелиei Emilian, la 2 august 1887).⁹¹ A doua eroare privește, în ansamblu, pe frații poetului. Bănuiți a fi murit nebuni au fost Gheorghe (Iorgu), Șerban și Neculai (Nicu), morți în 1873, 1874, 1884. În realitate, Iorgu, militar cu o minte scilpitoare, prețuit de generalul Moltke, a murit în împrejurări obscure, până azi, cea mai probabilă cauză fiind ftizia. Șerban, un chirurg de perspectivă, a pierit tot de oftică, agravată, după Gala Galaction, de un tifos exantematic. Neculai suferea, după Octav Minar, de stomac, dar a contractat o boală venerică (probabil, sifilis), fapt care l-a împins la sinucidere.⁹² Ilie a murit tot ftizic. Toate aceste întâmplări din fami-

89 - *Ibidem*.

90 - *În Amintiri despre Eminescu, op. cit.*, la p. 173.

91 - Corespondența Harietei cu Cornelia Emilian, în Gheorghe Sărac, *op. cit.*, p. 38.

92 - Vezi și studiile semnate de Ion Nica, *Eminescu. Structura soma-*

lie o determină pe Harieta să-i scrie Cornелиei Emilian că boala care a urmărit familia, ca un blestem, a fost tuberculoza („boala de piept”, cum se exprimă ea). A treia eroare din textul lui Iacob Negruzzi e indirectă, fiindcă în pofida faptului că diagnosticul de manie ereditară a fost consacrat de Maiorescu, poetul n-a fost tratat de această maladie, ci de sifilis, încă de la prima internare la Alexandru Șuțu. Acest adevăr se impune din ce în ce mai mult, deși până mai deunăzi se știa că un tratament anti-luetic a administrat abia dr. Francisc Iszac, la Botoșani, în 1887. Or, cum T. Maiorescu era principalul diriguitor al internării poetului, ar fi o naivitate să credem că el nu știa ce tratament aplica Șuțu în vara anului 1883.

Pe de altă parte, „știința medicală” le-o fi dând dreptate (lui Maiorescu și Negruzzi) despre „afecțiunea intrafamilială, înăscută”, cum zice Ovidiu Vuia, însă nu și-n ceea ce privește nu numai soluția medicală aleasă, dar mai cu seamă boala însăși, care ridică mari semne de întrebare. Poetul își cunoștea mai bine „ereditatea” și într-o ciornă de scrisoare către A. D. Xenopol (1879) notează: „eu am moștenit prin ereditate o tristeță pe care nu pot să mi-o explic și care, educată din când în când c-un optimism însuflețit de paginile mărețe scrise cu sângele său de nobilul popor românesc, mă îndeamnă să urc calvarul vieței mai ușor.”⁹³ De fapt, ereditatea și educația, în cazul său, au fost temelia fecundității creatoare, ereditatea devenind primejduită de epuizarea salahorică, de care nimeni n-a părut dispus să țină seamă. Poetului îi era necesară, într-adevăr, o slujbă mai „lejeră” sau repaus mai îndelungat, însă nu o internare în „cămașa de forță”. De altfel, o altă ciudățenie care trebuie semnalată, într-o primă fază, Maiorescu a găsit inutilă trimiterea poetului la Viena (încă nu știm ce sens trebuie dat acestui refuz!), deși ulterior a făcut tot ce i-a stat în putință de a-l îndepărta de București: „Am

to-psihiică, Edit. Eminescu, 1972; Călin L. Cernăianu, *Recurs Eminescu. Suprimarea gazetarului*, Edit. Semnele timpului, Tamași, București, 2000.

93 - *Opere*, XVI, p. 351.

găsit și găsesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare.”⁹⁴ La insistențele Emiliei Humpel, Eminescu a fost transportat, însoțit de Chibici-Revneanu, la Ober Döbling. În Wiener-Kronik, se menționează internarea de la 2 noiembrie 1883 la 26 februarie 1884, dar fără precizarea diagnosticului. Medicii Leidesdorf și Obersteiner erau buni specialiști în sifilisul nervos. Luesul era pe atunci o boală ușor de diagnosticat, fără însă metodele sigure de după 1900. Un specialist trebuie să știe: „Sifilisul cerebral de tipul paraliziei generale odată instalat nu mai permite nici un act creator, personalitatea individului fiind complet dezintegrată, producțiile sale se desfășoară în limite sterile și pueril de absurde” (Vuia, p. 34). Or, Eminescu a părăsit stabilimentul vindecat aproape complet. După șase ani, aceleași simptome ca la început, cu „tulburări de afectivitate, păstrându-și memoria intactă și capacitatea de a improviza versuri.”⁹⁵ În orice caz, medicii vienezi n-au diagnosticat sifilis cerebral, deși de la București li se sugerase o asemenea cale (anticip o noutate!), iar cineva a ținut să arunce incertitudine asupra investigațiilor clinice de la Ober Döbling. Ion Grămadă a observat lipsa mai multor file din jurnalul de observații medicale din condica stabilimentului.⁹⁶ Asistentul a explicat că acele file au fost luate de cineva de la Ministerul de Externe român.⁹⁷ Cine a fost acel cineva? Există presupunerea că misteriosul sustrăgător este Grigore Ventura (Călin L. Cernăianu). Obersteiner i-a mărturisit lui I. Grămadă că „prin 1895” jurnalul medical al lui Eminescu a

94 - Vezi scrisoarea către Emilia Humpel, din 19/31 octombrie 1883. Pentru scrisorile și *Însemnarile zilnice* ale lui Maiorescu, vezi *Jurnal și epistolar*, volumele publicate de Edit. Minerva începând cu 1975, ediție îngrijită de Georgeta Radulescu-Dulgheru și Domnica Filimon.

95 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 36.

96 - Dr. Ion Gramada, *Mihail Eminescu* (contribuții la studiul vieții și operei sale), Heidelberg, 1914; *Scrisori către Simion Mehedinți*, Viena, iunie 1911 (Cf. I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, IX, p. 175).

97 - Vezi și N. Georgescu, *op. cit.*, p. 40.

fost cerut de un domn de București, al cărui nume l-a uitat. Acest amănunt este de o însemnătate fără relevanță în biografiile tradiționale, dar el dobândește un înțeles care se va contura în paginile următoare. De ținut minte că a dispărut și dosarul curatei din 12 iunie 1889, instituită pentru interdicția poetului de la administrarea pensiei pe care n-o va primi niciodată. Nu sunt singurele documente „rătăcite” când e vorba de anii bolii lui Eminescu.

Șuțu ar fi diagnosticat doar manie acută în 1883, crede dr. Vuia, ca și Leidesdorf și Obersteiner, fapt știut de T. Maiorescu.⁹⁸ În realitate, lucrurile sunt mult mai încurcate, dovadă că, la moarte și după, s-a impus credința în alt diagnostic - paralizia generală.

Nu voi merge cu ipoteza spre care înclină, cel puțin la prima vedere, N. Georgescu, că poetul nu era bolnav în 1883.⁹⁹ Totuși, există motive să se spună că nu era chiar atât de bolnav, încât să se impună acele măsuri supradimensionate de izolare în forță a poetului. Eminescu s-a luptat cu boala de timpuriu, cum a demonstrat George Munteanu și a reconfirmat, recent, Constantin Cubleşan, urmărind special corespondența.¹⁰⁰ Problema e că poetul s-a luptat cu alte suferințe fizice decât s-au iluzionat biografii tradiționali. Oare el n-a mai fost capabil de luptă cu destinul din iunie 1883 ? Și nu cumva boala i-a devenit incurabilă grație morții civile care i s-a programat?

Merită, mai întâi, o incursiune în corespondență, dat fiind că aceasta s-a îmbogățit, nesperat, în 2000. Prima semnalare a unei îmbolnăviri a poetului datează de la Viena, în 1872 (10 februarie), când informează părinții despre „o troahnă îndelungată”, de vreo 20 de zile, cu lipsa poftei de mâncare. Medicul consultant vienez era de părere că vina e izolarea în care trăiește: „Eu nu

98 - Ovidiu Vuia, *ibidem*, p. 72.

99 - La Călin L. Cernăianu, faptul devine certitudine.

100 - Constantin Cubleşan, *Lucașul și alte comentarii eminesciene*, Edit. Timpul, Reșița, 1998.

cred asta.”¹⁰¹ În 18 martie, același an, tot către părinți, vorbește despre „un an nefast pentru mine”, din cauza „catarului de stomac”, plus „gălbinare”, „aprindere de mațe care au ținut trei săptămâni” și „durerea de urechi.”¹⁰²

Necazul cu piciorul drept se pare că începe din 1874, când îi scrie lui Ioan Al. Samurcaș, din Iași, despre „o aprindere la încheietura piciorului care se vindecă foarte încet și e foarte dureroasă.”¹⁰³ În 1880, se confesează Harietei că e bolnav, „dar mai mult sufletește.”¹⁰⁴ Din 1879, mai relevantă, în perspectiva bolii, e corespondența cu Veronica. La 31 octombrie, se plânge de „dureri reumatice” „în picioare”, asociate cu „dese bătăi de inimă”, pentru ca sărbătorile de Crăciun să le petreacă „între cei patru pereți” ai camerei.¹⁰⁵ E vorba tot de picior, care se umflă, zice el, când „dorm ori trăiesc neregulat”. În 5 și 14 ianuarie 1880 piciorul încă îl supără, cerându-și iertare că nu poate veni la Iași, din atare pricină, dar și din altele, iar în 18 ianuarie: „Eu tot cu piciorul înflât și în neputință de-a veni la Iași - dragul meu înger.”¹⁰⁶ În februarie, adaugă și unele insomnii care-l fac să n-aibă dispoziție de a-i scrie „și cu toate astea trebuind să scriu zilnic”, pentru gazetă.¹⁰⁷

Văzând că delăsarea nu-i bună, se adresează medicului Russel, care-l tratează cu „fier”, începând cu 1 aprilie 1880 și e mirat că numai după patru zile capul s-a limpezit și „Dispar toate urmele fără excepție, încât deși numai de 4 zile am început a lua, eu care n-am luat nicidecum medicamente, resimt efectele miraculoase.”¹⁰⁸ De reținut că poetul nu luase până atunci medicamente, tratându-se „băbește”, sau lăsând lucrurile să se îndrepte

101 - *Opere*, XVI, p. 42.

102 - *Ibidem*, p. 43.

103 - *Ibidem*, p. 57.

104 - *Ibidem*, p. 187.

105 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, p. 51.

106 - *Ibidem*, p. 77.

107 - *Ibidem*, p. 92.

108 - *Ibidem*, p. 133.

de la sine, ceea ce e de presupus că boala de picioare a riscat cronicizarea, care-l va urmări de acum încolo. (Pe de altă parte, nu este exclus ca pretextul bolii să fi devenit un motiv de justificare pentru întârzierea cu scrisorile și pentru amânările sosirii la Iași).

La 2 februarie 1882, dă de veste Veronică-i despre o bună stare de sănătate, fiind gata să facă pasul hotărâtor cu căsătoria: „Încolo sunt sănătos și mă port exemplar în toate privirile, // Momoți. Ți-am spus: viața mea s-a încheiat; ea n-are nici un farmec, nici un înțeles fără tine. Am murit pentru toată lumea afară de tine.”¹⁰⁹ Pasajul este foarte important, deoarece se limpezește aici că poetul nu leagă renunțarea la lume de prezența bolii, ci e vorba de un pariu existențial, în ordine metafizică.

În acele zile, poetul ducea tratative cu soția lui Slavici să-i ofere două camere în care să poată sta cu Veronica. Totuși, ieșeanca îi imputa că se mișcă greu în promisiunile făcute. Dar promisiunea a două camere era condiționată de cumpărarea de către Slavici a unei case noi. Pe deasupra, poetul mai invocă iarăși salahoria, încât „Mie nu mi-e permis de-a fi bolnav, nu de a mă lecu; sunt condamnat ca năierii¹¹⁰ apusului la munca silnică pe viață și-n această viață monotonă și tristă tu, pasărea mea cea mică, ești singura rază de noroc - și chiar tu îmi faci imputări”.

În a doua parte a lunii martie, are gripă cu „friguri, combinate cu durere de cap și lâncheală, petrecând Floriile în pat.¹¹¹ Nici în Vinerea Patimilor (26 martie) nu e vindecat: „Se vede că voi fi având vro înrudire simpatetică cu Hristos de vreme ce în săptămâna Patemilor lui m-a dat din friguri în junghi. Trebuie să știi că de trei zile avem iarnă completă în ce s-atinge de frig, că

109 - *Ibidem*, p. 197.

110 - Editorii volumului descifrează greșit *noierii*, cuvânt inexistent, pe când *naier* înseamnă *corăbier*, *luntraș*, trecându-și întreaga viață pe mare, muncind din greu, sens adecvat contextului (*ibidem*, p. 229).

111 - *Ibidem*, p. 141.

piciorul meu drept e ca vai de el și că pe deasupra am un junghi în partea dreaptă, drept care pun muștar și piele de iepure la piept.”¹¹² Cum se vede, poetul se tratează „băbește” și de astă dată. Sensibilitatea pulmonară e asociată la el cu reumatismul, căpătat prin maghernițele și odăile friguroase pe unde a locuit. (Vezi și ecourile din operă: Sărmanul Dionis, Scrisoarea I ș. a.). Pe 4 aprilie, are dureri de cap, dar din pricina unor „supărări” cumplite, din ziua precedentă.¹¹³ Despre reumatismul poetului știa și Matei, aflat atunci la Brăila, dornic de însurătoare. Acesta l-a invitat la Lacul Sărat, pentru o cură. Într-adevăr, pe 4 iunie are de gând să meargă la băi, Costinescu promițându-i un împrumut de 600 de franci, din care îi dăduse 200: „Cred că tot la Lacul Sărat o să mă duc. Numai dacă aş putea să scap de bubele acestea cari constituie o supărare zilnică și un chin de tot ceasul.”¹¹⁴ Problema mai grea e cu aceste „bube” la picioare. Medicii îi recomandă băi și tratament cu „fier”: „Fier, fier și iar fier, în formă lichidă și în formă de pilule.”¹¹⁵ Pe 6 iunie nu e hotărât încă dacă să meargă la Pucioasa, Strunga, Balta Albă sau Lacul Sărat. Ajunge, în schimb, la Constanța, de unde îi scrie Veronicăi pe 17 iunie (în Opere, XVI, datată pe 16 iunie, în caz că nu e vorba de altă scrisoare) și pe 20 iunie, când bubele se închiseseră toate, exceptând una singură.¹¹⁶ De fapt, am văzut, cura o va face incomplet, documentându-se în mansardă pentru articolele viitoare și presat de plecarea colegilor din redacție. În iulie, suportă mari călduri, alergătură și muncă uriașă la redacție, el însuși plângându-se că, presat de patroni, făcuse prea puține băi: „Precum era de prevăzut, după ce am făcut atât de puține băi și după ce aerul din București nu-mi priește de loc și căldurile asemenea, bubele mele amenință a se redeschide și a mă rearunca în acea mizerie morală, care era să vină la tăcerea mea”. În

112 - *Ibidem*, p. 253.

113 - *Ibidem*, p. 261.

114 - *Ibidem*, p. 284.

115 - *Ibidem*, p. 287.

116 - *Ibidem*, p. 291.

acele zile, nu mai avea în capitală „nici prieteni, nici dușmani. Toți caută răcoare și liniște din acest infern, în care cei nevinovați se pedepsesc.”¹¹⁷ (Să ne reamintim de spusa lui Joseph de Maistre că „Numai cel nevinovat poate plăti pentru cel vinovat”!). Spre sfârșitul verii, se simte cuprins de oboseală, de „lipsă de curaj”: „Această oboseală sufletească mă face adeseori să nu știu ce să scriu. Stau uneori ceasuri întregi cu condeii în mână fără nimic, absolut nimic să-mi vie în gând, ba m-am surprins că adeseori nu pot urmări o idee în șir.”¹¹⁸ Și: „Nu pot dormi, precum nu puteam nici atunci și cu toate astea sunt singur la foaia aceasta. E un adevărat martir”. El fusese plecat pentru două săptămâni, la mare; pe când de pe 28 iunie până spre sfârșitul lui august salahorește singur!

Așadar, cauza principală a epuizării nervoase este surmenajul, pe care-l simte ca pe „un adevărat martiriu”. Nealergând sinuciderea, „se distruge lucrând, necăjindu-se pentru lucruri care nu-l privesc - dar se distruge”, singura nădejde fiind că va pune capăt chinului alături de femeia iubită.¹¹⁹

Nici Veronica n-o ducea prea strălucit, așa că-și reprimă propriile necazuri. Sunt zilele când scrie: „Draga mea copilă - tu trebuie să-ți închipuiești astăzi sub figura mea un om foarte obosit, de vreme ce sunt singur la negustoria asta de principii și peste aceasta bolnav // care ar avea nevoie de cel puțin șase luni de repaus pentru a-și veni în fire. Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zădarnică, de șase ani mă zbat ca-ntr-un cerc vicios în cercul acesta care, cu toate astea, e singurul adevărat, de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie! Înțeleg, ca cu vremea, un om să se înrăutățească, cum m-am înrăutățit eu și n-am decât o sin-

117 - *Ibidem*, p. 321.

118 - *Ibidem*, p. 325.

119 - *Ibidem*, p. 337.

gură zare de lumină în viața mea - afară de tine. În privazul negru-al vieții o icoană de lumină.”¹²⁰

Pe 21 septembrie 1882, boala e o cauză a supărării, devenită, acum, „permanentă”, încât nu știe cum s-o scoată la capăt.¹²¹ Spre sfârșitul anului, se mai ivește și o durere de măsele.¹²² La începutul anului 1883, se internează la Spitalul Brâncovenesc, unde este îngrijit de dr. Wilhelm Kremnitz, ieșind apt de muncă. S-a întors, însă, din nou la munca supraomenească, situație surprinsă în textul amintirilor lui Vlahuță, reprodus mai înainte.

Acesta e tabloul „clinic” de până la 28 iunie 1883. Simptomul cel mai controversat îl constituie „bubele” de la picioare, interpretate de adepții luesului ca fiind „gome sifilitice”, fapt combătut de investigarea doctorului Ion Nica.

Este meritul dr. Ion Nica de a fi întreprins prima cercetare științifică serioasă despre drama psihică a lui Eminescu. El a stabilit, cu un grad sporit de certitudine, pe baza materialului avut la dispoziție, că Eminescu n-a suferit nici de epilepsie psihică (A. Șunda), nici de schizofrenie (C. Vlad), nici de lues, alcoolism și paralizie generală (Fr. Iszac, Gh. Marinescu, P. Zosin, ș.a.), ci de o psihoză maniaco-depresivă cu aspect mixt, pe fond ereditar, manifestată, în final, ca pseudo-paralizie din pricina unei fatale intoxicații mercuriale. La impresionanta bogăție de argumente a dr. Nica, Ovidiu Vuia adaugă altele, edificatoare. Dacă Eminescu ar fi moștenit sifilisul de la mamă (nu există dovezi că Raluca Eminovici a fost infectată de lues!), incubăția ar fi trebuit să înceapă încă de la naștere, încât boala s-ar fi manifestat de la 10-15 ani, nicum după 30 de ani.¹²³ Apoi, înainte de izbucnirea bolii, s-ar fi declanșat o evidentă scădere a capacității creatoare. Dimpotrivă, geniul eminescian a culminat în 1883. În iarna lui 1885, și-a fracturat un picior și acesta s-a vindecat rel-

120 - *Ibidem*, p. 342.

121 - *Ibidem*, p. 366.

122 - *Ibidem*, p. 380.

123 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 69.

ativ repede, lucru de neimaginat în situația unui sifilis avansat precum cel descris de G. Călinescu.¹²⁴ În paralizia generală pe fond luetic nu se mențin memoria, potențele intelectuale, spiritul critic și autocritic, dorința de reluare a activității creatoare etc. Ovidiu Vuia trage concluzia că poetul a fost psihotic de tipul lui Hölderlin, care a trăit până la adânci bătrânețe, continuând să creeze, o psihoză de tipul celei descrise de K. Jaspers și care „deschide ferestre înspre absolut.”¹²⁵ Cum să ne explicăm paradoxul că, în ciuda profundeii depresii morale, poetul a evoluat spre o solidarizare înseninată cu arta antică? Chiar în ziua izbucnirii maladiei, Maiorescu notează o reflecție a poetului, la ora 10, când l-a vizitat: „Lasă, că va reînvia arta antică”, pentru ca în articolul din Fântâna Blanduziei (1888) să facă o pledoarie impresionantă pentru renașterea geniului clasic.¹²⁶ Altminteri, și piesa Lad's, concepută după Augier prin intermediar german, a fost aleasă din aceeași pricină a stăruitoareii preocupări pentru antichitate. E un traseu urmat și de Hölderlin. „Am certitudinea - zice Vuia - că dacă Eminescu ar fi fost dat sub tutela unor oameni cuminți, asemenea lui Hölderlin în celebrul turn din Tübingen, într-un cadru ca cel de la Mănăstirea Neamțului, legat de veșniciile neamului său, departe de orașele iritante pentru creierul lui sensibil, marele nostru poet s-ar fi însănătoșit complet, cum nu rar are loc la mulți ciclotimici.”¹²⁷ Interesant că și poetul francez Hubert Juin, într-o admirabilă poem intitulată Mihai Eminescu (1957), îi găsea aceeași structură cu Hölderlin:

124 - *Ibidem*, p. 37. Amănunte despre fractură în relatările Mariei Gavrilescu, soția medicului care l-a îngrijit pe poet, în *Ei l-au văzut pe Eminescu*, antologie, ediție, note, bibliografie de Cristina și Victor Crăciun, Edit. Dacia, Cluj-Napoca, 1989, ediție reluată sub titlul *Eminescu - înfășurat în manta-mi...* Memorialistica. Mărturiile contemporanilor, Edit. Litera-David, Chișinău-București, 1999, pp. 378-379.

125 - *Ibidem*, p. 75.

126 - Cf. M. Eminescu, *Opere*, XIII, Edit. Academiei, București, 1985, p. 331.

127 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 85.

„Și fratele tău imnic, Șvabul Hölderlin / la Tübingen în turnu-i / te-a-ntâmpinat cu Pâinea, / te-a-ntâmpinat cu Vinul, / cu roadele pământului și-a omului, / și cu pecetea omului întipărită / în brazdele acestei lumi, / în toate”. (Trad. Romulus Vulpescu). Credințe similare au mai exprimat și alții. De pildă, în 1931, I. N. Roman scria: „Am avut totdeauna, am și astăzi convingerea neșrămutată că poetul care a luptat cu mizeria și cu foamea a murit cu zile. Eminescu avea nevoie de un tratament serios și de lungă durată, care cereau oarecare sacrificii pe care nu s-a găsit nimeni dispus să o facă.”¹²⁸ Nu încapă îndoială că Eminescu „a murit cu zile” și că viața lui s-ar fi putut prelungi printr-o îngrijire adecvată, cu surprize creatoare ca la Hölderlin. Chiar dr. Șuțu a fost surprins de sfârșitul subit, fiindcă, după aprecierea lui, Eminescu ar fi trebuit să mai trăiască trei ani.¹²⁹ Și totuși asemenea speranțe țin de un idealism fără acoperire în cruda realitate a vieții lui Eminescu. Nu numai că ajutorarea poetului a fost una total inadecvată, respinsă cel dintâi de Eminescu însuși, dar comparația cu Hölderlin trebuie să-și aibă limitele ei, ca și aceea pe care am făcut-o cu Rimbaud, dintr-o altă cauză. Între Eminescu și poetul german s-a interpus o diferență esențială: spre deosebire de Hölderlin, autorul nostru a fost dublat de un luptător publicist care a avut a se confrunta cu soarta ingrată a poporului său. Acesta e nodul gordian al destinului unui geniu ca Eminescu. El știa că nu e liber să fie doar poet, că nu i s-a dat norocul inovatorilor de poezie din Franța, bunăoară. Un asemenea privilegiu îl va simți abia un Mircea Eliade, care considera că generația lui e singura din istoria României eliberată, o dată cu Marea Unire de la 1918, de blestemul de a face publicistică angajată pentru

128 - I. N. Roman, *O pagină inedită din viața lui Eminescu*, în "Adevărul literar și artistic", nr. 535 din 8 martie 1931.

129 - La punerea ultimului diagnostic din 1889, Șuțu precizează: "va mai putea trăi vreo trei ani; numai un caz accidental ar putea aduce o congestie cerebrală și să-l trăsnească pe loc". (*Eminescu - înfășurat în manta-mi...*, op. cit., p. 401).

înfăptuirea idealului național. Dar și el va descoperi curând că se înșelase, simțind în spate răsuflarea amenințătoare a anului 1940.

Mai presus decât dragostea pentru Veronica Micle, care i-a ținut speranța aprinsă, a fost dragostea pentru neamul românesc, pe care-l recunoaște educatorul optimismului său. A spus-o, reamintesc, poetul însuși, în conceptul de scrisoare către A. D. Xenopol (1879). De aceea, trimis de T. Maiorescu în Germania să-și pregătească doctoratul, îi scrie acestuia de la Charlottenburg, la 5 februarie 1874, că ținta lui nu e obținerea unei diplome care să-l „pună bine cu lumea”, ci, adâncindu-i pe marii gânditori germani, încerca să găsească cheia unei filosofii practice personale, menită să scoată țara din subistorie: „Cred că am găsit acum soluția problemelor respective, grupând concepțiile și sistemele demonstrative (doveditoare) care însoțesc fiecare fază a evoluției în antinomii vizând atemporalul din istorie, drept și politică, dar nu în sensul evoluției hegeliene a ideii. Căci la Hegel gândire și ființă sunt identice - aici nu. Interesul practic pentru patria noastră ar consta, cred, în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptățiri pentru importul necritic de instituții străine, care nu sunt altceva decât organizații specifice ale societății omenești în lupta pentru existență, care pot fi deci preluate în principiile lor generale, dar a căror cazuistică trebuie să rezulte în mod empiric dintre relațiile dintre popor și țară [teritoriu]. Nu mă pot pronunța acum mai pe larg asupra acestui subiect, el mi-a ocupat însă cea mai mare parte din cugetarea proprie și din studii, așa că până acum n-am respectat în fixarea temelor mele o succesiune de tip didactic. (...) Un titlu de doctor m-ar aranja într-adevăr cu lumea și cu ordinea ei legală, nu și cu mine însuși, care deocamdată nu mă mulțumește, nu. Tocmai această împrejurare concretă mi-a arătat limpede seriozitatea sarcinii mele, iar ideea foloaselor ce mi s-ar putea oferi pe această cale nu e mai puternică decât conștiința datoriei. Iată de ce aș cere timp.”¹³⁰ Iată o mărturie care trebuie să-l fi iritat pe Maiorescu.

Acesta nu era un comportament „practic”, de interes personal, ci anunța întregul mod de viață și de gândire eminescian.

De aceea, a-l ține pe Eminescu departe de marile orașe, cum preconiza un I. N. Roman sau, recent, dr. Vuia, însemna, propriu-zis, a-l ucide, ceea ce s-a și reușit. Încă din 1882 nota într-o scrisoare: „Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere (nu pentru „o bucată de pâine”, cum presupun denigratorii, n.n.) și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor (nu pentru întoarcerea la 1400, cum iarăși presupun denigratorii, n. n.). Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România, decepțiune a urmat după decepțiune, și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung repaus ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaos nu-l pot avea nicăieri și la nimeni.”¹³¹ De aceea este existența lui Eminescu tragică, fără scăpare, ca în operele lui Eschil și Sofocle. În definitiv, dacă ar fi contat numai soarta poetului, aceasta ar fi fost soluționabilă. Toate eforturile prietenilor s-au canalizat spre a salva poetul. În schimb, nimeni n-a părut dispus să înțeleagă că poetul nu putea fi salvat decât împreună cu ziaristul.

Insist: cu aceasta am numit preludiul celei mai mari tragedii consumate pe pământ românesc, în ultimul mileniu. Cei șase ani de agonie eminesciană sunt pata oarbă de pe obrazul culturii și civilizației românești din veacul al XIX-lea. Nu va putea fi spălată decât descifrând-o și spunând lumii adevărul despre ea.

Ceea ce au făcut până azi oamenii politici, medicii, criticii și istoricii literari n-a fost decât să deplângă romanțios, sau simulând răceala specialistului, anii dezastrului psihic și intelectual, povestind și repovestind fără odihnă zeci de mărturii ale contemporanilor lui Eminescu. La un moment dat, la 15 iunie 1899, redacția revistei *Floare albastră* reiterea îndemnul heliadesc

131 - M. Eminescu, *Opere*, XVI, p. 195.

„Scrieți, băieți, numai scrieți!”, adaptat acum la memorialistica eminesciană: „Scrieți amintiri și dați-ne icoana completă și adevărată a lui Eminescu!” Din păcate, icoana memorialiștilor era departe de a fi cea adevărată. Ai impresia că senzaționalul a primat, că nebunul ca atare a fascinat, iar nu adevăratul Eminescu, cel legat, în mod fatal, „de o mână de pământ”, cum el însuși a spus-o. Geniul nebun - iată un subiect, într-adevăr, de senzație, un mit care lua locul mitului tânărului geniu! După ce a izbucnit boala, se întrec în dezvăluiri precedente ale nebuniei poetului trăite și descoperite de...ei! Era doar moda identificării geniului cu nebunia, era moda teoriilor lui Lombroso. În schimb, prea puțini s-au aplecat să-i înțeleagă ideile din Timpul și vizionarișmul poemelor.

7. FRICȚIUNI ȘI INECȚII CU MERCUR

Voi continua oarecum á rebours, cu ultimul interval al vieții, spre a ajunge la înțelesurile zilei de 28 iunie 1883. Eminescu, ființă complexă și totală, a fost, ca să reiau limbajul medicilor, un ciclotimic. Vizionarismul său e al marilor cicluri cosmice și istorice supravegheate de triada ontologică. Viața biologică însăși i-a fost marcată „treimic”. Psihicul său, de o trezie exacerbată, se aprinde și pare să cedeze la 33 de ani, într-un an care, întâmplător, e unul cu cifra 3 în coadă. Starea sănătății îi este brutal amenințată din trei în trei ani - 1883, 1886, 1889. Unii au făcut corelații cu vârsta crucificării lui Hristos. Fiind vorba de modele ființiale exemplare, apropierea e posibilă, păstrând proporția cu sublinierea diferenței dintre martirajul divin și cel uman. De altfel, am văzut, poetul însuși se compara, cu autoironie tragică, cu suferințele Mântuitorului.

Se pune întrebarea: de ce n-a mai supraviețuit Eminescu ultimului ciclu biologic, cel din 1889? A murit sau nu a murit „cu zile”? Am văzut, unii au dat răspuns afirmativ. După recidiva din 1886, când poetul se găsea la Iași, „tratamentul” de la Neamț a adus o ameliorare substanțială, Eminescu revenindu-și sub raport etic și creator, cum o atestă și scrisorile către Al. Vlahuță, Iacob Negruzzi (căruia îi expediază, ca altădată, poezii) și Gh. Panu.¹³² De la Neamț, Eminescu a plecat la Botoșani în primăvara anului 1887, unde a stat un an de zile. Creangă, Miron Pompiliu și Gh. Bojeicu se temeau de stabilirea poetului la Botoșani, din pricină

că acolo ar fi dat de Scipione Bădescu, un boem al crâșmelor. Teamă confirmată, ceea ce a făcut ca poetul să intre din nou în atenția medicilor, urmând, astfel, perioada de tratament sub îngrijirea Harietei, sora infirmă a poetului. La Botoșani, s-a produs cotitura decisivă în stabilirea diagnosticului și a tratamentului. Până atunci, exceptându-i pe doctorii Iuliano și Bogdan de la Iași, 1886, majoritatea medicilor optaseră pentru o formă de manie acută, cu perioade depresive, pe fond ereditar, cu surmenajul cauzat de intensitatea muncii intelectuale și abuzuri de cafea, tutun.

Un medic, el însuși alcoolic, Francisc Iszac, impune diagnosticul care a făcut carieră, preluat de unii medici, concitadini ai săi, apoi, în clipa morții poetului, de dr. Șuțu, Gh. Marinescu (am văzut în ce condiții cu totul neclare), iar mai târziu întărit și impus de dr. Panait Zosin, pe baza unei lecturi superficiale a corespondenței dintre Harieta și Cornelia Emilian: demență sifilitică și alcoolică, cu paralizie generală. Polemizând cu T. Maiorescu, care susținuse caracterul ereditar al bolii, Zosin decidea: „Ceea ce a dat caracterul grav și vulgar boalei sale au fost alcoolismul și sifilisul. Ca psihopat ereditar, el ar fi petrecut încă nopți albe, ar fi făcut orgii, ar fi mistuit narcotice și excitante (se știe că poetul era un adversar declarat al narcoticelor, n. n.), dar inteligența lui s-ar fi menținut la stadiul în care a produs versurile citate la început. Un psihopat alcoolic și sifilitic, el a ajuns să aibă perioade de furie, de inconștiență, de prozaică întunecare a activității psihice.”¹³³

„Considerațiile științifice” ale acestui medic politician, de stânga, într-o anume perioadă, mustesc de o aversiune care îl face să prezinte în culori cât mai întunecate cei șase ani de crucificare a poetului. Zosin¹³⁴ sugerează că Eminescu a dus o viață desfrânată în alcoolism și erotism, de aceea a ajuns la ne-bunie

133 - Panait Zosin, *Nebunia lui Eminescu*, în "Spitalul", nr. 11/1903.

134 - O analiză a studiilor medicale semnate de Panait Zosin, cu referințele la Eminescu, realizează N. Georgescu în *Moartea antumă a lui Eminescu*, op. cit.

sifilitică. La originea acestor mistificări grosolane, se deduce din studiul dr. Nica, stau deciziile medicale ale lui Francisc Iszac, care nu numai că a scăpat de o judecată a istoriei, dar a reușit să treacă în ochii biografilor drept un binefăcător al lui Eminescu. Așa ni-l prezintă G. Călinescu și alții („mulțumită îngrijirilor doctorului Isac” etc.)¹³⁵ În realitate, Eminescu a început să abuzeze de alcool după 1885, nu fără concursul unor „prieteni”. „Cât privește sifilisul și contractarea lui - spune dr. Ion Nica -, nici un simptom la Eminescu nu-i atestă prezența, și cu atât mai puțin supozițiile insinuante ale doctorului Iszac, care o vizau pe Veronica.”¹³⁶

Dr. Nica nu face simple afirmații, ci analizează pas cu pas imensul material avut la dispoziție. Mă voi opri, în completarea altor argumente expuse anterior, doar la câteva. Mai întâi, proba grafologică. În cazul paraliziei generale cauzată luetic, dezorganizarea scrisului este ireversibilă, „rapidă și profundă”, încât documentele lăsate de un paralytic vorbesc „de la sine”: „În cazul lui Eminescu, tocmai conservarea perfectă a scrisului său, până în cele din urmă zile, după cum atestă mărturiile și unele documente, face posibilă stabilirea diagnosticului, atât de discutat și controversat, asupra bolii și morții.”¹³⁷ Nici înainte și nici după primul atac nu se deslușesc dereglări semnificative ale scrisului, afară de unele momente, care pot interveni în stări de mare tensiune sau agitație, lucru vizibil și la oamenii normali. Din cele 42 de caiete eminesciene, doar în 8 dintre ele există unele perturbări ale scrisului. În orice caz, în zilele premergătoare izbucnirii bolii: „Nici cel mai dibaci grafolog n-ar fi în stare să desprindă un cătuși de discret avertisment din grafia lui Eminescu... Mai mult chiar, după izbucnirea psihozei afective, nici medicii n-au putut să înțeleagă suficient de bine natura răului de care suferea

135 - G. Călinescu, *op. cit.*, p. 349

136 - Ion Nica, *Eminescu. Structura somato-psihică*, Edit. Eminescu, București, 1972, p. 271.

137 - *Ibidem*, p. 195.

Eminescu.”¹³⁸ Scrisoarea trimisă, după revenire, lui Chibici e „de o acuratețe impresionantă, ordonată și echilibrată.”¹³⁹

Tot ireversibile, în sifilisul cerebral, sunt degradarea simțului moral și a conștiinței critice, cu atât mai mult a memoriei. Or, nimic din toate acestea nu se petrec cu Eminescu. Până și extrem de scepticul Maiorescu (în ce privește posibilitățile vindecării poetului) e nevoit să recunoască, într-o scrisoare către Emilia Humpel (față de care își permitea mai puțin să se prefacă), înainte de a-l trimite pe poet la Iași, în primăvara lui 1884: „În ceea ce privește gândirea logică, și-a revenit complet. Extraordinara lui memorie de totdeauna, aceeași desăvârșită și evidentă”. Nu-i nai puțin adevărat că Maiorescu a fost un constant acuzator al scăderii simțului moral al poetului, după 1883, lucru care nu numai că nu se confirmă, dar se transformă în probă acuzatoare tocmai în contra simțului moral maiorescian!

Simțul moral și cel critic sunt vizibile în scrisorile trimise de la Mănăstirea Neamț, în care poetul protestează împotriva milei publice. Dar și în ultimele articole, din preajma morții.

Dr. Iszac trebuie să fi avut o influență covârșitoare asupra Harietei, așa cum, de altfel, arată corespondența ei cu Cornelia Emilian, pe care și Ion Nica o consideră un „ecou al concluziilor false la care ajunsese doctorul Iszac (el însuși un alcoolic).”¹⁴⁰ Harieta era convinsă că medicii din Iași l-au utilizat pe Eminescu drept cobai („Ei au voit să facă practică cu dânsul, cu siguranță!”) și numai Iszac „a făcut adevărata minune cu știința mai probabil decât Cristos.”¹⁴¹ Era, de fapt, o revenire a sănătății în pofida tratamentului doctorului Iszac, grație vigoriei native a poetului, care încă mai lupta cu boala. Pomenitul Corneliu Botez, care am văzut că s-a străduit pentru impunerea

138 - *Ibidem*, p. 179.

139 - *Ibidem*, p. 193.

140 - *Ibidem*, p. 271.

141 - Scrisoarea din 18/30 octombrie 1887.

unei anumite optici în defavoarea publicisticii și a anilor de boală, este și un susținător al dr. Iszac. Oare întâmplător?¹⁴²

De fapt, acela care l-a transformat pe Eminescu în cobai a fost tocmai Francisc Iszac. El a hotărât, ca ecou al hotărârii altora (existând, cum vom vedea, precedente), că poetul este luetic. Să admitem că a fost o greșeală de diagnostic, însă partea proastă este că s-a decis pentru un tratament chiar contraindicat în asemenea afecțiuni! A recomandat cură de mercur, în doze enorme, câte 20 de fricțiuni a 4 grame, „când și o jumătate de gram poate să aibă acțiune dăunătoare”,¹⁴³ „cu efecte de altfel nule în sifilisul nervos (oare de ce nu știa acest lucru doctorul Iszac?) dar cu urmări catastrofale toxice.”¹⁴⁴

Deci, medicul greșește de două ori: pune diagnostic eronat și impune tratament catastrofal. Adeptă fanatică a lui Iszac, Harieta se mândrește că acesta a impus tratamentul cu mercur în pofida protestului unui consiliu format din șase medici, conștienți de efectele nocive: „pentru care a ținut șase medici consiliu de s-ar putea să nu întrebuințeze.”¹⁴⁵ Dr. Iszac a lăsat impresia că cercetează, la vremea aceea, luesul și că era pe cale să rezolve o „nouă” metodă de tratament, intenționând să dea publicității o comunicare științifică. Altfel zis, folosirea lui Eminescu drept cobai este foarte clară. El a dat Harietei asigurări de vindecare sigură și totală! De asemenea, i-a mărturisit „că va da cu numele lui un articol, descriindu-i toată boala și că profesorii ce l-au căutat sunt în cea mai mare eroare.”¹⁴⁶ „Profesorii... în cea mai mare eroare” erau cei de la Iași și de la Halle, unde a fost trimis poetul la insistențele altor medici botoșăneni (Ștefanovici, Hynek și Hajnal), la 26 mai 1887. Aceștia au

142 - Corneliu Botez, *Viața lui Eminescu*, în vol. *Omagiu lui Mihail Eminescu*, Edit. Socec, București, 1909.

143 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 82.

144 - *Ibidem*.

145 - Scrisoarea către Cornelia Emilian, 20/2 iunie 1887.

146 - Scrisoarea Harietei către Cornelia Emilian din 27 august/8 septembrie 1887.

reacționat, probabil, la dubla eroare a dr. Iszac. Dornic de rezultate rapide și spectaculoase, Iszac a ridicat doza de mercur până la 7 grame de fricțiune! El era conștient de pericol, de vreme ce a căutat să atenuze urmările recomandând cură de nămol la Lacul Sărat. Rezultă limpede că efectul final de „pseudo-paralizie”, admis de dr. I. Nica, este urmarea gravei otrăviri cu mercur. El este cel dintâi specialist care a tras semnalul de alarmă asupra intoxicației mercuriale. Harieta a fost nevoită, la un moment dat, să întrerupă fricțiunile cu mercur „din cauza slăbiciunii și a salivației (efecte de supradozaj, ale cărui repercusiuni sunt greu de estimat).”¹⁴⁷ Harieta¹⁴⁸ constată singură că supradozajul îl agită pe bolnav. „Este o recunoaștere - spune dr. Nica - a influenței negative provocată de medicația mercurială, care realiza o intoxicație cronică cu rezonanță cerebrală. Tulburările psihice, ale stării de nutriție, leziunile renale (cu incontinența de urină, pe care bolnavul o prezintă), constipația, anemia și nevrita periferică, ce-l vor însoți de acum încolo, ne dau certitudinea că poetul a fost victima acestei intoxicații mercuriale.”¹⁴⁹ Nădejdea Harietei în diminuarea intoxicației prin apele minerale de la Lacul Sărat este o dovadă că dr. Iszac era conștient că mersese prea departe. Alarmată, Harieta îi scria Cornелиei Emilian pe 20/2 iunie/iulie 1887, când mai avea de executat 4 fricțiuni a șapte grame de mercur: „Băi să facă treizeci și cinci, să-i evaporeze mercurul ce i-ar produce mai târziu o slăbiciune urâcioasă”. Aidoma, în 23/5 iunie/iulie 1887: „Numai cu fricțiuni de mercur și Țitman interior (tablete care conțineau tot mercur, n. n.) îl poate scăpa. Băile sunt necesare de a evapora mercurul prin apă minerală, să nu ajungă a se paraliza peste un timp oarecare”. Așadar, intoxicare mercurială dublă, prin fricțiu-

147 - Ion Nica, *op. cit.*, p. 275.

148 - "Nu-ți pot descrie crizele ce le-a avut la a patra fricțiune. De frica și de supărare, am căzut iarași bolnavă la pat..." (Cf. *Eminescu - înfășurată...*, *op. cit.*, p. 72).

149 - *Ibidem*, p. 277.

ni și tablete. E clar că Iszac cunoștea bine efectele toxice. Dezintoxicarea pe care paria el era o eroare capitală, întrucât mercurul intrat în țesuturi nu se mai elimină, acumulându-se primejdios pentru organism.¹⁵⁰ Urmările sun descrise astfel de Ion Nica: „Semnalul pe care îl lansează Harieta - ecou al conștiinței însăși a doctorului Iszac, care n-a putut ignora, dar a subestimat consecințele terapeuticii mercuriale -, demonstrează până la evidență că supradozajul medicamentos a jucat un rol nefast în evoluția bolii poetului. De altfel, interesarea sistemului nervos central în intoxicația cronică cu mercur explică modificările de comportament, depresiune mintală, insomnie și câteodată halucinații, care după cum știm au dominat tabloul simptomatic după 1887.”¹⁵¹

În anul nefast de la Botoșani s-a dat lovitura de grație existenței biologice a lui Eminescu. Se reconfirmă, cu date științifice acum, că Eminescu a „murit cu zile”. Asasinatul moral din 1883 a fost desăvârșit de „experimentul” unui medic alcoolic. Cel dintâi care s-a alarmat de evoluția bolii lui Eminescu (exceptând consiliul de medici), a fost A. C. Cuza. „Revenirea bolii - spune el după vizita la Botoșani din 1887 - este cu atât mai stranie cu cât fusese cu totul bine, dovadă poeziile pe care le alăturez aici, scrise la Botoșani, și nici nu știi cum să-ți tălmăcești lucrul, afară dacă nu atribui starea lui de-acum suirii sângelui stricat la cap, în urma încercării dobitocești, după mine, de a-i închide cu topuzul rănilile de la picioare.” A. C. Cuza înțelege primejdia tratamentului cu mercur, vorbind de „o medicație contrară cursului natural al bolii” care a produs „acele perturbațiuni în organism” ce l-au adus „într-o stare de plâns.”¹⁵² Dar - se va dovedi - n-a fost doar atât. „Doctorul Iszac - conchide și Ovidiu Vuia - a sperat că prin vindecarea lui

150 - Cf. Ovidiu Vuia, *Spre adevărul Eminescu*, I, *op. cit.*, pp. 99-100.

151 - Ion Nica, *op. cit.*, pp. 278-279.

152 - A. C. Cuza, *Scrisoarea catre Iacob Negruzzi*, Iași, 1887 (Cf. *Eminescu - înfășurat...*, *op. cit.*, p. 392).

Eminescu va intra în analele medicinei, pregătea o lucrare în acest sens, dar din păcate numele său va rămâne legat de moartea poetului.”¹⁵³ Situația atinge grotescul dacă ne gândim că dr. Iszac și-a luat părtaș la fapta lui pe sora poetului, exploatându-i sentimentele. Harieta s-a simțit profund lovită când, în 1888, Veronica Micle a reușit să-l smulgă pe poet de la Botoșani, prelungindu-i viața și dându-i ultimele speranțe de renaștere, căci - iată - Eminescu se reîntorcea la București, adică acolo de unde fusese îndepărtat cu grijă. Nu știa că nu-l va putea apăra până la capăt. Bucureștiul lui T. Maiorescu nu-l mai voia cu nici un chip pe ziarist.

Sunt nevoit să continuu cu un fel de lovitură de teatru oferită de dr. Vuia în studiul din 1997. Ea are notă comică, dacă n-ar implica tragism. Acuzatorul doctorului Iszac face o stranie întorsătură de 180 de grade și în loc să se revizuiască (lucru absolut firesc în știință), ajunge să ia apărarea dr. Iszac împotriva unor imaginari culpabilizatori: „Prin urmare, orice intenție nocivă din partea dr. Iszak, asta o putem afirma cu siguranță, e mai mult decât neîtemeiată și regretabil exegeții eminescieni o întăresc atunci când, ca de pildă, G. Călinescu, nu-l pomenește (sic!) decât pe dr. Iszak practicând fricțiunile mercuriale și nu amintește, deși a avut raportul doctorului Vineș în mâini, că lui Eminescu i s-au făcut injecții mercuriale, în 1889, în cursul ultimei internări în sanatoriul dr. Șuțu.”¹⁵⁴ Eu pun această notă comică pe seama inabilității în exprimare a dr. Vuia. Ar fi fost mai firesc să-și recunoască lacuna de informare din urmă cu opt ani. Mărturisesc, nici eu n-am dat atenție informației care-mi căzuse mai demult sub ochi din lectura monografiei lui D. Murărașu, bunăoară. Spre deosebire de G. Călinescu, Murărașu a citit cu ochi mai atent notele doctorului Vineș.¹⁵⁵ Cu toate

153 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, 1989, p. 84.

154 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, 1997, pp. 97-98.

155 - V. Vines, *Câteva date asupra ultimelor zile ale poetului Mihail Eminescu*, București, 1931. Extras din "România medicală", 1931.

acestea, D. Murărașu trece pe lângă informația privitoare la injecțiile mercuriale practicate de dr. Șuțu ca pe lângă un simplu amănunt lipsit de orice importanță, nerealizând nici o legătură între acesta și prăbușirea catastrofală a poetului: „Injecțiile mercuriale nu aveau nici un efect. Facultățile intelectuale, aproape normale în martie, i-au slăbit repede, mai păstra însă memoria numelor și faptelor dinaintea îmbolnăvirii. Scria pe ziduri fragmente de poezii și vedea mereu bani și pietre scumpe.”¹⁵⁶ Biograful se înșela. Injecțiile mercuriale aveau un efect negativ. Și el opta pentru lues, găsind că moartea poetului are legătură cu erizipelul provocat de piatra aruncată de către Petrea Poenaru, deși, în același timp, a respins „legenda” întreținută de Harieta în jurul acestui caz: „Acest erizipel i-a slăbit miocardul așa că, la 15 iunie 1889, având o sincopă, a murit imediat.”¹⁵⁷

Elementul „nou” (în orice caz, noutatea constă în punerea lui în valoare pentru întâia oară, fiindcă dr. Nica a ignorat informația doctorului Vineș), adus de ultimul studiu al dr. Vuia, constă în transferul greutății vinei de pe umerii dr. Iszac pe ai dr. Șuțu. Adevăratul răspunzător de otrăvirea iremediabilă a lui Eminescu este patronul sanatoriului „Caritatea” din str. Plantelor, acolo unde poetul a fost internat și la 28 iunie 1883. Acum, cercul se închide, strângându-l pe poet ca într-o menghină din care n-a mai existat nici o scăpare. Preluând diagnosticul lui Iszac, Șuțu i-a preluat și metoda de „vindecare”, într-o ipostază radical agravantă, aceea a injecțiilor cu mercur, ceea ce botoșăneanul nu cutezase, fiind, probabil, avertizat asupra consecințelor. Administrându-i-se cură mercurială sub formă de fricțiuni, la Botoșani, spune Ovidiu Vuia, acum „ar fi fost destul și una sau două injecții de mercur”, „dar sigur i s-au injectat mai multe”, o cură întreagă, conform mărturiei doctorului Vineș: „Injecțiile mercuriale ce i s-au făcut nu au influențat întru nimic mersul

156 - *Op. cit.*, p. 399.

157 - *Ibidem.*

bolii”. Este exact observația preluată de D. Murărașu. Ea este stupefiantă, inocentă la biograf, dar greu calificabilă la un medic.

Când dr. Iszac credea că a inventat o nouă metodă de tratament, el, de fapt, încerca să reia una pe cale de a fi abandonată în medicina Europei. Cura mercurială, aflăm de la dr. Vuia, se practica, pentru ameliorarea sifilisului, în Evul Mediu. La începutul secolului al XIX-lea, însă, specialiștii au pus tot mai mult în evidență nu numai ineficacitatea metodei, dar și efectele nocive, mortale ale mercurului. La 1850, existau deja tratate în acest sens (de notorietate fiind al germanului Wunderlich, 1856), care interziceau cura mercurială la pacienții sifilitici. Tocmai de aceea doi dintre iluștrii contemporani ai lui Eminescu, Nietzsche și Guy de Maupassant, n-au fost tratați cu mercur. Un neuropatolog ca A. Barbé, academician francez, avertiza, în 1949, că „Dacă există un medicament care nu trebuie întrebuințat în tratamentul meningoencefalitei sifilitice (pgp) acesta e MERCUR!!!”¹⁵⁸ Și psihiatrul nostru notează cu obidă: „Numai lui Mihai Eminescu i s-a făcut totul neindicat și pentru faptul că nu avut lues cerebral, blestematul tratament cu injecții de mercur!!!”¹⁵⁹

Acum nu mai încape nici o îndoială: acela care i-a grăbit moartea lui Eminescu (psihică și fizică) este doctorul Șuțu, medicul ales de T. Maiorescu pentru a-l vindeca pe poet. Doctorii Șuțu și Vineș, precedați de Iszac din Botoșani (care, totuși, s-a oprit din nefastul experiment înainte de a-l ucide!), ar fi trebuit să știe, la aproape patru decenii de la publicarea primelor tratate moderne despre sifilis, nu numai despre efectele injecțiilor mercuriale, dar și despre contraindicarea lor. „Nu au nici o scuză - consideră Ovidiu Vuia - deoarece tabloul intoxicației cu mercur era descris încă în tratatele de prin 1850, în amănunțime. Doctorii de la Iași au cunoscut respectivele efecte, după cum am văzut au știut să întrerupă fricțiunile atunci când au apărut

158 - Ovidiu Vuia, *op. cit.*, p. 43.

159 - *Ibidem*, p. 45.

primele semne de hipersalivație și dureri nevrotice, mă refer, în primul rând, la dr. Iszak. A susține că medicii, adică dr. Șuțu, nu au știut, bieții de ei, decât să se conformeze tratamentului vremii, este o aberație...”¹⁶⁰

La întrebarea cum de a fost posibilă aberația fatală, Ovidiu Vuia are o explicație absolut caritabilă. El o pune pe seama... ignoranței. E și înspăimântător să gândești altfel. „Din păcate, dr. Șuțu nu numai că n-a fost informat asupra problemei dar nici nu cunoștea simptomele intoxicației cu mercur...” Așadar, dr. Șuțu nu are nici o scuză, dar are o scuză! Logica aceasta își are dramatismul ei și ea explică reacția intempestivă a autorului la teza morții civile a lui N. Georgescu. Firește, ignoranța are o motivație convenabilă pentru toată lumea. Dar am dovedit, comentând niște scrisori ale Harietei către Cornelia Emilian, că sora poetului știa câte ceva despre primejdiile intoxicației. Și știa de la doctorul Iszac! Dar T. Maiorescu, cel care se lăuda, cum vom vedea, cu o imbatabilă competență, adusă la zi, în ce privește psihiatria? Cum de a putut informatul Maiorescu să aleagă un ignorant pentru tratarea poetului? El nu s-a arătat deloc nemulțumit de felul cum a fost tratat Eminescu la „Caritas”. Dimpotrivă, o nespecialistă ca Emilia Humpel, sora criticului, s-a neliniștit de la prima internare, nemulțumită de tratamentul doctorului Șuțu (ca și Matei Eminovici, fratele poetului) și a făcut tot ce i-a stat în putință să-și convingă fratele ca Eminescu să fie trimis la Viena. Este de notorietate scrisoarea lui Maiorescu adresată Emiliei la 19/31 octombrie 1883. Acolo, Maiorescu are grijă să sublinieze: „Am găsit și găesc ducerea lui la Viena cu totul nefolositoare.” De ce? „Așadar, eu știu că Eminescu a fost bine îngrijit la doctorul Șuțu și mai știu că ducerea sa la Viena este cu totul de prisos. El a trecut de la mania delirantă în aceea de demență.”

160 - *Ibidem*, p. 47. Din pacate, aceasta aberatie este sustinuta, ca o scuza pentru medicii lui Eminescu, si astazi. De pilda, o face "candidul" George Muntean.

Cum se vede, convingerea lui Maiorescu este de beton armat. S-a dovedit, însă, că ducerea la Viena l-a salvat, pur și simplu, pe Eminescu din coșmarul delirului. Nimic nu garantează că „ignoranța lui Șuțu” n-a provocat și n-a agravat acest delir demențial consemnat de Maiorescu. Ceea ce sesizează Maiorescu în scrisoare e de importanță capitală, lucru neluat în seamă de nimeni până azi, inclusiv de Ovidiu Vuia, care, ținând seamă de câte a făcut criticul pentru Eminescu, are permanent grijă (nu fără dreptate) să-l menajeze și să-i aducă laudele pe care, altminteri, atâta lume i le-a adus de peste 125 de ani încoace, de când a publicat Direcția nouă în poezia și proza română (1872).

Despre ce este vorba? Mai întâi, să arăt cum se considera Maiorescu: „bolile mentale sunt specialitatea studiilor mele... Psihologia și latura ei patologică este, odată pentru totdeauna, specialitatea mea și eu mă țin «au courant». Ceea ce trebuie să facem pentru demenți, diagnoza și prognoza lor, înzestrarea caselor de nebuni și altele, îmi sunt lucruri foarte cunoscute. Și biblioteca mea este chiar foarte bogată în această materie. Tu știi că eu nu mă laud cu știința mea și nu-mi dau «des airs d'érudition», dar ceea ce știu - știu.” Se poate deduce de aici că Maiorescu considera stabilimentul Șuțu ca răspunzând exigențelor moderne în materie de psihiatrie, de vreme ce l-a ales pentru vindecarea lui Eminescu. Dacă el, ca nepracticant, se ținea «au courant» cu noutățile în neuropatologie, oare e posibil ca Șuțu să fi fost chiar atât de ignorant în domeniu, cum crede Ovidiu Vuia? Criticul ar fi observat, cu siguranță, asta. Cu atât mai mult, cu cât el s-a ferit de diagnosticul lues cerebral, considerând psihoza lui Eminescu provenind dintr-o predispoziție ereditară. Din cele spuse de Maiorescu, poetul a intrat la Șuțu ca psihotic maniaco și a evoluat spre... demență: „El a trecut de la mania delirantă în aceea de demență.” Uluiitor lucru, asupra căruia, din păcate, Ovidiu Vuia nu se oprește.¹⁶¹ Ce grozăvie s-

161 - O face, în schimb, spre confirmarea deontologiei profesionale, în volumul I din cartea tipărită în anul 2000.

a întâmplat oare cu Eminescu la prima internare, de a mers din rău în mai rău, în pofida faptului că a fost bine tratat, cum pretinde Maiorescu? Demența pomenită de critic e tocmai starea de paralizie generală progresivă care nu mai dă nici o șansă pacientului, azvârlindu-l definitiv în vidul spiritual. De altfel, dezarmat de evoluția stării poetului (de la psihoză maniacală la demență), Maiorescu ajunsese deja la convingerea că Eminescu este definitiv pierdut, că nimic nu se mai poate face cu dânsul ca om capabil de performanțe intelectuale. Există mai multe dovezi că Maiorescu, deși n-a susținut oficial diagnosticul sifilis, el și-a însușit, pe filiera Șuțu, chiar de la prima internare, diagnoza cea mai rea cu putință - demența, alt termen pentru paralizia generală progresivă, utilizat de Șuțu însuși în 1889. În buletinul medical oficial al lui Șuțu din 1883 cuvântul demență nu apare. În schimb, este folosit pentru a descrie paralizia generală, în 1889. Medicul spune că poetul este atins de „alienație mintală în forma de demență.”¹⁶² Dar același diagnostic îi este comunicat de Șuțu lui Maiorescu în 1883, de vreme ce criticul i-l comunică Emiliei Humpel direct, iar lui Eminescu ocolit, în clipa când poetul și-a revenit. Dr. Nica observă că în scrisoarea către Eminescu (2/14 februarie 1884), acolo unde vorbește de „meningită”, Maiorescu introduce pentru prima și ultima oară „factorul organic dobândit, în declanșarea bolii” poetului, „ceea ce n-o va mai face mai târziu, când accentul îl pune exclusiv pe tara ereditară.”¹⁶³ Amănuntul poate să aibă o importanță de care încă nu ne dăm seama. Altfel spus, la prima internare, avem confirmarea și-n acest mod, Maiorescu hotăra pentru „sifilis”, ascunzându-se, în scrisori, sub cuvintele „meningită” și „demență”. Dacă el a lăsat posterității mesajul clar asupra etiologiei ereditare, a putut-o face din două pricini diferite: primo - a vrut să nu lase asupra memoriei poetului pata unei boli „compromițătoare”; duo - știa că diagnosticul „sifilis” e fals și, nerecunoscându-l în fața posterității, se

162 - Cf. Eminescu - înfășurat în manta-mi..., *op. cit.*, p. 401.

163 - Ion Nica, *op. cit.*, p. 51.

disculpa astfel în chip măiestru, aruncând vălul peste tratamentul ucigaș început la Șuțu chiar de la întâia „internare”. De aceea o asigură pe Emilia Humpel că poetul fusese bine îngrijit, deși nu era așa. Aceeași stare de spirit l-a determinat pe critic să-i scrie lui Gheorghe Eminovici, la 18/30 octombrie 1883, înainte de trimiterea poetului la Viena. Tatăl este anunțat că fiul va fi internat pentru un an (în realitate, proiectul era de minimum doi ani!). Anticipând că trimiterea este fără perspectivă, Maiorescu prevede internarea poetului, ca irecuperabil, la Golia sau Mărcuța, pentru tot restul vieții: „Dacă nu se va îndrepta până atunci, va fi timpul să-l așezăm la Golia sau Mărcuța, ca pe un bolnav fără leac.”¹⁶⁴ De aici credința lui nestrămutată că este inutilă trimiterea lui la Viena. Chiar și atunci când tratamentul de la Ober Döbling l-a contrazis și Eminescu și-a redobândit, neașteptat, facultățile mintale, Maiorescu nu s-a putut desprinde de prima lui credință-știință. Există numeroase mărturii ale acestui scepticism maiorescian.

Se ridică problema dacă prin demență (convenită, desigur, cu dr. Șuțu) Maiorescu înțelegea paralizie generală progresivă. Altfel spus, dacă Șuțu însuși a pus această diagnoză înainte de trimiterea la Viena. E ciudată ambiguitatea relativă la adeveratul diagnostic pus de Șuțu după 28 iunie 1883. Din datele existente, nu s-a putut stabili diagnosticul de paralizie generală. Asta l-a determinat pe Ovidiu Vuia să se oprească la anul 1886 ca primă semnalare a acestui diagnostic. La cererea nu se știe cui¹⁶⁵, dr. Șuțu a eliberat un certificat medical cu următorul conținut: „No. 12535 / 11/83 / Subsemnatul doctor în medicină atest prin aceasta că dl. Eminescu adus în căutarea Institutului «Caritatea» din București la 28 Iunie 1883 de către Onor Prefectura Capitalei este atins de alienație mintală în forma «manie acută», stare care reclamă o căutare serioasă la un stabi-

164 - *Eminescu - înfășurat...*, p. 291.

165 - Calin L Cernaianu, *Conjurația anti-Eminescu*, I, Edit. Semnele timpului, București, 2000, pp. 38-42.

liment special. / București, 5 iulie 1883 / Dr. Șuțu”. Acest certificat medical, temelie a tuturor biografiilor, comportă o discuție specială, neavând nici o garanție asupra autenticității lui, în sensul de a fi fost cerut de o anume instituție, cum lasă de înțeles Șuțu, spre justificare a „internării”. (Asupra chestiunii se va reveni). Iată, însă, că dr. Ion Nica are o bănuială pe care el n-a putut-o certifica prin documente: „Este posibil ca tratamentul cu mercur să i se fi aplicat încă din 1884, o dată cu apariția leziunilor pe gambe și la Liman, dar lipsesc documente.”¹⁶⁶ Cum lipsesc documentele, nu putem avea certitudinea unui asemenea tratament în 1884, la Iași, sau la Liman (1885). În schimb, s-a ivit o informație de ultimă oră, nevalorificată încă și care, interpretată corect, ne-ar putea lumina asupra unor hățișuri ca, de exemplu, comportamentul lui Maiorescu în fața evoluției bolii poetului ca reverberație la frământările și soluțiile curative ale doctorului Șuțu. În context, există mai multe temeuri să credem că Șuțu i-a aplicat tratament mercurial imediat după 28 iunie 1883. Faptul s-ar adevăra dacă ar exista o probă că diagnosticul paralizie generală s-a ivit încă la prima internare de la „Caritas”. Un prim indiciu îl avem deja prin T. Maiorescu, în scrisoarea către Emilia, unde se vorbește de evoluția spre demență. Faptul se verifică printr-un document anunțat mai sus. Și dacă în 1889 dr. Șuțu și-a asumat tratamentul mercurial, de ce n-ar fi făcut-o de la bun început, de la prima internare? Un asemenea tratament (fricțiuni? injecții?) ar explica adâncirea stării de prostrație a lui Eminescu până la ceea ce Maiorescu numea demență. Nici nu ne imaginăm cât se complică lucrurile și la ce tragism incomensurabil a fost condamnat poetul în ziua de 28 iunie 1883.

E momentul să invoc în ajutor scrisoarea medicului D. Boghean, de o importanță decisivă pentru reconsiderarea ultimilor ani de viață ai poetului. Un scotocitor de manuscrise vechi la Biblioteca Centrală Universitară „M. Eminescu” din Iași, Liviu Papuc, a avut norocul să descopere în Fondul Petre Th. Missir o

scrisoare primită de junimist de la medicul neurolog D. Boghean, trimisă din Viena în ziua de 1 februarie 1884 (stil vechi). D. Boghean era absolvent al Facultății „Regele Friedrich Wilhelm” din Berlin și autor al unei teze de doctorat în neurologie (susținută la 12 august 1880). La sfârșitul lui ianuarie 1884, Boghean se afla la Viena (de două luni), asumându-și și misiunea, în calitate de specialist, să transmită Junimii informații menite a hotărî soarta lui Eminescu.

Revin și subliniez că, la trimiterea poetului în străinătate, Șuțu și Maiorescu erau atât de edificați asupra imposibilității revenirii lui Eminescu, încât s-a planificat întreținerea lui la Ober Döbling cel puțin doi ani. Este un alt amănunt căruia nu s-a dat importanță. Petre Missir, junimistul de la Iași, fusese însărcinat cu subscripțiile publice. În această calitate, el redacta un raport către Maiorescu, în septembrie 1883, cu titlul: Contribuțiile lunare ale „Junimei” pentru întreținerea lui Eminescu într-o casă de sănătate la Viena pe timp de doi ani.¹⁶⁷ Rezultă de aici că Maiorescu pregătise terenul pentru îngrijirea unui bolnav nu atins de psihoză maniacală, ci de demență și, din acest punct de vedere, decizia lui era corectă, fiindcă un asemenea nebun este irecuperabil. Iar dacă nu-l considera așa, înseamnă că alte motive cereau ținerea poetului departe de țară atâta timp.

Din scrisoarea doctorului Boghean, rezultă că el ținea legătura cu medicii vienezi și urmărea evoluția bolii. De la 28 iunie 1883 până la sfârșitul lui octombrie 1883 starea psihică a lui Eminescu s-a înrăutățit, determinându-l pe Maiorescu să se resemneze în sensul arătat mai sus. Total nemulțumită de ceea ce se-ntâmpla cu poetul, Emilia Humpel, intuind că ceva nu e în regulă, declanșează campania trimiterii la Viena. Dârzenia ei îl înduplecă pe Maiorescu să cedeze. Se iau toate măsurile „organizatorice”, îndeobște cele pecuniare. La 1 noiembrie 1883, Eminescu e trimis la Viena însoțit de Chibici-Revneanu, prietenul său. Pe la sfârșitul lui noiembrie sosește la Viena și D.

167 - Cf. Augustin Z. N. Pop, *Pe urmele lui Mihai Eminescu, op. cit.*, p. 275.

Boghean care, dincolo de probabilele interese private, are și misiunea de a ține legătura cu medicii Leidesdorf și Obersteiner. La 1 februarie 1884 se adresează lui Petre Missir printr-o scrisoare care e un veritabil raport asupra lui Eminescu, de o importanță inestimabilă în momentul de față. Și o face deoarece Missir i-a cerut expres date despre poet: „Și acum să trecem la motivul principal al scrisorii tale.”¹⁶⁸ Iar motivul principal are legătură cu „junimiștii aleși” care trebuiau informați: „- Las la a percepția ta plină de tact, dacă cele ce sunt constrâns, sper în interesul lui Eminescu, a-ți comunica aici sunt susceptibile a fi cetite în totalul «Junimeii» întregi ori comunicate numai parțial unor junimiști aleși, pentru un scop anumit”. Vrând-nevrând, constatăm, de la bun început, un anume ton „conspirativ”: „junimiști aleși”, „pentru un scop anumit”. Aceste cuvinte nu sunt aruncate la întâmplare. „Aleșii” aveau un „scop” pe care nu trebuiau să-l cunoască junimiștii de duzină. Nu știm care era acest scop, dar el se luminează în ansamblul demonstrației. Mă limitez, de aceea, să comentez mai departe informațiile doctorului Boghean. El spune că a sosit la Viena cu două luni în urmă și că l-a vizitat pe Eminescu imediat, deci pe la sfârșitul lui noiembrie, la aproape o lună de la internarea la Ober Döbling. L-a găsit într-o stare proastă, ca la București. Era firesc de vreme ce în patru luni poetul evoluase de la psihoză maniacală la demență, lucru uluitor pentru primul diagnostic. Dr. Boghean vine la sanatoriu marcat evident de diagnosticul din țară, pe care-l cunoștea, convins că bolnavul nu păstrează nici un contact cu realitatea. De aceea, nici nu dă cu ochii de Eminescu, ci stă de vorbă doar cu Obersteiner, de la care află că poetul îl confundă cu Heine, iar pe sine se identifică când cu Buda, când cu un brahman indian, purtând o glugă pe cap „făcută din coperta crivatului”. Motivează că nu a dat cu ochii de poet, ci l-a observat de la distanță, „pentru a evita orice emoțiune”. Ce înseamnă asta? Pe de o parte, conștiința unui

168 - Reproduc citatele după Liviu Papuc, *Despre Eminescu*, în "Convorbiri literare", Iași, an. CXXXII, serie nouă, nr. 7 (31), iulie 1998, pp. 2, 9.

diagnostic foarte grav, pe de alta, desigur, Eminescu îl cunoștea pe Boghean și ar fi putut reacționa afectiv la vederea lui. Și aici lucrurile apar destul de încurcate. De ce nu a avut curiozitatea un tânăr psihiatru să vadă cum reacționează poetul în fața unui cunoscut? Las și această întrebare fără răspuns.

În continuare, mai aflăm un amănunt interesant. De când a sosit la Ober Döbling, „Agresiv nu fusese niciodată”. Curios, fiindcă Maiorescu îl prezenta doar în această postură și fiindcă la Băile Mitrașewski, în ziua de 28 iunie 1883, Eminescu a fost pus în „cămășoiul de forță” tocmai pe motiv de agresivitate. Mai mult, aflăm acum un lucru de prim ordin: după aproape o lună de la internare, medicii vienezi nu cunoșteau adevărata boală a lui Eminescu. Astfel se spulberă toate presupuzițiile relative la diagnosticul stabilit la Ober Döbling: „Diagnoza nu era bine stabilită...” Iar când, în sfârșit, medicii au stabilit-o și au consemnat-o, ca prin minune, documentele au dispărut grație cuiva de la Ministerul de Externe român din Viena, după relatarea lui I. Grămadă. De ce nu trebuia să se cunoască diagnosticul stabilit de vienezi? Nu cumva pentru că el nu corespundea cu cel vehiculat oficial și ar fi pus într-o lumină proastă interesele de stat (Ministerul de Externe) și pe anumite persoane precum „junimiștii aleși”? Iar acest diagnostic, după analizele întreprinse de Ion Nica și Ovidiu Vuia, nu era nicicum paralizia generală progresivă. Or, de la București, Eminescu plecase cu demență, iar în limbaj mai adecvat - paralizie generală progresivă. De aceea, derutați, Obersteiner și Leidesdorf au stabilit atât de greu un diagnostic. Trebuie corectată opinia acreditată proaspăt de dr. Vuia că diagnoza de paralizie generală a fost pronunțată întâia oară în 1886, la Iași. Acum există dovada că de la București, din toamna lui 1883, s-a pronunțat acest diagnostic și transmis celor de la Viena. Iar dacă el a fost asociat de către Șuțu cu tratamentul casei - mercurul - se limpezește de ce Eminescu a fost distrus mai întâi psihic și apoi fizic, la ultima internare la „Caritas”. Putem fi, deci, siguri că Maiorescu înțelegea prin demență ceva apropiat de paralizia generală. Situația este descrisă, fără dubii, de D. Boghean: „Diagnoza nu era bine stabilită, se credea că ar

fi fost «Progressive Paralehse des Irren - Afecțiune progresivă specifică nebunilor» și se aștepta o schimbare, numai pentru a se putea confirma această dyagnosă ori modifica.” Întrucât vine de la un specialist, ne aflăm în fața celei mai importante informații cu privire la boala lui Eminescu din perioada „Caritas” - Ober Döbling. Ea confirmă dilema în care se zbătea Maiorescu. Iar dacă s-a vehiculat dinspre „Caritas” ideea paraliziei generale progresive, era firesc ca vienezii să recurgă la o lungă așteptare-investigație spre a se lămuri de adevăr. Acesta este un merit de veritabili specialiști și rezultatele s-au văzut. De aceea, Obersteiner, într-o scrisoare către Maiorescu, vorbește, atunci când revenirea poetului a contrazis categoric diagnosticul stabilit la București, despre „un caz unic”, fiindcă, într-adevăr, a fost un caz unic ca un paralytic să ajungă la plinătatea facultăților mintale. Dr. Boghean îi amintește lui Missir că ideea paraliziei generale a circulat printre junimiști, în țară, și ea a fost transmisă medicilor vienezi pe filiera „junimiștilor aleși”. Faptul are o semnificație extrem de gravă și atestă o campanie de popularizare a unui diagnostic de irecuperabil în fața opiniei publice. Ca specialist, cazul Eminescu i s-a părut dubios lui Boghean și el a purtat discuții, în acest sens, cu unii junimiști: „Mă exprimasem îndată la doi sau trei junimiști - junimiști încă, pe cât știu eu - că de se confirmă suszisa dyagnosă cazul era prognostic tare dubios, deși sonațiunea [?] tare rară era de tot exclusă.” Insist: dacă de la „Caritas” Eminescu a plecat cu diagnosticul paralizie generală, nimic nu ne împiedică să presupunem că, încă de pe acum, i s-a aplicat tratamentul mercurial în măsură să-l intoxice și să-i distrugă sistemul nervos și numai robustețea nativă a făcut ca să-și revină spectaculos la Ober Döbling, unde, pur și simplu, a fost întrerupt ucigașul „tratament”. Evident, asta ar putea rămâne, în economia acestui studiu, la stadiul de deducție logică,¹⁶⁹ dacă n-ar exista și alte indicii.

169 - Dar recită cu alt ochi și corespondența lui C. Popazu duce spre aceleași concluzii. Scrisorile către Maiorescu atestă ca atât C. Popazu, cât și medicii vienezi fuseseră avertizași asupra paraliziei sifilitice. Și el transmite

că lupta medicilor se dădea pentru diagnostic. Când, la patru zile de la internare, Eminescu a intrat într-o criza puternică, C. Popazu bănuiește imediat că e vorba de "un atac de paralizie cu crampe". Spre surprinderea sa și a vienezilor, atacul a durat foarte puțin și "a trecut fără să lase urme", ceea ce-l duce la concluzia că e vorba de o falsă paralizie sau că adevăratul atac n-a sosit încă: "Trebuie încă așteptat, căci e posibil ca să urmeze o paralizie, până acum nu se poate observa nimic". Nedumerit, Popazu se întreabă cum s-o fi manifestat Eminescu la București, deoarece aici are momente de liniște: "Nu știu cum era Eminescu în internatul din București. Mi se pare ceva mai liniștit". Se vede obligat să spună că dr. Obersteiner era, de asemenea, nedumerit, fiindcă a sesizat că poetul, chiar de la internare a avut momente "mai bune, când e conștient de starea în care se află - devine melancolic și de tot liniștit". (Scrisoarea din 26 noiembrie 1883). Straniu, deoarece, deși informat de C. Popazu, în scrisoarea pe care i-o adresează poetului în ianuarie 1884, Maiorescu îi spune că a avut "un delir continuu de peste 5 luni"!

Mai precizez ca dr. Ion Nica aprecia și el că atacurile suferite de Eminescu în 1889 semănau cu o pseudo-paralizie și acestea aveau drept cauză intoxicația mercurială. Nu cumva pseudo-paralizia constatată de Popazu avea aceeași cauză? Nu cumva Șuțu îl tratase cu mercur de la prima internare? Și de ce a ascuns acest lucru? Asemenea atac violent, ne reamintim, consemnase și Harieta după a patra fricțiune cu mercur. Și nu asemenea simptome i-au creat lui Maiorescu convingerea ca poetul devenise *irecuperabil*, vazându-l evoluat de la *manie acută* la *demența*?

La 28 decembrie 1883, același Popazu, tot uimit, transmitea criticului: "Atacul [pe] care l-a avut, se vede ca n-a fost paralizie, căci după atâtea săptămâni a rămas fără urmași". Și continua să dea informații despre "momente mai limpezi", răspunsuri "destul de bune". Ba consemnează un amănunt surprinzător care amintește de vechea luptă a poetului cu boala. Poetul motiva dr. Obersteiner că se mișca mult prin sanatoriu pentru a *întoarce* astfel ceasornicul stricat al vieții. Poetul se considera "ca un ceasornic, care pâna e întors merge; așa și el trebuie să umble și să vorbească mereu pâna când nu mai poate".

Scrisorile din ianuarie și începutul lui februarie sunt cu totul favorabile evoluției sănătății. La 9 februarie 1884: "vorbește clar și mi se pare că memoria i-a rămas neatinsă", ceea ce în cazul paraliziei nu e posibil.

C. Popazu s-a arătat nedumerit de situația lui Eminescu încă de la sosirea la Viena și i-a cerut prezentarea concluziilor medicale ale lui Șuțu în scrisoarea din 8 octombrie 1883 (a-i „arăta care este diagnosa făcută”). Răspunsul, deși ne-a rămas necunoscut, n-a putut fi decât sifilis, de vreme ce în următoarea corespondență a lui Popazu se scrie că medicii au hotărât să nu continue cura antisifilitică: „În tot cazul, cred că mai întâi de toate va fi de lipsă o cură anti-syphilitică”. Recent, Călin L. Cernăianu a mai comentat și o altă dovadă asupra tratamentului executat de Șuțu. Este vorba de notița dr. Obersteiner cuprinsă în „sumarul din povestea bolii Domnului Eminescu Mihail” dată publicității de I. Grămadă în articolul Mihail Eminescu (1914), tradusă din germană astfel: „în sanatoriul Dr. Souzo este tratat de vezicătoare, băi de picioare, chloral, morfină, iodură de potasiu”, pansamentul „cu vezicătoare” făcându-se cu „alifie mercurială (cinereu)”. Mai mult, traducerea din germană a lui I. Grămadă a termenului chloral nu e fidelă, fiind, de fapt, clorură mercurică, administrată pe cale digestivă și prin băi. [Dar doctorii V. Bianu și I. Glăvan, la începutul secolului al XX-lea, atrăgeau atenția că „nu trebuie să uităm că nu e bine să punem în băi de metal soluțiuni mercuriale (sublimat corosiv)”. De asemenea, se știe sigur că iodura de potasiu se utiliza „în combaterea sifilisului prin tratamente mixte”, ceea ce „întărește ideea că, de fapt, «chloral» definea un compus al mercurului.”¹⁷⁰

După comentariul acesta și al corespondenței lui C. Popazu, atrag atenția că nu numai ele vorbesc în spiritul scrisorii lui D. Boghean, ci și un alt document - raportul anonim redactat la moartea poetului și publicat, cu comentarii, de către George Potra. Anonimul (bănuieț să fie N. Tomescu, dar care, reamintesc, e însuși Șuțu!) a fost de față la autopsia făcută de doctorii Alexianu (Alecsianu) și Șuțu, în amfiteatrul Spitalului Brâncovenesc, la 24 de ore de la decesul poetului. Ea ar fi venit

170 - Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, II, Edit. Semnele timpului, București, 2001, p. 5.

„să confirme diagnosa făcută în timpul vieții (care?, n. n.), punând sub ochii asistenților toate leziunile anatomo-patologice ale periencefalitei difuze cronice.”¹⁷¹ Cum raportorul exclude sifilisul, el îl confirmă pe Ion Nica, cel care vorbește pentru ultima fază a bolii de „pseudo-paralizie”, cauzată de intoxicația gravă cu mercur. Numai că respectiva pseudo-paralizie a fost interpretată greșit ca fiind de origine sifilitică și eroarea a fost lăsată să circule oficial de către însuși dedublatul Șuțu, de Gh. Marinescu și de către alții. De aceea, medicul „anonim” n-a avut curajul să-și semneze raportul, pentru a nu se contrazice, pe sine - cel de la lumina zilei. Concluziile polemizează direct cu punctul de vedere oficial, adoptat și de biografi: „S-a zis că Eminescu a devenit alienat în urma unei maladii sifilitice ce l-ar fi isbit acum 10-12 ani (cu alte cuvinte, prin 1877-1879!, n. n.). Eroare. / Eminescu n-a fost sifilitic. Ideia aceasta s-a născut din doctrina eronată ce profesa o școală germană că paralizia generală este totdeauna o manifestațiune sifilitică, tot așa de neadevărată ca aceea care susține că toate sclerozele cerebro-spinale sunt de origine sifilitică”.

Textul acesta este de o însemnătate excepțională. El explică de ce Șuțu și Maiorescu l-au considerat, de la bun început, irecuperabil pe Eminescu, client pentru tot restul vieții la Mărcuța sau Golia. Ei au interpretat prima criză a poetului drept „paralizie generală” cauzată luetic. Va să zică exista, în psihiatria germană a vremii, un curent care considera că orice simptom de „demență” (paralizie) nu poate fi decât sifilitică. Iar Eminescu a fost victima acestui mod de abordare a psihozelor. Germanofilul Maiorescu nu putea face excepție. Și el, și Șuțu au adoptat acest punct de vedere. Rămâne, însă, o contradicție stranie: aceeași școală germană nu mai recomanda, de la 1850, tratamentul cu mercur pentru sifilisul cerebral. De ce nici Maiorescu, nici Șuțu nu cunoșteau faptul?

În fine, un ultim argument că, imediat după 28 iunie 1883, i s-a administrat mercur. Amănuntul e furnizat chiar de familia Maiorescu. După întoarcerea din voiajul de concediu din străinătate, vizitându-l fugitiv și pe poet, Maiorescu notează, reprimându-și cu greu dezgustul, că „bolnavul” scuipa în toate părțile. Scuiatul revine și în relatarea Liviei, fiica mentorului jinimist, care și-a însoțit părintele la Gara de Nord cu ocazia plecării lui Eminescu la Ober Döbling. Or, mare surpriză, salivația puternică e produsă tocmai de intoxicația cu mercur, așa cum ne asigură doctorul I. Nica!

Însă Maiorescu și-a luat și alte măsuri de precauție spre a motiva cura mercurială. Avea nevoie de o confirmare de la Ober Döbling și, iată, ea pare să existe. În 1964, G. Călinescu a tipărit în Revista de istorie și teorie literară un document, pe care îl reia George Muntean în antologia sa de „o sută de documente noi” de la Editura Eminescu (2000), folosindu-l ca probă indiscutabilă a sifilisului eminescian. De la București, Maiorescu l-a însărcinat pe C. Popazu să-l determine pe Leidesdorf să se pronunțe în legătură cu diagnosticul, după cum am văzut. La 4 decembrie 1883, Popazu îi dă de știre că a primit o epistolă de la Leidesdorf, pe care i-o și expediază imediat. George Muntean crede că epistola lui Leidesdorf este chiar biletul dat publicității în 1964 de către Călinescu: „Este scrisoarea către C. Popasu a unuia dintre medicii sanatoriului în care era internat Eminescu, dacă nu va fi chiar Leidesdorf”. Dar iată conținutul: „Domnia voastră, / Domnul Eminesco suferă de o stare maniacală cu accese, a cărei cauză trebuie căutată într-o boală luetică. / În consecință nu este exclusă o posibilă ameliorare sau vindecare parțială. / Al dvs. devotat”.

Chestiunea e că misteriosul bilet anonim e menit să răstoarne raportul lui D. Boghean, pe care Maiorescu, desigur, îl va cunoaște. Dacă nici pe 1 februarie 1884 medicii vienezi nu erau siguri de diagnostic (sau, mai bine zis, erau, dar nu în sensul concluziilor de la București), oare cum de s-au încumetat ei să confirme, cu mult mai devreme, diagnoza de care se uzase în rândul „junimiștilor aleși”? Biletul acesta devine dintr-o dată proble-

matic și este meritul lui Călin L. Cernăianu de a-l fi disecat aproape „chirurgical”, dovedind că este o măsluire a lui Maiorescu, ca atâtea altele (pe care le voi discuta în paginile următoare), privitoare la cazul Eminescu. În primul rând, trezește suspiciuni lipsa datei și cea a semnăturii, ca și formula de adresare către Popazu. George Muntean presupune că Leidesdorf nu ar fi cunoscut numele vărului lui Maiorescu, ceea ce este de domeniul fanteziei, întrucât Popazu precizează că respectivul i-a trimis acasă scrisoarea. Apoi, i-a cerut o certificare medicală de specialitate, el însuși fiind medic, iar nu o simplă presupunere exprimată într-un limbaj de amator. Trezește bănuială că Maiorescu nu a consemnat în jurnal biletul acesta, deși proceda astfel cu documentele importante. Pe de altă parte, în nici un alt document doctorii vienezi nu i-au franțuzit numele poetului - Eminesco, faptul fiind o greșeală a măsluitorului. Culmea, la rândul lui „restituatorul” (George Muntean) falsifică biletul scriind „stare maniacală cu accese”, în original neexistând cu accese! Dar știm că mania cu accese a fost obsesia statornică a lui Maiorescu, contrazisă de multe mărturii, inclusiv de D. Boghean. Și de combinația „posibilă ameliorare” era nevoie, spre a reflecta revenirea stării psihice normale, care s-a produs la Ober Döbling. La fel de ciudat e că, deși ar fi ajuns și ei la „boală luetică” (sintagmă lipsită de profesionalism psihiatric!), Leidesdorf și Obersteiner nu au recurs la tratament antisifilitic, cum confirmă deopotrivă C. Popazu și D. Boghean. Așa se și explică revenirea spectaculoasă a sănătății lui Eminescu. O altă ciudățenie e că presupusul autor amestecă literele gotice cu cele latine, ceea ce e greu de înțeles la un nativ de limbă germană. Dar cea mai stranie faptă e că, pusă alături de scrisul lui Maiorescu, grafia cuvântului Eminesco la presupusul Leidesdorf seamănă izbitor cu grafia criticului, oricât s-ar fi străduit să-și falsifice scrisul.¹⁷² Plastografie eșuată?

172 - A se vedea facsimilele puse la dispoziție de Călin L. Cernăianu pe ultima copertă interioară din *Conjurația anti-Eminescu*, nr. 2.

Concluzia inevitabilă e că altă scrisoare a trimis Leidesdorf lui Popazu (cu siguranță, semnată și în termeni profesionali), dar că această scrisoare ajunsă la Maiorescu n-a convenit, de unde și tăcerea asupra ei, în locu-i apărând acest bilet inabil confecționat!¹⁷³

173 - Pentru amanunte, confer Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, II, pp. 68-71.

8. BOGHEAN VERSUS ISZAC

Dacă, până mai deunăzi, nu aveam dovezi directe că tratamentul cu mercur i s-a aplicat înainte de 1887 (deși dr. Nica bănuia că asemenea soluție fusese aleasă încă din 1884, iar noi susținem că de la prima internare, iunie-iulie 1883), în schimb, e sigur că Maiorescu a avut cunoștință și a susținut diagnosticul de „demență”, cu substrat organic, de la bun început, care a fost indus (pe filiera profesională a lui Șuțu) nu numai medicilor vienezi, dar și celor din Iași și Botoșani (Iuliano, Bogdan, Iszac). Primii doi, aleși să hotărască ce-i de făcut cu Eminescu în toamna lui 1886, vorbesc, dintr-o constatare superficială, de „accese acute, produse probabil de gome syphilitice la creier și exacerbate prin alcoolism.”¹⁷⁴ Cuvântul probabil arată de la sine că e vorba de o simplă bănuială, iar nu de o certitudine. În schimb, certitudinea e prezentă la Francisc Iszac, iar aceasta e certificată, de la București, de Maiorescu și Șuțu. Dermatologul nu s-a decis de capul său pentru „sifilis” (fiindcă nici nu avea competența). Din corespondența Harietei, rezultă că Iszac făcea deplasări la București, unde se întâlnea cu Maiorescu (și, probabil, cu Șuțu), ținându-i la curent cu mersul bolii. Mai aflăm că Iszac purta corespondență cu Maiorescu. Este limpede că tratamentul cu mercur era cunoscut și aprobat de la București.

Iszac nu are nici o îndoială că ulcerările de pe picioarele lui Eminescu sunt de natură sifilitică. El nu-l considera pe poet

174 - *Ibidem*, p. 13.

bolnav psihic, etiologia bolii fiind organică. Paradoxal, concluzia aceasta, pe care el o trăgea din observarea gândirii poetului, era, parțial, adevărată, dar se înșela asupra sifilisului, necunoscând că înrăutățirea stării psihice o producea chiar el, prin intoxicare. Sau dacă o cunoștea, spera, cum zice Harieta, să-l dezintoxifice prin „băi”, care să „evapore” mercurul. Nodul gordian al chestiunii îl constituie bubele, care au creat, alături de prima criză, toate confuziile. Originea acestor ulcerări, care apar cu ani în urmă, este și astăzi obscură, dar adepții luesului le-au luat ca argument. Doctorul Ion Nica spune că, din datele existente, boala lui cronică de picioare este „neidentificată încă” și „ar fi putut fi foarte simplu o tulburare trofică la nivelul gambelor sub forma unor ulcere varicoase, și nu a unor gome cum s-a incriminat.”¹⁷⁵ De altfel, aceste „bube” erau tratate de poet cu băi, medicii recomandându-i și tablete cu fier, nicicum mercur. Dr. Wilhelm Kremnitz nu le-a identificat niciodată ca fiind de natură sifilitică. Gomele luetice se întind pe tot corpul, or, la Eminescu, acestea nu s-au extins nicicum din zona gambelor.¹⁷⁶ Povestea bubelor este descrisă astfel de Slavici în *Amintiri*: „El s-a îmbolnăvit în cele din urmă, o boală care mie îmi părea foarte primejdioasă: i se umpluseră fluierile picioarelor de niște bube urâte care se întindeau. D-rul Kremnitz, care ținea mult la el, l-a examinat însă și ne-a încredințat că bubele acelea sunt cu desăvârșire nevinnovate, că le au adeseori oamenii care trăiesc în mizerie și că se vor vindeca ele de ele după ce Eminescu va fi trăit un timp oarecare mai regulat”.¹⁷⁷ Într-adevăr, ducând un astfel de trai chiar în vara lui 1878, la Floreștii Gorjului, Eminescu s-a vindecat rapid de supărătoarele bube. Însă Iszac a găsit de cuviință să le califice drept gome sifilitice, inoculând Harietei credința că boala poate fi eradicată complet cu metodele lui.

175 - Ion Nica, *op. cit.*, p. 246.

176 - Problema ectimei de pe picioarele lui Eminescu este dezbătută și de Călin L. Cernăianu în *Conjurația anti-Eminescu*, II, pp. 4-11.

177 - I. Slavici, *Amintiri*, E. P. L., București, 1967, p. 116.

La 1/13 iunie 1887, Harieta scria că Mihai se află „sub o cură foarte serioasă fricțiuni cu mercur într-o cantitate enormă iod de 6 ori pe zi. Doctorii mă asigură că în 15 zile mi-l va da cum a fost venit de la Neamț”. Dar efectul este contrar și, disperat, Iszac mărește doza de la 4 la 7 grame. Pe 20/2 iunie/iulie 1887, terminase opt fricțiuni și mai rămăseseră de făcut patru a 7 grame, după care ar fi trebuit să urmeze băi de „evaporare” a mercurului la Lacul Sărat. La a patra fricțiune supradozată, poetul a avut o criză care a înspăimântat-o pe Harieta, încât aceasta a căzut la pat de supărare¹⁷⁸. Speranța de a putea merge la băi nu se realizează, deși Harieta descrie clipe de ameliorare, grație cărora aduce elogii lui Iszac, comparându-l cu Iisus. În realitate, efectele sunt dezastruoase și Iszac e pus într-o mare încurcătură, fiind somat de medicii adversari ai tratamentului cu mercur să curme cura.

Aici e cazul să revin la dr. D. Boghean. Analizându-i scrisoarea, dr. Vuia apreciază și el, în cartea din 2000, că aceasta face lumină definitivă asupra diagnosticului de la Ober Döbling, în limbajul medical al vremii, încă destul de confuz, dar care arată că Obersteiner n-a decis pentru sifilis cerebral, ci ar fi confirmat diagnosticul de psihoză maniaco-depresivă pus de Șuțu și „în parte de Maiorescu”, în iulie 1883. Faptul e de discutat, fiindcă dacă venea de la București cu această simptomatologie, de unde ideea de a-l suspecta de paralizie generală progresivă? Boghean, dimpotrivă, afirmă că, la București, fuseseră discuții între „junimiști aleși” cu privire la sifilis, iar Maiorescu o confirmă când vorbește de „demență”. Ovidiu Vuia însuși se miră de pretențiile de cunoscător ale lui Maiorescu: „Nu știi de unde a luat el respectiva denumire dar în contextul dat era mai mult decât nepotrivită. Cuvântul «demență» se apropie de îmbolnăvirea organică, ori (sic!) psihozele endogene nu evoluează spre demență ci spre cronicizarea unor simptome[,] ceea ce înseamnă o mare diferență”¹⁷⁹. Altfel spus, Maiorescu, deși era adeptul

178 - Gheorghe Sărac, *Documente...*, op. cit., pp. 30-31.

179 - Ovidiu Vuia, op. cit., p. 94.

teoriei ereditare, se dezvăluie, în context, ca adept al etiologiei sifilitice. Împotriva acesteia se exprimă D. Boghean. Și Ovidiu Vuia regretă că acest medic nu s-a implicat și mai târziu în luminarea adevărului despre boala poetului și în tratament. Vuia crede că la Iași Eminescu a pierdut legătura cu medici de felul lui Boghean și Popazu, care ar fi putut interveni în diagnosticarea și tratarea corectă.¹⁸⁰

Dacă în ce-l privește pe Popazu ruptura se confirmă, în cazul Boghean, nu. Iar acestui fapt nici un biograf nu i-a dat atenție. Îndeobște, doi tineri medici, D. Boghean și Grigore Focșa, vor urmări evoluția bolii poetului la Botoșani și vor deveni principalii adversari ai tratamentului și ai diagnosticului instituite de Fr. Iszac.

După întâia tranșă a curei mercuriale dispuse de Iszac, șase medici din Iași și Botoșani sunt convocați la un consiliu, unde îl somează pe bătrânul dermatolog să înceteze tratamentul, avându-se dubii serioase și în ce privește diagnosticul. Evenimentul poate fi localizat la începutul lui iunie 1887, fiindcă Harieta îl consemnează în scrisoarea din 20/2 iunie/iulie, când deja fuseseră executate opt fricțiuni a 7 grame de mercur. Or, acel consiliu se instituisese tocmai spre a nu se continua cura. Trei zile mai târziu, Harieta revine, într-o altă scrisoare, asupra aceluși consiliu, convinsă că medicii îi vor răul lui Mihai, fie din invidie, fie că vor să „facă școală” cu pacientul: „De cum v-am scris c-au ținut șese medici consiliu, de s-ar putea aplica șapte grame de mercur; ei s-au retras. Isac a zis că dă garanție de sănătatea lui Eminescu”¹⁸¹. Cum nu era vorba de o simplă „spălare pe mâini”, Harieta îi atacă din nou pe doctorii ieșeni: „Ei au voit să facă practică cu dânsul, cu siguranță! Doctorul Isac a plecat azi la

180 - "După întoarcerea sa la Iași în 1884, a fost lăsat în pace de medici, dar să reținem că a pierdut orice raport cu Obersteiner, ori unul din medicii mai tineri ca Popazu sau chiar Boghean ar fi putut să-l ajute mai ales în situațiile care vor interveni în viitor" (p. 95).

181 - Gheorghe Sărac, *Documente...*, p. 34.

cinci dimineața la Viena. Mi-a promis că, cum va ajunge, mi-a scrie cu care doctor l-a consultat și ce rezultat a luat”¹⁸².

Dacă în iunie 1887 poetul a fost internat în spitalul din Botoșani, sub îngrijirea lui Iszac, starea sănătății înrăutățindu-se, la începutul lui iulie, însoțit de doctorandul Grigore Focșa, este trimis la Iași pentru consult medical. Comisia este alcătuită din medicii Th. Filipescu, G. Otremba, E. Riegler, C. Botez, V. G. Negel, care, spre a curma dezastrul, hotărâsc trimiterea la Viena. Pe 15 iulie 1887, poetul pleca din Gara de Nord însoțit de Grigore Focșa, I. Ciurea și D. Boghean. Trebuie spus că deplasarea la Viena a fost posibilă datorită fondurilor strânse de fiica Corneliei Emilian. La Viena, este consultat de Isidor Neumann, Herman Nothnagel și Th. Meynert, care constată eroarea tratamentului de la Botoșani și hotărâsc pentru băi la Halle, spre disperarea lui Iszac.¹⁸³ Intrigat, Iszac însuși se deplasează la Viena spre a vedea cum stau lucrurile, deoarece considera întreruperea curei sale ca pe o nenorocire.

Ce se întâmplase? Iszac nu ținuse cont de avertismentul celor șase medici și a trecut la o doză mărită, evident, fără rezultate pozitive. Pe 2 august, Harieta e nevoită să admită necesitatea celor 30 - 35 de băi de la Halle și amintește că dr. Boghean a scris că numai constituția robustă a poetului și îngrijirile ei deosebite l-au salvat: „Cum scrie domnul Boghean este foarte drept, adăugând părerea mea că, constituția lui poate l-a ajutat pe lângă îngrijirea mea și influența morală, de care nu cred că se va îndoi nimeni”¹⁸⁴. E ciudat că Iszac nu s-a lăsat convins nici de consiliul de medici de la Halle, la întoarcere, strecurând iarăși îndoiala și-n sufletul Harietei. Ea îi acuză pe Boghean și pe Focșa că susțin „povești” în legătură cu boala poetului, iar „ceia ce scrie Boghean este iarăși un neadevăr deplin. Doctorul Isac mi-a spus că băile au să-i facă foarte reu, fizic și moral, depărtat de

182 - *Ibidem*, p. 37.

183 - *Vezi și Opere*, XVI, p. 739.

184 - *Ibidem*, p. 38.

mine”¹⁸⁵. În 12/24 septembrie 1887, este și mai înverșunată împotriva celor doi medici. Iszac hotărâse, peste capul celor de la Halle și de la Iași, că tot cura mercurială e salvarea. Iszac - scrie Harieta, după întoarcerea poetului de la Viena - a plecat el însuși să-i întrebe pe vienezi, convins că e necesară o nouă cură, „numai diferența cu gradul de mercur, de jos în sus urcat. Sper că-l voi vindeca și a da Dumnezeu ca poveștile lui d-nu Boghean și Focșa vor rămânea tot povești”¹⁸⁶.

Așadar, botoșăneanul preconiza o mărire a dozei peste 7 grame! Pe 15 septembrie 1887, s-a întors de la Halle și a venit chiar a doua zi să-l vadă pe Eminescu: „Tot cu părerea dinainte a remas - transmite Harieta Corneliei Emilian -, că are să se vindece cu totul, zicându-mi că va da cu numele lui un articol, descriindu-i toată boala și că profesorii ce l-au căutat sunt în cea mai mare eroare, zicând că ar fi bolnav cu mintea. Că Isac are reson, este probabil cu totul. (...) Mare dorință am să aibă vre unul din Comitetul lui vr-un interes în Botoșani, să-l vadă, și-apoi s-ar convinge că numai ticăloșia de sifilis îl face să îndure atâta”¹⁸⁷. (Repet: Harieta, prin Iszac și din proprie experiență, ne transmite două date fundamentale - Eminescu nu era nebun, iar tratamentul antisifilitic se datora interpretării total eronate a ectimei de la picioare ca fiind de natură luetică).

Adevărul e că la Halle starea poetului s-a ameliorat considerabil. Pe 11 august 1887, Curierul român din Botoșani scria: „Sănătatea poetului Eminescu a început a se îmbunătăți simțitor. El se află tot la băile Hall și e aproape îngrijit de d. Grigore Focșa, doctorand din Iași. D-rii Raber și Pollac sunt medici curanți ai poetului nostru”. La Halle, poetul a stat până la 31 august, fiind adus la Botoșani de același Focșa. Oboseala poetului de pe drum a fost luată de Fr. Iszac drept confirmare a erorilor medicilor vienezi și ieșeni, fapt indus și Harietei.

185 - *Ibidem*, p. 40.

186 - *Ibidem*, p. 41.

187 - *Ibidem*, p. 42.

Rezultă, fără motiv de tăgadă, că nici Nothnagel și nici ieșenii Boghean și Focșa n-au admis ipoteza sifilisului, cu atât mai puțin tratamentul. Nu se confirmă aprecierea doctorului Vuia că, la întoarcerea de la Viena, Iszac s-a mai potolit, întrerupând experimentul său. După 15 septembrie, nu numai că n-a curmat teribila intoxicare, dar a început o nouă serie de 50 de fricțiuni cu mercur, în doză mărită, câte trei pe zi! Ceea ce este de-a dreptul demențial. Pe 18/30 octombrie 1887, într-o altă scrisoare, Harieta o anunță pe destinatară că „fricțiunile în număr de cincizeci le mântui Mercuri. Băi de pucioasă tot trei pe zi, numai cu constipația este o muncă mare și pentru el și pentru doctor. Isac are mare speranță să iasă din mâna lui cu totul sănătos”¹⁸⁸.

Intrigată de optimismul Harietei, Cornelia Emilian solici-tă scrisorile medicilor vienezi cu privire la diagnostic și la rezul-tatele curei de la Halle; dar Harieta nu are ce să trimită, fiindcă „Doctoru Isac mi-a zis că le va păstra la el, până va fi Mihai cu totul bine, și, la moment ce va vedea că constipația este combătută fără medicamente, va publica, cum v-am scris, toată diag-noza boalei și vindecarea ei radicală...”¹⁸⁹ Cum se vede, lucrurile se îngroașă. Constipația era una dintre consecințele nefaste ale intoxicației mercuriale și Iszac începe să-și vadă roadele cu ochii, trezindu-se în el o tardivă mustrare de conștiință. Pe 30/11 octombrie/ noiembrie 1887, Harieta revine asupra constipației, departe de a se curma, și la ecourile ei în conștiința medicului: „În fine cea mai mare muncă este consti-pația. Isac uneori e înfuriat pe el însuși, cum de nu poate să cunoască din ce cauză provine. Spune Isac că de când el e doctor n-a gândit la un pacient așa de mult ca la Mihai; ș-apoi zice: răb-dare și timp, toate vor fi pe gustul meu”¹⁹⁰.

188 - *Ibidem*, p. 47.

189 - *Ibidem*, p. 48.

190 - *Ibidem*, p. 49.

Va să zică, nenorocirea lui Eminescu provine de la un dermatolog care s-a găsit să gândească prea mult! Pe cine să compătimesti mai tare, pe victimă sau pe călău?

La 20 noiembrie 1887, doctorul încă o îndeamnă pe Harieta la „răbdare și timp”, căci „boala grea nu se vindecă repede”. De ce, atunci, la începutul lui iunie estima o vindecare spectaculoasă în 15 zile?! Abia pe 26 noiembrie Iszac se hotărăște să renunțe la teribilul „tratament” și să înceapă o cură nouă, doar cu „hapuri de fer de trei ori pe d[z], băi o dată pe săptămână fără pucioasă, primblare de două ore pe zi pe jos când nu plouă”¹⁹¹. (Întrucât acum tratamentul începe să semene cu cel obișnuit de dr. Kremnitz, nu cumva botoșăneanul a ajuns, în sfârșit, la concluzia că bubele nu erau sifilitice?) Noua cură durează până pe 14 februarie 1888. Dezolat de insuccese, Iszac dă vina pe „pesimismul” poetului, ca dușman principal al tratamentului¹⁹². Bolnav el însuși, renunță, în cele din urmă, plecând în Italia, la un tratament. Veronica Micle profită de împrejurare și-l smulge pe poet de lângă Harieta, la începutul lui aprilie, spre indignarea și disperarea nefericitei surori. Singura mângâiere care i-a mai rămas e să se destăinuiească în scrisori: „Doamna M... Care a venit și, până n-a pus mâna pe el, nu s-a lăsat. Toată ziua nu-l părăsea și cine știe ce planuri și-a mai făcut D-nei. Oare de ce nu l-a luat bolnav, să-l caute (...). Mare nenorocire a mai fost femeia asta pe capul lui Mihai și se vede că s-a pus să-l scoată la capete. El o crede și plânge”¹⁹³.

Schimbarea tratamentului și venirea Veronicăi ameliorează starea fizică și psihică a poetului. La București, acesta va încerca să reintre în publicistică, definitivează excepționala versiune din *Lad's*, publică pretinsa „traducere” din Mark Twain etc. Ba, unul din articole, după cum am mai amintit și după relatarea lui M. Brăneanu, face să cadă guvernul conservator. Vechii

191 - *Ibidem*, p. 52.

192 - *Ibidem*, p. 72.

193 - *Ibidem*, p. 81.

„amici” se trezesc la realitate și insurgentul nimereste la Mărcuța, iar de acolo - la Șuțu, unde mercurul desăvârșește ceea ce nu reușise Francisc Iszac!

Dar să mă întorc la momentul Ober Döbling și la scrisoarea lui D. Boghean.

Poetul și-a revenit pe la sfârșitul lui decembrie, fiindcă în scrisoarea către Chibici-Revneanu, trimisă la 12/24 ianuarie, el îi spune că s-a limpezit „de mai bine de două săptămâni”¹⁹⁴. În consecință, el receptează lăsarea lui în părsire ca pe o detenție, cu atât mai mult, cu cât pe Maiorescu nici nu l-a interesat cu adevărat starea lui, fiindcă l-a vizitat, într-o zi, ca pe un irecuperabil, stând în prezența-i „mai puțin de un minut”. Oare nu i se programase lui Eminescu o „detenție”, la Ober Döbling, de cel puțin doi ani, după cum am văzut din raportul lui Petre Missir? Numai evidenta însănătoșire a poetului a determinat răsturnarea acestui plan, dar cu subterfugiul „salvator” al călătoriei în Italia găsit de C. Popazu (dar tot la sugestia lui Maiorescu) și însușit de medicii vienezi ca benefic. La cea din urmă vizită, iată ce constată dr. Boghean. De astă dată, el stă de vorbă cu Eminescu o jumătate de oră: „Azi însă Eminescu e de câteva săptămâni complet restabilit. Vin chiar acum de la Döbling, unde m-am întreținut cu dânsul o jumătate de oră fără a fi putut descoperi în vorba lui nici o urmă cât de palidă de demență (s. n.). Nu-i melancolic, dar psychic deprimat.” Așadar, D. Boghean, cu ochi de specialist, urmărește să descopere la poet măcar „o urmă cât de palidă de demență” și nu o găsește. El dă, astfel, o replică indirectă nestrămutatei convingeri a lui Maiorescu din scrisoarea către Emilia Humpel: „El a trecut de la manie delirantă în aceea de demență”.

Mai aflăm din scrisoarea lui Boghean că poetul era apt să se descurce singur, în afara sanatoriului, și că o dată a fost lăsat de medici să plece în Viena, ceea ce până acum nu s-a știut. Medicul l-a sfătuit că ar fi chiar bine să părăsească spitalul, dar poetul se simțea la strâmtoare, știindu-se dependent

materialicește de alții: „Grija lui este sărăcia. Nu știe cine l-a trimis și în ce condiții se află în ospitiu și mai ales cine are să-l scoată. 'Mi mărturisea că grija asta nu-l lasă să doarmă noaptea. Când i-am spus că ar fi bine să eassă - o dată a venit la Viena - mai ales, el 'mi mărturisi că e tare sărac, n-are nici un ban [ceea ce] e momentan realitate”. Nu avea încredere nici în posibilitatea de a câștiga din poeziile tipărite de Maiorescu argumentând ironic: „Nu știu eu cât se cetește la noi!” Ceea ce era adevărat, chiar dacă în cazul volumului său s-a produs o ruptură de mentalitate. Dr. Obersteiner găsea absolut inutilă rămânerea pacientului în ospiciu și-i transmisesese deja opinia lui Maiorescu, în ziua când l-a vizitat pe Eminescu o jumătate de minut. Pasămite, starea poetului și hotărârea medicilor au pus în mare încurcătură pe cei care planificaseră ținerea lui departe de țară vreo doi ani. Petre P. Carp trece pe la sanatoriu și hotărăște că Eminescu încă nu este apt să părăsească „închisoarea”. Mai mult, el este, probabil, cel care trimite pe un funcționar de la ambasadă să rupă foile cu observațiile clinice despre pacient. Așa se și explică lipsa de promptitudine în externarea poetului și din partea lui Maiorescu. Văzând că nimeni nu reacționează, medicul a reiterat solicitarea externării și prin Boghean: „'mi comunică că nu mai vede nici un motiv pentru reținerea lui E[minescu] în ospitiu.” Atunci, dr. C. Popazu are ideea călătoriei în Italia, lucru pe care Obersteiner și-l însușește, considerând că o perioadă de refacere înainte de reîntoarcerea poetului la activitatea cotidiană este benefică. „O trecere directă a lui E[minescu] în ocupații care cer o încordare mentală (lucru pe care Obersteiner îl lua în calcul, n.n.) ar fi tare nefolositoare. Mult mai bine ar fi dacă ar pute să fie scos din Döbling cât mai degrabă (s. n.) și să petreacă câteva luni într-o climă caldă liniștit pentru a se pute restaura complet și eși din stadiul de convalescență în care se află. Ar fi tare hazardat a-l lăsa în voiaj singur. Deocamdată ar fi tare folositor de i s-ar trimite din partea competentă o asigurare mai pozitivă decât cuvintele mele, ca să nu se creadă așa de lipsit de orice mijloace și părăsit, neștiind «cine are să vie o dată să-l scoată din ospitiu». Că stă între alienați știe pozitiv. Și aceasta contribuie a-l depri-

ma. Se ține izolat și-mi declară motivul. Nu apare în salon, unde vin câțiva «alienați» pe care nu-i cunoaște, nici are ce vorbi cu ei, nici poate lua parte la conversațiile lor.”

Cum se vede, relatarea dr. Boghean este de o rară acuratețe. El descrie fidel starea în care se găsea Eminescu. E confirmat de scrisoarea trimisă de poet lui Chibici-Revneanu, de scrisoarea trimisă de Maiorescu lui Eminescu și de hotărârea luată de a fi trimis în Italia, însoțit tot de Chibici. Dr. Boghean dă și alte informații asupra cărora voi reveni la momentul oportun. Deocamdată, mă voi feri să fac alte comentarii.

În martie 1889, Eminescu a fost din nou internat la „Caritas”, adică acolo de unde începuse moartea lui civilă. Sosise clipa morții fizice. Cercul se închide. Plecând, reamintesc, de la întreaga istorie a bolii, Ion Nica are, ca printr-o fulgerătură, o bănuială: „Este posibil ca tratamentul cu mercur să i se fi aplicat încă din 1884, o dată cu apariția leziunilor pe gambe, dar lipsesc documente”¹⁹⁵. Acum, e cu mult mai probabil că blestematul tratament a început încă de la prima internare de la „Caritas”, unde a și fost sfârșit în 1889. Dr. Vineș și-a amintit, pe baza însemnărilor clinice, că situația poetului s-a agravat brusc (după injecțiile mercuriale!) și a murit rapid de o sincopă cardiacă: „Eminescu se așază pe pat și peste câteva minute cade într-o sincopă și moare imediat.” Dr. N. Tomescu ar fi depistat mai demult o endocardită reumatismală. Intoxicația cu mercur a accentuat-o, asociind-o celorlalte consecințe grave descrise de Ion Nica¹⁹⁶.

195 - *Op. cit.*, p. 279.

196 - Asta conform versiunii oficiale, fiindcă dr. I. Nica reproduce și versiunile neoficiale, asupra cărora va trebui să revenim. În pofida "certitudinilor", momentul morții poetului rămâne deosebit de încurcat. Am spus că Șuțu îi prezisese încă trei ani de viață, chiar în condițiile paraliziei generale progresive. Cum diagnosticul a fost greșit, și numărul anilor poate fi revizuit în favoarea poetului, dat fiindu-i cunoscută vigoarea fizică. Șuțu estima că numai un accident provocator de congestie cerebrală îi putea curma brusc viața.

El nu lua în calcul, desigur, efectele tratamentului cu mercur. Grăbirea decesului, așadar, putea veni din două direcții: o accidentală congestie cerebrală și otrăvirea cu mercur. În chip uimitor, ambele împrejurări s-au ivit. Pe lângă injecțiile cu mercur, tenorul Petrea Poenaru l-a agresat cu o piatră (care, de fapt, a fost o caramidă), lovindu-l în cap. Există părerea că lovitura tenorului n-a fost chiar nevinovată. Medicul Ștefan Cosereanu i-a relatat Elenei Popovici, într-un interviu: "Tenorul Poenaru, zărind într-o zi pe poet mâncând pâine în curte, pe lângă pavilionul în care ședea medicul-sef, s-a năpustit asupra lui, l-a lovit zdravăn cu caramida în cap, așa de tare că Eminescu s-a prabușit și a trebuit să fie ridicat de-acolo de infirmieri, transportat mai fără suflare și pansat." (*Eminescu - înfășurat...*, *op. cit.*, p. 398). Anchetatorul Bursan nu s-a sinchisit să-l interogheze pe Poenaru.

Într-o discuție cu Nicolae Georgescu, pe 15 iunie 1999, la București, acesta îmi semnala ca dr. Ion Nica, extrem de documentat și-n privința cauzei decesului, și-a exprimat îndoiala în legatura cu versiunea oficială. Cu atât mai mult cu cât martorii la întocmirea certificatului de deces au fost improvizazi ad hoc. Adevarata cauză a morții, comunicată imediat lui Maiorescu, a fost consemnată astfel de critic pe data de 15/27 iunie 1889: "Pe la 6 ore a venit Stemill și Vitzu la mine să-mi spună că astăzi pe la 5 ore a murit Eminescu în Institutul de Alienaji al D-rului Șuțu (strada Plantelor, București) de o embolie". Or, embolia a fost produsă, cel mai probabil, de lovitura cu cărămida (despre care lovitura mortală vorbea și frizerul poetului, Dumitru Cosmănescu - Cum a murit Eminescu, în "Universul", 28 iunie 1926). Ion Nica e informat și asupra unei a doua lovituri, cu o scândură, versiune vehiculată, în acele zile, de un nepot al doctorului Șuțu, "care relata unui distins poet de-al nostru (în viață) că Eminescu ar fi fost lovit cu o scândură în cap de tenorul Petre Poenaru, că acesta i-a "spart țeasta" omorându-l aproape pe loc." (Ion Nica, *op. cit.*, p. 361). Nepotul lui Șuțu cunoștea și motivele pentru care "versiunea oficială n-a consemnat evenimentele așa cum s-au petrecut". (*Ibidem*). Ion Nica nu exclude o a doua agresiune împotriva lui Eminescu, după eșecul primeia, care a dus doar la apariția erizipelului (și acesta subestimat în consecințele lui funeste). Este foarte probabil ca a doua lovitură, cu scândura, a aceluiași agresor, să-i fi cauzat moartea. Dovada și convingerea nestramutată a Harietei, care i-a transmis Cornелиei Emilian cu totul alta cauză a morții decât cea oficială. (Vezi *Eminescu - înfășurat...*, *op. cit.*, p. 362).

Se cuvine reliefată o nedumerire a dr. Vuia. De ce apariția cărții lui Ion Nica, în 1972, n-a atras atenția asupra cauzelor morții poetului? Ar fi putut valorifica studiul George Munteanu (*Hyperion I* a apărut în 1973!), dar biograful întâmpină mai degrabă ostil opul doctorului ieșean, fiindcă nu l-a interesat felul bolii lui Eminescu, ci dramatismul confruntării cu boala. Alte cauze? Cenzura ideologică a vremii dublată de o supracenzură pe filiera Moses Rosen care se pregătea de interzicerea publicisticii lui Eminescu, în tradiția celor care i-au provocat moartea civilă. Supracenzura pare să fie vizibilă și-n ezitățile lui Ion Nica însuși, sesizate de dr. Vuia. Deși concluziile medicului erau foarte ferme, la un moment dat începe să manifeste o oarecare șovăială, ajungând să admită eventualitatea implicării finale a paraliziei generale: „Acuitatea recidivei și polimorfismul manifestărilor clinice din primăvara anului 1887, dar mai ales asocierea unor simptome psihice și cu caracter organic, cât și ritmul de evoluție fac ca eventualitatea paraliziei generale să fie luată în considerație de acum încolo. Datele furnizate de Harieta ar pleda și ele în acest sens”¹⁹⁷. O asemenea cotitură îl determină pe dr. Vuia să se întrebe: „Oare n-a fost obligat s-o facă?”¹⁹⁸ Posibil. Totuși, dr. Nica și-a păstrat consecvența profesională, vorbind de o „pseudo-paralizie”, care, deși e inadecvată științific, vrea mai degrabă să sublinieze tocmai gravitatea consecințelor intoxicației mercuriale. Altfel spus, Eminescu n-a fost sifilitic și alcoolic, dar a fost adus la starea încât să pară sifilitic și paralytic! Ceea ce este de-a dreptul monstruos.

În fine, deopotrivă embolia putea fi cauzată și de injecțiile cu mercur, cu antrenarea unei bule de aer în sistemul circulator.

197 - *Op. cit.*, p. 274.

198 - *Op. cit.* 1989, p. 82.

9. DINCOLO DE ARGUMENTUL MEDICAL

În sine, poate că moartea biologică a lui Eminescu n-are nici o importanță. Ce sunt câțiva ani în plus sau în minus în ordinea eternității? Poetul o știa mai bine decât toți: Și când gândesc la viața-mi, îmi pare că ea cură/ Încet repovestită de o străină gură,/ Ca și când n-ar fi viața-mi, ca și când n-aș fi fost./ Cine-i acel ce-mi spune povestea pe de rost,/ De-mi țin la el urechea - și râd de câte-ascult/ Ca de dureri străine?... Parc-am murit de mult. (Melancolie, 1876). Poetul învățase să moară.¹⁹⁹ De aceea, moartea lui civilă și moartea biologică nu-l privesc pe el, ci pe noi. Având semnificația despicării în două a operei sale - poezie versus publicistică -, moartea lui civilă a provocat o scindare tragică a spiritului românesc. Ilie Bădescu numea ruptura din sânul operei „o negustorie barbară” care „provoacă o fracturare a spiritului românesc și deopotrivă o tragică alienare a elitelor românești în istorie”²⁰⁰. Consecințele acestei alienări sunt atât de profunde, încât ele se manifestă nu numai ca antiteză neîmpăcată (concept filosofic eminescian) între diverse grupuri ale elitei intelectuale, dar și ca un soi ciudat de schizofrenie individuală, în stare să-i contamineze până și pe eminescologi.²⁰¹

199 - Vezi *Oda (în metru antic)*, 1883.

200 - Ilie Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Edit. Porto-Franco, Galați, 1994, p. 52.

201 - A se vedea partea a doua din Theodor Codreanu, *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Edit. Serafim, Brașov, 1999.

Despicarea în două a ființei eminesciene a început, cu urmările arătate de Ilie Bădescu, în ziua de 28 iunie 1883. Pentru a face pasul următor, argumentul medical devine insuficient. Asta a înțeles-o Nicolae Georgescu: „Pe noi nu ne interesează chestiunile medicale; am încercat doar să găsim și să aducem cât mai aproape de zilele noastre poarta de intrare în acest infern. Este înfășurată în secrete și parole”²⁰². Dar „chestiunile medicale” însele stau înfășurate în secrete abia azi scoase, probabil, parțial, la iveală. George Munteanu, urmând intuiția fecundă a confruntării geniului eminescian cu boala, s-a ciocnit de anumite atitudini stranii ale prietenilor, care atitudini rămân inexplicabile în cadrul strict al referențialului nebuniei. Cercetările lui N. Georgescu confirmă acest lucru. Doar că ele trebuie interpretate cu grijă și ferite de tentația senzaționalului ieftin. O primă dificultate este rolul francmasoneriei în pecetluirea sorții poetului.

În secolul trecut, cabala francmasonică a fost la modă în politica și ziaristica românească. Se știe că mulți pașoptiști au lucrat cu metodele francmasoneriei. Din fericire, acești bărbați le-au utilizat pentru interesele naționale, ei fiind mari patrioți. După căderea lui Cuza, însă, masoneria românească s-a degradat, fiind penetrată de elementele „păturii superpuse”, predispușe, în numele intereselor personale și de grup, să subordoneze țara, politic și economic, imperiilor vecine. Bineînțeles, nu francmasoneria în bloc poate fi culpabilizată pentru egoismul „păturii superpuse”. Eminescu a fost cel mai mare dușman al acestei linii de politică antinațională. De aceea, în centrul gândirii sale sociologice stă teoria păturii superpuse și a compensației.²⁰³

Se pare că au existat tentative ca Eminescu însuși să fie atras în orbita francmasoneriei. Se vorbește chiar de existența unui baston de francmason al lui Eminescu. Ce-i drept, poetul voia o societate secretă, dar proromânească, pe când masoneria

202 - Nicolae Georgescu, *A doua viață a lui Eminescu*, Edit Europa Nova, București, 1994, p. 113.

203 - V. I. Bădescu, *Sociologia eminesciană*, Th. Codreanu, *Modelul...*

se pune în slujba unor interese supranaționale. În mss. 2263, f. 44r, vorbește de două societăți „a tuturor românilor, veniți în țară”: Carpații și Balcanii.²⁰⁴ Prima, știm că s-a înființat la 24 ianuarie (zi nu întâmplător aleasă) 1882. Dar Eminescu voia una și mai cuprinzătoare de tip francmasonic, cu numele lui Matei Basarab, ultimul nume de domnitor pronunțat de el înainte de moarte, cu care s-a și identificat: „O organizare între români asemenea Soc[ietății] francmasonilor și a iezuiților, ca a bisericii catolice. Pretutindenea oameni, care să ție registru de tot sufletul românesc. Cel slab trebuie încurajat și lăudat pentru ca să devie bun; trebuie trezită deșertăciunea lui, decorat la nevoie, trezite mii de speranțe în el, în caz de extremă nevoie ajutat chiar. Să se simtă că Soc[ietatea] Matei Basarab reprezintă o putere enormă”²⁰⁵. Ținta: unirea tuturor românilor și „Emanciparea economică și intelectuală a întregului popor românesc”²⁰⁶. (De altfel, caracterul francmasonic al Junimii era binecunoscut în epocă. Matilda Cugler-Poni caracteriza astfel societatea, într-o scrisoare către Gh. Bogdan-Duică, din 20 noiembrie 1922: „Junimea a fost un soi de francmasonerie literară”²⁰⁷. În realitate, a fost și politică. În cea literară, Eminescu a putut fi atras; în cea politică, nu. Editorul *Însemnărilor zilnice*, I. Rădulescu-Pogoneanu, plecând de la un comentariu de jurnal din ziua de 3 mai/21 aprilie, conchide, într-o notă de subsol, că Maiorescu „a fost francmason în tinerețe; în curând însă, precum o știi de la dânsul, părăsise această asociație”²⁰⁸. Când? Poate în ultimii ani

204 - Cf. M. Eminescu, *Opere*, XIII, Edit. Academiei, București, 1985, p. 381. Lecțiunea greșită a editorilor care consideră că e vorba de o singură societate, a fost corectată de Ion Filipciuc (v. *O pagină eminesciană inedită?*, în "Poesis", Satu Mare, noiembrie-decembrie 1997).

205 - *Ibidem*, p. 379.

206 - *Ibidem*, p. 371.

207 - *Eminescu - înfășurat...*, op. cit., p. 438.

208 - Titu Maiorescu, *Însemnari zilnice*, I (1855-1880), introducere, note, facsimile și portrete de I. Radulescu-Pogoneanu, Socec, București, 1937, p. 147.

ai vieții, fiindcă în 1884 semna mesaje, în ce-l privește pe Eminescu, cu parole masonice, ca *Juvenis*. Mai mult, nota la care se referă editorul arată că posturile importante în stat erau condiționate de aderența la masonerie. Chiar de la întemeierea lojei din care făcea parte, condusă de cei din familia Șutu - prințul *Georges Soutzo* „venerabilul nostru”, cum îl numește *Maiorescu* - împreună cu *C. Soutzo*, s-au înfățișat la „Domnitorul Carol și i-a propus intrarea în ordin”. Carol I a fost abordat în numele partidului conservator, francmasoneria fiind considerată „pepiniera acestuia”, având misiunea de a și-l anexa pe Domnitor în interesele sale. Viitorul rege a hotărât să se sfătuiască cu bătrânul *Hohenzollern*. Cum și acesta era francmason, nu s-a opus, ci l-a sfătuit doar să adere la masonerie imediat ce se va căsători, faptul fiind o regulă a ordinului în ceea ce-i privește cel puțin pe monarhi. Auzind de mașinațiunile masoneriei conservatoare, „A doua zi Brătianu începu prigonirea francmasonilor, frații de la telegraf fură destituiți, presa inspirată [de guvern] începu să întărate în contra noastră! Astfel, Domnitorul nostru Carol n-a avut altceva mai grabnic de făcut decât să trădeze întreaga afacere ministrului său Brătianu”²⁰⁹. Această însemnare de jurnal atestă cu asupra de măsură că Eminescu avea perfectă dreptate când afirma că partidele din România sunt niște coterii subordonate unor „organizațiuni internaționale”. Destituirea masonilor de la telegraf arată cât de împânziți erau francmasonii și cum depindeau posturile din stat de interesele de grup, cărora poetul le va cădea victimă nu o dată!).

Eminescu a simțit că masoneria românească nu se identifica cu idealurile sale naționale și de aici războiul cu „cosmopolitismul”, promotor al unui pseudo-sincronism cu Europa, în spiritul căruia au deviat, la un moment dat, și unii junimiști francmasoni. Poetul îl avertizase pe *T. Maiorescu* încă din perioada berlineză că ținta vieții lui nu este să-și facă o carieră universitară care l-ar „pune bine cu lumea”.

George Munteanu, cum deja am atras atenția, a realizat o remarcabilă analiză a programului de studiu, absolut insolit, al poetului, la Viena și la Berlin. Trimis de junimiști să-și pregătească teza de doctorat, din Charlottenburg, Eminescu îi scria la 5 februarie 1874 lui Maiorescu că aprofundarea filosofilor germani l-a orientat spre elaborarea unei filosofii practice vizând scoaterea României din subistorie: „Interesul practic pentru patria noastră ar consta, cred, în înlăturarea teoretică a oricărei îndreptățiri pentru importul necritic de instituții străine, care nu sunt altceva decât organizații specifice ale societății omenești în lupta pentru existență, care pot fi deci preluate în principiile lor generale, dar a căror cazuistică trebuie să rezulte în mod empiric din relațiile dintre popor și țară (teritoriu). Nu mă pot pronunța acum mai pe larg asupra acestui subiect, el mi-a ocupat însă cea mai mare parte din cugetarea proprie și din studii, așa că până acum n-am respectat în fixarea temelor mele o succesiune de tip didactic”²¹⁰. Iată, dacă vreți, o dovadă de „nebunie”. Ea constă în faptul că poetul nu năzuiește „să se pună bine cu lumea”, ci să reazeze în albiile ei naturale această lume. Aici e cheia înțelegerii tragediei de după 1883. Ei bine, când Gr. Ventura, preluat de Al. Ciurcu, s-a străduit să depisteze probe ale „nebiei” lui Eminescu, a invocat o scenă în care Eminescu își apăra o teorie economică. Probabil, poetul fusese scos din răbdări de crasa ignoranță și lipsă de înțelegere a istoriei românești de către acest „ticălos”, cum l-a numit Maiorescu. După 1883, aceasta va fi norma societății care l-a eliminat din mijlocul ei pe poet: orice va gândi despre idealurile sale reformatoare va fi luat drept argument pentru boală. Vlahuță, unul dintre puținii care au încercat să înțeleagă tragedia poetului, a mărturisit că, vizitându-l la sanatoriul dr. Șuțu, Eminescu i-a spus „cu un ton important despre un plan al lui de reorganizare socială, la care se gândeste demult, o lucrare colosală, care-l muncește și îi dă nopți de

insomnie și dureri de cap ucigașe”²¹¹. Gh. Panu, în Amintirile sale de la Junimea, vorbește de un ultim sfat pe care i l-a dat poetul, la o masă la care fusese invitat și Eminescu: „- Panule, știi tu că în lumea asta nu este nimic mai interesant decât istoria poporului nostru, trecutul lui, tot, tot, este un șir neîntrerupt de martiri. Ți-o spun ție, fiindcă te-ai ocupat de istoria românilor. Apoi s-a sculat și fără să zică nimic a plecat”²¹². Nici nu mai era nimic de spus în fața „gălăgioșilor” meseni ai lui Panu. De altfel, nici Panu, nici Maiorescu și nici alții nu i-au înțeles personalitatea accentuată, credința lor fiind că orice deviere de la normă e semnul scrântirii la minte. Încât Eminescu a fost un dar absolut nemeritat pentru România vremii lui (dar oare numai pentru atunci? Cioran afirma că pentru întregul „neant valah”, de până în zilele noastre!), prea complicat în superba-i simplitate, pentru ca să fie înțeles de contemporani. Cum să explici altfel faptul că Gh. Panu alimenta suspiciunile adversarilor publicisticii eminesciene, zicând, nici mai mult, nici mai puțin, că teoria „păturii superpuse”, elaborată în anii de la Timpul, ar fi un produs al psihopatiei sale?! Această enormitate (cu priză și azi la denigratori), emisă în Amintiri de la Junimea, a fost combătută de Șt. Scurtu, în 1903.²¹³ Iar D. Murărașu arăta că germeii teoriei nu datează din ultimii ani de la Timpul, ci din perioada romanului Geniu pustiu: „E falsă deci afirmația lui Panu că susținerea acestei teorii e un semn că germeul boalei mintale a lui Eminescu izbucnise”²¹⁴. Argument nerelevant, totuși, fiindcă s-ar putea deduce

211 - Cf. Al. Vlahuta, *Amintiri despre Eminescu*, în vol. *Omagiu lui M. Eminescu*, București, 1909; *După Eminescu*, în *Opere alese*, II, E. P. L., București, 1953, pp. 99-101.

212 - A se vedea *Amintiri de la Junimea din Iași*, Edit. Adevărul, București, 1908.

213 - Șt. Scurtu, *Eminescu și Gh. Panu*, în "Sămănătorul", II, 1 iunie, 1903, pp. 347-348.

214 - D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu*, ediție de Stancu Ilin, Edit. ATOS, București, 1999, p. 93.

că publicistica de la Timpul, ca și poezia perioadei, ar semnala instalarea psihozei!

Ce să mai zici de Maiorescu, cel ce trece providențialul descoperitor al geniului eminescian, care, ori de câte ori cineva ieșea din rigorile normelor sale, nu putea fi decât „maniac”. Încă din 1875, mentorul găsea, într-o scrisoare către Ștefan Vârgolici (7 octombrie), că „Eminescu e maniac...” Fapt e că și-n 1872 gândea la fel, având mari rezerve față de „logica lucrurilor” din Sărmanul Dionis, iar la lectura poemei Melancolie (septembrie 1876) găsea dovezi de „nebunie”, la care Mite Kremnitz a dat o replică excepțională: „- Nebunie? Poate că concepția noastră a tuturor este nebunie și Eminescu a prins adevăratul sens al lumii și al vieții”.²¹⁵ Am spus-o și altădată, sunt cele mai adânci cuvinte pe care le-a pronunțat Mite Kremnitz despre Eminescu, năntrecute de nici un contemporan al poetului.

Slavici, în Amintiri, va recunoaște și el incapacitatea celor din jur de a-l înțelege, luându-l „drept un smintit care în loc de a profita de bunăvoința oamenilor cu mare trecere, care-l îmbrățișaseră, lovea orbește când într-unul când într-altul și li se făcea tuturora nesuferit”. (Asupra cuvintelor lui Slavici voi reveni, fiindcă ele au o însemnătate aparte).

A se recepta totul ca nebunie, iată grozăvia morții civile rezervate lui Eminescu. Poetul a primit asta martiric, cu o luciditate imposibil de evaluat.

Cuvintele nebunie și francmason sunt două chei pe care ni le propun cercetările documentare de peste 15 ani ale lui N. Georgescu. Cum s-a văzut, dr. Vuia și-a etalat radicalismul și setea de adevăr atâta vreme cât nu și-a pus problema francmasoneriei. Din clipa aceea, el a trecut la un soi de ironie care-și are tâlcul ei. Comparativ cu anul 1989, bunăoară, s-a transformat în apărătorul lui Iszac și al francmasoneriei: „În respectivul context greu se poate imagina rolul masoneriei în «lichidarea» lui

215 - Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, București, octombrie 1893, în I. E. Toroutiu, *Studii și documente literare*, IV, pp. 23-39.

Eminescu încă o dată accentuez nu există nici o probă documentară în acest sens”²¹⁶. În plus, Ovidiu Vuia ne asigură că l-a consultat, în atare privință, pe Pamfil Șeicaru, în legătură cu rolul masoneriei în politica românească interbelică. Vestitul ziarist l-ar fi convins că masoneria n-a avut nici o importanță în politica românească nici pe vremea lui Eminescu, nici între cele două războaie mondiale. Deduce asta dintr-o simplă consultare a lui Pamfil Șeicaru! Care, ca să-l convingă, i-a dat următorul exemplu: „Argetoianu, ca ministru de externe, era gata să facă o vizită în Germania și pentru a trata pe picior de egalitate cu Stresemann, ministrul de externe german, a dat ordin să fie înscris în masoneria românească cu gradul 33, ceea ce, cu toată opoziția bazată pe un statut strict alcătuit, până la urmă a și dobândit”²¹⁷. De s-ar confirma, exemplul dovedește tocmai contrariul!

În orice caz, cei care s-ar simți ofenșați pentru subapreciere ar fi masonii înșiși. Pe de altă parte, e adevărat că nu poți vorbi despre masoni fără serioase riscuri de a cădea în speculații, dat fiind că e vorba de o societate secretă și discretă. Peste toate, francmasoneria are mulți dușmani de paradă, zgomotoși, care, uneori, dau impresia că sunt puși înadins să atragă atenția asupra puterii imense pe care ar deține-o și să semene, astfel, dacă nu spaimă, cel puțin respect. Să admitem că N. Georgescu a fantazat în legătură cu rolul francmasoneriei în destinul poetului nostru. Altminteri, mi-am arătat scepticismul relativ la descifrarea limbajului secret cu atingere la Eminescu. Pot chiar, împreună cu dr. Vuia să fiu ironic. Dar schimbă asta cu ceva adevărul tragediei eminesciene? De s-ar dovedi că nimeni n-a vrut să-l atingă pe ziarist cu nici o floare, pe mine tot m-ar intriga de ce în societatea românească trebuie să decidă, cu o regulă de fier, ignoranța și incompetența profesională, care, conform demonstrației faptice a dr. Vuia, au tiranizat pe medicii români, silindu-i să-l otrăvească mortal pe Eminescu, în vreme ce medici de

216 - *Op. cit.*, 1997, p. 96.

217 - *Ibidem*.

aiurea i-au ferit pe Nietzsche și Guy de Maupassant de infernul injecțiilor mercuriale.

Pe de altă parte, N. Georgescu excelează în documentaristică. Iar documentaristica francmasonică se cere descifrată cu altă măsură, căci aceea „la lumina zilei” e cu grijă înlăturată. George Munteanu, venit și el de pe un vast teren documentaristic, conchide, de asemenea, că în vremea lui Eminescu era o modă a jocurilor și a intereselor masonice, iar Societatea Junimea era una masonică²¹⁸. Lucrul acesta nu trebuie să ne sperie. Dacă junimismul a avut legătură cu francmasoneria, înseamnă că aceasta a lucrat și în beneficiul culturii și civilizației românești. Însă e tot atât de adevărat că interesele politice conjuncturale ale anului 1883 i-au coalizat pe masonii din partidele rivale în problema românilor din Ardeal, abandonăți dualismului austro-ungar. De-aici începe cazul Eminescu. „Inflexibil” cu principiile și cu soarta națiunii, poetul n-a putut fi scos din cursă decât cu arma psihiatriei. La o adică, oameni ca Eminescu sau N. Făgărășanu pot fi transformați chiar în nebuni, prin „tratamente” adecvate. N. Georgescu aduce probe că metoda se practica pe vremea lui Eminescu, Stalin fiind devansat cu mulți ani. Cazul inginerului feroviar N. Făgărășanu, prieten al lui Eminescu, este elocvent. Junimea „alesă” a încercat și cu A. D. Xenopol un „joc” similar, dar nu i-a reușit. Societatea civilă românească era foarte sensibilă la asimilarea oricărei ieșiri din normă cu rătăcirea mintală. Până și dr. Boghean pune problema propriului risc de a trece în ochii opiniei publice drept un „nebun”, gândindu-se la ce pășise Eminescu. Semnalându-i lui Petre Missir că primise

218 - Oare nu-i de tot hazul că perechea paronimica a lui George Munteanu - George Muntean - care se tot etalează, de câțiva ani buni, ca fruntaș al francmasonerii reactivată din România postdecembristă, se află în fruntea celor care apără memoria francmasoneriei, pe Maiorescu, în speța, împotriva lui Eminescu? E de preferat, raționează imperturbabil d-l Muntean, ca asupra lui Eminescu să apese mai departe stigmatul nebuliei sifilitice decât să se restituie public adevărul despre tragedia trăită de poet!

o scrisoare de la Iacob Negruzzi, promite să-i trimită o „lucrare” mai trăsnetă, de felul Micuței lui Hasdeu (căruia, se știe, i se intentase un proces): „Pentru a nu rămâne laureatul secției pornografice într-o țară așa de pudibondă ca România - voi trimite curând o lucrare pentru Convorbiri. Ah! Și cine știe în ce secție mă va trimite aceasta.” Un comentator atent al scrisorii descoperite de Liviu Papuc, Ion Filipciuc, sesiza: „«în ce secție mă va trimite aceasta» ar fi o aluzie fină și la secția în care a fost trimis Eminescu cu concursul «unor junimiști aleși, pentru un scop anumit»”²¹⁹.

Dar nu vom putea înțelege subtilitatea fără o sumară discuție despre conceptul de referențial. Cu precizarea că - spre deosebire de „nebunia” lui N. Făgărășanu - cea a lui Eminescu a sfârșit prin a deveni reală, fapt care a înlesnit „exilarea” din viață a incomodului. Aceluiași Petre Missir, Eminescu i se confesa în mai 1884 că el este „ein aufgegebenener Mensch” (un om sacrificat!)²²⁰.

219 - I. Filipciuc, *Eminescu - un caz de gândire arestată*, "Poesis", Satu Mare, nr. 9-10 (105-106), an. IX, septembrie-octombrie, 1998, p. 8-9. Articolele lui Ion Filipciuc, la care fac referință, au fost incluse de autor în vol. *Înspre alt Eminescu*, Edit. "Augusta", Timișoara, 1999.

220 - Vezi și I. Filipciuc, *O pagină eminesciană inedită?*, în "Poesis", Satu Mare, noiembrie-decembrie 1997.

10. METODA DUBLULUI REFERENȚIAL

Voi continua cu o paranteză absolut necesară. Pentru a se înțelege mai bine drama lui Eminescu. În definitiv, la mijloc se află psihologia referențialului, ca punct nodal al gnoseologiei. Referențialul sau sistemul de referință este o achiziție modernă a cunoașterii relativiste, devenind concept central în idoneismul întemeiat de F. Gonseth și Gaston Bachelard. Am arătat, în altă parte,²²¹ că poetul deja gândea într-o perspectivă pluridimensională, conform căreia ceea ce cunoaștem noi ca indivizi mărginiți, exprimă nu adevărul, ci un punct de vedere asupra adevărului, numit de Eminescu și cu metafora „cercului strâmt”. Orice referențial (cerc strâmt) implică o viziune asupra lumii care acționează cu forța implacabilă a unei raționalități monovalente de tipul patului lui Procust. De aici se nasc prejudecățile și dogmele. Lumea, oamenii, existența sunt reduși la norma de cunoaștere a logicii lui Ares, ignorându-se plurivalența logicii lui Hermes, ca să mă exprim în limbajul lui Constantin Noica. Orice schimbare de referențial atrage după sine restructurarea ansamblului, a viziunii despre lume. Pentru Procust, „normalul” este chiar patul său. Ceea ce nu se conformează devine aberant. De aceea, împotriva geniului „se ridică toți proștii”, cum spunea Swift, dar nu numai proștii. Eminescu s-a „abătut” de la normă ca poet și ca ziarist. De fiecare dată, însă, aceste différences au

221 - Th. Codreanu, *Eminescu - Dialectica stilului*, Edit. Cartea Românească, București, 1984; Modelul ontologic eminescian, Edit. Porto-Franco, Galați, 1992.

fost reduse la dimensiunile procustiene ale „cercului strâmt”, ale protipendadei vremii. Unei cunoașteri adecvate, aparenta abatere de la normă a geniului îi apare ca deschidere spre adevăr, spre obiectivitate, așa cum o spusese încă Schopenhauer. Se constată că, de fapt, mediocritatea este inadecvare la real. O infirmitate a limitei care atrage după sine egoismul, minciuna, cameleonismul - tot atâtea arme de reușită în „comedia cea de obște”.

Ca geniu poetic, Eminescu n-a fost receptat în toată grandoarea viziunii sale (nici n-a existat atunci posibilitatea), ci a trezit un viu interes fiindcă opera lui rezona cu o anume convenționalitate romantică. Propriu-zis, gloria lui imediată s-a mulat pe modelul mitic al geniului ca formă de nebunie superioară, mitul geniului izolat și neînțeles. Nu e o simplă coincidență că această glorie a-nceput să crească după 1883, înlesnită deopotrivă de zgomotul care s-a produs în jurul îmbolnăvirii poetului și de apariția ediției lui Maiorescu. Faptul a fost sesizat de Alexandru Grama în studiul său demolator din 1891, care e adevărata reacție față de noutatea operei eminesciene la nivelul vechiului referențial estetic. Întreținerea artificială a interesului pentru mitul geniului s-a produs, simultan, cu o uitare a ziaristului. S-a insinuat aici o formidabilă viclenie a istoriei secrete; în vreme ce poetul a fost „salvat” prin referențialul „nebuniei superioare” (ca ipostază a geniului romantic), ziaristul a fost asociat cu mizeria și vulgaritatea bolii propriu-zise. De aici insinuarea că ziaristica a fost scrisă „pentru o bucată de pâine” sau că e un produs al „urilor” patologice, al obsesiilor, deci al „nebuniei inferioare”.

La 28 iunie 1883, a intervenit marea schimbare de referențial în existența lui Eminescu. Ea a fost precedată de un război surd, cu unele izbucniri publice incontestabile între poet și cei care au constituit ținta atacurilor sale. Acea zi e ca o trecere dintr-un regn în altul, ca o transmutație. Numai că biografiile, mai mult sau mai puțin convenționale, consemnează o trecere unilaterală - de la plenitudinea minții geniului la sterilitate, de la robustețea biologică la degradare, la nebunie și moarte. Acest dur referențial de sens unic invocă doar o regresivitate, o degradare

ireversibilă încheiată cu moartea fizică. În realitate, acești ultimi ani eminescieni trebuie judecați printr-un dublu referențial, care complică infinit lucrurile. Odată admis dublul referențial ca metodă de investigație, ne plasăm în plin relativism, iar relativismul nu înseamnă împuținare a cunoașterii, ci, dimpotrivă, e singura șansă de a ne apropia de adevăr.²²²

Voi spune, de aceea, că N. Georgescu a procedat, conștient sau nu, la o „spargere de referențial” asupra semnificației zilei de 28 iunie. (Cum, de altfel, a realizat și dr. Ovidiu Vuia cu problema diagnosticului și morții poetului, devenind, din păcate, brusc, neputincios în a se desprinde de cercul strâmt al specialității sale și dând verdicte neconforme cu isprava pe care a întreprins-o). Pentru N. Georgescu, 28 iunie nu mai coincide cu momentul îmbolnăvirii poetului, deși e posibil ca atunci să se fi produs o criză nervoasă cu mult mai violentă decât toate celelalte anterioare, consemnate de Slavici, Ion Russu-Șirianu, Al. Ciurcu, G. Ocășanu ș. a., toate, însă, tălmăcite ca dovezi de psihoză în consemnări târzii, după ani de la moartea poetului. Chiar și consemnările lui Maiorescu sunt, în realitate, post festum! De crize nervoase nu sunt scutiți nici cei mai sănătoși oameni, în momente de cumpănă ale vieții. Evenimentele din nefasta zi nu pot fi explicate exclusiv prin patologice, cum s-a făcut până azi, aceasta devenind un factor secundar, exacerbat de cu totul alte motivații, îngropate cu grijă și strașnic păzite de un secol încoace. Pomenitele motivații sunt de ordin politic, iar nu patologic. Faptul ne obligă să restructurăm și să redimensionăm toate informațiile privitoare la anii blestemați ai poetului, dar nu numai. Lucrurile își arată acum fețele ascunse, iar certitudinile proclamate pălesc. Ce-i azi drept mâine-i minciună, cum a zis poetul. Toate întâmplările trăite de Eminescu pe 28 iunie 1883 și

222 - Orice lectura a acestei cărți - țin să atrag în mod special atenția - care nu e capabilă să se plaseze în metoda de cunoaștere a dublului referențial, va fi timp irosit și va prilejui, cel mult, o reacție de respingere, cum am mai constatat, altminteri, la prima ediție. Orientarea cercetării spre referențialul se-

după au fost raportate exclusiv la nebunie. Trebuie schimbat referențialul. Mai bine-zis, dublat, ținându-se cont, simultan, atât de boala reală a poetului, cât și de cea supraadăugată, situație stranie oglindită de disputa între cele două diagnostice care au făcut carieră; psihoza maniacală și paralizie generală progresivă pe fond luetic. Bineînțeles, mutația referențială este atrasă de o revizuire critică a izvoarelor și a contextului istoric.

cund nu presupune respingerea, da capo, a referențialului nebuniei. Ele trebuie văzute într-o relație de complementaritate. Interesant că lectorii care nu pot ieși dintr-un referențial sau altul, merg spre simplificări fie în direcția contestării planului secund, fie spre exagerarea dimensiunilor unui "complot antieminescian" masonic. În realitate, dublul referențial nu țintește spre vreo culpabilizare anume, ci dezvăluie tragismul destinului eminescian.

11. INCOMODUL GHEM AL POLITICII

Pentru a proba izbucnirea bolii și a legitima internarea la stabilimentul doctorului Șuțu pe data de 28 iunie 1883, trei fapte au fost interpretate ca decisive: incidentul cu doamna Slavici (care trimite un bilețel lui T. Maiorescu, anunțând că poetul a înnebunit), întâmplarea de la cafeneaua Capșa (al cărei martor a fost Grigore Ventura) și baia de la Mitrașewski, încheiată cu punerea lui Eminescu în cămașa de forță spre a fi internat. În evenimente sunt implicate mai multe persoane, dintre care trei par să joace un rol principal: d-na Szöke (Slavici), T. Maiorescu și Grigore Ventura. Eminescu se afla atunci pe culmea creației sale poetice și ziaristice. Se pare că el juca, în acel moment, un rol public mult mai important decât a lăsat să se înțeleagă istoria literară tradițională. Realizase performanțe unice nu numai ca poet, dar revoluționase și jurnalistica de idei politice și sociale, desăvârșind începuturile unor precursori precum Cezar Bolliac și D. Bolintineanu²²³. Transformase Timpul dintr-o publicație modestă de partid într-un ziar de audiență națională și de înaltă clasă jurnalistică, fiind „șeful” unei echipe unice de ziariști, din care mai făceau parte I. L. Caragiale și Ioan Slavici. S-a remarcat mai demult că Eminescu nu făcea politica unui partid, ci impusese un punct de vedere național, purtând amprenta excepționalei sale gândiri. N. Georgescu a sesizat și un alt merit

223 - Cf. Th. Codreanu, *Un precursor al publicisticii eminesciene*, în "Luceafărul", nr. 37/1989, p. 6. Nu întâmplător poetul îl prețuia, în chip deosebit, pe Bolintineanu, spre nedumerirea unora.

fundamental: poetul a pus capăt jurnalisticii de tip masonic, înconjurată de secrete și parole, modă care proliferase din perioada pașoptistă. Jurnalistica lui redă demnitatea proprietății cuvântului, cristalizând, totodată, o doctrină națională modernă, capabilă să oblăduiască aducerea României pe locul meritat în rândul marilor culturi și civilizații europene.²²⁴ Am remarcat deja planurile reformatoare ale poetului, care vizau unitatea politică a tuturor românilor de la Nistru pân' la Tisa. El cunoscuse bine toate teritoriile locuite de români. Eminescu voia un cap politic în stare să reprezinte arheul românității, iar nu un mic regat complăcându-se în starea de suburbie imperială pe cale de a trece la periferia economiei tranzacționale occidentale, iluzionându-se că prin împrumuturi de instituții și forme culturale se poate moderniza. Într-o viață publică dominată de interese politicianiste de grup, nici Carol I și nici I. C. Brătianu nu erau la înălțimea exigențelor poetului, în pofida meritelor lor istorice. Evident, pe Eminescu nu-l mulțumeau nici conservatorii, îndepărtându-se, la un moment dat, și de T. Maiorescu sau de Petre P. Carp.²²⁵ Aflat la Viena să negocieze tratatul secret cu Austro-Ungaria, Carp transmitea, în țară, lui T. Maiorescu: „Și mai potoliți-l pe Eminescu!” Acesta era un ordin politic foarte sever. De ce trebuia „potolit” Eminescu și de ce n-a putut fi el „potolit”, fiind nevoie să fie sacrificat? Răspunsul nu e simplu. N. Georgescu a ezitat să dea soluții tranșante, preferând o labirintică incursiune prin documente. Dar tocmai documentele îl silesc să conchidă că „rațiuni superioare de stat au cerut, la 28 iunie 1883, desființarea

224 - Trimit din nou la *Sociologia eminesciană* de Ilie Bădescu și la *Modelul ontologic eminescian* de Th. Codreanu, îndeobște, partea a doua, *Archaeus și "rațiunea practică"*.

225 - Tensiunea dintre Eminescu și Carp este binecunoscută, provocată fiind de articolele din *Timbul* a intervenit pe lângă Maiorescu să-l determine pe poet să-și schimbe atitudinea. Era atât de suparat, încât nu și-a mai plătit abonamentul la ziar. Vorbea cu indignat dispreț despre "deștepții de la *Timbul*", recte Eminescu și Slavici. Negocierile de la Viena au acutizat aversiunea lui Carp față de Eminescu. (Cf. *Eminescu - înfășurat...*, *op. cit.*, p. 426).

Societății Carpații, expulzarea directorului ziarului *L'Indépendance roumaine*, vizita umiltoare, la Viena, pentru scuze, a lui Petre Grădișteanu împreună cu ministrul de externe, D. A. Sturdza, expulzarea lui Zamfir C. Arbore și toate celelalte gesturi prin care axa politică a țării a trebuit orientată către Puterile Centrale; între aceste gesturi, căderea lui Eminescu din presă ni se pare iminentă. Presupunem, în acest punct, că o criză a poetului, cum mai avusese în ultimele luni, i-a «ajutat» pe prietenii să scape, decent, de el”²²⁶.

Cotitura politică spre Puterile Centrale ținea nu numai de afinitățile casei regale cu lumea germană, cât mai ales de importante interese în „chestiunea Dunării”, de activitatea diplomatică în vederea recunoașterii proaspătului regat românesc, de presiuni economice. Încă din 1880, Junimea a declanșat acțiunea apropierei de lumea germană. La 31 decembrie 1880, T. Maiorescu pleda insistent pentru orientarea noastră politică spre Austro-Ungaria în publicația germană *Deutsche Revue*, prin studiul *Despre situația politică a României*. P. P. Carp, secundat de T. Maiorescu, a dus tratative pentru încheierea unui tratat secret cu Austro-Ungaria, finalizat chiar în 1883. La întrebarea „de ce n-a putut fi Eminescu atras de partea grupului de intelectuali care au lucrat pentru acest tratat secret de alianțe”, N. Georgescu a dat un răspuns corect: în joc era problema Transilvaniei. Diplomația românească lucra și atunci cu „subtilitățile” iluzorii ale unui „pragmatism” imediat, gata să-și sacrifice congenerii din alte teritorii aflate sub ocupație străină.

(Acel tratat secret amintește de „pragmatismul” de azi a sacrificării teritoriilor încorporate în Ucraina actuală cu iluzia că, în acest mod, se va facilita intrarea țării în NATO).

În anul de grație 1883, din rațiuni similare, vechiul regat trebuia să uite că în Banat, Ardeal și Bucovina nordică trăiau români. Acesta era prețul beneficiilor scontate prin încheierea tratatului secret cu Austro-Ungaria. Or, Societatea Carpații avea

drept țintă refacerea Daciei Mari, proiect ce prefigurează România Mare de la 1918. Iar Eminescu era o personalitate centrală a Societății Carpații, principala voce pentru Transilvania, cum se exprimă N. Georgescu; ca și pentru Bucovina sau Banat și Basarabia. Toți politicienii importanți care s-au opus tratatului au trebuit să cedeze, în cele din urmă, sub o formă sau alta. Știm că Lascăr Catargi a fost amenințat cu „aruncarea peste bord”. Opozanții n-au mai putut avea acces la putere, de acum încolo, decât cu condiția să accepte litera pactului. Așa s-a întâmplat cu Al. Lahovari sau cu Take Ionescu. Condiția s-a impus până în 1916, când România a intrat în război alături de Antanta.

În mss. 2263 cu note din acele zile, în care vorbește despre planurile Societății Carpații, Eminescu notează: „Eu sunt născut în Bucovina. Tatăl meu e bucovinean. Un grec ca Vogoride n-a fost în stare a-l face cetățean...”, evident - cetățean român.²²⁷ Știm prea bine, caimacamul Vogoride era simbolul antiunionismului. Poetul visa la ziua când bucovinenii și ardelenii vor fi cetățeni români, chiar dacă pentru asta era nevoie să fie răsturnat Carol I și înlocuit cu un rege austriac! E un proiect despre care, paradoxal, nu s-a discutat până azi, denaturându-se ideea supraviețuirii Transilvaniei într-o federație habsburgică. Dar voi reveni asupra chestiunii.

„Litera secretă” a tratatului cu Austro-Ungaria, conchide N. Georgescu, cerea totală tăcere a vocii pentru Transilvania, pe care Eminescu o întruchipa în cel mai înalt grad. El a fost principalul apărător al intereselor românilor din Ardeal, în presa din regat. Și Slavici, deși cu mult mai „cuminte”, a fost atunci „dislocat” din presa românească, el fiind nevoit să plece în Transilvania și să întemeieze, la Sibiu, revista Tribuna, căci la București nu mai era dezirabil. Cu Slavici a fost infinit mai ușor, cu Eminescu nu a fost posibilă nici o „salvare”.

În octombrie 1883, Anastasie Stolojan (unul din „clienții” lui Eminescu de la Timpul), a ținut un discurs parlamentar spre a

orienta, prin compensație, interesul presei spre românii sud-dunăreni și spre tăcere în ce privește Ardealul. (Nu e izbitoare aceeași strategie și azi,²²⁸ în contextul evenimentelor din Kosovo?). Campania de atragere a lui Eminescu spre lumea germană eșuase nu numai din pricina poziției foarte clare a poetului față de soarta Ardealului și a Bucovinei. Poetul vedea mult mai departe la destinul Europei. El întrezărea ceea ce miopii săi contemporani nici nu-și imaginau; nu putea fi indiferent la tendințele expansioniste ale panslavismului și ale pangermanismului. Credea că România și adevărata civilizație europeană pot fi salvate de spiritul latin, echilibrat și armonios, cel care crease, în definitiv, Europa creștină. De aici insistența cu care poetul afirma misiunea istorică a insulei de latinitate din Carpați (numele societății!), voind ca România să fie un „strat de cultură la gurile Dunării”.

Poetul cunoștea prea bine planurile lui Bismarck de a realiza din Austria, sub Habsburgi, o confederație dunăreană și balcanică, în care să fie anexate Ungaria, Boemia, Croația, Styria, Slovenia, partea slavă a Dalmației, Bosnia, Serbia, România, Muntenegru, Albania, Macedonia, până la țărmul Salonicului cu porturile Kovallo și Dedegaci²²⁹.

Constatând extraordinara ofensivă a pangermanismului și panslavismului, Eminescu este îndurerat de inerția Franței și a latinității, în genere: „În mijlocul acestei redeșteptări puternice a sentimentului de rasă, numai latinitatea pare încă a sta în amorțire”. Mai mult, Franța și Italia se dușmăneau: „Pentru orice spirit nepărtinitor, rivalitatea Franței și Italiei poate produce cele mai triste rezultate pentru viitorul gîntei latine”²³⁰. Articolul din 29 iunie 1882 a fost ignorat de editorii lui Eminescu sub presiunea prejudecății că poetul ar fi fost germanofil și francofob.

228 - Conexiunea se referea la anul 1999.

229 - *Timpul*, 18 iunie 1882, p. 1.

230 - *Timpul*, 29 iunie 1882.

Asupra paternității eminesciene s-a pronunțat întâia oară I. M. Rașcu. N. Georgescu s-a convins și el de paternitatea eminesciană și publică integral articolul în a doua sa carte despre poet.²³¹ Este limpede că articolul contravine politicii progermane a conservatorilor. Or, independența de gândire la Timpul, este știut, și-o asumase Eminescu, nicidecum altcineva, fapt care avea să-l coste. Așadar, în context, se relevă și mai limpede paternitatea eminesciană, filogermanismul său fiind spiritual, iar nu politic. Poetul dorea o alianță a țărilor latine. Unii ziariști din Italia și Eminescu, în România, cereau Franței să redevină ce-a fost sub Napoleon al III-lea. Pe urmele lui I. M. Rașcu, N. Georgescu spulberă și el mitul francofobiei lui Eminescu: „Eminescu filo-german și împotriva Franței, a spiritului francez în Europa?! Dimpotrivă... El avea pasiune pentru latinitate cum puțini oameni din evul său au avut-o, pasiune care nu rezidă numai în cunoștințele lui de limbă latină, de drept, istoria antică etc. - ce însemna identificarea însăși cu destinele unei Europe a ordinii latine, a luminii, a adevărului. Disprețul său față de tenebroasele societăți secrete ale timpului, față de încurcăturile de limbă în care demagogia rosettistă se etala, față de intrigile politice ale timpului - își găsesc punctul de echilibru în această zonă a seninului latin.”²³²

În ce-l privește pe Eminescu, Ardealul intra ca o componentă esențială a doctrinei sale. Că poetul știa să reacționeze cu diplomatie, s-a văzut și se va mai vedea. Dar toate mergeau până la respectarea unor principii. El privea deopotrivă, pe toți românii, oriunde s-ar fi aflat. Prin 1882-1883, am mai spus-o, Eminescu era dispus să utilizeze chiar metodele organizatorice

231 - Cf. N. Georgescu, *Cercul strămt. Arta de a trai în vremea lui Eminescu*, Edit. Floare albastră, București, 1995, pp. 128-131.

232 - N. Georgescu, *A doua viața...*, p. 154. Dr. Vuia îi reproșa lui N. Georgescu lipsa probelor. Dar deja ne aflăm în plina ofensivă a probelor și este mai puțin important dacă Eminescu a intrat în conflict cu interesele masonice sau cu ale unor puteri imperiale, susținute, însă, și pe filiera masonică. Faptele sunt fapte.

ale francmasoneriei pentru realizarea marelui său proiect de renaștere și unitate națională.

Societățile Carpații, Matei Basarab și Balcanii erau, în concepția sa, forme de contracarare a maladii noastre seculare - cea mioritică a discordiei. Poetul a elaborat și o teorie a golului etnic, pe lângă care, din păcate, istoricii și criticii literari au trecut cu totală indiferență. Eu i-am dedicat un capitol special, în Modelul ontologic eminescian.²³³ Încă din perioada vieneză el a încercat să împace societăți studentești rivale, înscriindu-se ca membru în ambele, gest neînțeles nici de contemporani, nici de posteritatea critică; el apărea, mai degrabă, ca o dovadă de oportunism sau cameleonism, fiind văzut sub unghiul moral al „fundului în două luntre”, judecată absolut aberantă pentru Eminescu, recunoscut tocmai pentru verticalitatea lui morală. Primele articole din Federațiunea (Pesta) militau pentru unitate, sancționată prompt de autoritățile austro-ungare. Titluri ca Să facem un congres, În unire e tăria, Echilibrul grăiesc de la sine. Articolul din 10/22 aprilie 1870 se încheia astfel: „Românii au nenorocirea de a nu avea încredere în puterile lor proprii; noi nu ne-am convins încă cum că: puterea și mântuirea noastră în noi este!”²³⁴ Or, meteahna oamenilor noștri politici a fost dintotdeauna ignorarea puterilor proprii, făcându-și iluzii că alții ne vor îmbogăți și salva.

Societatea Carpații ajunsese să numere peste 20000 de membri, având drept țintă unirea politică și culturală a tuturor românilor cu cei din Ardeal, Banat, Bucovina și Basarabia. Dominată de ardeleni, din această societate făceau parte mulți intelectuali de valoare. O scrisoare din 25 iunie 1883 (semnificativă zi!) adresată de Ministerul de Interne din Viena președintelui Bucovinei, Alesani, este un adevărat raport secret despre Societatea Carpații, filiala Ploiești, care face referință și la Eminescu. Scrisoarea a fost tipărită în anul 2000 de cernăuțean-

233 - *Op. cit.*, pp. 83-109.

234 - M. Eminescu, *Opere*, IX, p. 92.

ul D. Iordache. Autorul menționează că scrisoarea-raport era însoțită de o listă, explicată astfel de minister: „Referindu-ne la ordonanța din 26 mai a. C. Nr. 2753/M.I., avem onoarea să Vă trimitem lista celor mai activi membri ai societății, care trăiesc în principalul oraș al României, precum și în orașele din provincie.”²³⁵ Din păcate, D. Iordache nu publică lista integral, ci îi menționează doar pe următorii (pe listă, Eminescu având „onoarea” să ocupe locul al patrulea): M. Eminescu, „redactor la Timpul”, Dimitrie Laurean, „redactor la România liberă”, Al. Ciurea, „jurnalist”, B. P. Hasdeu, „director al Arhivelor Statului”, A. Chibici, „funcționar la Căile Ferate Române”, I. Slavici, „profesor”, V. Micle, „scriitoare”, V. Maniu, „deputat”, T. Maiorescu, „avocat”, I. Creangă, „profesor”. Ministerul de interne atrăgea atenția că filialele societății se extind rapid. Mai mult, cea din Ploiești a creat subfiliale în Câmpina, Urlați, Mizil, Vălenii de Munte, că adunările se țin în mare secret, că acțiunile sunt finanțate și din Ardeal.²³⁶ Societatea era pregătită chiar și pentru

235 - Apud D. Iordache, *Poetul fata în fata cu "piticia" dintotdeauna a politicieniștilor români* (II), în "Plai românesc", Cernauți, an. X, nr. 3 (144), martie, 2000, p. 6.

236 - Iată textul integral: "*Din izvoare confidențiale aflăm că în București, Ploiești, precum și în alte orase mari ce sunt mai aproape de granițele noastre se constituie filiale ale Societății "Carpaților". / Membrii titulari în mare majoritate sunt foștii cetățeni din teritoriile răsăritene ungare din Transilvania, din Banat și din Bucovina. / Cât privește societatea din Ploiești, ea are peste tot în orașele de lângă frontiera Câmpina, Urlați, Mizil, Vălenii de Munte oamenii lor, care contribuie la dezvoltarea societății. / Acești agenți vin de peste tot la Ploiești, unde asistă la adunări, fac rapoarte, sacrificându-se orbește ideilor naționale. Aceste întruniri se țin în mare taină și despre cele văzute acolo nu se vorbește nimic. / Societatea dispune de bani, care se acumulează din teritoriile noastre, precum și de la membrii societății care plătesc cotizații. / Referindu-ne la ordonanța din 26 mai a. c. nr. 2753/M.I., avem onoarea să Vă trimitem lista celor mai activi membri ai societății, care traiesc în principalul oraș al României, precum și în orasele din provincie. / Viena, în*

luptă armată. Imperiul habsburgic o simțea ca pe o amenințare foarte serioasă și a impus guvernului de la București desființarea ei, condiție stringentă a încheierii tratatului secret din 1883.

25 iunie 1883". D. Iordache mai reproduce un document din preajma zilei de 28 iunie 1883, spre a atesta stricta supraveghere a acțiunilor carpatiste de către Viena. E vorba de o copie a unei note adresate, tot autorităților de la Cernauiți, de către același minister: *"Notița, dată în București, 16 mai 1883. Ieri Societatea "Carpaților" a sărbătorit în sala Orfeu cea de a 35-a aniversare a revoluției din Transilvania, la care au participat 77 de persoane... Sala era împodobită, ca și la ultimul bal al Societății, cu stemele tuturor provinciilor românești, numai că de astă data în locul tricolorului național flutura drapelul roșu al revoluției. / Pe pereți se puteau vedea transparente cu numele conducătorilor revoluției și cu apeluri care cereau unirea provinciilor ungurești cu patria-mamă. La banchet nu au participat nimeni din activiștii importanți, afară de Laurean, proprietarul "României libere", mulți redactori, secretarul Academiei Barit, 4 ofițeri în termen și o grupă de români din Transilvania care erau ca oaspeți. / Laurean a ținut un toast despre unirea românilor din Transilvania cu românii din regat. Barit a vorbit despre regimentele militare române, despre dorobanți și despre muzica de regiment. / Pâna aproape de ora două s-au interpretat cântece naționale așa ca "Desteaptă-te, române", "La arme" ș. a. / Azi "România liberă" a publicat un articol consacrat acestei comemorari care s-a terminat cu următoarea frază: "Înainte! Victoria definitivă și viitorul aparține cauzei naționale"*". Deși desființată la 28 iunie 1883, societatea a continuat să-și desfășoare activitatea, în clandestinitate. Alte expulzări se vor produce în 1885, când, ironie, foștii prieteni care au ajutat la "potolirea" lui Eminescu la 28 iunie, G. Secășanu și G. Ocășanu, au fost ei înșiși trimiși afară din regat. La 24 ianuarie 1886, societatea va organiza un mare banchet în aceeași sală "Orfeu" din capitală. (Pentru alte amănunte, vezi N. Georgescu, *Moartea antumă...*, pp. 95-100). Se cunosc mai multe interpelări ale lui M. Kogălniceanu referitor la expulzați, ca și răspunsurile lui I. C. Bratianu, care califică societatea ca fiind "de agitațiuni" și proniri armate, că guvernul a făcut tot ce i-a stat în putința spre a-i ocroti pe agitatori chiar și prin aceste expulzări etc.

La începutul lui iunie, cu prilejul dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare la Iași, Petre Grădișteanu a ținut un răsunător discurs prin care-l îndemna pe rege să-și completeze coroana cu „diamantele” care-i lipseau - Ardealul, Bucovina și Basarabia. Discurs absolut uluitor, deoarece Petre Grădișteanu era orice, numai „unionist” nu. Un alt amănunt care trezea perplexitate era că, în calitate de om politic, Grădișteanu „sfida” parcă tocmai tratativele secrete care se derulau cu Viena. De-aici a pornit tot scandalul diplomatic, cu retractarea cuvintelor la Viena (Grădișteanu însoțit de ministrul de externe Sturdza), fapte care vor culmina cu desființarea Societății Carpații și cu debarcarea lui Eminescu. Perfidia acelor zile nu-i va scăpa lui Eminescu. El a înțeles că tirada deșănțată a lui Grădișteanu avea un rol provocator, tocmai pentru a scoate din cursă Societatea Carpații.

Erau coincidente enigmatice și deloc întâmplătoare. Poetul, trimis de redacție la serbarea de la Iași, n-a fost nici o clipă entuziasmat, considerând-o patriotardă. Venise pregătit să citească acolo Doina, dar discursul surprinzător al lui Grădișteanu și alte cuvântări demagogice l-au hotărât să nu mai citească și să părăsească Iașul, deși festivitățile au durat o săptămână. În schimb, în aceeași zi de 6 iunie, a citit Doina la Junimea, producând o impresie extraordinară. Adevărata primejdie de aici venea, deși efectele diplomatice s-au ivit pe filiera discursului lui Grădișteanu. Nu e deloc o exagerare să se spună că Doina a însemnat condamnarea la nebunie și la moarte a lui Eminescu, fiindcă această genială explozie poetică întruchipa testamentul politic al Societății Carpații.

Dar în vreme ce Petre Grădișteanu rostise discursul pentru ca la câteva zile să se decică de propriile-i cuvinte, Eminescu nu putea fi tratat cu astfel de mijloace comico-tragice. De altfel, nu era nimic de „retractat” în Doină, fiindcă poetul se adresa nu lui Carol Îngăduitorul precum Grădișteanu, ci lui Ștefan cel Mare, amănunt care dobândește înțelesuri adânci, trecute cu vederea în comentariile obișnuite. Cum monarhul reprezintă în ochii lui Eminescu arheul națiunii, identificarea acestuia în

Ștefan, iar nu în Carol, devine polemică și esențială pentru înțelegerea destinului său.

Desigur, în cazul lui Eminescu, a acționat porunca lui Carp „Și mai potoliți-l pe Eminescu!” Dar poetul nu putea fi somat să retracteze asemenea cameleonilor politici. Cu el, s-au încercat mijloace mai „subtile”. Maiorescu a găsit de cuviință că Eminescu ar putea fi atras prin utilizarea poeziei sale în efortul de apropiere de lumea germană, cu care poetul avea afinități. Carmen Sylva (deși avea o părere proastă despre poet) și Mite Kremnitz au fost angrenate de Maiorescu într-o susținută campanie de traducere și de popularizare a lui Eminescu în cultura germană. N. Georgescu vorbește îndreptățit de o primă campanie, în cultura noastră, de popularizare a unui scriitor român în străinătate. Zadarnic, însă, Eminescu n-a răspuns acestui tip de măgulire și n-a aprobat politica aripii conservatoare Carp-Maiorescu (acea „opozitie miluită” cum a categorisit-o N. Dimancea), rămânând alături de Al. Lahovari, M. Kogălniceanu și de Lascăr Catargiu, cel amenințat de rege cu „aruncarea peste bord”. Marele „aruncat peste bord” va fi Eminescu. El s-a dovedit a fi omul de sacrificiu, sau, cum se spune în scrisoarea din 25 iunie 1883 a Ministerului de Interne din Viena, poetul făcea parte dintre cei care activau intens (nu degeaba era trecut al patrulea pe listă!), „sacrificându-se orbește ideilor naționale”. În realitate, poetul nu era un „orb”, ci mintea cea mai ascuțită dintre membrii societății.

Desigur, Eminescu nu putea urma gestul cameleonice al unui Petre Grădișteanu. Investigațiile lui N. Georgescu duc la concluzia că poetul n-a putut fi „salvat” cu astfel de procedee, iar „aruncarea peste bord” prin „încăpățănarea” de a nu face concesii politicii oficiale, respingând imperativul politic al apropierii de Puterile Centrale, era inevitabilă. Să fie numai atât? La extremă, intransigența aceasta poate creiona un spirit inflexibil, incapabil să iasă din obsesiile sale, ceea ce ar face să dea apă la moară celor ce au pus și mai pun radicalismul poetului pe seama psihozei. Sau, în cel mai bun caz, Eminescu să fie acuzat de lipsă de simț politic, iar în varianta agresivă a lui I. Negoitescu să fie

numit „un execrabil om politic”. Poate fi aici o primejdioasă fisură în demonstrația lui N. Georgescu.²³⁷ În realitate, Eminescu a avut „cap de politician”,²³⁸ știind să înțeleagă și să nuanțeze acolo unde era nevoie. Poetul era avizat de situația conjuncturală a României.

O lectură atentă a publicisticii din săptămânile premergătoare „debarcării” nu atestă nicidecum lipsa de înțelegere a politicii românești față de lumea germană. Este drept că Eminescu nu se abate de la marile linii de forță ale gândirii sale. Nici nu avea de ce. În numerele anterioare ale *Timpului*, el ia atitudine împotriva ofensivei catolice în România, apără interesele noastre în „chestiunea Dunării”, este necruțător cu partidul de guvernământ etc. Dar faptul care atrage atenția în mod deosebit este intervenția în scandalul diplomatic, stârnit de discursul lui Petre Grădișteanu la Iași. Cum am mai spus, Eminescu a fost prezent la Iași ca trimis al ziarului *Timpul*. N-a luat parte propriu-zis la festivități. A găsit de cuviință că Doina trebuie citită la Junimea, unde a fost adevărata sărbătoare a zilei. Antiteza dintre discursul și toastul lui Grădișteanu și Doina eminesciană este prăpastia dintre adevăratul patriotism și patriotarzii fulgerați în Scrisoarea III. Iacob Negruzzi evocă astfel momentul: „Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau atât de mult cu celelalte ode ce compuseseră cu ocazia acelei strălucite sărbători, fu adânc, indescribabil. În contra obiceiului Junimei căreia nu-i plăcea să-și manifeste entuziasmul, pentru întâia oară de 20 de ani de când exista societatea un tunet de aplausuri izbucni la sfârșitul citirii, și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet.”²³⁹ O singură eroare comite Negruzzi: versurile Doinei nu

237 - Remediată, din fericire, în *Cercul strâmt*, unde constată spiritul echilibrat al ziaristului de la *Timpul*, în ce privește politica externă (pp. 87-90).

238 - Recent, Caius Traian Dragomir, literat și om politic, demonstrează că Eminescu este „cel mai mare politolog român”. (Cf. „Glasul națiunii”, nr. 12/385, an. X, 16 iunie 1999, p. 14).

239 - Iacob Negruzzi, *Amintiri din „Junimea”*, în *Scrieri alese*, II, Edit.

sunt deloc pesimiste de vreme ce ele ard ca un vulcan și-n zilele noastre, de vreme ce această capodoperă a fost, de peste un veac încoace, cea mai cenzurată și mai urâtă capodoperă de toate regimurile și de toți indivizii ostili neamului românesc. Ea este cheia care a deschis și porțile sanatoriului „Caritas” pentru marele intrus.

În Timpul din 12 iunie 1883, găsim prima reacție publică a lui Eminescu față de evenimentele de la Iași din 6 iunie. Întâi, el este indignat de „furtul de harismă” al partidului de guvernământ în vederea dobândirii de capital politic. Alții luaseră inițiativa și plățiseră pentru ridicarea statuii, guvernanții grăbindu-se să-și însușească fapta, patronând serbarea. Pe 18 iunie, Eminescu face referințe la „serbarea guvernamentală” și la discursul lui Petre Grădișteanu. Poetul e uimit că Ștefan cel Mare i-a putut suporta, de pe soclu, pe demagogi: „Tu, care de patruzeci de ori, în patruzeci de bătălii te-ai aruncat în rândul întâi al oștirii, căutând martiriul pentru țară, ascuți oameni pentru cari patria și naționalitatea sunt o marfă pe care o precupețesc.”²⁴⁰ Este Eminescu nedrept în apreciere? El știa mai multe decât grăiau aparențele. În acele zile, guvernul urmărea un dublu scop: să câștige capital politic și să grăbească încheierea tratatului secret cu Puterile Centrale, compromițând, simultan, curentul antiaustro-ungar legat de Societatea Carpații. Aparent, discursul lui Grădișteanu venea împotriva negocierilor secrete. Însă rapida retractare a celor spuse pare să fi intrat deja în „scenariu”, scopul vizat fiind altul. Mașinațiunile poartă amprenta masoneriei, ceea ce lui Eminescu nu i-a scăpat. Există în cultura noastră, cum deja am sugerat aici, o atitudine ironică și dezaprobatoare față de cei care pun anumite fapte istorice pe seama francmasoneriei. De acord, în măsura în care e vorba de găselnițe și scenarite. Numai că aceste societăți secrete există și au avut un rol important în

Minerva, București, 1970, cap. *Eminescu*. Pasajul fiind cenzurat, recomand cititorului colecția "Convorbirilor literare" din anii 1919-1920.

240 - M. Eminescu, *Opere*, XIII, p. 317.

numeroase momente istorice, cum ar fi, spre exemplu, în cele două mari revoluții din ultimele două secole și ceva - Marea Revoluție Franceză de la 1789 și Marea Revoluție Socialistă din Octombrie din Rusia țaristă. Vrem sau nu, masoneria știe să se infiltreze cu abilitate în destinul cultural și politic al națiunilor.

Cărți apărute în ultima vreme vorbesc despre istoria masoneriei în România. De regulă, la lumina zilei, masoneria își atribuie idealuri umanitariste înalte, fapt care atrage pe mulți intelectuali de valoare. Nu există, însă, motive de laudă pentru experimentele utopiste datorate tot masoneriei, precum cel comunist care a dominat secolul al XX-lea. Mondialismul, obsesia unor astfel de organizații secrete, duce la mutilarea ființei popoarelor și a indivizilor, din nenorocire. Pe de altă parte, nu există o unitate de „monolit” între diverse loji și între francmasoni, interesele lor putând fi contradictorii. Totuși, contradicția cea mai frecventă rămâne între național și trans-național. În perioada luptei pentru libertatea și formarea națiunilor moderne, masoneria a constituit un mijloc de atracție. Un exemplu elocvent, la noi, îl găsim la pașoptiști. Ion Ghica, Al. I. Cuza, M. Kogălniceanu, I. C. Brătianu, C. A. Rosetti, Gr. Alexandrescu, D. Bolintineanu, I. H. Rădulescu, Gh. Asachi. N. Bălcescu, V. Alecsandri, Costache Negruzzi, C. Negri ș. a. au fost, se zice, masoni.²⁴¹ Prevalarea naționalismului i-a fost fatală lui Cuza, înlăturat tot de masoni. Noaptea de 11 februarie 1866 va fi statornic condamnată de Eminescu, veritabil laitmotiv al luptei sale antimasonice. Altminteri, și Alecsandri își va bate joc de francmasonerie încă din 1841, când publică *Farmazonul* din Hârlău. Eminescu observă că după 1870 francmasoneria a proliferat enorm, îngroșând rândurile „păturii superpuse”, punând, adică, în prim plan, interesele personale și de grup, ca și ale unor

241 - Cf. D. Beresniak, *La Franc-Maçonnerie en Europe de L'Est*, Éditions du Rocher, Paris, 1992 - trad. rom. la Edit. Nemira, București, 1994, pp. 128-129; Horia Nestorescu-Balcești, *Ordinul Masonic Român*, Casa de Editură și Presă "Șansa", București, 1993.

puteri străine în țara noastră. Așa s-a născut patriotismul de paradă, la antipodul celui manifestat de un Tudor Vladimirescu sau un Nicolae Bălcescu. Pentru Eminescu, masonul C. A. Rosetti era „părintele demagogiei române”, fiind numit și de V. Alecsandri „hidoasa pocitură”.

În anul 1880, activau în România nu mai puțin de 32 de loji masonice, practicând diverse rituri, cu centre de iradiere în Franța, Anglia, Germania etc. „Din nefericire - scrie Beresniak - toate aceste rituri nu au întârziat să intre în competiție între ele.”²⁴² Altfel zis, lojele masonice s-au „românizat” rapid, căzând în păcatul tradițional al discordiei. Și dincolo de firescul diversificării, fricțiunile dintre masoni oglindeau fie interese transnaționale, fie de grup. O mare bătălie intermasonică s-a dat în jurul încheierii tratatului secret cu Puterile Centrale, un ascendent dobândind masonii germanofili asupra celor francofili. Luptele se purtau în presă, într-un limbaj cifrat, ceea ce nu i-a scăpat lui Eminescu (vezi, de pildă, disputa în jurul atentatului împotriva primului ministru I. C. Brătianu, cu faimoasa parolă „ale tale întru ale tale”). Eminescu face frecvent trimeri la uneltirile internaționaliștilor masoni. Doar un exemplu: „De mult se știe că în România se află ramificațiuni ale unei societăți internaționale care voiește răsturnarea organizațiunii existente, răsturnarea tuturor instituțiilor ce stăpânesc în sisteme moderne. E de datoria guvernului de a face cercetări și de a stabili focarele în care s-au încuibat nu numai ideile răsturnătoare, dar și începuturile criminale de execuțiune”²⁴³. Sunt cuvinte prilejuite de atentatul lui Pietraru și Pătescu asupra primului ministru, în 1880.

Amenințând să câștige o mare bătălie a spiritului critic național, Eminescu trebuia anihilat. El a căzut nu fiindcă a dovedit „opacitate politică” față de interesele de moment ale

242 - *Op. cit.*, p. 111.

243 - Chestiunea e tratată într-o serie de articole incluse în *Opere*, XI, Edit. Academiei, București, 1984.

tânărului regat, ci fiindcă în joc se găseau mari interese transnaționale și de grup, în prelungirea unor faimoase afaceri de tipul „Strousberg”, față de care poetul a fost întotdeauna necruțător.²⁴⁴ Menit sacrificiului era un N. Făgărășanu, inginerul feroviar patriot, iar nu un Eugen Gerber, denigratorul său, profitor de indolența și de prostia guvernatorilor români.

Revenind la discursul lui Petre Grădișteanu, care a supărat atât de mult Austro-Ungaria, trebuie spus că guvernul s-a delimitat prompt de orator, considerând că e vorba de o opinie strict personală. Monitorul Oficial din 20 iunie 1883 dă un comunicat prin care precizează că Petre Grădișteanu „n-avea nici un rol oficial la acea solemnitate”. Dar scandalul de presă s-a declanșat în ziarele din Viena și din Budapesta, mai ales în cele ungurești, gășind un nou prilej de atacuri violente împotriva românilor și a statului român. Eminescu comentează lucid și ferm presa străină, respingând elucubrațiile agresive maghiare (aceleași ca și în zilele noastre!). În schimb, remarcă tonul diplomatic al editorialului apărut în Neue Freie Presse (15/27 iunie 1883), pe care îl traduce, publicându-l în Timpul (23 iunie 1883). Acest editorial, considera Eminescu, îi confirma propria opinie despre discursul lui Grădișteanu, ca și cel al lui C. A. Rosetti, care-l numise pe Carol „rege al românilor”, nuanță ce n-a scăpat publicației vieneze. Eminescu distinge între presa ungară și cea din Viena: „Zgomotele foilor ungurești sună ca întotdeauna a deșert, pentru că presa lor înclină a exagera toate. La Viena rezidă, din contra, o politică calmă și de veacuri bine sfătuită, o dinastie străveche, care, în decursul lungii sale vieți istorice, va fi trecut cândva și prin apele demagogiei și va ști din Regestae dacă nu din practică, la câtă umilire ajunge o coroană și un popor care, ca noi, coboară în noroiul desfrâului și al neadevărului.”²⁴⁵

244 - Afacerism revigorat, cu asupra de masura, după 1989. De-ar trăi, și azi împotriva lui Eminescu s-ar ridica toate scursurile profitorilor, căci poetul nu i-ar ierta. Să ne mai miram că nici mort el nu este lăsat în pace.

245 - *Timpul*, 18 iunie 1883.

Neue Freie Presse a înțeles că Petre Grădișteanu a exprimat un ideal național al românilor, dar atrage atenția că primejdia, pentru statul de la Dunăre, e mai mare dinspre Rusia: „România, însă, remarcabil avanpost latin în Orient, are voința tare și îndreptățită de a duce o viață proprie națională; numai cu îngrozire se gândește la eventualitatea de a fi înghițită de Rusia (...) Austria e acea putere care poate oferi un sprijin României, când patronatul Rusiei prea s-ar face simțit la București.”

Eminescu afirmă că nu ne putem juca cu idealul sfânt al românilor, sărind, ca Grădișteanu, „și peste hotarele țării și peste marginile celei mai vulgare prudențe; căci aceste hotare sunt păzite în timp de răzbel de armate și de întăriri serioase și, în timp de pace, de bunele cuviințe diplomatice.”²⁴⁶ Nechibzuința diplomatică a unui guvern e numită „destrămarea guvernamentală”: „Rezultatul cel întâi și cel mai trist este de a profana și pângări un ideal frumos, o idee patriotică măreață, care desigur pentru moment e respinsă de toți oamenii politici și chiar de patrioții înțelepți dar care are dreptul să doarmă tainică și liniștită în cugetul câtorva nobili visători. A o lua cu brutalitate din casta ei locuință și a o da pe mâna oficialilor este tot atâta ca și cum ai târî o vergină în saturnalele curtizanilor. Altă consecință este: de a reprezinta poporul român ca un popor revoluționar, neliniștit, care se uită neconținut peste hotarele vecinilor săi și nu aspiră decât la răsturnări și la anexiuni, pe când în adevăr acel popor pacinic n-are aspirațiuni în afară decât a păstra ce are și înăuntru de a fi ceva mai puțin jefuit de banda guvernamentală.

Acei dar cari în fapt dau Basarabia, dau Dunărea, dar în cuvinte anexează toată românimea de la Nistru până la Tisa comit o îndoită crimă, întâi: de a înstrăina ce avem; al doilea: de a scuza până la un oarecare punct pe vecinii noștri de cotropirile lor, fiindcă le dau pretext prin fanfaronadele lor mișești, la cari ei cei dintâi nu cred, le dau pretext de a încălca drepturile noastre pentru a-și apăra propriile lor hotare. Acest pretext este bun

și diplomația străină știe minunat să se serve cu dânsul, deși ea cunoaște mai bine cât de puțin are a se teme de România lui Ion Brătianu și a lui Petre Grădișteanu”²⁴⁷. În fața umilințelor diplomatice produse de nechibzuința lui Grădișteanu și Rosetti, poetul exclamă numai cu două zile înainte de a „înnebuni” și a fi îmbrăcat în cămașa de forță: „Acum mărgăritarele d-lui Grădișteanu și Rigatul d-lui Rosetti reclamă de la guvernanții noștri tot atâtea genuflexiuni și umile rugăciuni de iertare!”²⁴⁸

Am reprodus in extenso din ultimele articole eminesciene din *Timpul* spre a proba cât de cumpănită era judecata poetului și de pătrunzătoare în „intransigența” ei față de politica oficială. (O asemenea judecată ar fi trebuit să-i pună pe gânduri pe cei care n-au fost în stare să discearnă o așa trecere bruscă de la geniu la nebunie!). Nimic nu dovedește aici că Eminescu n-ar fi fost capabil să înțeleagă imperativul apropierei diplomatice de Austro-Ungaria, chiar în condițiile în care poetul milita pentru păstrarea neutralității între imperii. Nechibzuința se arată, dimpotrivă, la guvernanți! Dar sacrificatul este Eminescu!

Ne aflăm în fața uni ghem de contradicții pe care N. Georgescu a ezitat să-l descâlcească. De fapt, în acel moment de cumpănă, poetul se afla între Scylla prietenilor (Maiorescu, Carp și ceilalți) și Charybda adversarilor politici și literari. În fața „opoziției miluite”, Eminescu trecea prea puțin „maleabil”, iar în fața liberalilor „roșii”, poetul era un „nebun” care trebuia compromis, spre propria lor liniște. Istoricii literari înșelați de aparențe, dacă nu interesați, l-au prezentat, bunăoară, în culori idilice pe C. A. Rosetti, un „olimpian” care ar fi citit amuzându-se articolele lui Eminescu.²⁴⁹ Această naivitate mai e prezentă și azi. Al. Paleologu, într-un interviu, crede că C. A. Rosetti „pare-se aprecia mult calitatea acelor texte desființătoare la adresa

247 - *Ibidem*, *Timpul*, 22 iunie 1883.

248 - *Ibidem*, p. 325. *Timpul*, 26 iunie 1883.

249 - Mistificarea a pornit de la Iacob Negruzzi (v. Amintiri din "Junimea", *op. cit.*, pp. 226-227).

lui.”²⁵⁰ Dar un documentarist de meticulozitatea profesională a lui D. Vatamaniuc conchidea: „Va trebui să fie părăsită opinia potrivit căreia C. A. Rosetti se mărginea să citească cu interes articolele poetului îndreptat împotriva sa și admira incisivitatea și verva polemică.”²⁵¹ Există dovezi că Rosetti a apelat și la conducerea partidului conservator „să-i dea satisfacție”. El a reușit, la un moment dat, să-l „mituiască” până și pe Caragiale, făcând să-i parvină documentele compromițătoare, pe care poetul intenționa să le dea publicității. Implicarea sa în desființarea Societății Carpații și în „anihilarea” lui Eminescu în ziua de 28 iunie 1883 este o dură realitate, semnalată și de Însemnările zilnice ale lui Maiorescu, fapt asupra căruia voi reveni. Conservatorii, la rândul-le, au crezut că soluția este îndepărtarea lui Eminescu de la Timpul, inclusiv din viața publică.

În ultimele sale comentarii politice din Timpul, Eminescu sesizează din nou metoda masonică a lovirilor secrete, dar nu pare preocupat de urmările asupra-i ale acestor ultime mașinațiuni. Prin Monitorul oficial, guvernul se debarasase imediat de P. Grădișteanu. Dar nu l-a „sacrificat”, ci l-a trimis pe orator, împreună cu ministrul D. A. Sturdza, să-și ceară scuze, la Viena. Șmecheria aceasta nu l-a păcălit pe Eminescu. El știa cine este Petre Grădișteanu. O și spune în editorialul din 21 iunie, când comentează comunicatul din Monitor. Poetul își aduce aminte că, pe la 1867, Petre Grădișteanu redacta o foaie umoristică - Scrânciobul, în care a ridiculizat, pur și simplu, ideea unirii tuturor românilor. Faptul i-a indignat așa de tare pe ardelenii din București, „încât au adus acel număr al «Scrânciobului» cu procesiuni în fața Academiei și l-au ars pe rug în prezența publicului.” Pe bună dreptate se întreba Eminescu, cum de s-a transformat Grădișteanu, brusc, în apologetul unirii? „Oare același D. Grădișteanu care și-a bătut joc de ideea unității la 1867 este astăzi sincer?” Răspunsul fiind negativ, Eminescu merge mai departe: „Cunoscând o dată maniera de a fi a d-lui Grădișteanu

250 - Vezi Dilema, nr. 265/1998.

251 - Cf. M. Eminescu, *Opere*, XIII, prefață, p. 9.

și știind că d-sa, în acelaș chip în care și-a bătut joc de-o idee, e în stare s-o preconizeze, însă desigur nu gratis, ci în schimb c-o plată oarecare pentru limba sa de avocat, ne-ntrebăm cine să-l fi pus să rostească memorabilele sale declamațiuni din Iași?"²⁵² Guvernul, zice Eminescu. Grădișteanu era, în realitate, o voce oficială. Fusese patru ani senator, „leaderul guvernului Brătianu în Senat și azi deputat în Cameră.” De altfel, regele îi strânsese mâna oratorului. Grădișteanu vorbise ca „representant al guvernului”, iar comunicatul dezmințitor „e datorit presiunii austriece”. Scopul discursului, crede Eminescu, ar fi fost câștigarea de capital politic. N-a fost, însă, numai atât. Poetul observă corect că Grădișteanu rămăsese același om de la 1867, adică un adversar al ideii de unitate națională. Discursul în favoarea ideii, deci, semnifica tocmai compromiterea ideii! Iar în context faptul avea reverberații inevitabile asupra prestigiului Societății Carpații. E posibil ca nu guvernul ca atare să fi recurs la o asemenea stratagemă, ci mișcarea masonică infiltrată în guvern. Nu era greu de prevăzut că Viena va protesta și că pentru a-i da satisfacție scuzele n-ar fi fost suficiente. Era, de fapt, un bun prilej pentru desființarea Societății Carpații și de „aruncare peste bord” a indezirabililor. Eminescu se găsea în capul listei.

Nimic din ce a scris poetul în ultima lună de la Timpul nu lăsa loc bănuielii că mintea i-ar fi fost slăbită. Dimpotrivă, poetul se afla pe culme.²⁵³ Singura amenințare serioasă erau surmenajul și dezamăgirea că tot ce face nu e înțeles și că națiunea era în prada concepției „păturii superpuse”. Într-o scrisoare adresată unei persoane neidentificate²⁵⁴ (1882), publicată fragmentar de

252 - *Opere*, XIII, p. 318.

253 - În anul 2000, la o concluzie similară va ajunge și D. Vatamaniuc, în prefață la volumul lui Călin L. Cernăianu: "Nimic nu lasă să se întrevadă în aceste ultime articole pe care le publica în *Timpul* că nu era în deplinătatea facultăților intelectuale". (*op. cit.*, p. 11).

254 - Azi, persoana nu mai este "neidentificată", scrisorile inedite de la Polirom aratănd-o destinatrar pe Veronica Micle.

Eduard Gruber în Arhiva (1890), aceste primejdii ies în relief cu putere de tragică spovedanie: „Ei bine, de șase ani aproape o duc într-o muncă zadarnică, de șase ani mă zbat într-un cerc vicios în cercul acesta, care cu toate acestea este singurul adevărat; de șase ani n-am liniște, n-am repausul senin de care aș avea atâta trebuință pentru ca să mai pot lucra și altceva decât politică. Quelle vie, mon Dieu, quelle vie! (...) Ei, dacă ai ști cum salahoria asta în care petrec, împreună cu boala și mizeria, mă apasă și mă fac incapabil de-a voi! (...) Folosul meu după atâta muncă e că sunt stricat cu toată lumea și că toată energia, dacă am avut-o vreodată, și toată elasticitatea intelectuală s-a dus pe apa sâmbetei. (...) Eu rămân cel amăgit în afacere, căci am lucrat din convingere și cu speranță în consolidarea ideilor mele și un mai bun viitor. Dar nu merge. În opt ani de când m-am întors în România, decepțiune a urmat după decepțiune, și mă simt atât de bătrân, atât de obosit, încât degeaba pun mâna pe condei să-ncerc a scrie ceva. Simt că nu mai pot, mă simt că am secat moralicește și că mi-ar trebui un lung, lung repaus ca să-mi vin în fire. Și cu toate acestea, ca lucrătorii cei de rând din fabrici, un asemenea repaos nu-l pot avea nicăiri și la nimeni. Sunt strivit, nu mă mai regăsesc și nu mă mai recunosc.”²⁵⁵

Amara luciditate a acestor rânduri izvorăște din suferința morală de a nu-și vedea programul reformator împlinit, deși a lucrat „din convingere și cu speranța în consolidarea ideilor” sale și a unui „mai bun viitor”. Pentru el, gazetăria a fost un autosacrificiu închinat poporului român. Este dezamăgit pentru că jertfa nu i-a fost înțeleasă. Odihna pe care și-ar dori-o și pe care nu o poate dobândi de nicăieri, semnifică dimensiunile incalculabile ale eșecului său. A dobândi drept de repaos ar fi însemnat dovadă de izbândă, de încheiere a misiunii sale. Dimpotrivă, a ajuns „să se strice cu toată lumea” în cercul strâmt, devenit „cerc vicios”. Iar „stricarea cu toată lumea” (inclusiv cu prietenii conservatori) amenința cu un altfel de „repaos” ce i se pregătea. Are dreptate

N. Georgescu să spună că „atunci când, precum lui Arhimede i s-au șters cercurile de pe nisipul Syracusei de către soldații romani, lui Eminescu i s-a luat ziarul Timpul, câmpul său de acțiune, sistemul era practic încheiat în articulațiile lui esențiale.”²⁵⁶

Totuși lupta de punere în practică era abia la început. De acum, el parcă prevede că boala va prevala în agonia vieții și că nimeni nu-i va acorda „circumstanțe atenuante”, acel dorit repaos motivat de jertfa muncii în slujba blândului popor român. Din contră, neacordându-i-se dreptul la odihnă, va fi condamnat la moarte civilă sub pretext că mintea este bolnavă. Să nu uităm că „plângerea” aceasta a lui Eminescu se produce în plină culminație a sănătății mintale și că ea a fost prilejuită de o primă lovitură pe care a primit-o în redacția Timpului. Din februarie 1880 fusese avansat redactor-șef. În decembrie 1881, funcția i se retrace sub pretext că transformase Timpul într-o „tribună a opiniilor sale personale.”²⁵⁷ Ziarul Telegraful consemnează cu satisfacție faptul (11 noiembrie 1881) urmat de Românul lui C. A. Rosetti. Din ianuarie 1882, Eminescu și-a asumat doar răspunderea pentru partea politică a ziarului. Altfel spus, măsura de degradare din funcție reușise parțial, căci poetul continua să se ocupe de partea cea mai fierbinte a ziarului. O vor dovedi și articolele din 1883 când Eminescu mai dezlănțuie o polemică prilejuită de înființarea la București a Mitropoliei Catolice.

Poetul și-a expus punctul de vedere în legătură cu mitropolia catolică în articolele din 20 și 29 mai 1883. Aceste articole au „incomodat” vădit guvernul de la Viena și există dovezi că poziția poetului a intrat - și-n atare privință - în atenția Biroului de informații din capitala imperiului.²⁵⁸ Picătura umplea paharul necurmatelor campanii de presă ale lui Eminescu. Pe 12 martie publicase articolul Situația din Ardeal, la 23 martie „Pester Lloyd” și românii din Transilvania.

256 - N. Georgescu, *Cercul strâmt*, p.18.

257 - *Opere*, XIII, p. 9.

258 - Cf. *Opere*, XVI, p. XXXV.

Respectivele intervenții au avut un mare răsunet în Ardeal, după cum îi comunică Vasile Manga lui I. Slavici, într-o scrisoare.²⁵⁹

După articolele despre Mitropolia Catolică, pe 15 iunie, o altă explozie în editorialul „Mai lesne se torc...”, unde poetul fulgeră împotriva maghiarizării toponimelor și a onomasticii românești. Alte articole incendiare apar pe 23 și 24 iunie, iar pe 26 - Austria și guvernul nostru.

Eminescu și-a mai creat un adversar neașteptat: a intrat în conflict chiar cu gazda lui, doamna Szöke, soția lui Slavici, o catolică fanatică. Paharul se umplea chiar în locuința poetului. La sfârșitul lui iunie 1883, Slavici lipsea de acasă (vom vedea de ce). S-au vehiculat mai multe explicații în legătură cu tensiunea din relațiile poetului cu doamna Slavici. S-a vorbit de o intrigă erotică, apoi de faptul că Eminescu ar fi cunoscut amănunte nu tocmai favorabile moralității de soție. Cert e că prozatorul va divorța, în cele din urmă, de doamna Szöke și faptul nu pare lipsit de legătură și cu ce s-a întâmplat în acele zile cu Eminescu. De fapt, resentimentele doamnei Slavici față de poet ajunseseră a fi mai ales de ordin religios. N. Georgescu este, probabil, cel dintâi istoric literar care atrage atenția asupra faptului. De altfel, resentimentele femeii nu căpătau importanță în contextul referențialului unilateral - cel al bolii psihice. S-a întâmplat că tot în 1883 Eminescu a declanșat o altă bătălie jurnalistică - împotriva propagandei catolice în România. Concesiile politice ale guvernului erau din nou izbitoare.²⁶⁰ S-a permis înființarea

259 - *Ibidem*.

260 - Periodicitatea unor asemenea ofensive e vizibilă până în zilele noastre. Anii de după 1989 grăiesc de la sine. Până și în încercarea recentă a apropierii celor doua biserici - catolică și ortodoxă - constituie prilej de propagandă antiortodoxă, vizita papei în România (1999) declanșând o campanie de culpabilizare a Patriarhiei de la București, care, chipurile, ar impune restricții traseului de urmat. Sunt, apoi, fricțiunile întreținute insistent între bisericile greco-catolică și ortodoxă. Va putea rasonătoarea vizită din mai 1999 a papei Ioan Paul al II-lea să schimbe, în bine, relațiile dintre cele doua biserici? (Se pare că da, de vreme ce în toamna anului 2002 Patriarhul Teoctist a întors vi-

Mitropoliei Catolice din București (de fapt, episcopie, echivalentul unei mitropolii). La 20 mai 1883, poetul publica unul din editorialele sale răsunătoare, spunând, între altele: „Înființând metropolia de la București scaunul papal i-a silit pe românii ce țin la unitatea confesională a neamului lor să înceapă o luptă hotărâtă în contra bisericii catolice. Căci dintre două una: ori noua metropolie s-a înființat fiindcă s-au sporit creștinii de rit latin în România - și atunci e rău; ori s-a înființat fiindcă se sperează că ei se vor spori pe viitor - și atunci e și mai rău. Interesul nostru național este ca noi și numai noi să ne sporim în țara pe care noi și numai noi am apărât-o timp de veacuri, noi și numai noi am pregătit-o prin curături pentru cultură; trebuie dar să combatem pe toți cari lucrează în vederea unui element străin.”²⁶¹ Eminescu știe un lucru mult mai grav: că regele venit dintr-un mediu catolic țintește să întemeieze o dinastie catolică. El invocă și spusa omului politic maghiar Kállay că „Poporul maghiar este menit a fi mijlocitor între Apus și Răsărit.” Erau la mijloc planurile „Casei de Austria”. Eminescu spune tranșant: „Noi, poporul latin de confesie ortodoxă, suntem în realitate menit a încheia lanțul dintre Apus și Răsărit; aceasta o simțim noi înșine, se simte în mare parte de opinia publică europeană, aceasta o vom și, dacă dinastia va împărtăși direcția de mișcare a poporului românesc, o vom și face.”²⁶²

Eminescu ridică o problemă cardinală a destinului nostru - aceea de a fi europeni ca latini de rit ortodox. Se poate ca bătălia declanșată de el să fi fost decisivă în orientarea dinastiei spre ortodoxie. Politica proaustriacă primea o grea lovitură. Poetul nu cruță nici Biserica Ortodoxă Română pentru moliciunea ei tradițională. Eminescu a scos-o atunci din expectativă. Episcopul Melchisedec Ștefănescu, patriot și istoric erudit, prețuit de poet, a fost însărcinat cu întocmirea unui raport privind

zita papei, fiind bine primit la Vatican).

261 - *Opere*, XIII, p. 299.

262 - *Ibidem*, p. 301.

propaganda catolică în România. Melchisedec a încredințat lui Eminescu publicarea raportului în *Timpul*. Prima parte, cu o prezentare redacțională a lui Eminescu (neinclusă, din păcate, în ediția academică și vom vedea de ce!), a apărut, coincidentă (!), în chiar ziua de 28 iunie 1883.²⁶³ Eminescu preciza și de astă dată că „îndărătul înființării episcopiei catolice este mâna politicii orientale a Austriei”, a Habsburgilor „care au făcut și fac propagandă catolică; o fac din Bosnia și o fac din București.”²⁶⁴ Cele ce spunea Eminescu nu puteau lăsa nepăsători pe cei ce negociau în secret cu Casa de Austria și nu au lăsat-o indiferență nici pe doamna Slavici. În perspectiva dublului referențial al acestui studiu, gestul doamnei Slavici din dimineața zilei de 28 iunie 1883 capătă noi înțelesuri, iar aversiunea ei față de poet devine semnificativă, lucru lipsit de importanță în contextul referinței unice - nebunia.

263 - Faptul a fost semnalat de același săgace N. Georgescu.

264 - Ne vine sa exclamăm: cum se repetă istoria, gândindu-ne la cele petrecute în Bosnia etc., dupa destrămarea fostei Iugoslavii.

12. ANTECEDENTE

Dar, înainte de a trece la descrierea evenimentelor petrecute în ziua de 28 iunie 1883, am datoria de a atrage atenția că respectiva zi a fost pregătită nu numai de întâmplările care s-au precipitat după 1880. Povestea începe, de fapt, încă din vremea studiilor la Viena și se poate spune că poetul a fost un om „noro-cos”, împrejurările îngăduindu-i să scape neatins. La drept vorbind, în destin nu există vinovății. Eminescu însuși s-a ferit să culpabilizeze pe cineva pentru tot ce i s-a întâmplat în anii negri. Nici eu nu dau vina pe careva, ci doar constat faptele. În destinul uman, cea dintâi vină o poartă subiectul - vina tragică. Și dacă mergem și mai în afund, toate ni se trag de la păcatul originar, care e păcatul cunoașterii, al trufiei de a accede la adevăr. Dar, așa cum a arătat Kierkegaard, cu păcatul adevărului începe, de fapt, istoria omului, cu abisurile ei insondabile. Iar păcatele omului nu pot fi spălate decât prin crucificare. Eminescu a primit crucificarea în „cămășoiul de forță” la 28 iunie 1883, după ce împlinise vârsta de 33 de ani. Simplă coincidență, simplă întâmplare, ca tot destinul. Ceea ce n-am înțeles noi, românii, e că poetul a primit crucificarea pentru întreg poporul român, căruia a vrut să-i atragă atenția că e în mare primejdie de a se depărta de menirea sa care e o menire creștină. Poate că toate au legătură cu următorul semnal de alarmă pe care l-a tras poetul în multe rânduri: „Ireligiozitatea, abstracție făcând de dogme, se întinde într-un mod înspăimântător în secolul nostru.”²⁶⁵ Din clipa când s-a

265 - *Timpul*, 6/18 septembrie 1880, p. 1.

hotărât să se dăruiască adevărului, el și-a asumat și condiția martirului, pe care-l așază alături de înțelept și erou: Ș-așa-s de mulți/ Ce mint cu gândul, vorba, fapta, ba/ Se mint pe sine însuși chiar, încât/ În mine s-a stârnit mândria cruntă/ De-a spune adevărul - dacă chiar/ Prin el lumea s-aprinde.²⁶⁶

Și, într-adevăr, s-a aprins. Prima „aprinde” a lumii împotriva lui Eminescu s-a petrecut la Viena, în anii 1870 - 1871. Și are legătură tot cu Transilvania. Poate că nu e lipsit de interes să lămuresc cititorul mai puțin avizat în ce stare se aflau Ardealul și Banatul când poetul a intrat în luptă. Că dragostea lui pentru românii aflați sub imperii vecine se cristalizează încă din anul 1866, când bate drumurile țării, se cunoaște. În anii 1863-1864, a funcționat așa-numita Dietă de la Sibiu, consecință a Diplomei imperiale din 20 octombrie 1860. Pentru prima oară, într-un for legislativ, românii deveneau majoritari. Dar s-a „dezmeticit” imediat oligarhia maghiară, care a început o dură boicotare a Dietei de la Sibiu, încât împăratul s-a văzut silit să sprijine clasa politică ungară. În 1866, după războiul cu Prusia și Italia, fiind înfrântă, Austria a renunțat la apărarea autonomiei Transilvaniei. Așa s-a instaurat dualismul austro-ungar în 1867, prin încoronarea, în luna iunie, la Pesta, a lui Franz Josef și ca rege apostolic al Ungariei. Conform constituției de la 21 decembrie 1867, Transilvania își pierde autonomia, intrând în componența Ungariei. Atunci s-au declanșat protestele românilor, începând cu Gheorghe Barițiu și Ion Rațiu și până la Alexandru Roman și Ion Poruțiu de la publicația Federațiunea din Pesta. Dieta de la Sibiu a fost suprimată, iar noua Dietă de la Cluj a desfășurat alegerile pe baza legii de la 1791, încât din 103 deputați erau acum doar 14 români. Dieta a votat alipirea la Ungaria, la 9 decembrie 1865, opunându-se doar 29 de deputați români și regaliști. La 16 februarie 1867 se restaura Constituția de la 1848 împotriva căreia se ridicaseră românii prin revoluție. Pronunciamentul de la Blaj (1868) reafirma drepturile românilor.

Atunci s-au născut cele două partide naționale din Transilvania și Banat, adoptând două tactici opuse: activismul (bănățenii) și pasivismul (ardelenii). În acest context, apare la Pesta (2 mai 1868) gazeta politică și literară Federațiunea, având ca patron pe un curajos deputat român de Bihor din parlamentul de la Pesta, totodată profesor universitar de limbă și literatură română. Redactor responsabil l-a pus pe Ion Poruțiu. Se declanșează, alături de alte publicații, o mare campanie antidualistă. Atât Alexandru Roman, cât și Ion Poruțiu vor atrage mânia autorităților ungare, fiind judecați și condamnați la închisoare. În lunile martie-aprilie 1870, un necunoscut din Viena trimite, sub pseudonimul Varro, o serie de trei articole substanțiale și incendiare cu titlurile: Să facem un Congres, În unire e tăria și Echilibrul. Ion Poruțiu le publică imediat ca editoriale, articolele producând o puternică impresie prin vigoarea neobișnuită cu care erau apărute drepturile românilor și prin profunzimea analizelor, care depășeau net modalitățile prin care românii, dezbițați în cele două orientări, își apărau cauza. Echilibrul, una dintre capodoperele gazetăriei eminesciene, s-a tipărit în două numere consecutive (38, 39), în cel de al doilea dându-i-se autorului și un răspuns la „Poșta redacției”: „Dlui Varro - ba să nu te superi, căci în situația noastră, nu se poate altminteri.” S-au făcut fel de fel de supoziții în legătură cu acest răspuns. Interpretarea corectă a dat-o Radu Economu, într-o documentată analiză. Articolul lui Eminescu era cu mult mai dur decât în varianta apărută în Federațiunea. Redacția își cerea scuze pentru că a fost nevoită să atenueze critica, suprimând anumite pasaje.²⁶⁷

Echilibrul trezește reacția judeului din Pesta, cu intentarea unui proces de presă lui Ion Poruțiu (citată la 26 octombrie 1870 de judecătorul de instrucție Tuschner). Poruțiu respectă cu

267 - Cf. Radu Economu, *Procesul de presă al lui Eminescu*, în *Eminescu: sens, timp și devenire istorică*, II, Iași, Edit. Universității "Al. I. Cuza", 1989, ediție îngrijită de Gh. Buzatu, Stela Cheptea și I. Saizu, pp. 349-367.

strictețe regula impusă de Alexandru Roman de a nu se divulga numele colaboratorilor care semnau cu pseudonime și era hotărât să-și asume și pedeapsa pentru articolul lui Eminescu. Aflând, poetul și-a dezvăluit atunci identitatea și cu o insistență plină de curaj și demnitate a cerut să compară în fața justiției. La 7 decembrie 1870, Curtea cu juri din Pesta se pronunță asupra nevinovăției lui Poruțiu, urmând ca să se dea curs procesului de presă împotriva lui Eminescu. Despre acest proces de presă al lui Eminescu s-a scris puțin și în trecut. G. Călinescu îl pomeneste doar. După al doilea război mondial, cea dintâi care îi dă atenție este Zoe Dumitrescu-Buşulenga;²⁶⁸ apoi George Munteanu. Dar abia Dimitrie Vatamaniuc îi acordă atenția cuvenită, în mai multe studii și în comentariile la ediția academică.²⁶⁹ Pentru o situație poate mai puțin gravă decât critica eminesciană, tânărul compozitor Ciprian Porumbescu a făcut pușcărie în temnițele austro-ungare, unde a contractat fatala boală de plămâni, plătind cu viața. Eminescu putea avea aceeași soartă încă de pe acum.²⁷⁰ Despre procesul său de presă s-au păstrat câteva documente: o notă din Familia lui Iosif Vulcan și trei texte eminesciene. Cel dintâi e o dare de seamă a lui Eminescu despre activitatea „României June” din Viena, intitulată Naționalii și cosmopoliți (mss. 2257): „În articolul «Echilibrul» publicat în «Federațiunea»... am susținut autonomia Transilvaniei, fără-marea dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiecare popor de a-și determina voința prin lege și de a avea un organ propriu pentru formarea acestei voințe: o legislativă. Acest articol a dat ansă (ocazie, n.n.) procurorului public din Pesta de a mă trage [cita] la judecătoria

268 - Zoe Dumitrescu-Buşulenga, *Eminescu*, Edit. Tineretului, București, 1963, pp. 74-75.

269 - D. Vatamaniuc, în comentariile la *Opere*, IX, Edit. Academiei, București, 1980, pp. 524-532.

270 - Vezi și D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, Edit. Minerva, București, 1996.

de instrucție.” Procesul e menționat și în scrisoarea trimisă de la Viena lui Iacob Negruzzi (11 februarie 1871): „...am avut și supărări, care de care mai minunate; pro primo: un proces de presă, al cărui capăt nu sunt încă în stare de a-l prevedea.”²⁷¹ Așadar, deși începută urmărirea în octombrie 1870, procesul nu era soluționat în februarie 1871. A treia relatare este o notă autobiografică ironică, târzie: „D. Michelis Eminescu, vechi doctorand în multe științe nefolositoare, criminalist în sensul prost al cuvântului și în conflict cu judecătorul de instrucție... .”²⁷²

Sunt de reținut două lucruri: procesul trecuse deja de la procuror la judecătorul de instrucție și punerea în prim plan a procesului printre supărările vieneze. Despre amploarea acestei supărări nu avem alte știri. Dar este meritul lui Radu Economu care, cu perspicacitate de specialist, a dat de firul procesului. Eminescu a avut noroc și a scăpat de o condamnare la Curtea cu Juri din două motive: organele de anchetă s-au sesizat târziu, abia la cinci luni de la apariția Echilibrului, iar în următoarea lună de investigații s-a scurs termenul de șase luni, fapt care, conform codului penal în vigoare atunci, aducea automat prescripția infracțiunii. De asemenea, Eminescu a beneficiat de situația lui de străin.²⁷³

Simultan cu procesul Echilibrului, Eminescu desfășoară o activitate, tot atât de „inoportună”, pentru organizarea și desfășurarea serbării de la Putna. Istoria literară a lăsat impresia că această serbare a fost doar o simplă festivitate patriotică. În realitate, ea s-a făcut în condiții total neprielnice. Societatea „România Jună” era strict supravegheată de serviciile secrete austro-ungare. În Amintiri, Slavici spune că toate ședințele se desfășurau în prezența unui comisar de poliție, care știa românește și se numea Toma.²⁷⁴ George Munteanu arată că, la

271 - *Opere*, XVI, p. 39.

272 - *Mss.* 2256, p. 46.

273 - Radu Economu, *op. cit.*, p. 367.

274 - Slavici, *Amintiri*, E. P. L., București, 1967, p. 44.

Viena, poetul era un adevărat „agitator național.”²⁷⁵ Iar după o informație a lui Gheorghe Pele, Eminescu și Slavici erau supravegheați special de poliția vieneză.²⁷⁶ Și G. Munteanu întărește faptul că cei doi se știau urmăriți, având ca umbră un agent secret. Mai mult, Slavici a fost chemat și anchetat la poliție (unde s-a descurcat cu multă abilitate), în vreme ce Eminescu luase drumul în țară și la părinți, ca să grăbească lucrurile.²⁷⁷

Venit în țară, poetul va începe „să se pună rău cu toată lumea”, îndeobște cu lumea politicianilor, de îndată ce a intrat la Curierul de Iași. Dar deja în 1874-1875 trece printr-un proces penal, în legătură cu „lipsurile” din Biblioteca Centrală din Iași, pentru ca în 1876 să sufere rigorile celui de al treilea proces - controlul financiar al gestiunii efectuat de Înalta Curte de Conturi. Acesta din urmă s-a dovedit a fi o acțiune politică, după cum demonstrează într-un serial din Convorbiri literare (2001-2002) Liviu Papuc, care acțiune, din fericire s-a stins repede din lipsă de probe.²⁷⁸ Și lucrurile se complică prin intransigentele sale inspecții și rapoarte de revizor școlar în județele Iași și Vaslui, de unde va fi alungat tot pe criterii politice și de necruțare a adevărului. În vara și la sfârșitul lui 1876, are a se adresa reginei Carmen Sylva în două chestiuni: versurile reginei (pe care le „apreciază”, cu o subtilitate necruțătoare, în tehnica antifrazei), apoi, procesul penal care i se intentase, generalizând și detașându-se, astfel, de sine. Zice că în Babilonul nostru spiritual este urmărit amenințător atât pentru ideile estetice, cât și pentru cele politice: „S-a ajuns, Înălțimea Voastră, atât de departe, încât este dăruit foarte binevoitor cu procese penale din partea guvernului central, și aceasta fără cel mai mic motiv,

275 - George Munteanu, *op. cit.*, p.73.

276 - Gheorghe Pele, *Eminescu la Viena*, în "Familia", nr. 2/1968, p. 15.

277 - *Op. cit.*, p. 74.

278 - Liviu Papuc, *Procesul Eminescu-Petrino - o afacere politică* (VI, VII), în nr. 3, 4, martie, aprilie 2002, pp. 89, 89.

necum pentru vreo vină.”²⁷⁹ Arată că aceste procese au urmări grave când „ești în posesia unui sensorium ușor vulnerabil, cum îl au de obicei poeții.”²⁸⁰ Că se referă la propria situație, nu mai încape nici o îndoială. Deși închis din lipsă de probe, respectivul proces, cum se vede, a avut un ecou nu chiar atât de „liniștitor” în sufletul poetului, cum încearcă, la un moment dat, să lase impresia Liviu Papuc.

Reverberațiile unor astfel de întâmplări sunt mai evidente în corespondența cu Slavici, în anul când se hotărăște a părăsi Iașul. Atacurile nedrepte împotriva-i au darul de a-l izola și de a-l deprima profund: „Singura deosebire e c-am devenit susceptibil, că orice atac, cel mai nevinovat, mă iritează încât am o adevărată Berserkerwuth, că s-au înmulțit oamenii cu cari nu mai vorbesc nici un cuvânt și c-am s-ajung să nu mai vorbesc chiar cu nimeni, nici cu mine însumi.”²⁸¹ Proprio motu, el va ajunge să nu mai vorbească cu nimeni, nici chiar cu sine, în lungi perioade, după 1883. În 1877, o spunea cu umor, încă. Îl deprima și faptul că nici măcar nu are bani cu ce să-și plătească trenul: „A munci ca mine și a nu avea - deplorabil”. (Către același, 12 octombrie 1877). Iar în scrisoarea trimisă lui T. Maiorescu (15/27 octombrie 1877), trecând peste lipsa banilor, își exprimă speranța că, venind la București, va găsi un alt mediu mai prielnic, deși știe că nici acolo salariile nu se plătesc la timp: „Întrebarea e dacă s-ar găsi la București mai multă liniște, mai mult spațiu pentru ce-i colțuros în firea mea. Sau aș fi luat acolo tot în răspăr ca și aici”²⁸². Speranță deșartă.

Condițiile vor fi mult mai sumbre decât își putea imagina din Iași. Lupta va fi cu mult mai necruțătoare și poetul se va îndârji, cu toată strălucirea minții sale, întru apărarea adevărului. Abia sosit la București și intrat în marea bătălie de la Timpul, el se face apărătorul românilor din imperiul rusesc, supărându-i

279 - *Opere*, XVI, p. 332.

280 - *Ibidem*.

281 - *Ibidem*, p. 183. Scrisoarea către Slavici din 20 septembrie 1877.

282 - *Ibidem*, p. 185.

deopotrivă pe ruși și pe guvernanții aliați cu muscalii. Voce a Transilvaniei, el este totodată voce a Basarabiei. Comilitonii conservatori au acum motiv de regret pentru vigoarea scrisului eminescian, fiindcă semnaseră o convenție cu liberalii pe timpul desfășurării Congresului de la Berlin în chestiunea Basarabiei. Dar și mai înainte, lăudând trecerea Dunării de către armata română, Eminescu este tras la răspundere de Al. Lahovari, sub pretext că nu mai face opoziție!²⁸³ Punctul de vedere al lui Eminescu fiind al adevărului, fatalmente, nu coincidea cu acela al compromisurilor conjuncturale.

S-a scris până acum la modul festivist despre trimiterea lui Eminescu la Florești, Gorj, în vara lui 1878, în vederea traducerii primului volum din tratatul lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Fragmente din istoria românilor*. În iulie, poetul pleacă la moșia junimistului Nicolae Mandrea. Indiscutabil, vara petrecută de poet la Florești a fost un moment fericit pentru omul Eminescu și mă întreb de ce nu a fost el repetat și în 1883.²⁸⁴ De acolo își permite luxul unei scrisori, de un umor spumos, adresată lui I. L. Caragiale și Ronetti-Roman. Vizitându-l la Florești, pe 19 iulie, Slavici își amintește: „Am trecut peste câteva săptămâni și eu pe la Florești și l-am găsit acolo sănătos tun și în voie bună. Era numai el în conacul moșiei, singur, adică în foarte bună societate.”²⁸⁵

Dar dincolo de fațada aceasta fericită puțini știu că trimiterea lui Eminescu la Florești a avut un substrat politic, având semnificația unui exil extrem de bine regizat. Prietenii conservatori s-au descotorosit abil de acela care le strica liniștea stabilită prin înțelegerea cu liberalii relativ la soarta Basarabiei. Bine informat, iată ce scrie D. Vatamaniuc: „Era un mod de a nu-i stârni susceptibilitatea; traducerea o putea face și în București, nu neapărat să fie trimis la țară”.²⁸⁶ Evident, la întoarcere,

283 - Vezi Gheorghe Eminescu, *Conflictul Eminescu-Lahovari*, în *Ei l-au văzut pe Eminescu*, op. cit., p. 412.

284 - A se vedea Liviu Poenaru, *Eminescu la Florești*, Târgu-Jiu, 1995.

285 - Op. cit., p. 116.

286 - D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu*, op. cit., p. 21.

Eminescu nu și-a rectificat punctul de vedere: „I. C. Cantacuzino, redactor șef al ziarului, cere sprijin lui Maiorescu să-l determine pe Eminescu să-și schimbe atitudinea și-l avertizează că poetul era pe cale să facă din ziar organul său de presă.”²⁸⁷ Iată ce-i scria Cantacuzino lui Maiorescu, la 31 octombrie 1878: „Tânărul acesta e atât de pătruns de ură împotriva rușilor, încât cu toate sfaturile mele, ba ce e mai mult, desconsiderând pe cele ale D-Voastre, stăruie în a face din Timpul organul personal al antipatiilor sale”. (Așadar, I. A. Cantacuzino, ca mai târziu Corneliu Botez, își imagina că spiritul critic eminescian nu-i decât o formă de „ură” și de „antipatie” la adresa unor indivizi sau popoare. Și asta - nu-i așa? - tocmai când rușii erau iubiții noștri aliați!). Nu există mărturii că Maiorescu ar fi intervenit atunci (în schimb, o va face în 1883). D. Vatamaniuc crede că Maiorescu aproba tacit atitudinea poetului, „înțelegând prea bine că acesta lupta pentru apărarea ființei naționale a poporului român.”²⁸⁸

După cucerirea Independenței a urmat o perioadă de avânt, de optimism. Partidele elaborează programe politice. Cel realizat de Emanoil Costache Epureanu, pentru conservatori, prin larghețea lui, oferea lui Eminescu câmp liber de exprimare. Este perioada mării ascensiuni eminesciene, când poetul ajunge redactor-șef și-și definitivează doctrina politică. „Eminescu - spune D. Vatamaniuc - îl aduce în redacție și pe Caragiale încă din 1878 și, împreună cu Slavici, pun stăpânire exclusivă, cum se exprimă dramaturgul, pe «baracă», în care poetul «era mare și tare».”²⁸⁹ Ceea ce irita peste măsură nu numai organul liberal Românul al lui C. A. Rosetti, dar și pe unii conservatori.

Nu s-a încheiat bine campania din 1877-1878 și Eminescu intră într-o altă bătălie, de astă data vizându-i direct pe Maiorescu și pe Carp. Este vorba de dezbaterile din Parlament privind chestiunea evreiască. Masoneria junimistă face evidente

287 - *Ibidem*.

288 - *Ibidem*.

289 - *Ibidem*, p. 23.

concesii politicii oficiale și Eminescu îi atacă pe liderii conservatori, scriind în *Timpul* din 27 mai 1879 despre „o seamă de avocați buni, cu darul vorbirii”, „cu fraze umanitare și cu finețe de distincțiuni juridice”, care pun în primejdie ființa poporului român. Ținta era, în primul rând, Maiorescu. El va nota în *Însemnări zilnice* (1/13 iunie 1879): „Grea epocă Eminescu. Articol al lui în chestiunea evreiască în contra mea”. Așadar, nu relația cu Mite Kremnitz era vizată, deși împrejurarea a făcut ca adversitatea politică să se coroboreze și cu una sentimentală. Cert e că atacul lui Eminescu îl va determina să-și potolească, diplomatic, excesul de zel în favoarea încetățenirii în masă a evreilor, prin modificarea articolului 7 din Constituție, dar faptele se acumulau și Maiorescu va pune în balanță toate „ingraturile” lui Eminescu în eliminarea finală din publicistică și din viața civilă.

La scurtă vreme, poetul îl critică, la fel de dur, pe Petre P. Carp, acuzându-l (în *Timpul* din 20 iunie 1879) pentru inconsecvență politică și pentru că a intrat într-un „consiliu de familie roșu”, în aceeași chestiune a reglementării problemei evreiești, în defavoarea autohtonilor. Carp a reacționat printr-o scrisoare, tipărită imediat de Eminescu pe 22 iunie 1879. Carp făcea caz de prestigiul său politic, demascând „insinuațiunile” lui Eminescu. Poetul a replicat prompt: „A trebuit să vorbim; am făcut-o fără plăcere, dar fără șovăire”.

Situația este, într-adevăr, uluitoare: va să zică, poetul dă lecții de adevăr și de verticalitate morală stăpânilor pentru care lucra la gazetă. O face „fără plăcere, dar fără șovăire”. Însă nu numai pe cei doi corifei ai Partidului Conservator îi „muștră”, ci și pe alții: Alexandru B. Știrbei și G. Gr. Cantacuzino sunt acuzați de speculă bancară. Dacă în 1878 Maiorescu a tolerat „indisciplina” de partid a lui Eminescu, în privința războiului ruso-româno-turc, la mijlocul lui iulie 1879 găsește că e vremea să se desolidarizeze de poet, trimițând o scrisoare deschisă *Timpului*, pe care Eminescu o tipărește cu aceeași promptitudine (17 iulie). Între altele, se preciza: „De la finele lui aprilie 1877 m-am abținut de la orice participare activă la însăși scrierea *Timpului* și de atunci încoace nici un singur articol din cele publicate de acest

ziar nu este scris de mine”. Această informare a publicului avea darul să atragă atenția că nu este responsabil și nici solidar cu punctul de vedere politic impus de Eminescu.

În aceste condiții, poetul se gândește foarte serios să renunțe la gazetăria de la Timpul, dar nu găsește nici o slujbă, iar la adevăr nu putea renunța. Se adresează prietenilor de la Iași, găsind, probabil, că acolo mediul era mai puțin ostil ideilor sale, să-i caute un loc de muncă, însă fără succes. O mărturie, în acest sens, este scrisoarea trimisă lui A. D. Xenopol, prin care îl ruga să-i găsească ceva.²⁹⁰ După cum am văzut, gândul nu-l părăsește nici în 1882, la promisiunea cu catedra de germană pentru Iași. Căutarea unei slujbe care să-i confere independență de gândire deopotrivă cu independența materială îl frământă atât de mult, încât, într-o scrisoare expediată Veronicăi la sfârșitul lui mai 1882, face o adevărată teorie a condiției profesionale în România: „răul constant de care suferă țara este tocmai această lipsă de diversitate în ocupațiuni. Ce e de făcut în România și ce ocupație poate găsi cineva? / Nici una, dacă nu voiește a fi funcționar al statului. Pe acest din urmă teren însă ai concurența tuturor nulităților, căci în această vânătoare consistă din nenorocire viața publică la noi. Iar a lua în arendă o moșie fără capital nu se poate. // La aceste două ocupațiuni e redus însă omul în țara noastră. Funcționar, arendaș, avocat, iată cele trei cariere, excepând profesura și milităria, cari amândouă sunt adevărate sărăcii. Cât despre artă adevărată sau știință adevărată, ele se fac în România amândouă în pagubă, nu cu câștig - deci sunt terenuri pe cari un om nu câștigă nimic; nici măcar glorie, căci chiar pentru aceasta din urmă se cere un public care te apreciază, un public ce lipsește.”²⁹¹

După moartea lui Ștefan Miclă, Eminescu și Veronica vor să se căsătorească, dar adversitățile din plan politic și uman se răsfrâng asupra proiectului, Maiorescu găsind prilej în a-și

290 - *Opere*, XVI, p. 351.

291 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, p. 279.

răzbuna „ofensele” dinspre ambii protagoniști. În ianuarie 1880, intervine prima ceartă de după moartea lui Micle, pricinuită de Caragiale, care tot el încearcă să-i împace. Veronica a comis atunci greșeala de a-i împărtăși lui Maiorescu adevăratele opinii ale lui Eminescu despre critic, exagerându-le. La 29 mai 1880, acesta notează în jurnal: „...La Iași, aflat de la doamna Micle tot felul de lucruri ordinare în contra mea (și a Mitei), provenite de la Eminescu”. Ostilitatea dintre poet și Maiorescu devine atât de tensionată, încât cel din urmă ar fi fost pe punctul de a-i intenta un proces de calomnie. Ecoul împrăjării reverberează într-o scrisoare a Veronicăi (nedată), scrisoare pe care deja am invocat-o într-un capitol anterior. Înfuriată, Veronica era hotărâtă de a depune mărturie contra lui Eminescu. Ea ajunge chiar să creadă că „în fond Maiorescu nu mi-a voit nicicând răul pe care mi-l închipuiam.”²⁹² Femeia este hotărâtă să facă publice părerea poetului nu numai despre critic, dar și despre Junimea, confirmând cele relatate de Octav Minar, care a reprodus fragmente antijunimiste din scrisori eminesciene „pierdute”: „Dorul unei răsbunări tot atât de puternice și vindicative ca nenorocirea pe care mi-ați făcut-o D. Voastră în acord cu Mite Kremnitz, pe care mi-ai descris-o că e odalisca lui Maiorescu, asupra lui Maiorescu și mai cu seamă asupra Dtale. Eu nu voi face // nimic altă decât voi publica din vorbă în vorbă descrierea care mi-ați făcut-o despre faimosul cerc literar din București sub titlul: [„]Haremul lui Jupiter sau Misterele unui cerc literar[„]. E trist că Dta vei fi victima încrederii ce ai avut în mine, vei purta însă consecvențele după cum am purtat eu consecvențele de mii de ori mai fatale ale încrederii ce am pus în Dta și cuvântul Dtale. // Eu, oricare ar fi urmările ce ar atrage după sine publicarea care o voi face, nu am nimic de pierdut, din contra, totul de câștigat, căci am afirmarea Dtale prin două scrisori cum că în adevăr ați avut nefericirea a-mi face acea destăinuire prin urmare dacă vor fi urmări de calomnie, nu eu voi fi calomniatoarea ci acel ce mi-a comunicat acele

frumoase lucruri. Am jurat cu foc și amar răsbunare, și voi lucra din răspuțeri să-mi ajung scopul după cum Vi l-ați ajuns D.V. et Companie.”²⁹³ E posibil ca din aceste două scrisori, pe care Veronica voia să le comenteze într-un articol, va fi reprodus fragmente Octav Minar, fragmente considerate contrafaceri până azi, încât ele nu au fost reținute de ediția academică nici ca titlu de curiozitate. Reproduc câteva dintre ele la subsol, existența lor putând, într-adevăr, compromite iremediabil relațiile dintre poet și critic.²⁹⁴ „De la Eminescu și Veronica Micle - zice Minar - au rămas multe scrisori intime, unde poetul aducea acuzațiuni mem-

293 - *Ibidem*, p. 482.

294 - "Am venit la Iași - se destăinuie poetul - , împins de dorința de a cunoaște vechea capitală a Moldovei și pentru tine. Mai ales, auzisem de svonul ce se raspândise în Cernauți, că la Iași se întemeiasă o societate literară Junimea care până atunci nu știam că are vre-o legătură cu revista *Convorbiri Literare*, unde publicasem câteva încercări. Abia azi, rîd de naivitatea de atunci. Tot acum pricep de ce Jacques Negruzzi, îmi da tot a înțelege, că d-l Maiorescu m-a ajutat mult, făcând să fiu cunoscut, adică un fel de celebritate pe care eu n-am rîvnit-o nici când dar mai ales din partea d-lui Maiorescu, care s-o fi laudând cu talentul meu, fără să știe că mie nu-mi prea place lauda d-sale lipsită de sinceritate, avînd tot interesul să câștige cu numele meu un credit moral revistei *Convorbiri Literare*, unde publicau toți nechemații literelor române. Un astfel de om, cred că nici ție nu-ți dorește mult bine. A fost și este un vanitos incorigibil". Sau: "Ar trebui să mă crezi un ingrat, dacă n-aș recunoaște că la Junimea n-am avut cu nimeni nici un raport sufletesc. / L-am avut, dar târziu, când a venit adus de mine Creangă, pe care-l întîlnisem la Bolta Rece într-o seară. Apoi cu Pogor, Conta, Lambrior, și alți prieteni. Ei m-au făcut să rămân în acest cerc literar, mai bine zis prietenesc, mai mult timp. În urma, după cum știi, mi-au făcut mai mult rău decât bine. / Din fire mă știi împăciuitor, n-aș fi în stare să protestez împotriva nimănui, chiar dacă aș fi convins că am dreptate. / De această slăbiciune au profitat mulți membri din Junimea, punând stăpînire pentru totdeauna și pe restul de voință ce-l mai aveam. Încât, am fost condus, cu toate că aveam dreptul să conduc, fiind superior multor din acel cerc literar. *Domnul Maiorescu a căutat să-mi impue modul său de a vedea, dar eu îl pri-*

veam în ochi fix, așa, ca să creadă că-l înțeleg, pe când de fapt sburam cu gândul în alte părți. / Le citiam uneori poezia, apoi dezinteresat cu totul de ceea ce creasem, îl lăsam să facă ce voiau cu dansa. / Ei o corectau, o publicau, însușindu-și drepturi de autor și critic. / Din îndemnul lor n-am scris nici un rând, nici n-am fost inspirat. Numai tu, dulcea mea amică, ai fost muza inspiratoare! În serile lungi, când zapada dă târcoale pe la ușa chillei mele, eu plecat pe masa de lucru, cu tâmplele prinse în podul palmelor, meditam la multe, la frumusețea poeziei antice, la Budism, la Psalmii lui David; unde sunt acele vremuri de dulce reverie, de sinceră iubire, unde femeea era o zeiță aromată cu miresme orientale de poesii curtezani și adormită de melodia flautelor și a harfelor? Departe, departe, să duc gândurile... Domnul Maiorescu mă cheamă la realitate, îndemnându-mă să traduc din autorii germani! Dar eu am rezistat acestei ispite, căci prin traduceri pierzi simțul poeziei adevărate; e ca și cum un cioplitor ordinar ar caută să repare o statuie lovită de trăsnet în grădina Hesperidelor". Alt pasaj: "Și totuși privind superficial la fastul junimist, ai crede ca armonia domnește în acele suflete, mai ales în acel suflet, îl știi Veronica; el de multe ori mi-a vorbit cu răutate despre tine; de ce ochii tăi albaștri că nemărginirea, părul tău blond ca spicele de grâu din bătaia soarelui, au impresionat așa de hain un suflet omenesc? Ah, inima mea adeseori a fost străpunsă... Eu credeam, că nu voi găsi egoiști în acest areopag literar, dar cel mai mare, șeful lor, e stapânit de această manie desgustatoare. Disprețul, iată arma ta și a mea, e o arma, păcat, care se încarcă și se descarcă numai în sufletele noastre". (Apud Octav Minar, *Veronica Micle. Dragoste și poezie*, Edit. Socec, București, f. a., pp. 34-38). Dacă astfel de scrisori au existat, înseamnă că poetul a pătruns cu acuitate în structura personalității lui Maiorescu, surprinzându-i fața ascunsă dincolo de spoiala foarte reușită de *olimpianism*. Iată cum ni-l prezintă exegetul sau, Al. Dobrescu: "Și-a compus o mască într-atât fără de cusur, încât a fost luată drept carne vie. N-a lasat nimic la voia întâmplării, nici un amanunt în stare să-l deconspire. (...) A fost, în ochii celorlalți, numai ceea ce a dorit el să fie". Sau: "Este și motivul pentru care jurnalul a suferit modificări succesive, tăieturi, adaosuri, înlocuiri. A rămas numai și numai ceea ce autorul lui a socotit potrivit să rămână... E greșit de aceea a crede că scrisorile intime îl exprimă întreg pe adevăratul Maiorescu. De fapt, ni se oferă doar o îndulcită imagine a sa, scuturată de zgura groasă a patimilor, stilizată, autorizată". (*Op. cit.*, pp. 61, 90).

brilor din Junimea. Aceste scrisori căzând în mâna lui Maiorescu, criticul a crezut că e bine să le distrugă.”²⁹⁵ Obiceiul de a distruge documente neconvenabile este mărturisit de Maiorescu însuși într-o scrisoare către Emilia Humpel.

În vară, Eminescu și Veronica se împacă, femeia nu-și mai finalizează „articolul”, dar otrava nu va dispărea din sufletul lui Maiorescu, în pofida naivității celor doi de a se apropia de critic. Ba, Eminescu îi destăinuie planul său de căsătorie: „Am căutat să conving pe domnul Maiorescu că e frumos și cavalește să te iau în căsătorie. Dânsul m-a muștrat vehement, spunându-mi că n-am altceva mai bun de făcut decât să mă însor. Ieșind de la dânsul, o revoltă sufletească asemenea unei furtuni a început să clocotească în vinele mele; credeam că-mi crapă tâmpelile de indignare și supărare.”²⁹⁶

Profund răscolită, Veronica e gata să renunțe la căsătorie, pentru a nu atrage asupra lui Eminescu răzbunarea lui Maiorescu, pe care ea însăși dorise a o provoca anterior: „Căsătoria aceasta nu se va face, căci nu vreau să te supun la supliciul de a te vedea ignorat de puterea și răutatea aceluși om. Ești singur, ai nevoie de ajutor și sprijin. Ura și blestemul vor fi singurele arme de luptă... Emin, tu ești al meu, chiar dacă nemernicia omenească ne oprește să ne luăm”. Starea aceasta a Veronicăi e confirmată și de scrisoarea pe care o expediază la 8 decembrie 1880 soților Hasdeu, cu care poeta avea mai vechi legături: „De mult voiam să vă scriu, dar sunt atât de deznădăjduită, încât nu mai am curajul. D-l Maiorescu a trebuit până și în privința căsătoriei mele cu Eminescu să-și illustreze ființa, căci după numeroase expediente a decis pe d-l Eminescu a renunța la alianța proiectată.”²⁹⁷

295 - Octav Minar, *op. cit.*, p. 34.

296 - Scrisoare publicată de I. E. Toroutiu în vol. IV de *Studii și documente literare* (1933).

297 - Apud Dr. Ion Nica, *op. cit.*, p. 157.

Veronica avea dreptate că poetul se vedea pus în postura de a depinde de ajutorul junimiștilor. Chiar poetul era gata să se „umilească” nu pentru sine, ci pentru Veronica. După moartea soțului, pe care l-a respectat (cum Ștefan Micle o recunoaște), a rămas fără nici un sprijin material, cu obligația de a-și crește și educa fiicele. Eminescu a făcut stăruitoare demersuri pe lângă apropiați să-i obțină un drept legal, pensia de urmaș. La 5 martie 1880, îi scria: „M-am rugat iar de toți ciracii «Junimeii» // de-a-mi veni [în] ajutor. Mais il est difficile[e] d'être en opposition et pouvoir hâter les choses.”²⁹⁸ Scrisorile abundă de astfel de amănunte. Eșec și-n ce privește planurile matrimoniale, dar mai ales în lupta jurnalistică. „Toate merg - scria poetul pe 3 mai 1880 -, se vede, pe-un drum prescris de mai-nainte, asupra căruia puterea individului nu are nici o influență.”²⁹⁹ Mai intervine și o nouă ruptură între ei, în 1882, când Veronica dă ultimatum să i se returneze iar scrisorile. Poetul nu acuză, ci se recunoaște ingrat, strivit moralicește, incapabil a vedea lumină acolo unde nu-i: „Dar când un asemenea om ca mine va cerceta cenușa din inima lui, va vedea că nu există încă o scânteie, că totul e uscat și mort, că n-are la ce trăi, că târâie în zădar o existență care nu-i place nici lui, nici altora. Nu cred în nimic, nu sper nimic și mi-e moralicește frig ca unui bătrân de 80 de ani. Dta trăiești și eu sunt ucis - ce raport poate fi între noi?”³⁰⁰ Starea din această scrisoare exprimă pragul de sus al crizei sufletești în raport cu lumea. Acum, prietenii sunt tot mai „reci”, iar dușmanii tot mai „fierbinți”: „acesta-i caracterul afurisit al lumii acesteia: amici reci și dușmani fierbinți” (22 martie 1880). Știa că Veronica e obiectul urii deopotrivă cu el: „...sunt unul dintre oamenii cei mai urâți din România, precum tu ești una din femeile cele mai bine urâte din Iași. Nat-uri ca ale noastre sunt menite să înfrângă relele sau să piară, nu să li se plece lor” (august, 1882).

298 - *Dulcea mea Doamnă...*, op. cit., p. 103.

299 - *Ibidem*, p. 156.

300 - *Ibidem*, p. 407.

În 1880, a murit Costache Epureanu. Se produc schimbări, conducerea Timpului este preluată de un nou comitet, tot sub redacția lui Eminescu, „nu însă fără să se ridice și voci împotriva.”³⁰¹ Pe lângă independența de gândire, i s-a reproșat poetului că nu făcea parte din Partidul Conservator. Se cere cenzurarea incomodului. Maiorescu stăruie pentru menținerea lui Eminescu la conducerea ziarului, considerându-l încă apropiat de „Juna dreaptă”, aripa reprezentată de el în partid. Criticul va elabora un program menit să-l înlocuiască pe cel al lui Costache Epureanu. Punctul de cotitură este studiul *Zur politschen Lage Rumäniens*, publicat în *Deutsche Revue* și tradus imediat de Eminescu în ultimul număr din decembrie 1880, în *Timpul*. Cum am mai arătat, teza centrală era apropierea României de lumea germană, cu abandonul Franței. Lupta intermasonică se soldează cu noi dezbinări în Partidul Conservator. Eminescu trebuia să-și dea demisia din redacție, dar faptul nu s-a petrecut, fiindcă I. C. Brătianu încearcă o conciliere cu conservatorii în ce privește proclamarea regatului (era nevoie de sprijinul Puterilor Centrale). Versatilitatea oamenilor politici îl indignează pe Eminescu: „Până când panglicăria de principii, până când schimbările la față de pe o zi pe alta?” În nr. din 10 mai 1881, Eminescu publică, sub semnătură, *Scrisoarea III*, reproducă înadins din *Convorbiri literare*. Apoi, Eminescu trece la atacul împotriva programului maiorescian de apropiere de Puterile Centrale, fiindcă acesta implica sacrificarea românilor din Imperiul Austro-Ungar. „Noul program al Partidului Conservator - scrie D. Vatamaniuc - este trecut în categoria utopiilor politice și poetul susține în coloanele *Timpului*, în continuare, propriul program, în care trece în prim plan chestiunea «păturii super-puse».”³⁰² Este momentul crucial al schimbării atitudinii lui Maiorescu față de poet. Deocamdată, „indisciplina” îl va costa înlocuirea de la conducerea *Timpului*, spre sfârșitul lui decem-

301 - D. Vatamaniuc, *op. cit.*, p. 24.

302 - *Ibidem*, p. 25.

brie 1881, chiar dacă rămâne ca prim redactor până în iunie 1883. D. Vatamaniuc sesizează că primii care au aflat de intrarea în dizgrație a lui Eminescu au fost cei din presa liberală, încă din noiembrie 1881.³⁰³ Coabitarea aripii conservatoare Maiorescu - Th. Rosetti - P.P. Carp s-a făcut cu mari avantaje materiale și politice. Carp a fost numit ministru în capitala imperiului, Th. Rosetti acceptă președinția Curții de Casație, Mavrogheni devine ambasador la Roma etc. Cât despre câștigurile lui Maiorescu, voi reveni asupra lor. „Opoziția coalizată” spera să câștige alegerile din 1883 (junimiștii și „liberalii sinceri”). Numita aripă a preluat și conducerea Timpului, în frunte cu Gr. C. Păucescu, cel care va începe o campanie susținută de compromitere a lui Eminescu și de îndepărtare a lui din presă, deși îl prețuia ca gazetar și artist, dat fiind că „făcea concesii liberalilor.”³⁰⁴ Poetul este denunțat opiniei publice chiar în Timpul. Lucrurile se vor complica după înființarea Societății Carpații, la 24 ianuarie 1882, când Eminescu redevine subiect al urmăririi serviciilor secrete austro-ungare. Porunca lui Carp de la Viena capătă importanță capitală pentru destinul poetului: Și mai potoliți-l pe Eminescu! Acum, ruptura de conservatori este cvasitotală.

Așadar, în iunie 1883 Eminescu era „stricat cu toată lumea”, cum o spune însuși: cu liberalii, cu masonii, cu conservatorii, cu guvernul, cu casa regală, cu imperiile vecine și cu sine însuși. Se putea o situație mai ingrată?

303 - *Ibidem*.

304 - *Ibidem*, p. 26.

13. DE CE A ÎNNEBUNIT EMINESCU ?

Întrebarea aceasta s-a pus frecvent de-a lungul anilor. Răspunsurile au fost diverse și controversate. Principalele păreri: predispoziția ereditară, sărăcia și munca supraomenească, sifilisul contractat fie de la Veronica Micle, fie moștenit pe linie maternă, excesele de cafea, alcool și tutun. Există și părerea francezului Daniel de Venancour (împărtășită și de un german) că „Eminescu a înnebunit din cauză că l-a părăsit Veronica Micle...”³⁰⁵ Opinia se bazează pe informația lui Iacob Negruzzi din *Amintiri...*, conform căreia vestea bolii lui Eminescu ar fi găsit-o în compania unui ofițer: „«A înnebunit Eminescu? Se vedea de mult că merge pe calea aceasta». Apoi, schimbând vorba, trecu la un subiect de conversație mai veselă...”³⁰⁶ Dar credința lui Iacob Negruzzi e cea consacrată oficial de Maiorescu: „Nu este nici o îndoială că nebunia a fost o boală ereditară în familia lui Eminescu și se poate urmări la ascendenții săi din partea mamei. Din frații lui Eminescu unul s-a sinucis, alții au murit nebuni, o soră era paralizată, alta, Henrieta, era isterică și a murit foarte tânără.”³⁰⁷

Cel dintâi, însă, care și-a pus întrebarea profund nemulțumit de soluțiile vehiculate, este A. D. Xenopol, la 1900: „Pentru ce însă a înnebunit Eminescu?” Pe Xenopol, nu-l convinge argu-

305 - Daniel de Venancour, *Comunicare*, în "Samanatorul", 1903, p. 55.

306 - Iacob Negruzzi, *Amintiri din "Junimea"*, Edit. Minerva, București, 1970, p. 230.

307 - *Ibidem*, p. 231.

mentul eredității, deși îl ia ca punct de plecare. Istoricul, spirit dintre cele mai pătrunzătoare, observa că predispoziția ereditară, într-o familie, niciodată nu se manifestă identic la diferiții membri ai ei. De-ar fi să invocăm doar exemplul lui Matei Eminovici, mort din alte cauze, la 73 de ani. Iar proba cea mai puternică este Eminescu. Sensibilitatea ereditară s-a întrupat într-un geniu, care este antiteza nebuniei: „cea mai înaltă expansiune a gândirii omenеști, în negațiunea ei absolută, neconștienta nebunie. Eminescu deci nu trebuia deloc să înnebunească și dacă cu toate acestea cumplita nenorocire a trebuit să lovească și pe dânsul și pe țara ce l-a produs, apoi desigur că vina este a acestei din urmă și nu aceea a țesăturii nervilor lui.”³⁰⁸ Problema e, concret, care parte a „țării” poartă principala vină a nebuniei lui Eminescu? Cu atât mai mult cu cât geniul din el își cunoștea fragilitatea ereditară și știa să lupte contra ei, cum vom vedea.

Nici specialiștii propriu-ziși nu consideră ereditatea ca factor decisiv în declanșarea psihozelor. „Rolul eredității în patologie - remarcă Ion Nica - este, așadar, relativ. Ereditatea nu este o fatalitate și nu există o psihoză fatal-ereditară. Studiul patogeniei arată că de cele mai multe ori nu este vorba de o predispoziție ereditară, ci de una congenitală, în raport cu influența factorilor defavorabili care acționează în perioada dezvoltării intrauterine.”³⁰⁹ A. Mayer nu considera psihoza maniaco-depresivă, mai predispusă congenital ca altele, o boală psihică, „ci un tip de reacție dezvoltându-se ca urmare a unei dificultăți progresive de adaptare. O acumulare de habitudini greșite în modul de a reacționa”, adică o „nevroză de eșec” (P. Abeley). De altfel, raportorul anonim de la sanatoriul doctorului Șuțu, editat de George Potra, respingea nu numai etiologia alcoolismului și sifilisului, dar și pe cea a eredității, în cazul Eminescu. Cauzele sunt cele identificate de poetul însuși: „nenorocita” „incapacitate” de

308 - A. D. Xenopol, [*Unul din cei mai nobili fii ai țării*], în *Ei l-au văzut pe Eminescu*, op. cit., p. 213.

309 - Dr. Ion Nica, op. cit., p. 30.

adaptare la minciunile și modul de viață ale cercului strâmt, epuizarea psihică de la gazetă, care l-a împins la neglijarea propriei existențe și la excesele de cafea și tutun, pricini ale insomniilor care au devenit catastrofale. „Adevărata cauză a maladiei lui Eminescu - scrie medicul „anonimul” Șuțu - pare a fi surmenajul cerebral, oboseala precoce și intensă a facultăților sale intelectuale”, datorate „constituțiunei native a spiritului său care l-a împins de timpuriu la o activitate mentală exagerată, grație tendințelor sale la producțiuni geniale.”³¹⁰ Dar toate acestea au putut pricinui o criză, însă nu și boala propriu-zisă. Spre ea, l-a împins, indirect, norma sa de viață - adevărul, pe care tot poetul și-o recunoaște. Cine își asumă rolul de martor al adevărului alege, cum spuneam într-o pagină anterioară, martiriul. Adică intră în jocul cu moartea. Prea multe mărturii din operă și din corespondență duc într-acolo. Paradoxal vorbind, numele „bolii” de care a suferit Eminescu a fost adevărul. Iar dacă adevărul înseamnă „nebulie”, n-avem decât să-l catalogăm ca atare. Numai că omenirea, pentru a nu eșua ca proiect ontologic, are nevoie de martori ai adevărului. Spuneam că în scrisori poetul își recunoaște destinul sacrificial. Când el mărturisește de timpuriu că nu mai poate fi fericit în această viață, nu se gândea, desigur, la „sifilis”, cum insinuează biografiile „subțiri”. A avea conștiința geniului nu presupunea, la Eminescu, orgoliu romantic, supradimensionare a eului. Poetul nu pune nici un preț pe așa ceva. Orgoliu identifica el la un T. Maiorescu. Geniul nu e o armă care să-ți asigure succesul în această lume, ci o „nenorocire”: „El n-are moarte, dar n-are nici noroc”. (Mss. 2275, f. 56). Lucrul acesta nu s-a înțeles și nu se va înțelege niciodată suficient. În 1875, Maiorescu îl vedea „maniac”. Așa și era: „maniac”, însă al adevărului. De fapt, și Maiorescu era tot un „maniac al adevărului”. Oare nu în numele „adevărului” și-a direcționat viața și ideile? Teoria „formelor fără fond” este produsul direct al setei de „adevăr” în cultură și civilizație. La drept vorbind,

Maiorescu l-a prețuit pe Eminescu tocmai pentru iubirea lui de adevăr. În portretul pe care i-l face în 1889, criticul îl imaginează pe poet trăind exclusiv în lumea modelelor ideale. Până și-n ce privește iubirea de femeie, Maiorescu spune că poetul n-a iubit o individualitate feminină anume, ci prototipul. Poate că l-a îndepărtat de Veronica deoarece era departe de a o considera un model de femeie. Într-un anume sens, el avea dreptate. Dar lui Maiorescu îi scapă din vedere un lucru fundamental: că adevărul are întotdeauna o dublă față: el e individual și arhetipal în chip simultan. Această lecție a vrut să i-o dea poetul magistrului în scrisoarea de la Charlottenburg, din 1874. Altfel spus, Eminescu și Maiorescu se despart brusc în fața conceptului de adevăr. Poetul îl gândea în dublă referențialitate, pe când referențialul maiorescian este întotdeauna raționalist, criticul lucrând în stricta logică a terțiului exclus, pe care o stăpânește magistral. Propoziția fundamentală a gândirii eminesciene este : Antitezele sunt viața. Dar nu în sens hegelian, cum a încercat să-i explice în scrisoarea de la Charlottenburg, ci de ființa întemeiată ca „antiteză”, în sensul logicii moderne a unui Ștefan Lupășcu.³¹¹ Să se observe că primul și cel mai important reproș pe care i-l aduce Maiorescu în Direcția nouă... (1872), atunci când îi „descoperă” talentul, este iubirea de antiteze cam exagerate. Așadar, chiar de la prima lor întâlnire cei doi, recunoscându-și reciproc valoarea, se și despart în privința antitezelor, problemă grea pentru care Maiorescu nu era pregătit. Pentru el, adevărul nu se juca între antiteze, fiind univoc, cel al idealității logice. Un „idealism”, însă, pragmatic, așa cum a observat Al. Dobrescu, „dovadă că și profesiunile alese (avocatura și politica)” sunt „lucrative prin excelență.”³¹² Pentru Maiorescu, adevărul este totdeauna univoc, cel pe care-l susține el. De aici propensiunea de a trata totul „rațional”, cu o logică elementară de fier, do-

311 - Cf. Theodor Codreanu, *Eminescu - Dialectica stilului*, Edit. Cartea Românească, 1984.

312 - Al. Dobrescu, *op. cit.*, p. 62.

minând cu ideile sale pe toți cei din jur. El e prin excelență mentorul, spiritus rector, magister dixit, etichete recunoscute cu admirație de istoria și critica literară. Dumitru Drăghicescu, cunoscut pentru harul său de demistificator³¹³ este cel dintâi (după notele lui Eminescu și Iorga) care înțelege hățișurile personalității maioresciene. Trauma care i-a marcat personalitatea o trăiește viitorul critic la Academia Theresiană din Viena, când s-a pomenit disprețuit și umilit în mijlocul unor aristocrați. El a trăit atunci un puternic „complex de inferioritate” pe care, printr-o voință enormă, imitându-i pe cei care l-au umilit, l-a convertit într-un „complex de superioritate”, în splendida fațadă a „aristocratismului”. De aceea, își golește personalitatea de sentiment, abandonându-se exclusiv rațiunii, în viața publică. „Avea o personalitate de fațadă și alta îndărătul aceștia - scrie D. Drăghicescu -, pe care n-am cunoscut-o, dar care se trăda prin aceea că era lipsită de căldură și de spontaneitatea francă.”³¹⁴ Este exact ce intuiuse și Iorga în figurinele sale: „Cald și frig nu i-a fost nimănui lângă dânsul”. Eminescu a simțit asta pe propria-i piele și calificativul de „prietenii reci” mai ales la magistrul se referă. De altfel, Maiorescu însuși notează în Însemnări zilnice, în aprilie 1858: „Am avut eu oare vreodată sentiment?” A avut, fără îndoială, ca orice om, dar și l-a exorcizat cu o voință imensă, crezând că poate anula una din antitezele ființei. Performanța i-a reușit în fața lumii, ceea ce a făcut posibilă autoconstrucția de lider care nu admite să fie contrazis. De aceea, Adevărul la el devine adevăr pentru public.³¹⁵ Învață din „neghiobia” de la Paris a lui Wagner, care nu s-a sfiit să jignească publicul, eșuând lamentabil în turneul francez. Îi admiră pe sofști, maeștri ai silogismului mecanic, care dau minciunii fațada „adevărului”. Este,

313 - Cf. D. Drăghicescu, *Din psihologia poporului român*, Edit. Albatros, București, 1996.

314 - D. Drăghicescu, *Titu Maiorescu. Schiță psiho-sociologică*, Extras din revista "Libertatea", București, 1940, p. 17.

315 - Vezi și Al. Dobrescu, *op. cit.*, pp. 73-74.

în felul său, un geniu al nesincerității. Sau cum se exprimă D. Drăghicescu într-o formulă splendidă: „El da mereu impresia nesincerității. Și precum s-a zis, despre un coreligionar politic al său, că la el totul era fals afară de argintărie, la Maiorescu totul era nesincer afară de nesinceritate.”³¹⁶

Golirea ființei de sentiment l-a îndepărtat de creștinism, la modul faustic. Mediul său ideal a devenit cel francmasonic, în care Eminescu nu a putut fi atras. Poetul descindea din mediul isihasmului (sihăstriei) românesc, având drept centru al ființei inima, iar nu raționalitatea goală. O altă propoziție fundamentală a gândirii eminesciene este: „Și eu pun destinul acestei lumi într-o inimă de om”. Pe când Maiorescu ar fi putut spune: „Și eu pun destinul acestei lumi într-o logică de om”. Pentru Eminescu, mintea trebuie să fie „lacheul inimii”. Maiorescu pierde șansa acestei „împăcări a antitezelor”. Arma sa, de o eficacitate extraordinară în fața publicului, este logica de avocat, în stare, cum zice adesea Eminescu, să facă din alb negru și din negru alb. Așadar, pe un singur contemporan n-a reușit să-l păcălească Maiorescu, pe poet. „Dacă e vorba pe masca jos, apoi masca jos de la tot și de la toate”, polemizează Eminescu, într-o intervenție timpurie, cu Maiorescu. Aceasta e diferența dintre cei doi mari bărbați ai momentului istoric. Maiorescu n-a putut să-și „dea masca jos” decât în momentele de strictă intimitate, când se pomenește invadat de suferințe cumplite, consemnate uneori în jurnal, ca la Theresianum, iar, mai târziu, legat de Eminescu. Poetul e la antipod: nu-și poate crea măști, „nenorocirea” vieții lui, cum o spune. Primul poartă o armură formidabilă, devenind arivistul desăvârșit; celălalt e, pur și simplu, lipsit de apărare și tocmai acesta e semnul geniului. Lipsa de „frică” a lui Eminescu în fața adevărului constituie miracolul personalității sale, fenomen atât de rar în istoria umanității: „Ei mint - eu adevărul îl spun, căci nu mă tem / De-a lui urmări.”³¹⁷ Și: „Cel mai mare

316 - D. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 24.

317 - M. Eminescu, *Opere*, I, p. 94.

păcat al oamenilor e frica, spaima de a privi în față, ș-a recunoaște adevărul. El e crud acest adevăr - dar numai el folosește.”³¹⁸ Omul e sclavul minciunii: „Ș-așa de mulți / Ce mint cu vorba, fapta, ba / Se mint pe sine însuși chiar, încât / În mine s-a stârnit mândria cruntă / De-a spune adevărul - dacă chiar prin el lumea s-aprinde.”³¹⁹

Acesta este Eminescu cel întreg și de aceea a devenit el modelul în absolut de raportare a ființei românești, în nădejdea de a se descotorosi de povara istorică a ceea ce Emil Cioran numea neantul valah. Un asemenea om nu putea sfârși decât cum a sfârșit - sacrificat. I-a fost dat lui Eminescu să-și găsească o pereche pe măsură, care să-i „gestioneze” moartea civilă - Titu Maiorescu, omul condamnat să mintă și să fie crezut, mai mult decât poetul, generații după generații. Nici nu știi măcar unde e mai mare drama: la „crucificat” sau la posesorul „argintăriei”, vorba lui D. Drăghicescu. Cei care încearcă să oprească acum din nou adevărul în legătură cu boala și cu anii de sacrificiu ai lui Eminescu, sub pretextul că apără pe Maiorescu, în calitatea lui de stâlp al construcției culturii românești moderne, se află într-o mare eroare, fiindcă problema nu e să-l dărâmi pe Maiorescu, ci să arăți deschis perfidiile istoriei și marile slăbiciuni ale oamenilor care au făcut istoria, raportându-ne la destinul ingrat al celui mai important om pe care l-a dat acest neam și pe care pretindem că l-am transformat în mit, dar pe care continuăm, cu nonșalanața noastră de balcanici, să-l eliminăm de la proiectul reconstrucției ființei naționale, deși el ne este adevăratul model ontologic atoatecuprinzător.

Deocamdată, să despărțim apele de uscat: Eminescu știa, în 1884, că este sacrificatul și blestemul nu-l aruncă asupra nimănui, doar asupra lui însuși. I-o împărtășește cu franchețe lui Petre Th. Missir, iar acesta, ca mesager al zeilor, o transmite lui T. Maiorescu, în scrisoarea din 13 mai 1884: „Mai deunăzi îmi

318 - *Idem, Opere*, IX, p. 311.

319 - *Idem, Opere*, V, la "Exerciții și moloz".

spunea că el este «ein aufgegebenener Mensch» („un om sacrificat”, n. n.), și în adevăr acesta e sentimentul ce pare că-l are despre sine.”³²⁰ E cea mai importantă știre pe care ne-o dă Missir, aflat în preajma lui Eminescu. Și te întrebi: cum poate un nebun de duzină să aibă o asemenea luciditate?

Ca un făcut, Maiorescu mai primește, la scurt timp, un mesaj similar, de la Al. Vlahuță, pe 20 iunie 1884: „Am văzut pe Eminescu și am stat cu el o zi. Mi-a fost cu neputință să-l înduplec a veni cu mine la țară. La ce - zicea el - să mai porți prin lume un om mort!” Adică un sacrificat, de vreme ce are conștiința că e „mort”. Naivul Vlahuță a înțeles că singura cale de „recuperare” a poetului este să fie redat vieții civile și-l imploră pe Maiorescu să găsească o cale onorabilă, în acest sens: „În tot cazul - grăbiți a-l numi undeva. Altfel îl pierdem - fără nădejde de întoarcere”. Maiorescu, însă, era singurul care știa că poetul nu mai are cale de întoarcere. El răspunde, cu diplomație, lui Vlahuță că nu e nici o grabă. Poate „cu vremea da”.

Același mesaj îl primește Maiorescu și de la sora lui, Emilia Humpel, o femeie inteligentă, cu autoritate morală față de fratele ei, care-l determinase să-l trimită pe poet la Viena, găsind, spre deosebire de critic, că la Șuțu nu fusese bine îngrijit, deși fratele o asigurase de contrariul. („Omul merită să se încerce orice ca să fie salvat”, îi scria Emilia lui Maiorescu la 2 septembrie 1883). La 13 martie 1884, când încă Eminescu nu ajunsese în țară, Emilia îl atenționa pe Maiorescu de necesitatea unei reale întoarceri a poetului la viața civilă. Pentru asta, trebuia să i se facă „rost de un serviciu” onorabil, să i se acorde un concediu de două-trei luni, și asta cât mai repede, „prin intervenția reginei”, la extremă. La 7 aprilie, Maiorescu îi răspunde că „regina aproape că n-are nici o putere, să obțină ceva de la stat”, deși același îi scrisese lui poetului pe 10 februarie că „în urma intervenirii Reginei, care îți poartă cel mai sincer interes, vei fi numit în vre o funcție care să-ți convie...” Cum demonstrează și Călin

L. Cernăianu, Maiorescu recurge la o ciudată strategie a amânării, menită să întârzie sau să nu asigure elementul legalității unei eventuale încadrări a lui Eminescu în societate! În atare privință, există o adevărată spaimă secretă a criticului de a-l vedea pe „bolnav” scăpat de sub tutelă, adică independent. El îi descrie Emiliei următoarea cale de a-i găsi lui Eminescu un serviciu: „Am vorbit cu Ministrul Cultelor, care în curând (în vreo zece zile, probabil, emite un decret de numire a lui Eminescu, numai de formă, ca bibliotecar al Universității din Iași, cu un salariu efectiv de 285 franci lunar. Postul de bibliotecar îl ocupă acum profesorul Carajani... De bună voie nu va ceda. Te rog comunică tuturor cunoștinților că eu am aranjat cu ministerul în următorul mod: el, Carajani, își dă demisia numai de formă. Eminescu este numit de asemenea numai de formă, nu-și ia slujba în primire sau se prezintă numai din când în când, fiind în concediu. Așa că de fapt tot Carajani rămâne bibliotecar și continuă să-și încaseze salariul. Salariul lui Eminescu însă, de 285 franci lunar, îl plătim noi”. Textul acesta poate fi citit și el în dublu referențial. Biografia de până acum l-au citit ca pe o remarcabilă grijă a lui Maiorescu și a Junimii pentru soarta poetului „irecuperabil”. Într-adevăr, asta și urmărea Maiorescu - să asigure viitorul material al unui irecuperabil. Eforturile Emiliei, însă, și ale altor prieteni (care nu și-au putut impune punctul de vedere!) erau îndreptate spre un Eminescu de recuperat. Iar un Eminescu în deplinătatea drepturilor sale civile (de om normal) nu putea fi înjosit cu asemenea paliative. Chiar în aceasta cheie a citit Emilia mesajul fratelui ei și, stupefiată, i-a răspuns astfel, la 11 aprilie 1884: „Trebuie să-ți mărturisesc Titus, că am rămas cu totul încremenită când am citit scrisoarea ta ce comedie se va pune la cale în legătură cu numirea lui Eminescu. Dar așa ceva ar fi avut rost atâta timp cât s-a crezut Budha; azi, capul îi este cu siguranță prea limpede încât să nu-și dea seama, în cel mai scurt timp, de amăgirea grosolană. Ce influență ar putea avea asupra lui? Cea mai vătămătoare ce se poate închipui. Și noi înșine să-i spunem basmul din Iași, să facem din el un nărod ridicol și, pentru a-i menaja ideea fixă, să-l acoperim cu o falsă demnitate? Nu, el este

prea scump: atunci mai bine adevărul gol și foarte trist. / Deci, cel mai mare poet al țării - cum îl numiți - trebuie sau să piară de mizerie în România sau să fie obiectul filantropiei particulare? Nu, asta nu o cred niciodată!”

Emilia Humpel n-a crezut-o, dar asta se va petrece cu Eminescu de acum încolo. O confirmă și Caragiale. Prietenii protectori l-au dorit, în continuare, pe poet să fie Budha, iar nu Eminescu! Ne aflăm în fața unei adevărate grozăvii din istoria sacrificării lui Eminescu. Nu întâmplător poetul se destăinuie chiar în acești termeni lui Missir și lui Vlahuță. Și ceea ce-i mai crud e că avertismentul Emiliei n-a fost ascultat de Maiorescu, aceasta, pur și simplu, rupând relațiile cu fratele timp de trei luni de zile, până ce, la insistențele lui diferendul s-a aplanat. S-a recurs la o încadrare a lui Eminescu, la bibliotecă, pe căi oculte și ilegale, așa cum demonstrează pas cu pas Călin L. Cernăianu. Până și tipărirea decretului regal de numire, în Monitorul Oficial, a fost o fraudă. Această tipărire s-a produs „la timp” pentru a împiedica o numire legală a poetului ca director al Arhivelor Statului, la propunerea lui Hasdeu. Cu totul alt statut social ar fi avut Eminescu în acest post cu adevărat onorabil și asigurător de independență! Dar tocmai asta nu s-a vrut! Și totuși Eminescu a reușit să iasă, pentru o vreme, din acest cerc vicios și mortal pentru dânsul, izbândind, pe cont propriu, să obțină o suplinire ca profesor.

14. ALTE PRELUDII LA ZIUA CEA NEAGRĂ

Suntem acum în posesia unor suficiente date (comparativ cu Dubla sacrificare a lui Eminescu) spre a explica ce s-a întâmplat, cât mai aproape de adevăr, în nefasta zi. Dacă ar fi fost vorba doar de îmbolnăvirea poetului și fireasca lui internare la sanatoriul doctorului Șuțu, lucrurile n-ar fi trebuit să se petreacă așa cum s-au derulat. Varianta consacrată de biografii are inconsecvențe flagrante, aparent firești numai dacă reducem toate la criza violentă din acea zi. O primă breșă în eșafodajul cunoscut ne-o permite cercetarea lui George Munteanu, la o relectură critică a monografiei din 1973.

Temeinicul biograf ne arată că Eminescu nu era un bolnav obișnuit. Forța gândului i-a creat acest statut. Cel puțin Maiorescu trebuia să știe asta. A înțeles-o, cu siguranță, în schimb, tânărul Ion Russu-Șirianu, nepot al lui Slavici, care devenise ucenicul lui Eminescu la Timpul, ca secretar. (Informațiile furnizate de sursa Russu-Șirianu le menținem sub o rezervă ce se va lămuri în continuare.) Într-o oarecare măsură, a intuit-o și Mite Kremnitz: „Cât trebuie să fi suferit Eminescu de frica nenorocirii care-l amenința și cât o fi luptat contra ei. (...) Niciodată n-am observat semne de boală în mintea lui, cu excepția unei neînțelese superstiții.”³²¹ Poetul își cunoștea fragilitatea psihică ereditară, avea exemplul fraților și în lupta sa cu destinul puterea lucidității l-a ajutat enorm. Russu-Șirianu,

321 - Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, în *Ei l-au văzut pe Eminescu*, p. 313.

ciobanul, cum pretindea el că îl alinta Eminescu, a surprins, în relatările sale, capacitatea poetului de a-și presimți lucid crizele, căutând, în clipa dintâi, să rămână singur pentru a îndura „în izolare, în tăcerea demnă a sălbăticiunii”, cu „luciditate”. (Dacă sursa Șirianu se va dovedi o mistificare, asemenea pretinse stări vor putea fi eliminate din zona preludiilor. În orice caz, durerile de cap și insomniile cauzatoare sunt semnalate și de poet în corespondență.) În acele clipe teribile el „se prindea, repede, cu palmele de fălci, se încorda”, „parcă să oprească o alunecare”.³²²

G. Munteanu distinge în amănuntele reținute de „cioban” „luciditatea păstrată cu un preț care poate fi numai bănuț, controlul de sine însuși ca formă infrangibilă a demnității, menținut intact până când boala i-a răpit pe căi pur biologice lui Eminescu mijloacele de a se exprima esențial”.³²³ Doar că aceste „căi pur biologice” n-au existat în sensul sifilisului cerebral, ceea ce complică anii martiriului și ne arată că și după 1883 poetul a rămas capabil să înfrunte destinul, deși nu cu aceeași forță de altădată. În schimb, mesajul său testamentar lăsat unui prieten, G. Ocășanu („s-aveți grijă de mine”), pare fantezist, cu atât mai mult cu cât respectivul pretinde că poetul i-ar fi mărturisit că „se îndreaptă cu pași repezi spre nebunie”. Dintr-o astfel de logică, se poate interpreta că și celebrul vers din Scrisoarea IV - „Ah! organele-s sfărmate și maestrul e nebun!” - ar fi, încă din 1881, o autoanticipare a înnebunirii! Dar de ce nu chiar de la Mortua est! (1871), unde se spune: „A fi? Nebunie și tristă și goală;”?

Dintre multele opinii-mărturii, am invocat aici trei care „descoperă” antecedente ale bolii, semnate de Ion Russu-Șirianu (prin fiu), Mite Kremnitz și G. Ocășanu. Primul n-a scris niciodată amintirile care i se atribuie, ci au fost reținute, de pe vremea când era adolescent, de Vintilă Russu-Șirianu. Înainte de moarte (survenită în 1909), tatăl i le-ar fi împărtășit, impresionându-l adânc. Dar fiul le povestește suspect de târziu, într-o carte din

322 - Vintilă Russu-Sirianu, *Vinurile lor...*, E.P.L., București, 1969, pp. 337, 389, 391.

323 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 299.

1969. N-ar fi aceasta problema capitală, însă datele reținute de istoria literară nu confirmă că Ion Russu-Șirianu ar fi trecut munții, la București, în toamna lui 1882, ci abia în 1884.³²⁴ (Cel dintâi care pune la îndoială autenticitatea amintirilor lui Ion Russu-Șirianu este Călin L. Cernăianu.) Nepot al lui Slavici, Ion Russu-Șirianu a venit la București, fiind recomandat de prozatorului T. Maiorescu, dar înclinațiile l-au dus către liberali, intrând în redacția *Românului*, condus de Vintilă C. A. Rosetti. Înseamnă că Ion Russu-Șirianu n-a putut locui nici la Slavici (sau doar o perioadă foarte scurtă), prozatorul fiind nevoit să părăsească vechiul regat și să se stabilească la Sibiu, unde a editat *Tribuna*. N-ar fi, desigur, exclus ca autorii dicționarului citat să fi avut informații lacunare. De fapt, memorialistul intermediat spune că la *Timpul* n-a făcut gazetărie ca angajat, ci, gratis, ucenicie de redacție. Cea mai fericită concluzie care se poate trage e că Ion Russu-Șirianu a transmis fiului său nu amintiri personale, ci ale tradiției orale care s-a vehiculat pe seama poetului. De aceea, ele trebuie, de acum încolo, folosite cu maximă prudență.

Mult mai credibilă rămâne amintirea Mitei Kremnitz, care, deși sub impresia îmbolnăvirii poetului, n-a deosebit anterior datei de 28 iunie semne de nebunie: „Niciodată n-am observat semne de boală în mintea lui Eminescu, cu excepția unei neînțelese superstiții”. Mite a înțeles că „frica de boală” nu echivalează cu prezența bolii. Am văzut că boala este un leitmotiv al scrisorilor. Dar tema nu este a nebuliei, nici a sifilisului. Singurul argument demn de luat în discuție l-a invocat George Munteanu și el merită a fi rediscutat.

Spuneam, într-un capitol anterior, că, reacționând la ediția a doua a cărții mele *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, George Munteanu mi-a trimis o scrisoare pe 11 iulie 1999, în care îmi atrăgea atenția că decizia lui pentru adoptarea diagnosticului de sifilis a fost luată datorită a două scrisori (de fapt, una

324 - *Dicționarul literaturii române de la origini pâna la 1900*, Edit. Academiei, București, 1979, pp. 762-763.

singură) ale Veronicăi Micle.³²⁵ Pasajul din *Hyperion*, i sună astfel: „Însă în scrisorile din 3 și 7 noiembrie, confirmând o aprehensiune a poetului ce-i apăruse de neînțeles la 1876, Veronica se arăta speriată de unele penibile urmări fiziologice ale «lunii de miere» (cu atât mai mult, cu cât, bănuind ce putea să se întâmple, Eminescu scăpase niște ciudățeni într-un răspuns recent)”.

Să vedem ce conține scrisoarea Veronicăi din 7 noiembrie 1879 (cea din 3 noiembrie nu există, cel puțin în vol. XVI de Opere, dar nici în inedite), din care, de altfel, citează și G. Munteanu: „La informațiile care mi le ceri prin scrisoarea ta din urmă nu pot să-ți răspund mai nimic; sunt lucruri care cu greu le-ași putea confia unei scrisori; dacă răul n-a esistat la tine, atunci e o închipuire a mea și o frică care m-a făcut să-mi imaginez cine știe ce; dacă însă vreun rău a esistat, // apoi pozitiv că s-a transmis; în tot cazul nu-i nimic, îți voi explica când vom fi împreună ce-i și cum. Însă, ca o afirmațiune a presupunerii mele, și a temerilor mele, primesc scrisoarea ta din 31 oct., care, iartă-mă, e o mărturisire tainică a mai multor lucruri: «viața ta compusă din suferinți fizice și rele morale; dorești ca amorul unui nenorocit ca tine să nu fi aruncat o umbră în viața mea senină; iubește-mă și-mi iartă păcatele», ce înseamnă toate aceste? Și eu, care descopeream // ceva nu aveam dreptul să cred că, deși târziu, dar totuși vii a-mi destăinui lucruri pe care din cine știe ce cauze mi le-ai negat înainte.”³²⁶ Acesta e textul integral care ne-ar putea interesa. Din el, biograful a dedus, ținând seamă de diagnosticul impus posterității din 1887, că temerile Veronicăi s-ar referi la o eventuală contaminare cu sifilis, în „luna de miere”. Aceste temeri i-ar fi fost trezite de o scrisoare a poetului din 31 octombrie 1879. Într-o altă scrisoare (15 august 1999), George Munteanu avansează, mai departe, ipoteza că moartea suspectă (sinucidere) a Veronicăi la scurt timp după cea a poetului ar fi fost finalul propriei contaminări din 1879. Dar maica Fevronia,

325 - Vezi George Munteanu, *Hyperion*, I, pp. 243-244.

326 - *Opere*, XVI, p. 624.

care i-a fost aproape, la Văratec, pe baza constatărilor medicului, a contrazis bănuielile otrăvirii, cauza morții fiind o congestie cerebrală.³²⁷ Pe de altă parte, dacă admitem ipoteza sinuciderii, nu putem ști adevărata motivație. Nici o informație de după 1879 nu atestă că Veronica ar fi suferit de sifilis.

Șansa de a ne apropia de adevăr sporește prin faptul că între cele 93 de scrisori eminesciene inedite se află și aceea din 31 octombrie 1879. Dacă în corespondența de până la moartea lui Ștefan Mică există o discreție explicabilă a poetului în ceea ce privește modul de a se confesiona, noua corespondență rupe bariere, ilustrând o maximă descătușare a inimii poetului. De fapt, asemenea schimbare o frapează pe Veronica, încât majoritatea epistolelor primite din 1879 înainte conțin destăinuiți aproape identice, fără ca destinatară să mai fie mirată. Altminteri, respectiva scrisoare e cu mult mai „inofensivă” decât altele care vor urma. În nici un caz poetul nu face referire la vreo boală venerică, după cum am văzut. Reamintesc pasajul vizat de Veronica: „Dulce și dragă Veronică, doresc ca amarul unui nenorocit ca mine să nu fi aruncat o umbră în viața ta senină, în sufletul tău plin de veselie precât e plin de un gingaș și nesfârșit amar. Iubește-mă și iartă-mi păcatele, căci tu ești Dumnezeu la care mă închin.”³²⁸ Așadar, cuvintele care au alarmat-o pe Veronica sunt nenorocit, umbră, iartă-mi păcatele. Nici unul nu dă îndreptățire să afirmăm că referința e luesul, ele intrând în arsenalul obișnuit din confesiunile poetului, când se raportează la suferințele lui fizice și morale, ecou al unui destin ingrat, de veșnice sacrificii, pe altarul adevărului. Spre deosebire de Maiorescu, de exemplu, poetul se știa un „păcătos”, în cel mai profund spirit creștin: „Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt / Într-un mod fatal legate de o mână de pământ;” (Scrisoarea I). Nu e de crezut că Eminescu ar fi fost capabil să facă un rău biologic tocmai ființei iubite și să-și ceară „iertare” apoi cu cinism. Următorul pasaj, din aceeași scrisoare, lămurește pe deplin sen-

327 - Octav Minar, *op. cit.*, p. 97.

328 - *Dulcea mea Doamnă...*, *op. cit.*, p. 36.

sul cuvintelor considerate „criptice”: „Veronică dragă, au n-am fost noi prea fericiți într-o lume, în care fericirea nu poate exista? Este în lumea asta destul loc pentru atâta iubire câtă o avem? Nu este amorul nostru o anomalie în ordinea lucrurilor lumii, o anomalie pentru care câtă să fim pedepsiți? Se potrivește amorul și suferințele noastre cu o lume în care basseța, invidia, răutatea domnesc peste tot și pururi?”

Dar să ne apropiem iarăși de ziua „internării”.

Ținând cont de cele zise, dacă poetul ar fi avut, în acea zi, o criză, oricât de puternică, el ar fi găsit resurse s-o înfrângă de unul singur prin izolare sau prin rătăcire pe străzi, cum s-a și întâmplat în dimineața aceea, pare-se, când a umblat prin oraș, nu se știe pe unde, de unul singur sau nu aproximativ patru ore, când, pe la ora zece a ajuns, obosit și potolit, la Maiorescu. Insomniile din ultimele nopți (despre care a vorbit Slavici) și căldurile toride existente în acele zile în București ar fi fost suficiente să creeze mediul unei crize. Semne de boală Maiorescu înregistrase și mai înainte. (Numai că - și se va vedea de ce - nu le mai putem acorda creditul ce li s-a dat până mai deunezi!) În orice caz, exista antecedentul internării de la începutul anului. De ce Maiorescu nu a luat măsuri să fie internat atunci? Acum, firește, alarmat de Catinca Slavici, criticul s-a mișcat din loc și a aranjat ca poetul să fie adus la „Caritas”. Normal ar fi fost ca la sosirea lui Eminescu să constate că internarea devenise iminentă și, într-un fel sau altul, să-l convingă de necesitatea unei îngrijiri speciale. Dar Maiorescu nu procedează deloc astfel. El proiectează totul fără știrea poetului. De ce s-a temut Maiorescu de o confruntare directă cu „bolnavul”? Și de ce această teamă de confruntare a supraviețuit luni de zile? Și se mai impune o întrebare-cheie: întreg planul internării a fost chibzuit chiar în dimineața zilei de 28 iunie sau eventualitatea era de mult știută și numai evoluția neprevăzută a lucrurilor a dus la internarea în cămășoiul de forță? Însemnările zilnice spun numai ceea ce trebuie spus. Dar în acea zi s-au întâmplat lucruri politice grave, consemnate de presă, de care Maiorescu pare total străin, deși a fost protagonist. Între ele, desființarea Societății Carpații, deși s-

a slujit de carpațiștii cei mai apropiați ai poetului spre a-l anihila. Interesele politice impuneau ca tocmai în ziua desființării societății să se împlinească porunca lui Carp: Și mai potoliți-l pe Eminescu! Am văzut: cu mijloace „domestice” nu putea fi „potolit”. Rămâneau cele „constrângătoare.” De expulzat ca Emile Galli sau Zamfir C. Arbore nu putea fi. Dar se impunea o „aruncare peste bord”. Prietenii junimiști au pus atunci în mișcare mijloacele masonice. În perioada tratativelor secrete, Maiorescu își asumase însărcinarea, ca membru activ ce era, să imprime o direcție „moderată” Societății Carpații. Cu tactu-i binecunoscut, criticul a reușit să și-i apropie pe I. Slavici, Constantin Simțion, G. Ocășanu, câțiva dintre cei mai buni prieteni ai poetului. Se spera, astfel, ca societatea să fie „salvată” și să scape de urmărirea serviciilor secrete austro-ungare. Altfel spus, societatea pierdea propria rațiune de a fi. Dar Maiorescu s-a ciocnit de personalitatea intransigentă, când era vorba de interesele românilor ardeleni, a lui Eminescu. Situație, firește, dramatică, ținând seamă de prețuirea reciprocă dintre cei doi. Există o tensionare a legăturilor dintre ei pe care Maiorescu reușește s-o mascheze cu grijă în scrisori și în Însemnări zilnice. Indirect, însă, criticul se trădează. El este înclinat să asimileze „cerbicia” poetului cu certe semne de „alienare”. Într-adevăr, erau momente de înstrăinare pe care încercau să le pareze reciproc. Eminescu și-a depus chiar demisia de la Timpul când N. A. Bassarabescu, în lipsa lui din redacție, a strecurat în paginile gazetei un articol antimaiorescian. Cu atât mai grea devenea misiunea lui Maiorescu de a-l „potoli”. Lui G. Munteanu nu i-a scăpat amănuntul că nota maioresciană din jurnal, de la 23 iunie 1883, are legătură cu tensiunea „discretă” a relațiilor dintre Eminescu și critic. Iat-o: „Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București”. Biograful crede că aceste notații au legătură cu hotărârea masonilor de a-l supraveghea pe poet: „În zilele acestea sau mai dinainte, potrivit masoneriei sui generis care funcționase totdeauna la „Junimea” (s. n.), Maiorescu se va fi gândit să-l încredințeze pe poet

observării discrete a altcuiva decât Slavici și va fi trimis cuvenitul consemn celor de la Societatea «Carpații».”³²⁹

Simultan, Eminescu era supravegheat, cu mult mai amenințător, de serviciile secrete austro-ungare. În 1987, M. N. Rusu atrăgea atenția că Eminescu era urmărit pas cu pas de serviciile secrete vieneze. Baronul von Mayr, ambasadorul Austro-Ungariei la București, îl însărcinase pe F. Lachman în acest sens: „Eminescu este în permanență urmărit... de F. Lachman, agent austro-ungar care avea sub observație mișcarea („irident”) ardelenilor din București și ale cărui rapoarte sunt astăzi cunoscute....”³³⁰ O notă informativă a baronului von Mayr denunța articolul lui Eminescu din *Timpul* privitor expansiunea catolicismului în România. Dar, mai înainte, pe 7 iunie 1882, același von Mayr trimitea ministrului de interne ungar un raport despre activitatea „subversivă” a Societății Carpații (dovadă că aceasta a fost supravegheată de la înființare), în care Eminescu era vizat în acești termeni: „Eminescu, redactor principal la *Timpul*, a făcut propunerea ca studenții transilvăneni de naționalitate română, care frecventează instituțiile de învățământ din România pentru a se instrui, să fie puși să acționeze în timpul vacanței în locurile lor natale pentru a orienta opinia publică în direcția «Daciei Mari».”³³¹

O asemenea informație spulberă credința aceloră că Eminescu era un adept al federalismului în ce privește Transilvania. Firește, comparativ cu autonomia anterioară în cadrul imperiului, dualismul austro-ungar însemna o degradare intolerabilă pentru condiția românilor ardeleni. Din acest punct de vedere, era, neîndoielnic, de preferat redobândirea autonomiei într-un stat de tip federal, ca pas înspre proiectata Românie Mare, numită de poet Dacia Mare. Planurile lui, ca lider al Societății

329 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 306.

330 - M. N. Rusu, *Eminescu - inedit*, în "Săptămâna", nr. 31/1987, p.4.

331 - Cf. Gh. Ungureanu, *Eminescu în documente de familie*, Edit. Minerva, București, 1977, p. 412.

Carpații, erau cu mult mai ambițioase decât s-a crezut până acum. Societatea se pregătea să contracareze consecințele unei alianțe a Casei Regale din România cu lumea germană. În fața prigoanei la care era tot mai supusă Societatea Carpații, Eminescu a croit proiecte cu adevărat „subversive”, mergând până la o eventuală răsturnare a lui Carol I. În manuscrisele din acei ani (2263), scăpate nedistruse de Maiorescu, sunt însemnări derutante, neluate în seamă.

Ne amintim de acuzațiile din presă aduse lui Petre Grădișteanu. Antiunionistul de la 1867, deghizat în „unionist”, urmarea, de fapt, compromiterea ideii și, implicit, a Societății Carpații. Într-o notă, Eminescu dezvăluie ceea ce nu-și putea îngădui la lumina zilei: Grădișteanu, Cariagdi, Carada - „Agenți provocatori ai Rusiei”. Și: „D. G[rădișteanu] nu este nici român, nici neromân - cată ce este d. Grădișteanu.”³³²

Deși milita în secret pentru Dacia Mare, Eminescu, reamintesc, a găsit provocatoare și dezastruoasă ieșirea publică de la Iași a lui Grădișteanu. El a invocat atunci un articol din presa vieneză în care se spunea că România, „avanpost latin” în Răsărit, are nevoie de Austria în fața expansiunii panslavismului. Ei bine, Eminescu voia să se slujească de această „subtilitate” diplomatică vieneză împotriva consecințelor dualismului pentru Ardeal. Avea convingerea, nu lipsită de realism, că ungurii pot fi anihilați în trei zile.³³³ Planul lui Axente Sever de cucerire a Transilvaniei, schițat încă din timpul domniei lui Cuza și reactualizat sub Carol I, este însușit de carpațiști. El era conceput pentru opt zile și ținea seamă de foarte probabila atitudine negativă a Hohenzollernilor: „Se preînțelege că unui rege din familia lui Carol de Hohenzollern, unui cap încoronat mare, înțelept și neînfricat căpitan, toate aceste nu numai să nu-i convină, ci să le și condamne și vrea a le primi... Eh, dar dacă s-ar face fără știrea și prealabila lui învoire și s-ar vedea în fața unui fapt îndeplinit,

332 - *Opere*, XIII, p. 378.

333 - *Ibidem*, p. 362.

cum s-a văzut regele Victor Emanuel când i-a predat Garibaldi Italia de jos, respective Sicilia sa, descoperindu-și capul și zicând: / Re d'Italie! / cum va fi când al II[lea] Garibaldi, sau, cum zic românii transilvani, Carebate, i-ar striga la Oradea Mare sau Arad: rege al românilor! Să trăiești și domnești!”³³⁴ Carpațiștii aveau un plan care ținea seamă de mai multe posibilități. Din fericire, ecourile lor au lăsat urme în manuscrisele lui Eminescu, atestând că acesta era suflet al mișcării, ca și în serbarea de la Putna. Unul din motivele pentru care poetul a învățat sanscrita, e pentru a-și crea un cod secret de consemnare a celor ce se vor constata și se vor petrece în Ardeal. Pentru asta, poetul preconiza o abilă colaborare cu Casa de Austria, pe care n-o găsește vinovată de starea românilor, dualismul fiindu-i impus din afară. Bismarck și Pacea de la Praga „au castrat Austria prin dualism pentru a-i face acțiunea impotentă în Confederațiunea germanică.”³³⁵ Și: „Politica românilor din Austria // e politica austriacă și ar fi bine dacă M. Sa ar da atenție binevoitoare numirii mitropoliților și episcopilor, pentru ca nu prin ei să se introducă sâmburii de politică maghiară între români. Împărat sau rege, rege sau împărat, e indiferent cum monarhul românilor ardeleni va avea buna grație de-a se numi.”³³⁶ Așadar, cu ajutor austriac, poetul preconiza numirea unui rege român în Ardeal, fie el un produs al Casei de Austria, un rege capabil a reface Imperiul Roman al Orientului, sub a cărei coroană să intre toate teritoriile românești, inclusiv vechiul regat. „C-o Transilvanie mulțumită vrem Dacia? Dar modești ne cred maghiarii. O, noi mergem mai departe. C-o Transilvanie mulțumită vrem Imperiul Roman al Orientului. Căci o formă oarecare trebuie să ia în viitor Peninsula Balcanică dacă e vorba să nu cază pradă cuceritorilor

334 - *Plan strategic pentru cucerirea Transilvaniei de către România de Axente Sever*, în Vasile Curticăpeanu, *Apulum, Acta Musei Apulensis*, vol. VII, 1969, p. 176.

335 - *Ibidem*, p. 366.

336 - *Ibidem*, p. 360.

din Răsărit. Dar va fi o confederație dunăreană, dar un imperiu Roman al Orientului, lucrul îmi e indiferent. Dintre popoarele coordonate superioritatea va fi a aceluia care va munci și va cugeta mai mult, și lucrul se-ncheie aci.”³³⁷

Dar ca să „se-ncheie aci”, cu superioritatea muncii și cugetării (acea misiune de strat de cultură la gurile Dunării), trebuia împiedecată satisfacerea supremației pangermaniste a lui Bismarck, pe care guvernul de la București și Carol I o susțineau prin tratative secrete. Eminescu nu era împotriva apropierii de lumea germană, ci împotriva supremației prusace în „Confederația germanică”, în defavoarea Casei de Austria. Pentru a salva România și ideea Daciei Mari între panslavism și pangermanism, poetul mergea până la soluția abdicării lui Carol I și înlocuirea lui cu un rege habsburg capabil a organiza rezistența împotriva celor două expansiuni rasiale și imperiale, făurind Imperiul Roman al Orientului. Să recunoaștem că acest proiect însușit de Societatea Carpații era de o îndrăzneală unică. Prin societate, el milita pentru oprirea exodului românilor ardeleni în vechiul regat: „Ardelenii să nu se facă cetățeni români, ci să rămâie supuși austriaci ca să se poată-ntoarce cu toate drepturile în Austria. Să ceară românii consul general la București. Eu sunt născut în Bucovina. Tatăl meu e bucovinean. Un grec ca Vogoride n-a fost în stare a-l face cetățean”. Pe aceeași filă se mai scrie: „Nu facem guvernul decât dacă ne dă un act formal de abdicatie în mână.”³³⁸ Carpațiștii îl considerau pe Carol I incapabil a distinge între interesele Germaniei și ale Austriei și care interese Viena însăși nu se vedea în stare să le promoveze în condițiile dualismului. „Nu putem lăsa soarta istorică a țării pe asemenea mâni”, adaugă Eminescu. Dar, iată, și mai clar: „Cu ajutorul Austriei. Trebuie cumpărată alianța cu națiunile apusene: Franța, Anglia, Italia - trebuie ca Austria să susție pe turci în Europa a tout prix, trebuie ca un austriac să vie în România, să

337 - *Ibidem*, p. 361.

338 - *Ibidem*, p. 380.

abdice Carol în taină în favorul Casei de Austria - să-l vedem de e patriot. Silit să dea o formală abdicare în mâna unui partid oarecare - se va alege momentul morții de ex. - și adusă Casa de Austria aci.”³³⁹ Asemenea planuri n-au putut rămâne doar secrete și doar în însemnările lui Eminescu, de vreme ce Românul îl acuza, în mai 1883, pe „redactorul de la Timpul” că vrea să provoace detronarea lui Carol pentru a aduce la tron un rege ortodox. N. Georgescu atrage atenția că au fost discuții aprinse în presă, pe această temă, necercetate încă.³⁴⁰ De aceea, povestea încercării lui Eminescu de a-l împușca pe rege în ziua „internării” e posibil să fie un ecou al respectivelor zvonuri din presă, și nu e de mirare că poetul nu va fi deloc un „gratulat” al casei regale.

În acest plan secret al său și al Societății Carpații stă cheia destinului eminescian în ziua de 28 iunie 1883. Este planul unui vizionar în construcția Europei și al viitorului românilor, ceva ce ar aduce cu Mitteleuropa modernă. Când Chibici-Revneanu a refuzat să scrie amintiri despre Eminescu, motivând că „Europa are nevoie de liniște”, foarte probabil asta avea în vedere. Eminescu a înțeles demult marea primejdie a panslavismului și a pangermanismului, contracarabile doar de o unitate a Franței, Angliei, Italiei, Austriei, României, Turciei etc.

Din cele arătate, rezultă limpede motivele „lichidării” lui Eminescu. El era urmărit nu numai de agentul F. Lachman, dar și de Grigore Ventura, care juca dublu, ca rusofil și ca informator, la rându-i, al serviciilor secrete vieneze. Apoi, ostilitatea Casei Regale, nestinsă nici în clipa înmormântării, are o motivație de cea mai gravă speță. Poetul se afla chiar în primejdie de lichidare fizică. Așa se explică posesia unui revolver în ultimul an de la Timpul. Proveniența lui probabilă era de la Societatea Carpații, pregătită, cum am văzut, și pentru acțiuni armate. La Iași, cu ocazia dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare, pe 6 iunie, poetul

339 - *Ibidem*.

340 - N. Georgescu, *Moartea antumă...*, p. 120.

avea revolverul la el și i l-a arătat lui Creangă, în care putea avea încredere, „explicând că destui au motive și pot încerca să-l omoare.”³⁴¹ De altfel, și Creangă era, am văzut, menționat de serviciile secrete vieneze printre cei mai activi membri ai Societății Carpații. Firește, prezența pistolului la Iași și în ziua de 28 iunie 1883 a fost pusă pe seama nebuniei. Poate și din acest motiv Călin L. Cernăianu, în ancheta sa foarte scrupuloasă, conchide că prezența pistolului în ziua de 28 iunie este o simplă legendă scornită de Grigore Ventura spre a face impresie. El aduce și un argument de bun simț: în vremea aceea, revolverele erau mari și ar fi fost observate, chiar ținute sub haină. Dar Maiorescu nu consemnează nimic despre posesia unei arme la ora vizitei. Nici alți martori nu pomenesc despre revolver. Cu siguranță, la Maiorescu (ora 10), poetul nu avea arma. Ar fi putut, totuși, s-o ia de la Societate, unde a plecat și unde nu putem fi siguri ce s-a petrecut.

Conchizând provizoriu, ar putea fi respinsă ipoteza nebuniei poetului în 28 iunie 1883, ea fiind rezultatul unei lecturi necritice a izvoarelor, datorată grilei oficiale a evenimentelor reținute de biografii. Carpațiștii erau priviți ca dușmani ai dualismului austro-ungar și deveniseră primejdioși pentru politica guvernului, care tocmai negocia în secret un tratat. Imnul societății îi viza atât pe tiranii habsburgi și maghiari, cât și pe Carol I, aliatul lor. Și din această pricină Eminescu îl numea Carol Îngăduitorul.

341 - Emil Gârleanu, *Ion Creanga și Mihail Eminescu*, în "Luceafărul", 1909, pp. 295-297.

15. 23 Iunie 1883. IMPLICAREA LUI SLAVICI

În aceste împrejurări, este perfect motivată misiunea lui Maiorescu de a modera activitatea Societății Carpații. Familia Slavici a fost antrenată de critic spre a-l „potoli” pe Eminescu, iar Slavici cu precădere în sânul societății, el fiind o fire mai conciliantă. În aceeași direcție a fost „încurajat” inginerul C. Simțion, unul dintre cei mai buni prieteni ai poetului alături de Slavici. Simțind mașinațiunile, Eminescu a devenit circumspect față de unii carpațiști. Tensiunea ivită între Maiorescu și Slavici, pe de o parte, și Eminescu, pe de alta, își are abia acum o explicație rațională. Slavici, atât de apropiat afectiv de poet, a început să nu se mai înțeleagă cu prietenul, de la o vreme. Firele veneau dinspre Maiorescu și d-na Szöke. Presimțindu-le oportunismul, Eminescu a devenit, în raporturile directe, mai iritabil. Slavici însuși va încerca să interpreteze, târziu, reacțiile lui Eminescu drept semne de nebunie. Dar, zice G. Munteanu: „Într-un fel, așa îl știa dintotdeauna, îndeosebi când se pregătea de scris și era parcă în război cu închipuirile lui, până să le stăpânească.”³⁴²

Interesant că Slavici îl descrie așa cum era, adică o „personalitate accentuată”, cum am zice noi azi, un geniu care nu se comportă după norma „cercului strâmt”; în consecință, „așa-zișii «cuminți» îl socoteau «țâcnit», «într-o ureche», dacă nu chiar nebun.”³⁴³ Slavici dă exemplul cu ruperea banilor primiți de la

342 - *Op. cit.*, p. 306.

343 - Ioan Slavici, *Amintiri*, E. P. L., București, 1967, p. 124.

Mite Kremnitz pentru lecțiile de limba română, gest reperat de poet drept o jignire pentru o faptă dezinteresată.

Prozatorul își schimbă brusc grila interpretării comportamentului eminescian privitor la reacțiile din iunie 1883, deși, cum observa George Munteanu, n-avea serioase motive s-o facă. Se simte imediat că el are acum de ascuns ceva, iar „nebulia” poetului îi devine aliat, ca și lui Maiorescu sau lui Grigore Ventura. Invocă și el argumentul ereditar. Apoi crede că Eminescu n-a citit Doina la dezvelirea statuii lui Ștefan cel Mare din pricină că se simțea bolnav, cum i-ar fi mărturisit. Atunci de ce, totuși, a citit-o la Junimea, în aceeași zi? De la Iași, s-ar fi întors „cu desăvârșire schimbat.”³⁴⁴ Înseamnă că avea motive serioase.

Are grijă să precizeze că nu se certaseră până atunci și că poetul nu ținuse niciodată supărare pe dânsul. În acele zile, însă, poetul s-ar fi transformat radical, simțindu-se „adânc jicnit că nu stau de vorbă cu dânsul”. Cauza pare copilărească, deoarece l-ar fi „neglijat” fiind ocupat cu încheierea anului școlar. Supărarea lui Eminescu sporise și datorită îmbolnăvirii unuia dintre frați (Nicolae), pentru care se zbatuse să adune 2000 de lei spre a-l aduce la Șuțu. Intenționa, de aceea, să plece la Botoșani, dar n-a mai apucat, din pricină că îmbolnăvitul a căzut poetul. De aici încolo, Slavici comite o gafă monumentală, care atestă cât de prost a mascat adevărata față a lucrurilor. El spune că în ziua îmbolnăvirii se afla la Viena: „Când s-a întâmplat aceasta, eu nu mă mai aflam în București; plecasem la Viena ca să consult medicii în ceea ce privește o boală supărătoare de care sufeream.”³⁴⁵ Relatează din spusele altora momentul de la „Băile Mitrașefski», unde s-a încuiat într-o cabină și-a dat drumul la apă, încât a fost nevoie să se spargă ușa”.

În cap. Eminescu - omul, zice, însă, cu totul altceva. Trebuia să plece „fără întârziere la Viena”, dar n-a mai apucat s-

344 - *Ibidem*, p. 125.

345 - *Ibidem*.

o facă, deoarece s-a produs îmbolnăvirea lui Eminescu: „Când era însă să-mi iau rămas bun de la dânsul, el a început să-mi facă imputări pline de amărăciune că profit de ocaziune ca să-l părăsesc în împrejurări atât de grele pentru el.”³⁴⁶ Dacă imputările amare erau ale unui bolnav atât de grav, oare nu avea dreptate Eminescu? Avea și dacă lucrurile așa ar fi stat, Slavici nu l-ar fi părăsit. Nu l-ar fi lăsat prietenia, fiindcă oricum boala lui Eminescu era mai gravă decât a lui. Altele erau motivele, trecute sub tăcere: întâmplările incendiare, de ordin politic, de care Slavici voia să scape prin fugă, la porunca unor prieteni sus-puși, care voiau să-l salveze. Și Eminescu era planificat să dispară din București. Și el avea o motivație serioasă de a pleca la Botoșani - boala fratelui. Dar ceva mai grav i-a răsturnat planurile. Slavici și Eminescu au reacționat absolut invers: primul în sensul instinctului de conservare în fața primejdiei, al doilea - gata să se jertfească pentru o idee. (Nu spusese el că e vai de țara unde ideile mor, iar oamenii trăiesc?).

Deși Slavici îl prezintă, acum, ca pe un scandalagiu veșnic iritat, acela care cedează în numele prieteniei este tot Eminescu! Ca să scape de poet, el spune că l-a înduplecat, în numele prieteniei, să ducă o scrisoare din parte-i lui Maiorescu, prin care l-ar fi atenționat să aibă grijă de Eminescu, întrucât dă semne de boală: „Rugam în bilet pe d-l T. Maiorescu să-l observe bine pe Eminescu, căci mie mi se pare greu bolnav.”³⁴⁷ Uluitor, dar, în caz că nu e vorba de alt mesaj care s-a pierdut, scrisoarea trimisă la plecare lui Maiorescu conținea altceva, lucruri grave despre cele ce aveau să se petreacă la Societatea Carpații. Slavici confundă această scrisoare cu biletul atribuit Catincăi Slavici din dimineața zilei de 28 iunie, când el nu se afla în București! Iată dovada: „La d-l T. Maiorescu el s-a stăpânit (când a dus biletul, n. n.), dar s-a dus apoi să ieie o baie ca să-și potolească nervii și

346 - *Ibidem*, p. 24.

347 - *Ibidem*.

de la baie a fost dus la casa de sănătate.”³⁴⁸ Strania lacună de memorie l-a îndreptăţit pe I. Filipciuc să conchidă că Slavici nu plecase la Viena pe 25 iunie, așa cum toți știau, ci rămăsese ascuns în casă, ca să treacă evenimentele. Nimic nu ne împiedică să deducem de aici, deoarece Slavici însuși o spune, că Eminescu n-a fost doar cu Catinca Slavici în dimineața zilei de 28 iunie, când ar fi făcut mare târăboi, ci și cu prozatorul. Iar autorul faimosului bilet al doamnei Slavici, pe baza căruia Maiorescu a hotărât internarea în forță, este chiar prozatorul! Așa ceva nici un istoric literar n-a avut motive să susțină. Nici chiar I. Filipciuc, care crede că biletul e pura invenție a lui Maiorescu. „Contrar celor afirmate în însemnări de Titu Maiorescu, Slavici nu a plecat sâmbătă, 25 iunie, peste hotare, ci a rămas acasă pentru a-l determina și pe Mihai Eminescu să plece la Botoșani.”³⁴⁹ Deducția lui Filipciuc e corectă: într-adevăr, Slavici n-a părăsit țara pe 25 iunie, dar nici n-a rămas în București, ci la îndemnul ministrului de externe Dimitrie A. Sturdza, implicat serios în evenimente, s-a ascuns la o moșie a acestuia, Oteteleşenii, de la Măgurele, aproape de capitală. Nimeni n-a dat importanță relatării. În pofida reticențelor ce planează asupra memoriilor lui Ion Russu-Șirianu, e de dat pentru prima oară atenție unei informații pe care „ciobanul” ar fi putut s-o rețină, oricum, și-n alte împrejurări, ca membru al familiei. „În așteptarea plecării la Viena - spune nepotul lui Slavici, referindu-se la ziua de 28 iunie -, domnul Dimitrie Sturdza îl trimisese la Măgurele, la Oteteleşenii, să stea liniștit.”³⁵⁰ Acum se lămurește și misterioasa plimbare la Măgurele a lui T. Maiorescu, despre care criticul scrie în însemnări și căreia nimeni nu i-a dat importanță. Doar același scotocitor I. Filipciuc o reproduce, deliberând: „Cu cine a făcut această plimbare, criticul nu trădează în însemnarea

348 - *Ibidem*.

349 - Ion Filipciuc, *Înspre alt Eminescu*, Edit. "Augusta", Timișoara, 1999, p. 111.

350 - Vintilă Russu-Sirianu, *op. cit.*, p. 403.

zilei, dar «încântătoarea vieață țărănească» din periplu, în loc să-l reconforteze, îi agită somnul și luni, 27 iunie 1883, la ora 3 dimineata Maiorescu nu mai poate dormi.”³⁵¹

Cum să doarmă dacă zilele erau pline de evenimente? Plimbarea de „plăcere” a fost, în realitate, o întâlnire de taină cu Slavici, la Măgurele, unde zăbovește un ceas. Să se fi pus la punct ultimele detalii în legătură cu internarea lui Eminescu în contextul tulburărilor politice de la Societatea Carpații?

Despre raporturile lui Slavici cu Societatea Carpații, în strictă legătură cu evenimentele de la sfârșitul lui iunie 1883, aflăm chiar dintr-o scrisoare a prozatorului trimisă în ziua pretinsei lui plecări la Viena: „Mai înainte de a pleca cred că trebuie să vă spun ce treabă s-a făcut ieri la societatea «Carpații». Precum veți fi știind, eu am intrat abia sunt acum câteva săptămâni în această societate și nu prea am relațiuni cu membrii ei, care sunt oameni mai tineri decât mine. Am cerut, ce-i drept, de multe ori să fiu primit în societate, însă, precum se vede, cu intenție s-a amânat răspunsul la cererea mea. Ceea ce m-a hotărât să intru în societate a fost tocmai hotărârea de a combate tendințele manifestate într-însa și mai înainte de a fi cerut să fiu primit între membrii ei, am luat înțelegere cu amicii mei mai așezați ca: Făgărășanu, Eminescu, Densușeanu, Babeș și ceilalți, care și-au făcut studiile la Viena și care toți dezaprobă manifestațiunile societății «Carpații». Deși pare a zice că a intrat în societate din proprie inițiativă, Slavici recunoaște că ținta era de „a produce un curent în sensul ideilor noastre”. Iar acesta însemna filogermanism. Așadar, în societate erau două curente de opinii: moderații („mai așezați”) și radicalii (cei care preconizau cucerirea Ardealului prin război fulger și care în zilele încheierii pactului secret cu Puterile Centrale s-au arătat, în mod firesc, ostili și violenți în fața abandonării Ardealului de către politicienii de la București). Eminescu era considerat alături de aripa moderată. Mai degrabă, ca de obicei, precum în vremea serbării de la Putna,

el era pentru concilierea taberelor ce amenințau să devină rivale și așa îmi explic tonul sever, dar diplomatic, din articolele din luna iunie 1883. În nici un caz Eminescu nu putea fi atât de „moderat” ca Slavici, încât să cedeze în fața intereselor austro-ungare și să abandoneze proiectul „Daciei Mari”. Aceasta e pricina înrăutățirii bruște a relațiilor dintre poet și Slavici sau alți carpațiști care au contribuit la „anihilarea” lui. Cu siguranță, și Eminescu a vrut evitarea violențelor în 28 iunie. El știa că acestea pot fi utilizate de guvern pentru interzicerea societății, ceea ce s-a și întâmplat. Mai mult aceste violențe erau directă diversivitate polițienească prin planurile lui C. A. Rosetti. În ciuda „discreției” sale, Maiorescu notează, a doua zi de la primirea scrisorii lui Slavici: „Duminică 26 iunie/8 iulie 1883. La ora 4 dimineața, înainte de răsăritul soarelui, 15ș R. - Eminescu e vorba să plece astăzi la Botoșani, ieri era moleșit și mult mai liniștit. - Vrednică de însemnat scrisoare a lui Slavici, care a plecat ieri la Hall, despre ațâțările lui Rosettaki și ale poliției în contra Austro-Ungariei la societatea «Carpați», pe când ministrul Sturdza vrea să potolească lucrurile. - La 6 1/2 seara primblare cu trăsura la Măgurele (1 oră), de acolo însă la stânga (privind de la București) pe șosea bună, prin 4 sate (Măgurele, Mierlari, Jilava și încă unul), pe la cimitirul Bellu afară din oraș și la Filaret, acasă, o oră 1/2. Încântătoare vieață țărănească. Duminica pe la seara”. Și însemnarea de a doua zi: „Luni, 27 iunie/9 iulie 1883. Nu pot dormi bine, la ora 3 deștept și scriind”.

Altfel zis, nu era unitate nici în rândul guvernanților: C. A. Rosetti voia incitarea la zurba contra Austro-Ungariei (cu care tocmai se negocia) pentru a găsi pretext de suprimare a societății; Ministrul de Externe, Dimitrie A. Sturdza, se arăta adeptul „potolirii” discrete, prin intermediul aripilor moderate, ca și T. Maiorescu. Așa se explică de ce Slavici, în pomenita scrisoare, îl imploră pe critic să facă tot ce-i stă în putință pentru a se evita varianta violențelor și arestărilor: „Vă rog, dar, stăruțiți, pe lângă (...) domnul Sturdza să facă ce poate ca poliția să le dea pace oamenilor acelora. Altfel se face scandal”. În caz că lucrurile au ieșit după dorința lui Slavici, oare singurul „scandal” în care s-a

implicat poliția, în acea zi, a fost doar „internarea” lui Eminescu în cămașa de forță? Presa nu vorbește de alți țapi ispășitori, ceea ce atestă că lichidarea „discretă” a societății a reușit. Plus câteva expulzări. Victima nr. 1, în împrejurări cu totul obscure, extraordinar de bine mascate, a fost Eminescu. Oare nu-i grăitor că pe 25 iunie Slavici îl consideră pe Eminescu „așezat” iar nu „scandalagiu”? Abia în Amintiri el pretinde o „transformare” a poetului. Nici vorbă ca acea scrisoare să-i atragă atenția lui Maiorescu despre boala prietenului. Așa ceva Maiorescu nici nu a consemnat și nici nu a păstrat.

În acele zile de iunie, a existat o intensă agitație printre carpațiști, amănuntele rămânând un capitol obscur al istoriei noastre. Astfel, o descindere a lui N. Făgărășanu în București, de la Galați, nu pare a fi o simplă vizită în capitală. Eminescu petrece cel puțin o zi cu Făgărășanu și, poate, cu alți carpațiști, lipsind din redacție și neglijându-și slujba, pe data de 13 iunie (stil nou), lucru neobișnuit la el. Culmea, chiar în acea zi s-a strecurat în *Timpul* un articol al lui N. A. Bassarabescu îndreptat împotriva lui Maiorescu. Deși relațiile dintre poet și critic erau din ce în ce mai tensionate, Eminescu păstra o atitudine corectă. Era, de altfel un adversar al colaborării lui Bassarabescu în coloanele *Timpului*, neavând o impresie bună despre acesta. Chiar a doua zi, Eminescu impune lui Gr. Păucescu să publice o desolidarizare a redacției de articolul cu pricina, ca răspuns la o scrisoare de protest a lui Maiorescu. Poetul îi răspunde personal criticului: „Domnule Maiorescu, / Ieri, sosind Făgărășanu din Galați, nu am fost deloc la redacție. Numai așa se poate explica cum s-au strecurat articolul infect al lui Bassarabescu. Am declarat că mă retrag de la «*Timpul*» dacă nu se va face o deplină și sinceră retractare a acelor șiruri injurioase. D. Păucescu a fost însărcinat să stilizeze această retractare. Nu am știut absolut nimic de existența acestui articol, care n-a fost comunicat nimăru și trimis în modul anonim în care acest individ continuă a-și trimite // insanitățile la «*Timpul*».”³⁵² Scrisoarea de protest

era o presupunere a criticului că editorialul din 2 iunie (stil vechi) aparținea poetului, dat fiind că imita stilul acestuia. Editorii consideră că articolul a fost parcă înapoi strecurat în ziar, în lipsa poetului, ca o veritabilă contrafacere: „Se folosesc în editorial, cum nu este greu de observat, expresii intenționat eminesciene, cum sunt: «regimul parlamentar exige», «cată să coprinză», «cată a se recunoaște», care puteau induce în eroare. Să mai notăm că editorialul este comentat în presa vremii, un motiv mai mult să provoace reacția criticului.”³⁵³ Ai zice că lupta subterană de compromitere a poetului îmbrăca forme dintre cele mai stranii, chiar din interiorul redacției. Altfel spus, „cabala” pe care o simțea Eminescu împotriva-i, și pe care G. Călinescu o pune, cu o lejeritate de neînțeles, pe seama nebuniei ce se apropia, era o realitate dintre cele mai odioase.

Articolul devenea cu atât mai perfid, cu cât nu numai stilul poetului era imitat, dar și fondul de idei, dat fiind că Eminescu respingea, într-adevăr, coabitarea junimistă a „opozității miluite” cu partidul de guvernământ. Iată atacul dur din editorialul lui Bassarabescu, după ce simulase, cu expresii eminesciene, teoria „opozității miluite”: „Privim acum pe d. Maiorescu, un fost ministru al partidului conservator, căzut în condițiunea umilă de a fi pus să joace dinaintea Rosetto-Brătianului, triumfător rolul de opozant ce i s-a destinat, alegându-l administrația cu mijloacele sale. / Bine-i șade oare acestui bărbat de talent, ajuns până la treapta cea mai înaltă, în concepțutul politic din care făcea parte, să-l vadă lumea în starea de prostituțiune în care se află actualmente? (...) Altă dată prostituțiunea, ca orice altă crimă, se purta prin târg călare pe măgar și un telal striga în numele celui recunoscut vinovat: «Cine o face ca mine - ca mine să pată!» / Noi credem că este astăzi de ajuns că zicem publicului arătându-i: - priviți-!.”³⁵⁴

353 - *Ibidem*, p. 730.

354 - *Ibidem*.

Este limpede că Eminescu nu s-ar fi coborât atât de jos, public, la adresa lui Maiorescu, pe care îl prețuia. Dar criticul a mușcat nada, incendiindu-se și mai tare împotriva poetului, scrisoarea de scuză atenuând doar lucrurile, nu însă și esența situației. Timpul a dat, într-adevăr, o replică lui Bassarabescu, supravegheată de poet, în numărul din 8 iunie, stil vechi. Dezmințirea anunțată de poet e un editorial „stilizat” de Păucescu, fără, însă, alte concesii. Mai mult, răspunsul precizează că nu partidul conservator ca atare s-a depărtat de principiile conservatoare și de opoziție, ci doar aripa junimistă Carp-Maiorescu, și încă de doi, trei ani de zile (de când Eminescu atacase studiul progerman maiorescian din 1880, Zur politschen Lage Rumäniens din „Deutsche Revue”, tradus și publicat, dezaprobat, în Timpul): „Asemenea am arătat că d. Maiorescu nu acum s-a despărțit de partidul conservator, ci încă de acum doi, trei ani s-a apropiat cu doi, trei amici ai săi, și sub conducerea d-lui Carp, de guvernământul personal al d-lui Brătianu.”³⁵⁵ Mâna lui Eminescu e vizibilă, întrucât în 1880 nu Păucescu luase atitudine. Editorialul nu contestă ambiția personală a lui Maiorescu de a aspira la șefia partidului conservator, ca drept democratic al fiecăruia. Regretele pentru limbajul utilizat de Bassarabescu și recunoașterea „talentului deosebit” al lui Maiorescu sunt contracarate de observația că mentorul junimist greșise față de partid, iar aspirația lui la șefie ar însemna nimicirea grupării conservatoare, transformând-o într-un satelit al puterii: „Dar trebuie să constatăm³⁵⁶ cu părere de rău că până acum d-l Maiorescu n-a făcut ceea ce trebuia să facă, ca să merite onoarea de-a vedea pe partidul conservator urmând sfaturile sale: căci crearea de mici coterii în sânul unui partid, după cum ne-a arătat experiența celor din urmă ani, duce, nu la pozițiunea înaltă de soare luminător și conducător al partidului său, ci la rolul umilitor și lipsit de demnitate, de satelit în orbita aceuia ce

355 - *Ibidem*.

356 - *Ibidem*, pp. 730-731.

deține puterea”. Lecția de morală politică e mai strivitoare decât cea din editorialul lui Bassarabescu: „Rolul de conducător al unui partid se cuvine acelorora cari în momente grele au stat scut apărător al țării și al tronului; cari au izbutit să sădească în pământul nostru planta plăpândă încă a monarhiei constituționale; cari au fundat cel întâi guvern durabil, cari au inspirat țării încredere în dinastie, și dinastiei încredere în țară, și străinilor încredere în vitalitatea poporului român, și a instituțiilor ce și le-a dat. (...). Acestora se cuvine onoarea de a conduce partidul conservator. / Iar d. Maiorescu, de dorește să devină cărașul vreunui partid și în special al partidului conservator, reintre în sânul lui, arată-și abnegațiunea, devotamentul și statornicia în principii”.

Vorba ceea: na-ți-o frântă, că ți-am dres-o! „Dezmințirea”, care poartă o vizibilă amprentă eminesciană, devenea o acuză mult mai grea. Impresia asupra destinatarului nu putea fi decât dezastruoasă, pecetluind ruptura dintre poet și critic. Din acest moment, începe goana după „simptomele” nebuniei poetului. În Însemnări zilnice, înainte de internarea de pe 28 iunie, există două consemnări despre „alienațiunea” în care alunecă „ireversibil” Eminescu: pe 30 mai și pe 23 iunie 1883. Cea dintâi: „Eminescu, început de alienațiune mintală, după impresia mea”. Contextul în care face precizarea nu îndrituiește nici pe departe asemenea enunț: „Prea cald! Astăzi la 61/2 la cină la mine ministrul american E. Schuyler, Beldimano, Gane, Jacques [Negruzzi] și doamna, al-de Kremnitz, Annette, Eminescu. Rămas cu toții în cea mai plăcută atmosferă până 111/2”. Trei probe pot fi aduse că nota despre „alienațiune” e un fals, introdus mai târziu, pentru confecționarea de antecedente. Întâi: atmosfera din partea autentică a însemnării contrastează cu intervenția bruscă, telegrafică, din partea a doua. Dacă Eminescu a dat semne de nebunie, atmosfera nu mai putea fi „cea mai plăcută”. A doua: martora Mite Kremnitz spune clar că înainte de 28 iunie 1883 n-a observat nici un semn de nebunie, cât de mic, la Eminescu. A treia: enunțul incriminator este un adaos cu creion roșu, ulterior. Cel dintâi care a descoperit „șmecheria” este Ion

Filipciuc. Foarte probabil, apreciază Filipciuc după aspectul grafologic, adaosul din 30 mai s-a făcut pe 23 iunie, zi pe care o găsec hotărâtoare pentru soarta ce i s-a rezervat pe 28 iunie. 23 iunie cumulează toate tensiunile ivite între poet și critic și atunci s-au luat decizii importante. Deja se cristalizase imaginea „nebulunii” și ea trebuia transmisă ca atare posterității. Imensul orgoliu maiorescian nu admitea asemenea afronturi. Încă Al. Lahovari știa asta, din 1877, când îi scria lui N. Filipescu: „Les formes dangereuses de Mr. Maiorescu ne m'imposent pas sur son esprit absolument dominateur et exclusif.”³⁵⁷

Însemnarea de pe 23 iunie prezintă aceleași trăsături grafice cu adaosul din 30 mai, de unde rezultă că s-au produs simultan. De astă dată, alte lucruri sunt expediate laconic, iar nebunia lui Eminescu devine esențială. După nota: „Foarte cald. Alergătură pentru declarația cerută de Hormuzachi de la Ministerul de externe. Seara Th. Rosetti cu doamna și tânărul Beldimano la noi la masă”, urmează: „Și Eminescu, care devine, din ce în ce mai evident, alienat. Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București”. Dacă Eminescu a fost cu adevărat în acea seară la Maiorescu, starea de „excitație” ascunde alte lucruri. Argumentele invocate de critic nu rezistă: nici cu „albaneza”, nici cu „sentimentul exagerat al personalității”, nici cu ideea „călugăririi” (asupra căreia voi reveni, fiind o problemă foarte serioasă pentru impasul social-politic la care ajunsese poetul).

În acele zile, într-adevăr, Eminescu era „agitat”. Fuseseră întâmplările de la Iași, iar în București - furtuna ce se anunța pentru carpațiști. Din acel moment, datează și o carte de vizită a lui Eminescu adresată lui Chibici, cu un conținut rămas de nedelegat pentru editori: „Chibici. Du-te, du-te, du-te cu Simțion unde te cheamă.”³⁵⁸ Referința concretă ne rămâne obscură, dar con-

357 - Apud Călin L. Cernăianu, *Recurs Eminescu, op. cit.*, pp. 68-69.

358 - *Opere*, XVI, p. 197.

textul e sigur. Cert e că atât Chibici, cât și Simțion erau fruntași ai aripii „moderate” din Societatea Carpații. Ambii vor avea un rol important în pecetluirea destinului eminescian, unul ca mână dreaptă a executării planului maiorescian de „internare” la Șuțu, celălalt, ca omul de încredere care l-a însoțit pe poet la Ober Döbling și în Italia.

Augustin Z. N. Pop a emis ipoteza că prezența revolverului la poet îl viza pe Chibici, vrând să se răzbune pe acesta. Ideea rămâne neverificabilă. Sigur e că în conjunctura vremii, Eminescu era „stricat cu toată lumea”, inclusiv cu familia Slavici. Spre deosebire de poet, Slavici era protejatul lui Dimitrie A. Sturdza, pentru vederile sale progermane, datorită cărora și primise însărcinarea pentru reorientarea politicii Societății Carpații. Eminescu, în schimb, nu putea fi nici la inima lui Sturdza, fiindcă acesta a constituit o frecventă țintă a articolelor eminesciene tocmai pentru filogermanismul său. Când presa vieneză îl laudă, în 1882, pentru filogermanism, poetul intervine critic în *Timpul* din 8 august.³⁵⁹

Relațiile poetului cu ministrul se vor acutiza după festivitățile dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare, de la Iași. În povestea diplomatică a scuzelor prilejuite de discursul lui Petre Grădișteanu, Eminescu este necruțător, demontând mașinaria politicianistă cu o perspicacitate de neiertat. Pe 15/27 iunie 1883, în *Neue freie Presse* a apărut articolul-ultimatum prin care Viena voia scuze și retractări. Faptul uluitor e că acest articol, tradus și comentat imediat de Eminescu (surpriză - chiar în ziua de 23 iunie), se publicase în presa vieneză prin aranjamentul ministrului de externe român, iar Eminescu intuiește și demonstrează acest lucru (oare ca „dovadă” a „alienațiunii” pe care o consemnează criticul chiar în aceeași zi?).³⁶⁰ Fapt important, ziarul *Binele* publică preia fragmente din demonstrația lui Eminescu, la rubrica „*Revista ziarelor*” (24 iunie). Poetul dovedea că ger-

359 - Vezi *Opere*, XIII, pp. 163-164.

360 - *Ibidem*, p. 521.

manofilia fățișă a lui Dimitrie A. Sturdza încâlca regula diplomatică a neutralității, în genere, și a neutralității României între marile puteri ale vremii, trădând rusofobia ministrului nostru. Scopul nu-i scăpa lui Eminescu: Sturdza urmărea anihilarea curentului anti-austro-ungar din Societatea Carpații și din alte medii politice. Poetul nu pierde prilejul de a da o nouă lecție de principii politice: „Să caute d-l Sturdza să împace pe acei pe cari cu nesocotință i-a atins. Însă îi dăm o povață amicală: închinându-se Austriei și cerând iertare cum i se cuvine, să se ferească să atingă pe ceilalți vecini ai noștri, tot atât de dârji și de puternici; să nu mai inspire multe articole în felul celui din «Neue freie Presse» căci de! Cine știe! Să nu fie silit mâine să facă scuze și Rusiei...”³⁶¹

Ne întrebăm și noi: cine era nebun în ziua de 23 iunie 1883, foarte chibzuitul și lucidul Eminescu sau cei care perturbau politica externă românească, forțând lucrurile și sacrificând oameni și societăți prin expulzări și o „internare” în cămașa de forță? În orice caz, evenimentele și modul de a reacționa al poetului explică de ce acesta devenise persona non grata din toate direcțiile oficiale. Nu cred că „întâmplător” Maiorescu notează, în aceeași zi cu atacul la adresa ministrului de externe, semne „alarmante” de nebunie la poet. Devine aproape sigur că 23 iunie pecetluiește soarta lui Eminescu. Dovada o avem tot în jurnalul maiorescian. Acum concepe criticul planul privitor la Eminescu, împreună cu Simțion, când, pe lângă celelalte însemnări, îl prezintă pe acesta ca pe un om cu care „stabilise mai dinainte cum să se procedeze într-o anumită eventualitate”. Care „eventualitate”? A „zurbei” de la societate, a „îmbolnăvirii” poetului sau amândouă la un loc?

Știm că pe 25 iunie, când dispare din București Slavici, Constantin Simțion primește însărcinarea de a-l supraveghea pe Eminescu, în locul prozatorului, care a vrut să scape de o misi-

361 - *Ibidem*, p. 323.

une ingrată, rugându-l pe Maiorescu să intervină, în caz de forță majoră, pe lângă Sturdza.

Într-adevăr, Simțion stă pe lângă Eminescu, având și scopul de a furniza noi „dovezi” de nebunie. Așa se face că-l atrage pe poet într-un chef la o grădină de vară, chiar în ziua când Slavici pleca la Măgurele, pe 25 iunie. Încălziți de băutură, Eminescu are poftă de glume (există destule momente de acest soi în viața lui, ca, de exemplu, scrisoarea plină de umor și trăs-năi pe care o trimite de la Florești, 1878, lui Caragiale și Ronetti-Roman) și notează pe o foaie un rămășag, sub formă de proces-verbal, semnat de el și de Simțion. Uimitor, foaia se păstrează în mss. 2292, f. 56, devenind piesă la dosarul „antecedentelor” nebuliei. Să fi ținut Eminescu atât de mult la ea sau a trecut din mâna lui Simțion în aceea a lui Maiorescu, iar de la acesta în lada cu manuscrise? Pentru curiozitatea cititorului, reproduc „faimosul” proces-verbal: „Astăzi 25 iunie 1883 la una oră și 25 de minute după miezul nopții, subsemnații Mihai Eminescu și Constantin Simțion s-au rămășit împreună: Mihai Eminescu a susținut că amândoi viețuind încă, Simțion va lucra la podul care se va dura între Giurgiu și Rusciuk, într-un timp în care Carol I, rege al României, va fi ales de bulgari principe al Bulgariei. Simțion a tăgăduit aceasta. Cine va pierde rămășagul plătește două sticle de Iohannsberger, care se vor bea împreună de cei doi subsemnați... la Rusciuk. M. Eminescu, Const. Simțion”.

Ideea cu nebunia i-a venit criticului, așa cum a depistat I. Filipciuc, într-o altă notă din Însemnări zilnice, de la întâmplarea doamnei Hella Herrmann, de care Maiorescu își reamintește, altă stranie coincidență, chiar pe 26 iunie 1883. În vara precedentă, numita doamnă jucase o scenă de „alienație”, la Iași, unde a trăit un moment foarte neplăcut la vamă. Simulând nebunia, Hella Herrmann scăpase cu fața curată, sustrăgându-se pedepsei. „Așa încât - zice I. Filipciuc -, printr-un îndemnatic transfer psihologic, Maiorescu aplică rețeta doamnei Hella Herrmann la situația ziaristului M. Eminescu, aflat în delict politic împotriva statului

român prin implicarea în acțiunile preconizate de Societatea «Carpații». Cum însă poetul nu concepea să joace teatru într-o chestiune ce ținea de soarta neamului românesc, ocrotitorul său politic îi bagă rolul pe gât iar pe actor în cămașa de forță!”³⁶²

Cum furtuna de la Carpații se apropia, Maiorescu și moderării din societate gândesc, totuși la o protejare a poetului. Ar fi nedrept să-i diabolizăm și nu cred că marea catastrofă ce a urmat în evoluția psihică a poetului, a fost în intenția cuiva. Prima și cea mai convenabilă soluție, în eventualitatea producerii de arestări, cum preconiza C. A. Rosetti, cu poliția capitalei, era plecarea din București, după sănătoasa pildă a lui Slavici. „Internarea” pe motiv psihiatric devenea soluția de forță majoră, așa cum i-a venit în minte lui Maiorescu, după altă pildă - aceea din întâmplarea cu Hella Hermannn. Împrejurarea părea favorabilă primei variante. Nu se știe cum (prin intermediul lui Teodor Nica?), Eminescu procurase 2000 de lei, cu intenția de a-l aduce la tratament pe fratele său Nicolae, aflat la Botoșani. Maiorescu ține să noteze în jurnal, pe 26 iunie, că poetul „e vorba să plece astăzi la Botoșani”. Firește, dacă ar fi plecat, nenorocirea din 28 iunie nu s-ar mai produs. Dar dacă pe Slavici evenimentele îl determină să părăsească Bucureștiul, pe Eminescu, tocmai acestea îl silesc să-și schimbe planurile. În aceeași zi, când Eminescu se încapătănează să nu mai plece la Botoșani, Maiorescu, intrat în dilemă, întreprinde călătoria la Măgurele, să se sfătuiască cu Slavici ce-i de făcut. Stau de vorbă o oră. Bineînțeles, Maiorescu nu suflă un cuvânt despre rostul călătoriei, dând impresia că a făcut-o „de plăcere”, însă faptul în loc să-l liniștească, îi produce insomnie, notată ca atare, în dimineața următoare. Nici Slavici nu pomenește nimic de Măgurele, pretinzând că plecase la Halle, unde, în realitate, ajunge abia pe 1 iulie, cum tot el n-are abilitatea să ascundă. Ecoul indirect al întâlnirii de taină de la Măgurele răzbate, totuși, în scrisoarea prozatorului trimisă lui Maiorescu pe 17 iulie. De reamintit că pe 25 iunie (tot într-o

scrisoare către Maiorescu) prozatorul îl considera pe poet printre amicii „mai așezați”, negăsind motiv să-l vadă nebun. Abia în Amintiri spune el că, în ziua plecării, poetul arăta rău, trimițându-l cu o scrisoare la critic spre a-i atrage atenția asupra stării poetului. Mai zice că Eminescu i-a făcut reproșuri amare că-l părăsește în împrejurări grele pentru el. Oare acele reproșuri, dacă au existat, nu vizau amenințările la adresa carpațiștilor? Mai mult ca sigur, de vreme ce în scrisoare tocmai despre asta vorbește lui Maiorescu, iar nu despre boala poetului! Eminescu este singurul dintre „moderați” care rămâne să protesteze împotriva represiunilor ce se iveau la orizont, împotriva violării libertății presei etc. Asta a silit punerea în practică a planului maiorescian, ticluit pe 23 iunie cu Simțion, de care Slavici era avertizat. Probele, destul de prost ascunse, sunt în scrisoarea din 17 iulie, când Slavici cere lui Maiorescu amănunte despre cele întâmplate cu Eminescu: „Nu știu dacă V-a [a]dus ori nu scrisoarea; astă-zi am primit însă știrea, că s-a întâmplat”.

Logica stranie a acestor enunțuri a fost sesizată și demonstrată de Călin L. Cernăianu.³⁶³ Partea a doua a frazei nu continuă logica lui dacă (aducerea sau nu a scrisorii), ci spune că prozatorul a primit știrea „că s-a întâmplat”. Știrea, obținută prin alte surse, nu are cum să se mai refere la „primirea scrisorii” (asta o putea afla doar de la critic!), ci la confirmarea că s-a întâmplat ceva, la care Slavici se aștepta, dar, poate, ar fi vrut să se petreacă în altă variantă - aceea a părăsirii capitalei de către poet, însă a avut loc cealaltă, neplăcută. Îngrijorarea prozatorului se exprimă în rândurile: „Vă rog, Domnule Maiorescu, să binevoiți a mă vesti despre starea în care se află acum și dacă mai e speranță să ne mai putem bucura de dânsul”.

Că există la Slavici un sentiment al culpei pentru ce i s-a întâmplat lui Eminescu în ziua de 28 iunie, nu mai încapе îndoială. El se oglindește atât în contrazicerile din amintiri, pe care nu le poate stăpâni cu arta mascării lui Maiorescu, dar mai

363 - Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, pp. 40-42.

cu seamă prin recunoașteri explicite, două dintre el fiind fundamentale. În prima, el se include printre cei vinovați de „îmbolnăvirea” poetului, în a doua, stabilește exact mecanismul sacrificării ziaristului Eminescu, din rațiuni obscure de patologie a funcționării mecanismului politic. Mai întâi, iată o judecată în măsură să explice de ce în zilele lui iunie 1883 poetul s-a comportat altfel decât toți politicienii și amicii săi: „Eminescu nu era însă în stare să mintă, să treacă cu vederea reaua credință a altora, să tacă și atunci când era dator să vorbească, să măgulească pe cineva și-n gândul lui cea mai învederată dovadă de iubire și de stimă era să-i spuie și-n bine, și-n rău, adevărul verde-n față. (Slavici parcă s-ar referi la „dezmințirea” pe care poetul a dat-o lui Maiorescu pe 14 iunie 1883!, n.n.). El era în stare să se umilească, să stăruie, să cerșească pentru vreun nevoieaș: pentru sine cu nici un preț. Vorba lui era vorbă și angajamentul luat de dânsul era sfânt.”³⁶⁴ În contextul fondului moral inconfundabil, Slavici recunoaște: „Pe acest om ajuns la desăvârșire l-am pierdut într-însul și convingerea mea e că din vina noastră l-am pierdut.”³⁶⁵ Deci nu din vina „eredității” sau a „sifilisului”, ci „din vina noastră”. Mărturia își găsește abia acum semnificația și e spre onoarea lui Slavici. Ambiguitatea ei se risipește printr-o alta și mai importantă. Că a fost vorba de o sacrificare a lui Eminescu în numele unor deformate rațiuni politice, Slavici o spune cu o limpezime pe care nimeni n-a vrut s-o ia în considerație până azi. El afirmă că ideea „nebuniei” poetului s-a născut în mintea acelor care nu erau dispuși să-i ierte extraordinara consecvență cu care pronunța adevărul în public. În același context, Slavici dă exemplul cu medicul internatului unei școli, care s-a opus la consumarea de către elevi a cărnii de la o vită bolnavă. Cum vita suferise de dalac, medicul a ținut „să-și facă datoria” până la capăt și a cerut, printr-un raport, „autorității superioare” „să se ia măsuri de dezinfectare, pe cari le cerea legea: „E o lege pozitivă,

364 - Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 26.

365 - *Ibidem*, p. 28.

care croiește pedepse aspre pentru cei ce pun în consumație asemenea carne, ori nu fac dezinfectarea prescrisă. N-a fost nimeni pedepsit, ci i s-a cerut medicului conștiincios demisiunea, pentru că a scris negru pe alb adevărul, ca să-l afle și cei ce vin după noi.”³⁶⁶ Ei bine, conchide Slavici, în al nouălea ceas (1909), acesta a fost cazul ziaristului Eminescu, incomparabil mai grav, fiindcă nu i s-a cerut doar demisia, ci a fost declarat „nebun”, „pesimist” de către cei cărora le spunea adevărul: „Tot astfel și Eminescu a fost prezentat de cei atinși de adevărurile spuse de el drept un pesimist cu inima neagră, drept un smintit, care, în loc de a profita de bunăvoința oamenilor cu mare trecere care-l îmbrățișaseră, lovea orbește când într-unul, când într-altul și li se făcea tuturora nesuferit.”³⁶⁷ Oare cine să fi fost „oamenii cu mare trecere care-l îmbrățișaseră”, dar de care poetul „n-a profitat”, ci, dimpotrivă, nu i-a cruțat cu nici un chip în fața adevărului? Vrem nu vrem, în pofida tuturor precauțiilor lui Slavici, oamenii sus puși pe care i-a „lovit” în presă, în iunie 1883 și mai înainte, ne sunt cunoscuți. Printre ei, se afla la loc de frunte Maiorescu. Grație lui Slavici, avem aici scrisă, negru pe alb, cauza morții civile a lui Eminescu, acea „nebunie” care i s-a confecționat cu o stăruință și o metodă extraordinară și care a sfârșit prin a deveni o crudă și monstruoasă realitate, provocată nu numai de șocul violenței în cămașa de forță, dar și de un tratament iresponsabil. Dacă Slavici recunoaște asta în 1909, Chibici-Revneanu, cunosător și mai direct al lucrurilor, s-a ferit toată viața să se confieze în privința lui Eminescu, deși istoria literară îl înregistrează ca memorialist. Întrebat, reamintesc, de ce n-a scris nimic despre poet, replica lui e mai grăitoare decât tot ce-ar fi putut spune: „Europa are nevoie de liniște”. E aici întreaga motivație a destinului eminescian pecetluit pe 28 iunie. Altminteri, cauza politică pe altarul căreia a fost jertfit Eminescu are ecouri în conștiința mai multora. Expulzați, tot pe criterii

366 - *Ibidem*, p. 29.

367 - *Ibidem*, p. 30.

politice, C. Mille și V. G. Morțun scriu, la scurt timp de la „internarea” lui Eminescu, în nr. din 1 august 1883 al Daciei viitoare din Bruxelles, un articol intitulat Mihai Eminescu, în care se spune: „Politică, politică! Hidră cu zeci de capete, uriașă, cu lungi brațe. Tot ce naște, tot ce viază, tu pe dată îl înăbuși și pe dată îl sugrumi”. „Sugrumatul” se găsea, în acele zile, la Șuțu.

16. „INTERNAREA”: VIZITE ȘI REACȚII

De-aici încolo se pune problema dacă în 28 iunie 1883 Eminescu a avut teribila criză de care spun biografiile sau îmbolnăvirea s-a produs la sanatoriul doctorului Șuțu. În atare privință, există trei feluri de mărturii, deși doar una s-a impus: a) care proclamă, cu antecedente sau nu, ziua de 28 iunie drept debutul ireversibil al mării întunecimi, indiferent de diagnostic (lues cerebral, psihoză maniaco-depresivă ș.a.m.d.); b) care constată alternanțe între perioadele de criză și reveniri adesea spectaculoase; c) care contestă existența psihozei inițiale, poetul degradându-și sănătatea fizică și psihică datorită tratamentului eronat (fie el intenționat sau din ignoranță profesională). În genere, adepții primei categorii au adoptat punctul de vedere (impus oficial) venit dinspre „junimiștii aleși”, cum ar zice D. Boghean. Oscilații din sfera a doua sunt fie junimiști de altă speță, fie aparținând altor grupări politice. Faptul cel mai interesant e că, în genere, tinerii, îndeobște cei din gruparea „Fântâna Blanduziei”, au lăsat mărturii care par fanteziste în raport cu teza oficială.

Interesant de urmărit reacțiile vizitatorilor din lunile iunie, iulie și prima jumătate a lui august. Oricât ar părea de ciudat, vizitatorii nu sunt prea mulți. A existat, se pare, o interdicție în acest sens, de vreme ce nici măcar Matei Eminovici n-a fost lăsat să-și facă datoria de frate. Unul dintre primii vizitatori a fost, neîndoind, inginerul Constantin Simțion, care executase planul maiorescian împreună cu Ocășanu și cu Siderescu. El a rămas omul de încredere, cu misiunea de a-l ține la curent pe critic, aflat în concediu, în străinătate. Dintre mesajele lui, s-a păs-

trat scrisoarea din 12 iulie, adresată lui Maiorescu. Simțion are grijă să vorbească nu numai în numele său, dar și al celorlalți care l-ar fi vizitat pe poet. Pretinde că poetul exprima puține idei în multe vorbe și că nu părea să-i recunoască pe cei mai mulți. Curios lucru, fiindcă pe dânsul, totuși, l-a recunoscut. De asemenea, poetul folosea „foarte multe vorbe, care nu aparțin nici unei limbi și pe care le forțează a se rima în penta și heksametru”. El, împreună cu alții, ar fi reușit „prin mângâieri a-l liniști puțin”. În privința a ce să-l liniștească, dacă Eminescu nu era lucid? Tot Simțion o spune: în privința intențiilor cu care prietenii l-au „internat”. Acum, epistolierul emite mesajul-cheie al scrisorii: „întrebându-l dacă e supărat pe amicii săi, ne-a răspuns că: «Nu»”. Oare de ce Simțion a pus această întrebare? Înseamnă că poetul ar fi avut motive să fie supărat pe „amicii” săi. Și avea, cum o va dovedi la Ober Döbling și la întoarcerea în țară. Totodată, de aici înainte, își va recunoaște, „resemnat”, destinul de om sacrificat. Simțion o și spune, deși raportează totul la boală: „Arătându-i că în curând se va însănătoși, ne-a zis c-un accent plin de durere: «Boala asta nu-mi mai trece niciodată»”. Replica aceasta a lui Eminescu este extraordinară. Ea atestă în iulie 1883 o luciditate morală de aceeași tărie cu aceea exprimată în scrisoarea către Chibici, de la Ober Döbling. Pe lângă această replică, toate celelalte amănunte despre starea lui Eminescu par povești de adormit copiii. Un nebun, care a pierdut simțul realității, nu emite asemenea judecăți despre propria „boală”. Și, înainte de toate, ea contrazice flagrant pe T. Maiorescu, cel ce va spune că poetul a tot ținut-o într-un delir continuu, de peste cinci luni.

Pline de „tâlc” sunt și alte amănunte furnizate de scrisoarea lui Simțion: „Cam aceasta e starea lui de până azi și pe care Doctoru ne-a declarat-o - cu ocazia achitării locuinței - că n-ar privi-o chiar ca grea dacă n-ar exista complicația bolii în familie”. Intrigă câteva detalii: camera de la Șuțu fusese achitată de Maiorescu pe o lună, chiar în ziua internării. A mințit criticul? Apoi, de unde știa Șuțu de o boală „ereditară” în familia lui Eminescu? Fusese deja „inițiat”, înainte de plecare, de

Maiorescu? De ce, de aici încolo, se dă vina pe „ereditate”? Spre a nu se cunoaște adevărata vină?

Dintre cei „mulți” care l-au vizitat, sunt D. Teleor, un domn R. și Dionisie Miron, „coleg” de redacție la Timpul. Vizita e relatată de Teleor, omul lui Macedonski de la Literatorul. Amintirea lui D. Teleor trebuie privită cu circumspecție, întrucât scopul venirii sale era să constate „nebulia” lui Eminescu, spre a publica „celebra” epigramă macedonskiană împotriva poetului. Teleor ilustrează categoria celor care furnizează detalii contradictorii, aflați în grupări adverse lui Eminescu. El vorbește despre un pacient ce dădea impresia unui om perfect lucid, pentru ca, în clipa următoare s-o ia razna, încât, sub ochii lui, poetul a fost pus din nou în cămașa de forță.

Al treilea vizitator care a lăsat detalii este Maiorescu. El îl vizitează abia pe 15 august. Oare de ce așa de târziu? Se temea de „supărarea” poetului, la care face aluzie Simțion? Ca și la Ober Döbling, nu vine singur. E însoțit de dr. Kremnitz și stă foarte puțin. Într-un minut, poate să constate că poetul e în delir continuu, după cum notează în jurnal: „Delir neconținut. Nu m-a recunoscut. Trist aspect...” Totuși, pe alții Eminescu i-a recunoscut. Să fi avut ghinionul Maiorescu să-l fi găsit numai în delir? Dacă nu, „nerecunoașterea” poetului poate să aibă semnificația „supărării” invocate de Simțion.

Mai darnică în detalii e Clara Maiorescu. Ea pretinde că l-a văzut și-i scrie Emiliei Humpel. A aflat că-l liniștesc băile calde, îl descrie desfigurată fizicește și i s-a spus că poetul are un frate „tăcut”, care venise nu de mult să-l scoată pe Mihai din sanatoriu, dar că doctorii l-au refuzat, fiindcă întreruperea curei ar fi primejdioasă.³⁶⁸

De fapt, exceptându-i pe cei din grupul Simțion, primul care l-a vizitat pe poet, imediat după internare, a fost tânărul Ion Popescu, viitor membru de frunte al grupării de la „Fântâna Blanduziei”. Apropiat încă de pe atunci de Eminescu, Ion

368 - Vezi alte detalii în dr. Ion Nica, *op. cit.*, p. 199.

Popescu își satisfăcea, în acea perioadă, serviciul militar, în capitală. Tânărul îl văzuse pe poet „în ajunul «catastrofei»”, adică pe 27 iunie. Mărturia este deosebit de importantă, fiindcă Ion Popescu întâlnise un om sănătos, nedându-i nici o bănuială asupra bolii. De aceea, auzind de prăbușirea bruscă de pe 28 iunie, foarte intrigat, se duce imediat să-l vadă. Deci la puține zile de la internare. Ion Popescu nu-l găsește în camera specială ce i se „rezervase”, ci într-o sală lungă, împreună cu vreo douăzeci de bolnavi. Eminescu se afla într-un grup de 4-5 pacienți, stând de vorbă cu ei. Nici vorbă de delir continuu. De îndată ce l-a zărit, Eminescu a reacționat pozitiv, bucuros de a vedea un cunoscut: „Ajungând lângă mine, mă luă în brațe și mă ridică în sus, sărutându-mă. Mărturisesc că mi-a fost frică în acel moment;”.³⁶⁹ Poetul a sesizat imediat starea prin care trece tânărul și, cu o fină observație psihologică, i-a spus: „ești emoționat fiindcă te afli într-o casă de nebuni”. Iată ce scrie mai departe; „Mai întâi cu jenă din partea mea, apoi fără rezervă, vorbirăm aproape două ceasuri despre multe și multe. Era în toată firea meșterul, așa cum îl cunoscusem. Doar că fuma mult. N-am putut să observ nici cea mai mică incoerență în vorba lui. / În vremea cât vorbeam, veneau mereu bolnavi, care se uitau la noi sau chiar se amestecau în vorbă. / Puteam să fac comparații și am făcut; rezultatul a fost convingerea deplină că meșterul era sănătos și n-avea ce căuta în strada Plantelor.”³⁷⁰ Așteptând decizia celor care-l „internaseră”, poetul i-a mărturisit că se plictisește acolo și că singurul lucru pe care-l poate face e să studieze „ticurile colegilor (și apăsă asupra cuvântului) de aici”. Îi solicită cătanei ceva de citit și acesta îi promite gazete și corespondența lui Jules de Goncourt, pe care i le-a adus a doua zi, găsimdu-l tot sănătos la minte, deși „ceva mai plictisit”. A zăbovit iarăși în compania lui, citindu-i una din scrisorile autorului francez, pe

369 - Ion Popescu, *Peste groapă*, în "Fântâna Blanduziei", 10 decembrie 1889; reprodus în *Amintiri despre Eminescu*, ed. cit., p. 73.

370 - *Ibidem*, p. 74.

care, apoi, poetul a citit-o el însuși, plăcându-i mult. Ion Popescu spune că a venit de mai multe ori și l-a găsit în aceeași stare: „Nu, orice s-ar spune, rămân încredințat că meșterul era - cât putea el să fie - sănătos, atunci și în zilele următoare cât l-am mai văzut. / Rămân încredințat că «catastrofa» n-a fost înainte de ducerea lui în strada Plantelor, ci s-a produs în vremea când se afla acolo. Mediul, groaznicul mediu în care era condamnat să trăiască și care ar zdruncina p-un om cu totul sănătos - cu condiția să n-aibă nervi ca odgoanele de la vapoare - acest mediu a provocat catastrofa. Să-l fi dus cineva pe Eminescu la țară, în liniște, în singurătate; să fi umblat pe poteci de cotituri; să fi ascultat el glasul vechilor păduri și șoapta pâraielor; să mai fi admirat luna oglindindu-se în ape, în loc să fi fost ținut între morți-vii în casa din strada Plantelor. Meșterul ar fi fost și astăzi între noi, Meșterul cu paltonul cel larg, cu galoșii enormi, cu fața senină, care te muia cu zâmbetul și cu versul lui cel nesfârșit de dulce.”³⁷¹

De ce oare numai mărturiile mincinoase au funcționat în cazul Eminescu? Din relatarea lui Ion Popescu, se desprinde gândul insistent, îndelung verificat, pe parcursul mai multor vizite, nu de un minut-două, că poetul n-avea ce căuta printre nebunii din strada Plantelor. Totuși, „prieteni” l-au dus acolo. Aici se află enigma întregii afaceri. Și de ce nu în Spitalul Brâncovenesc, unde obișnuia să se trateze poetul, la dr. Kremnitz, și unde mai fusese internat în ianuarie 1883, redevenind apt de activitate intensă? Optarea pentru un stabiliment de nebuni fusese, însă, chiar intenția lui Maiorescu, fiindcă numai acolo se putea dovedi că „smintitul” nu mai are ce căuta printre redactorii de la Timpul. Așa se explică de ce diriguitorii nu mai așteaptă decizia medicală, ci se grăbesc să anunțe că fostul „colaborator” este înlocuit cu Mihai Paleologu: „Cu începere de astăzi 1 iulie, direcțiunea politică și redacțiunea ziarului Timpul este încredințată d-lui Mihail Paleologu”. (Timpul, 2 iulie 1883, presa era

371 - *Ibidem*, p. 75.

antedatată cu o zi). Extraordinar, dar nu așa se procedează cu cel mai important condeier al ziarului. Anunțul sună a destituire și nimic altceva. Abia a doua zi se recurge la un limbaj „diplomatic”: „Unul dintre colaboratorii acestei foi, d. Mihai Eminescu a încetat de a mai lua parte în redacție, atins fiind în mod subit de o gravă boală. Ne place însă a spera că lipsa dintre noi a acestui stimat confrate, nu va fi decât de scurtă durată și că ne va fi dată fericirea de a anunța revenirea sa sănătos în funcțiunile de până acum”. (3 iulie 1883). Noul anunț sună a „reparație”, dar se observă diminuarea importanței lui Eminescu la *Timpul*, numit fiind „unul dintre colaboratori”. Cei care sesizează „gafa” sunt redactorii de la Războiul: „*Timpul*, organul partidului conservator, are ca director răspunzător pe d. Mihail Paleologu, cu începere de ieri. Același ziar anunță că d. Mihail Eminescu, șef-redactor al *Timpului* și unul dintre cei mai distinși poeți și publiciști români, tânăr înzestrat c-un talent și c-o inimă și mai deosebită, a fost atins în mod subit de o boală gravă. Dorim o completă și repede însănătoșire a confratelui nostru. / Cu această ocaziune, ținem a releva o eroare în foaia conservatoare, când zice că d. Eminescu era unul din colaboratorii ei. Noi știm că d. Eminescu era primul și cel mai eminent scriitor al *Timpului*”. (3 iulie 1883). Această punere la punct arată adevărata atitudine a patronilor ziarului față de ultimul Eminescu. Debarasarea de intrus nici măcar n-a putut fi mascată în cuvinte meșteșugite.

Sunt doar câteva dintre elementele care i-au determinat pe ultimii cercetători ai anilor bolii să conchidă că „internarea” din 28 iunie 1883 a fost, în realitate, o arestare mascată, mai odioasă decât una la lumina zilei. De altfel, D. Vatamaniuc, cel mai avizat cunoscător al publicisticii eminesciene și documentarist de primă mână, afirmă, acum, că Eminescu a fost, din nefasta zi, deținut politic.³⁷² Firește, și-a atras sancționarea drastică a apărătorilor mitului Maiorescu. Altfel spus, i se dă dreptate ignoratului Ion Popescu, care, însă, nu-și putea explica prezența lui Eminescu în

372 - Vezi prefața la Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, pp. 5-12.

strada Plantelor și a pus îmbolnăvirea pe seama exclusivă a mediului groaznic din ospiciul doctorului Șuțu. Dar deteriorarea ireversibilă a sănătății se va datora și tratamentului, chiar de la bun început, cu morfină, opiu și mercur, „trei substanțe care i s-au administrat îndelung și fără acoperire medicală reală.”³⁷³ Am spus-o și eu încă de la ediția a doua a Dublei sacrificări... Ceea ce dr. Nica bănuia în 1972 devine o certitudine că nefastul tratament mercurial începe de la prima internare. Aspectul foarte grav e următorul: că în certificatul medical eliberat de Șuțu pe 5 iulie 1883 se stabilește diagnosticul de psihoză maniaco-depresivă, iar tratamentul se face antisifilitic, și acesta nerecomandat, dar „legitim” în România.

Mai cred că e nevoie de câteva nuanțări. Teza conform căreia poetul a fost sănătos în ziua fatală, trebuie corijată și relativizată. Insomniile de care poetul se plângea, epuizarea nervoasă pricinuită de supramuncă intelectuală, căldurile toride ale momentului, toate acestea cumulate cu tensiunea evenimentelor politice care au culminat cu încălcarea libertății presei și cu interzicerea Societății Carpații, erau suficiente pentru ca temperamentul încins la maximum să se manifeste printr-o criză, pe care, însă, poetul ar fi putut-o controla, dovadă că Slavici spune că s-a dus din proprie inițiativă la Băile Mitrașewski, unde era abonat, ca „să-și potolească nervii”. Că s-a intervenit, profitându-se de nervii poetului, cu cămașa de forță, e cu totul altă poveste. Înaintea tuturor, George Munteanu are intuiția realităților de atunci: „Graba cu care se face îndeobște aceasta («priveghiul» pentru cei ce dau semne de amurg mintal, n. n.) nu echivalează, uneori, cu a-i înmormânta sufletește de vii?” Ventura, dacă el a dat alarma cu baia, zice același, era deja cunoscător al planului și „s-a adresat celor cărora le revenea executarea planului stabilit de Maiorescu”, aceștia beneficiind „de o circumstanță neașteptat de favorabilă, în ordinea ce aveau să facă.”³⁷⁴ Astfel, în loc ca poetul să-și potolească nervii, cu baia

373 - Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, p. 117.

374 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 312.

fierbinte, cum știa el, fierbințelea apei a fost utilizată ca pretext pentru altfel de potolire, aceea poruncită de Petre P. Carp, aflat la negocierile vieneze: „Și mai potoliți-l pe Eminescu!” Injecția cu morfină ce i s-a administrat în clipa legării în cămașa de forță (Ion Russu-Șirianu vorbește de prezența a doi infirmieri ai lui Șuțu), a avut menirea nu numai să-l potolească pe insurgent, dar să piardă amintirea momentului și să-i creeze sugestia că e cu adevărat bolnav, de vreme ce nu-și putea aduce aminte. Într-adevăr, în scrisoarea către Chibici din 12/24 ianuarie 1884, poetul spune: „Nu sunt deloc în stare să-mi dau seama de boala cumplită prin care am trecut, nici de modul cum am fost internat în ospiciul de alienați”. În schimb, își amintește că a venit cu Chibici în tren, la Viena și că momentele de luciditate au fost forfecate de „halucinațiuni”, închis fiind și suferind, totodată, de foame. Găsea că regimul acestei detențiuni („închis”, cu restricții alimentare) e „cu totul fără de folos atât pentru mine cât și pentru amicii cari au binevoit a se interesa de mine și a mă trimite aici.”³⁷⁵ Scrisoarea trimisă lui Maiorescu pe 4/16 februarie 1884, e produsă în împrejurări speciale, scrisă împotriva sentimentelor poetului, din necesități pur diplomatice provocate de C. Popazu, spre a schimba atitudinea criticului față de soarta lui Eminescu. Ea are menirea de a-l convinge pe junimist să hotărască pentru venirea în țară. Poetul a plecat din sanatoriu împreună cu Popazu, la locuința acestuia, unde gazda a reușit să-l convingă să pună mâna pe condei. De la bun început, poetul zice: „au încetat toate simptomele boalei de care am suferit, încât, dacă ar fi stat în puțința mea, aș fi părăsit institutul, fie pentru a schimba mediul în care mă aflu, fie pentru a mă întoarce în țară”. Argumentul cu „schimbarea mediului” e o vădită concesie făcută lui Popazu, întrucât Eminescu a fost, hotărât, contra călătoriei în Italia, pe care o găsea obositoare și inutilă. Poetul mai atinge și chestiunea lacunei de memorie, considerându-și amintirea „slabă” pentru a-și putea judeca perioada din ospiciu.

Tonul diplomatic-protocolar e atestat și de „scuzele” pe care și le cere poetul pentru „supărările” pricinuite destinatarului și altor amici. Să se refere el numai la „supărările” legate de eforturile aducerii la Viena? Este evident că în cele două scrisori poetul evită să vorbească despre prima „internare”, conștient că poartă, de-acum încolo, stigmatul nebuniei și că trebuie să-și primească soarta de sacrificat.

17. 28 IUNIE 1883

Despre ziua de 28 iunie 1883 s-au scris, în ultimii ani, câteva cărți. Cu cât cercetarea asupra evenimentelor înaintează, cu atât lucrurile devin mai contradictorii. S-a ajuns chiar să se nege că „internarea” ar fi avut loc pe 28 iunie. Luându-ne, de exemplu, după mărturia lui Slavici că la plecare (pe 25 iunie) l-a trimis pe poet cu o scrisoare la Maiorescu, atrăgându-i atenția asupra stării grave a mesagerului, iar de la critic poetul s-ar fi dus chiar atunci la baie, de unde a ajuns la Șuțu, se deduce, inevitabil, că „internarea” a avut loc pe 25: „La d-l Maiorescu el s-a stăpânit, dar s-a dus apoi să ieie o baie ca să-și potolească nervii și de la baie a fost dus la casa de sănătate.”³⁷⁶

Călin L. Cernăianu mai găsește argumente și pentru ziua de 26 iunie, iar în ceea ce privește 28 iunie există nu mai puțin de trei variante de internare. Investigatorul o ia metodic, pe ore și minute. Cea dintâi versiune, foarte probabilă, pledează pentru transportarea lui Eminescu la Șuțu în jurul orei 10,45. Știm „sigur”, din însemnarea lui Maiorescu, din jurnal, că poetul a ajuns în strada Mercur la ora 10: „Pe la 10 veni la mine Eminescu, binecuvântă cu privirea fixă, pe soția mea și pe Ilie Nicolescu care tocmai pleca, mă îmbrățișă tremurând. Eu îi arătaiu pe Hermes și pe Venus din Melos, la care el zise, cu privirea în extaz: «Lasă, că va reinvia arta antică!»”. Poetul ar fi cerut 5 lei pentru birjă (Livia zice că 2 !), a fost trimis la Societate, de unde, conform planului, trebuia să fie dus la Șuțu: „Numai de s-

376 - Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 24.

ar face asta fără greutate”, își exprimă teama criticul. În rest, ține să dea de veste lui Theodor Rosetti despre nebunia poetului, îl primește la prânz pe Caragiale (care izbucnește în plâns la aflarea veștii), pledează, apoi, la curtea de casație, iar la orele 17,30 ia drumul Brașovului pentru concediu în lumea germană: „Marți 28 iunie/ 10 iulie 1883, la 5 1/2 după amiază, pe o mare zăpușeală, plecat cu trenul până la Brașov, unde am sosit la ora 11 noaptea. Hotel nr. 1, prost. (Dar camera de la Caritatea a lui Eminescu?, n. n.). Apoi călătorie de vacanță prin Sighișoara, Debrețin (băi sub salcâm, pe o căldură extremă), Poprad (grădină tânără a parcului Huss cu ceva vedere slabă a Tatrei), Odeberg, Breslau, Weimar, Frankfurt a/M., Schaffhausen...”

Să fi plecat Maiorescu din capitală fără siguranța că, între timp, Eminescu ajunsese în camera rezervată la Șuțu? Greu de crezut, ținând cont de conjunctura plecării poetului la Iași, odată întors din Italia. În primăvara lui 1884 scrie că nu va putea sta liniștit până nu-l va vedea plecat la Iași pe Eminescu. Or, după procesul-verbal încheiat de comisarul de poliție C. N. Nicolescu la ora 19, poetul a fost predat lui Șuțu pe la 18,55. Maiorescu n-a mai dat nici un detaliu asupra executării planului pus la cale cu Simțion. În schimb, o relatare a Liviei Maiorescu-Dymsza, martoră la sosirea poetului în strada Mercur, spune că „pacientul” a fost dus la Șuțu de îndată ce a ajuns cu birja la Simțion: „Când a înnebunit a venit la noi la 10, l-a îmbrățișat pe D. Maiorescu tremurând, ne-a dus înaintea statuei lui Hermes și a lui Jupiter din salonașul D-lui M. Și cu lacrimile în ochi, cu mâinile întinse ca de binecuvântare a rostit cu glas natural: «Țineți minte. Ei se vor întoarce pe pământ și se va renaște fericierea». Săracul de el, apoi a cerut 2 lei pentru birjă, a plecat și de acolo l-au dus la Souțo.”³⁷⁷

Lăsăm la o parte inadvertențele dintre detaliile tatălui și ale fiicei și reținem ceea ce Maiorescu nu ne mai spune, anume că „internarea” s-a făcut fără greutate, la Carpații, în strada

377 - Apud Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, p. 44.

Sfinții nr. 14. În acest caz, toate celelalte „aventuri” (scena de la Capșa, încercarea de a-l împușca pe rege, baia de la Mitrașewski și îmbarcarea în dubă, încorsetat în cămașa de forță) devin povești. În această variantă, internarea s-a putut produce până la ora 12.³⁷⁸ Cernăianu o consideră versiunea cea mai credibilă.

A doua internare, bazată pe amintirile lui Grigore Ventura, preluate de Al. Ciurcu, și pe cele ale lui Ion Russu-Șirianu, consemnate de fiul său, Vintilă, s-ar fi putut produce aproape de ora 13, crede Cernăianu. În Vinurile lor..., se găsesc două texte în care se abordează evenimentele din 28 iunie (dată fixată de memorialist în jurul lui 1 iulie): cel despre Caragiale și cel despre Eminescu. În dimineața nefastă (Ion Russu-Șirianu precizează că în acele zile Eminescu era liniștit), „ciobanul” a plecat cu noaptea în cap la Bolintin, cu căruța, după cumpărături. Probabil, a plecat înainte de ora 5, când s-a trezit Eminescu. S-a întors acasă pe la prânz: „Fusesem în ziua aceea, la Bolintin, după târguieli. M-am întors pe la prânz. Cobor. Încep să descarc căruța. Aud glasul înțiglat al Saftei, care vine spre mine ca un butoi rostogolit.”³⁷⁹

Dacă interpretăm sintagma „pe la prânz”, ea poate să însemne intervalul cuprins între orele 12 - 13, și chiar mai mult. Altfel spus, fixarea celei de a doua internări pe la 12,45 nu se susține. Descărcatul căruței, deshămatul cailor trebuie să fi durat și ele ceva.

Dar ce află „ciobanul” de la Safta? O bună parte dintre amănuntele care au fixat în biografia imaginea poetului din acea zi: Eminescu s-ar fi sculat dis-de-dimineață foarte furios: „...a vrut să dărâme casa, «că-i urâtă și umedă...». E rău, domnu’ Niță, conașu Eminescu se pierde! Îi e mintea răătăcită. Coana mare s-a înspăimântat, m-a trimis cu un răvaș la domnu’ Maiorescu, dar nu-l găsi acas’ ”. Ce consemnează Maiorescu? La ora șase, Catinca Slavici i-a trimis biletul devenit celebru, cu

378 - Cf. Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, I, Edit. Semnele timpului, București, 2000, p. 11.

379 - Vintila Russu-Sirianu, *op. cit.*, p. 404.

următorul conținut: „Domnu’ Eminescu a înnebunit. Vă rog să faceți ceva să mă scap de el, că e foarte reu”. Așadar, la sosirea Saftei criticul nu e acasă. Iar dacă minte și-n această privință, înseamnă că deja era plecat după aranjamente, știind că poetul va „înnebuni”, și-atunci biletul era și el programat să sosească, spre a deveni o piesă la dosar (s-ar confirma demonstrația lui N. Georgescu privitoare la sensul de parolă masonică a faimosului bilet). Acesta, spune mai departe criticul, l-a determinat să plece la Simțion, iar, împreună, la Șuțu, spre a aranja internarea, cu plata anticipată (300 de lei pentru îngrijire și cameră). Partea stranie a lucrurilor e că Maiorescu reacționează ca și cum momentul crizei trebuia să sosească, și pe care-l aștepta încă din 23 iunie, când pomenește voalat de planul pus la cale cu același inginer Simțion. El nu pune nici o clipă la îndoială „diagnosticul” Catincăi Slavici, ba îl fixează în jurnal pentru posteritate și pe baza lui hotărăște destinul poetului. În tot ce gândește și făptuiește Maiorescu în acea zi, persoana lui Eminescu, pur și simplu, nu-l interesează, tratând-o deja ca pe ceva irecuperabil, ca pe un obiect care nu poate tulbura programul riguros al zilei. Nici măcar nu are curiozitatea să meargă, mai întâi, la fața locului, să vadă starea poetului. În mod normal, prima reacție a unui prieten, la aflarea unei asemenea vești, este să-l vadă pe nenorocit și să-i dea o mână de ajutor, chemând medicii. În chip cu totul inexplicabil, Maiorescu nu se duce imediat la familia Slavici, iar de la Șuțu nu se gândește nimeni pentru o descindere medicală la presupusul pacient, dovadă că Șuțu însuși nu se comportă ca „medic”, ci ca un om de încredere care acceptă un plan. Devine semnificativ faptul că proprietarul stabilimentului era membru al partidului conservator și apropiat al criticului. (Mai mult, cei din familia Șuțu dominau ordinul masonic din care făcea parte și Maiorescu!) Criticul se întoarce acasă, începe să anunțe junimiști importanți despre nebunia poetului și așteaptă, culmea, să vină bolnavul la domiciliul său, iar acesta, la ora 10, sosește liniștit și pronunță niște cuvinte ciudate, reținute cu totul diferit de tată și fiică, ceea ce pune sub semnul întrebării autenticitatea lor sau, cel puțin, sensul lor. Iar dacă Livia l-a văzut „alt om” (dar pro-

nunțând, totuși, cuvintele natural!), e fiindcă deja se aștepta să vadă „un nebun”, cum i se indusese, psihologic. Liniștea poetului și naturalețea tonului său atestă elementele de contrast între ceea ce se aștepta Livia de la un smintit și ceea ce era el în realitate.

Dar să ne întoarcem la cele aflate de Ion Russu-Șirianu de la Safta (ceea ce presupune că soția lui Slavici nu era acasă, de vreme ce „bărbatul casei” nu primește confirmări de la matroană). Slujnicei i-ar fi venit ideea să spună că pentru dărâ-marea casei e nevoie de zidari, fapt ce l-ar fi determinat pe turbulent să plece după necesarii meșteri. Poetul o ia „spre Podul Mogoșoaiei”, ceea ce atestă că avea altă țintă decât presupușii zidari ai Saftei, fiindcă drumul ducea spre redacția Timpului, vecină cu a Românului. De unde putem ști că scandalul n-a fost provocat ad hoc de Slăvicioaia și indus ca isterie în conștiința slujnicei, mai ales că a și fost trimisă sub această stare la Maiorescu? Las răspunsul la întrebare în suspensie, pentru a continua firul faptelor lui Russu-Șirianu. Semnificativ, o ia și el pe același drum cu Eminescu, adică spre redacția Timpului. Acolo, este întâmpinat nu de un redactor de la Timpul, ci de la Românul, Iancu Procopiu. Înseamnă că ambele redacții fuseseră alertate, iar autorul alertei nu era altul decât Grigore Ventura, care, după spusa lui Procopiu, tocmai plecase vârtej să-i anunțe și pe juni-miști. Dacă mesajul „nebuniei” poetului a fost vehiculat la redacții de Ventura, înseamnă că poetul a ajuns, spre dimineață, acolo în stare normală. Ventura i-ar fi povestit lui Procopiu cum a dat el peste Eminescu la Capșa, poetul având „pistolul mare în mână” și ținând un „discurs fulminant contra liberalilor și mai ales a regelui, marele vinovat de toate nenorocirile oamenilor. L-a tras pe Ventura după el ca să meargă la Palat să îl împuște imediat pe Vodă... ”³⁸⁰ Al. Ciurcu, din contră, relatând aceeași poveste, tot din gura lui Ventura, spune că ideea de a merge la Palat i-a venit lui Ventura, iar cum Vodă nu se găsea la Cotroceni,

I-a îndemnat să intre la Mitraşewski pentru o baie. Ademenirea cu baia e reţinută şi de Ion Russu-Şirianu. În consecinţă, nu mai stă pe gânduri şi, împreună cu Iancu Procopiu, o ia spre Baia Mitraşewski, aflată pe cheiul Dâmboviţei. În drum, dau în parc de Caragiale, care sta moleşit de căldură, sub „cei doi copaci de lângă o fântâna” („izvorul lui Eminescu” din Cişmigiu, n. n.), „pe jghiabul de piatră”, „Cu haina de pânză pe braţ, cu o batistă udă pe cap”, curgându-i sudoarea „grea pe obraji”. Caragiale ştia deja de nenorocire. Înseamnă că asta deja se petrecea după prânz, căci Maiorescu menţionează că prânzul fusese luat de dramaturg la dânsul. Caragiale, suferind teribil de căldură (oare de ce Eminescu n-avea şi el acest „drept” în acea zi?), le-a spus celor doi că nu mai poate să se mişte „în Ghehena asta” şi le-a trasat sarcina de a-l căuta pe poet şi a-l transporta acasă, apoi să vină la redacţie, unde el îi va aştepta cu veştile. Mai departe: „Am străbătut cheiul. Cu adevărat ghehenă!...” Asta ar fi putut să se petreacă după ora 14, când arşiţa e la culme. În sfârşit, au ajuns la baie. În momentul acela se consuma scoaterea nebunului din putina cu apă clocotită, pus în cămaşa de forţă, îmbrăcat în haine care nu erau ale lui, de vreme ce mânecile erau prea lungi, iar pantalonii „prea largi”, târându-se pe jos. Şirianu îl surprinde „fără prezenţă, între doi infirmieri, care se răsteau unii la alţii, nu pricep din ce cauză. La câţiva paşi, un vehicul ciudat, jumătate caretă, jumătate dubă”. Copleşit peste măsură, tânărul s-a aruncat spre poet, s-a oprit în faţa lui, dar n-a fost recunoscut. Fireşte, nu putea fi decât o cauză - nebunia, sub sugestia căreia se afla şi el acolo. El nu şi-a pus problema altor cauze în ce priveşte lipsa de reacţie a încorsetatului în cămaşa de forţă: putea fi sub stare de şoc, în faţa violenţelor, putea fi anihilat psihic cu o injecţie cu morfină (oare nu erau prezenţi acolo doi infirmieri ai lui Şuţu?). Percepţia eronată a realităţii e contrazisă de reacţia poetului la urcarea în dubă, când Eminescu a ridicat braţele, împotrivindu-se: „Şi am auzit glasul său, cel adevărat, strigând cu desnădejdea celui ce se îneacă:

- Ajutor!”³⁸¹

Prezența „glasului adevărat” atestă prezența ființei eminesciene. Ceea ce sporește, incalculabil, tragismul clipei. Asta în cazul că faptele relatate nu intră în categoria falselor amintiri.

Cea de a treia variantă a internării aparține poliției și ea plasează scena descrisă de Ion Russu-Șirianu în preajma orei 19. Comisarul de poliție C. N. Nicolescu (de la secțiunea 18 din capitală) ar fi fost informat de doi „amici” ai redactorului de la *Timpul* (G. Ocășanu și V. Siderescu), imediat după ora 18, că numitul Mihail Eminescu e „atins de alienațiune mintală”, închizându-se, cu opt ore în urmă (timp exagerat de mare!), într-o cabină, la baie, refuzând să mai iasă de acolo. Toate acestea sunt relatate în procesul-verbal încheiat de comisar la ora 19. Ajunși împreună la baie, își face apariția și Const. Simțion, pe care comisarul îl consemnează în mod deosebit. De ce? Oare nu fiindcă era pionul central al lui Maiorescu și fiindcă el, de fapt, coordona planul? Cele „opt ore” de baie atestă interesul pentru mistificare și pentru furnizare a unor dovezi de „nebungie”. Deducem că de la Societatea Carpații nu s-a reușit executarea „fără greutate” a planului maiorescian și atunci episodul cu baia a fost utilizat pentru confecționarea de probă inexpugnabilă. Spre deosebire de Călin L. Cernăianu, cred că acest moment s-a petrecut cu adevărat, dar nu în sensul prezentat oficial. El a fost consemnat și de Slavici (de asemenea, și de D. Teleor³⁸²), lucru ce atestă că devenise o întâmplare de notorietate publică.

După estimarea lui Ocășanu și Siderescu, poetul ar fi intrat în baie pe la ora 9, aceștia neprevăzând că Maiorescu îi va da de gol notând că la 10 a fost la dânsul. Admițând lunga prezență a poetului la baie, se elimină poveștile lui Ventura. Totuși, Ventura și-a avut rolul său în acea zi, încurcând planul lui Maiorescu. Acesta îl va numi, în jurnal, „indiscretul ticălos”, dar îl va include în evoluția ulterioară a destinului eminescian.

381 - *Ibidem*, p. 407.

382 - Cf. *Eminescu - Înfășurat în manta-mi...*, op. cit., p. 162.

„Încurcătura” pricinuită de Ventura este ecoul celor două soluții de lichidare a Societății Carpații: cea „pașnică” Maiorescu-Sturdza și cea cu violențe și arestări (C. A. Rosetti). Ventura este în slujba celei din urmă. În ochii lui Ventura, poetul apare ca un violent zurbagiu, în discursuri și fapte, gata să-l împuște pe rege. Oare faimosul „revolver” n-a fost introdus în circuit de acest informator al serviciilor secrete?

Procesul-verbal încheiat de comisarul Nicolescu ne asigură că poetul i-ar fi rugat „pe amicul său Siderescu să-i aducă o pereche de pantaloni negri, negri de tot - ceea ce se realiză acum”. Poetul ar fi deschis cu greu ușa cabinei, dar, dezbrăcat fiind, s-a speriat „de vederea noastră în număr de 4-5 persoane, între care și Const. Simțion”: „Am zis numitului Eminescu că n-are să sufere nici un dezagrement, că trebuie să se calmeze și drept răspuns se repede la amicii săi și la servitorii băei, îmbrâncindu-i spre ușe, apoi aruncându-se în baia plină cu apă, stropia p-oricine s-apropia să-l scoată afară. Am fost silit să-l îmbrăcăm în camisolul de forță, și astfel, l-am condus Institutului Caritatea”. „La Caritatea - adaugă omul legii - l-am conștientizat d-rului Șuțu, rugându-l a-i da îngrijiri excepționale”. În final, într-o manieră ciudată, sesizată de Cernăianu, e prezentat inventarul de obiecte din baie.

Mai există un proces verbal încheiat de același comisar, pe 29 iunie, la locuința lui Slavici, de unde s-a luat pentru poet un costum de haine, o cămașă, o pereche de pantaloni de noapte, după care s-a aplicat sigiliu pe ușa camerei. Faptul s-a conștientizat cu prezența lui G. Ocășanu, a Catincăi Slavici, a avocatului Teodor Nica. Acest proces-verbal este important, deoarece la desigilarea locuinței nu s-a mai încheiat altul, legea fiind încălcată, încât bunurile personale ale poetului n-au ajuns la moștenitorii de drept, ci la Maiorescu și la Simțion.

În acest haos de informații, pe care am încercat să-l simplific, va trebui să „optăm” pentru „varianta” cea mai credibilă. Cum primul proces-verbal încheiat de Nicolescu nu se mai găsește (ca și alte documente ale „cazului” Eminescu), cum Maiorescu, Slavici și alții nu pomenesc de implicarea poliției,

Călin L. Cernăianu, de exemplu, conchide că poetul a fost „internat” imediat ce a ajuns la sediul Societății Carpații, planul maiorescian derulându-se fără incidente. Documentele încheiate de poliție ar fi falsuri, ca și amintirile lui Ventura sau Ion Russu-Șirianu. Foarte posibil, după același, ca internarea să se fi produs înainte de 28 iunie. Dacă în evenimente au fost implicați mai mulți ziariști și carpațiști, rămâne suspectă amânarea în a da publicității „internarea”, primele relatări înregistrându-se abia pe 2 iulie. Fapt curios, Eminescu a fost „trădat” în acele zile de câțiva ziariști și carpațiști ardeleni, adică tocmai de cei în apărarea cărora se bătuse, inclusiv pe 28 iunie, când, de fapt, îi apar ultimele articole, unul dintre ele în apărarea libertății presei. După întoarcerea din Italia, Eminescu s-a arătat dezamăgit de ardeleni, ca despre niște oameni în care nu poți avea încredere. Sau cum recunoaște Slavici că i-a mărturisit poetul: „ardelenii nu sunt oameni cu care se poate scoate la capăt ceea ce voiesc eu”.

În pofida obiecțiilor lui Călin L. Cernăianu, nu putem elimina, de pildă, întâmplările de la Băile Mitrașewski. Am văzut de ce. Discutabile devin interpretările dictate de percepții deformate în raport cu adevărul. Apoi, implicarea poliției este atestată de cele două procese verbale, dintre care măcar al doilea este credibil. Părerea mea e că planul maiorescian nu excludea, ci implica amestecul poliției, pentru ca să se dea evenimentului o aparență de legalitate. Numai că arestările preconizate de „Rosettaki” la Carpații nu conveneau nici lui Dimitrie A. Sturdza, nici lui Maiorescu. Cum „moderații” din societate își impuseseră punctul de vedere, rolul lui Simțion și al lui Ocășanu fiind decisiv (dovadă că ei controlează evenimentele zilei, Ocășanu fiind și redactor la *Românul*), mai rămânea de „anihilat” cel ce nu putea fi convins să calce în picioare principiile - Mihai Eminescu. Reacția poetului la desființarea Societății Carpații nu putea fi decât vehementă, ca și la încălcările grave ale libertății presei, soldate cu expulzarea lui Emile Galli și a lui Zamfir C. Arbore.

18. DE LA IDIOSINCRASIILE CATINCĂI SLAVICI LA ILEGALITATEA „INTERNĂRII”

De fapt, ziua de 28 iunie începe cu protestul vehement al poetului la adresa siluirilor din presă. Că Eminescu era hotărât să protesteze, explică renunțarea lui de a mai pleca la Botoșani, ceea ce l-a pus în alertă pe Maiorescu. El a avut grijă să avertizeze, pe 26 iunie, despre plecarea poetului, dar lucrul nu s-a petrecut. Rămânea, inevitabil, cealaltă „eventualitate”, gândită cu Simțion încă din 23 iunie. Poetul scrisese în seara zilei de 27 iunie două articole, pe care editorii nu i le-au mai atribuit, siliți de „nebulia” subită a ziaristului, ultima lui paternitate din Timpul fiind considerată Austria și guvernul nostru. Firește, subiect incendiar și acesta pentru guvernanți și pentru diplomația austro-ungară, tocmai când se finalizau documentele Tratatului secret. Dar pe 27 iunie s-a decretat expulzarea directorului de la l’Indépendance roumaine, Emile Galli, inaugurându-se seria de fapte care vor culmina a doua zi. Emile Galli se implicase în afacerea serbărilor de la Iași și a toastului lui Petre Grădișteanu.

Eminescu scrie imediat un articol în care ia apărarea expulzatului, în numele libertății de exprimare a presei, ca bunul cel mai de seamă al democrației. Așadar, el deja începuse războiul care va culmina în 28 iunie și care-l înfricoșase pe Slavici. Articolul (care este cu adevărat ultimul din Timpul) se intitulează Pentru libertatea presei și a jurnalistului. N. Georgescu are temeinice motive să considere articolul ca fiind al poetului. Și-apoi cine și-ar fi permis să încalce din nou orientarea politicii conservatorilor care coabitau cu guvernul? Avertismentul are vigoarea penei lui Eminescu: „Cât pentru

presă, am putea să-l asigurăm pe regim că oricât de cumplite ar fi actele sale de răzbunare (nu un asemenea act pregătea C. A. Rosetti?, n. n.), nu va fi în stare nici el a abate unele caractere tari ce se găsesc într-însa, și teamă ne e că, căutând victoria peste tot, va pierde și cea deja câștigată în monstruoasa sa pornire de a-și subjuga și presa.”³⁸³ Trimiterea la caracterele tari era, neîndoielnic, o pledoarie pro domo.

Cum presa era antedatată, în dimineața zilei de 28 iunie Eminescu avea *Timpul* cu data de 29 iunie. Era unul dintre cele mai dure numere, ca ultimă operă de anvergură a ziaristului. În același număr, Eminescu începuse tipărirea în foileton a raportului episcopului Melchisedec asupra înființării episcopatului catolic din București. Nota însoțitoare era un rezumat extrem de aprins al articolelor anterioare semnate de poet pe această temă. Oare izbucnirea d-nei Slavici nu are legătură cu respectivul număr anticatolic din *Timpul*? Cu siguranță, Eminescu era foarte agitat în dimineața aceea, precipitat să ducă veștile din ziar cunoscuților. „Pentru noi - conchide N. Georgescu -, important este numărul din 29 iunie 1883 al ziarului, în care se aglomerează atâtea texte polemice semnificative. Cu acest număr sub braț a plecat Eminescu de la d-na Szöke în dimineața zilei de 28 iunie 1883 - și tot cu el a venit la Maiorescu, apoi a călătorit cu birja până la Capșa, împreună cu Ventura până la Cotroceni, apoi până la baia Mitrașewski... Purta cu sine expulzarea lui Galli din țară - și a sa însăși din presă și din viața publică.”³⁸⁴ Da, în cazul când traseul ar putea fi exact reconstituit.

Ca s-o ia înaintea împricinatului, Catinca Slavici trimite imediat servitoarea din casă cu un bilet la T. Maiorescu. (Conform deducerilor lui Călin L. Cernăianu, nu este exclusă nici prezența lui Slavici acasă, întors de la Măgurele. În acest caz, va fi plecat în ziua aceea la Halle, trimițându-l el pe poet la Maiorescu cu o scrisoare, iar biletul Catincai ar putea fi opera lui

383 - Apud N. Georgescu, *A doua viață...*, p. 138.

384 - *Ibidem*, p. 140.

Maiorescu, ceea ce ar fi prea mult!). Femeia știa că soarta poetului stă în mâinile fruntașului junimist. E momentul să sublinieze raporturile dintre poet și gazdă, amintite doar în treacăt, în paginile anterioare.

Catinca Slavici, născută Szöke-Magiorossy, n-avea deloc sentimentele carpațiștilor, printre care se prenumăra și soțul (divorțul dintre ei dobândind motivație și din acest punct de vedere). Pe deasupra, avea o fire violentă, trecând prin dese crize de nervi, suportate cu stoicism de blândul Slavici. Russu-Șirianu ne-a oferit detalii despre firea și comportamentul acestei femei. Eminescu însuși era scandalizat de ieșirile ei. La o furie, d-na a spart oglinda (fără ca cineva s-o acuze de nebunie!). Atunci Eminescu a și notat într-o agendă: „Nu ți-i rușine, madam S[lavici]? (...) Bine-ți stă una ca aceasta D-tale, femeie serioasă?”³⁸⁵ Cunoscând și unele detalii ale comportamentului ei de soție, relațiile dintre ea și poet au ajuns, în iunie 1883, la o tensiune maximă, o dată cu campania anticatolică a lui Eminescu din *Timpul*. În orice caz, după cum a remarcat și G. Călinescu, biletul trimis lui Maiorescu, la ora 6, trădează o ostilitate îndelung reprimată, o dorință ferventă de a se descotorosi de intrus. Nu știu cât mesaj „masonic” ascunde numărul de cuvinte din cartea de vizită a Catincăi Slavici, dar e sigur că acest bilet a avut darul de a-l trimite în „neant” pe poet, cum se exprimă Ion Filipciuc.

Pe urmele lui N. Georgescu, Călin L. Cernăianu pune la îndoială autenticitatea lui, în sensul de a-l atribui integral lui Maiorescu, printr-o nouă contrafacere a jurnalului. Totuși, se pare că acest bilet a existat, fiind consemnat și de I. E. Torouțiu. Problema gravă e alta: că pe baza acestui bilet se hotărăște privera de libertate a lui Eminescu. Și în acțiune e angrenată o întregă mașinărie care acționează absolut ilegal, categorisirea vizându-i nu numai pe Maiorescu, Ocășanu, Siderescu și Simțion, ci îndeobște poliția și sanatoriul lui Șuțu. Dacă în alte

privințe lui Călin L. Cernăianu i se pot aduce obiecții,³⁸⁶ contribuția lui la luminarea acestei „încurcături” este decisivă. Se dovedește, astfel, că a fost vorba de o arestare mascată, iar nu de o binefacere. Constituția și legile țării nu permiteau o privare de libertate fără mandat special. Cine s-ar fi încumetat să emită un asemenea mandat pentru Eminescu și pe ce baze? În schimb, românii sunt maeștri în ocolirea legilor.³⁸⁷ Și-atunci, lui Maiorescu i-a venit ideea „nebuniei”, după amintita pildă a Hellei Hermann.

Ocolirea legii în cazul Eminescu este izbitoare, dar abil mistificată. Regulile internării unui bolnav psihic au fost ocultate atât de comisarul de poliție Nicolescu, cât și de Șuțu. Un ospiciu nu putea primi un bolnav declarat nebun decât în puterea unui certificat medical semnat de doi medici. De aceea, un asemenea bolnav trebuia să treacă, mai întâi, printr-un spital civil sau districtual „pentru observația, pentru fixarea diagnosticii ori ca tranzit.”³⁸⁸

Or, acum se lămurește de ce Maiorescu apelează la un medic de încredere, membru al partidului său și mason, spre a aranja o internare ilegală. Tot „om de încredere” era și comisarul

386 - Ca, de pildă, modul de a polemiza cu diverși eminescologi. Călinescu este numit, în prima carte, Ghe. Călinescu, apoi devine Gh. Călinescu. Când va fi, totuși, G. Călinescu? I s-au mai reproșat unele etichetari neurbane, lipsa de rigoare a aparatului critic etc., lucruri care deserveșc, ca și în cazul lui Ovidiu Vuia, chiar scopul cercetării sale, cu totul salutare.

387 - Acesta mi se pare aspectul cel mai dezolant în apariția unor cazuri, ca acela al lui Eminescu, dar nu numai. Corupția, cameleonismul, delațiunea sunt tare ale omului românesc public departe de a fi eradicate azi. Așa a fost și pe vremea lui Eminescu. Caragiale s-a simțit și el, în pofida forței lui de adaptare, la fel de prigonit de egoismul indivizilor, ca și Eminescu. El, înșă, grație unei moșteniri, a găsit refugiul într-un exil voluntar.

388 - Articolul 5 din Regulamentul *Ospiciului Marcuța*, cap. "Despre primirea și iesirea smintiților din Ospiciu" (Apud Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, op. cit., p. 34).

C. N. Nicolescu, meșter în procese-verbale contrafăcute, cu aparență de legalitate.

În mod normal (prietenii o știau, inclusiv Maiorescu), poetul trebuia internat la Spitalul Brâncovenesc, unde obișnuia să se trateze, și, de acolo, cu avizul a doi medici, ar fi urmat să fie dus la Mărcuța sau altundeva, inclusiv la Șuțu, dacă cineva se angaja să plătească, întrucât institutul celui din urmă era privat. Dacă ar fi fost, cu adevărat, o binefacere de prieten, cu atât mai mult consultul a doi medici trebuia respectat. Dar ce face criticul? El substituie pe cei doi medici cu... biletul Catincăi Slavici și cu propriile-i „constatări”, pe care are grijă, din timp, să le insereze în jurnal. Este de-a dreptul incredibil, dar asta e strania realitate! Iar Șuțu, ca specialist ce era, cunoscător al legii, acceptă abuzul, în clară cărdășie cu planul comilitonului politic. Prin numitul comisar, mai departe, poliția e pusă în situația de a acționa nu conform legii, ci să dea o poleială de „legalitate” planului maiorescian, de vreme ce „nebunul” este dus într-un sanatoriu particular, deja pregătit să-l primească. Baia a fost transformată într-un caz de forță majoră, spre a se putea cere sprijinul poliției, executanții lui Maiorescu dovedindu-și nepriceperea și, foarte probabil, jena față de un „prieten”, totuși. Rolul lui Ventura de a crea o situație „specială” în acea zi, în care să poată fi implicată poliția, este prea evidentă. N. Georgescu sesizează: „A avut, probabil, de ales cum să-l compromită pe Eminescu în această zi de 28 iunie, pe la prânz, când s-a lătit în toată urbea zvonul expulzării lui Emile Galli, acela al desființării Societății Carpații, al vizitei ce urmează să o întreprindă Petre Grădișteanu (știrile sunt în presa zilei).”³⁸⁹

De îndată intrat la baie, folosirea apei clocotite a fost mană cerească spre a se pretinde că „nebunul” e în pericol. Ventura îi alertează pe Ocășanu, Siderescu și pe Simțion, care așteptau în strada Sfinții. Baia clocotită va deveni „argument” și pentru comisarul Nicolescu. Din nefericire pentru toți aceștia, nu

cunoșteau că asemenea băi erau „specialitatea” lui Eminescu. Intrarea la băile Mitrașewski nu cred că a fost o idee a lui Ventura. Ținând seamă de căldura de afară și de strădania lui Eminescu de a se confrunta de unul singur cu stările de criză (și, slavă Domnului, ziua i le-a răscolit cu asupra de măsură!), e mult mai probabil că Eminescu a fost acela care a vrut să se descotorosească de intrus și să rămână singur. El știa că o baie caldă, cu apa până la fierbere, îl putea salva de tensiunea stării psihice create de evenimentele politice ale zilei. În atare privință, poetul era un „inițiat” și, cu siguranță, mai pusese procedeu curativ în aplicare. Interesul poetului pentru sistemul băilor fierbinți practicat în Orient și în Egipt era vechi. Ventura nu știa că Eminescu tradusese și publicase în *Curierul de Iași* proza lui Al. Dumas *O baie caldă în Egipt*.³⁹⁰ Neavertizat asupra cunoștințelor și „tabieturilor” poetului, Ventura a furnizat informația spre a oferi o probă de nebunie. Și Slavici contrazice, indirect, „argumentele” lui Ventura. În *Amintiri*, precizează: „La d-l Maiorescu el s-a stăpânit, dar s-a dus apoi să ieie o baie ca să-și potolească nervii (s. n.) și de la baie a fost dus la casa de sănătate.”³⁹¹ Un nebun *grosso modo* nu are luciditatea contracarării unei crize nervoase printr-o anumită terapeutică. Slavici recunoaște că Eminescu s-a dus la baie ca să-și potolească nervii, însă cineva nu l-a lăsat să și-i potolească, ci a profitat de împrejurare pentru a împlini un plan. Interesant că nu proprietara băii (Eminescu avea abonament) face o plângere la poliție, ci tocmai prietenii de la Carpații! Dacă a reacționat cu ostilitate, poetul a făcut-o nu din violența smintitului, cum se pretinde. Cine nu s-ar simți jignit să fie deranjat într-un moment de maximă intimitate? Comisarul însuși recunoaște că în prima fază poetul s-a străduit să deschidă pașnic ușa și a fost indignat doar când a văzut ce i se pregătește. Dar n-a fost numai asta. Erau tensiunile acelei zile, cabala urzită asupra-și și de care avea bănuială. Ce a urmat e opera monstruoasă a agresării celei mai sensibile și mai luminate minți

390 - Cf. M. Eminescu, *Opere*, VIII, pp. 575-577.

afla în mare cumpănă, o agresare ce a stârnit reacția de apărare a omului încolțit, sfârșită cu imobilizarea în cămașa de forță. Apoi, nimic nu garantează că infirmierii lui Șuțu nu l-au „potolit” și cu un „anesteziant”.

Iar comisarul încheie procesul-verbal ca și cum oamenii lui Șuțu (trimiși cu duba) n-ar fi fost la locul faptei. Asta n-ar fi nimic, dar obligația poliției era să-l predea pe „smintit” nu unui sanatoriu privat, deoarece poliția nu-și putea îngădui să plătească întreținerea, ci era obligată să-l transporte într-un spital public de tranzit, care să permită consultul a doi medici. Or, e limpede că poliția a hotărât în funcție de planul deja de executat al lui Maiorescu, cel ce achitase 300 de lei lui Șuțu. Dar comisarul scrie în așa manieră, încât să se creadă că a fost o hotărâre de care Șuțu habar n-avea, fiind rugat să dea îngrijiri „speciale” pacientului!

Nici alte formalități legale n-au fost respectate. Le dau în rezumatul lui Călin L. Cernăianu: „Una peste alta, între ilegalitățile comise de Șuțu sunt și următoarele: 1) l-a primit pe Eminescu în ospiciul său (particular?), cu toate că acesta, nesuferind o recidivă, boala lui era incertă și, prin urmare, trebuia să stea fie la un spital, fie în arestul Poliției (cum avea să se procedeze, la 6 noiembrie 1886, la Iași); 2) l-a internat pe Eminescu în lipsa unei cereri scrise de admitere, care să cuprindă „numele, prenumele, profesiunea, religiunea, etatea, domiciliul atât al pățimașului cât și al petiționarului”, alături de alte informații privitoare la „felul de relațiune ce ar fi având acesta din urmă cu smintitul” (Decretul 1012, articolul 8); 3) l-a acceptat fără „vreun act medical subscriș de doi medici”; 4) nu a respectat intervalul maxim în care medicii trebuiau să se pronunțe asupra stării sănătății pacientului (3 zile), semnând așa-numitul lui certificat medical după o săptămână de la internare; 5) nu a înștiințat „administrația specială” asupra internării; 6) nu a solicitat constituirea unei comisii care să-l examineze pe Eminescu;

7) nu a întocmit „buletinul unde va scrie cauza admiterii” (Decretul 1012, articolul 16).³⁹²

Pe 5 iulie 1883, Alexandru Șuțu redactează următorul certificat medical, sub nr. 12535: „Subsemnatul doctor în medicină atest prin aceasta că dl. Eminescu adus în căutarea Institutului «Caritatea» din București la 28 Iunie 1883 de către Onor prefectura Capitalei este atins de alienațiune mintală în forma de «manie acută», stare care reclamă o căutare serioasă în un stabiliment special”. Cernăianu demonstrează că și acest document este o mistificare, nerespectând cerințele legale. La cererea cui a fost eliberat? Nu se știe, nefiind însoțit de alte acte obligatorii. Medicul pretinde că bolnavul a fost adus „de către Onor Prefectura Capitalei”, dar în România liberă din 2 iulie 1883 (prima care reacționează la internarea poetului) se precizează că „Amicii săi îngrijorați” l-au „condus Marți la casa de sănătate”. De ce Șuțu pune internarea pe seama poliției? În realitate, comisarul C. N. Nicolescu a recurs la o acțiune individuală, care nu poate fi atribuită instituției, de vreme ce nu s-au respectat formalitățile legale, Prefectura neavând dreptul să trimită pacienți în spitale particulare.³⁹³ Certificatul medical semnat de Șuțu este „un bilețel fără valoare juridică”, pe care biografia l-au luat ca fundamental în istoria bolii. El este, în faptă, o încercare inabilă de acoperire a ilegalității comise, cu complicitatea lui Maiorescu și a comisarului de poliție. Mai departe, anchetatorul pune la îndoială până și existența unui institut privat „Caritatea” („Caritas”) al dr. Șuțu, în strada Plantelor. Pe vremea aceea, documentele nu atestă decât existența unui spital israelit „Caritas”, în Calea Dudești. Să fi fost „institutul” din Plantelor o secție a acestui spital israelit? Istoricii medicinei psihiatrice românești nu pomenesc de existența unui institut privat al doctorului Șuțu. Posibil ca atribuirea orală să se fi bazat doar pe prezența ca șef al stabilimentului. Lucrurile par mai obscure decât ne imaginăm.

391 - Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 24.

392 - Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, p. 37.

393 - *Ibidem*, p. 41.

Cert e că aici Eminescu a ajuns sub responsabilitatea directă a lui Maiorescu, cel ce a plătit spitalul și avea drept să decidă în exclusivitate asupra externării poetului. Or, Maiorescu a plecat liniștit, chiar în aceeași zi, pentru multe zile, în străinătate, condamându-l pe poet să rămână acolo chiar dacă s-ar fi dovedit că n-are nimic, a doua zi. De acest teribil obstacol se ciocnește, la scurt timp, Matei, care, ca și tânărul Ion Popescu, constată că poetul nu numai că e rău îngrijit, dar stă acolo într-un regim de „detenție”. El află de la poet că e „sechestrat” și face petiție (23 iulie 1883) la Tribunalul București, care a trimis răspunsul (cu nr. 9098/83) la Prefectura Capitalei, iar aceasta l-a remis reclamantului. Tribunalul nu stipulase nici o hotărâre de interdicție, ceea ce arată că se comitea un abuz din partea institutului „Caritatea”.

19. SUFERINȚA LUI MAIORESCU

Venit de la tratament, Slavici dorește să-l vadă pe Eminescu. Aflase, pretinde el, din auzite vestea internării. Poetul l-a recunoscut „fizic”, dar a refuzat să-și recunoască adevăratul prieten. În cele din urmă, s-ar fi lăsat înduplecat, acceptându-l la o plimbare (iarăși gest de o mare generozitate a prieteniei!). Oarecum, poetul s-a mai înviorat, recitându-i chiar versuri din Iliada. Este evident că poetul era încă supărat pe Slavici. Supărarea era atât de înrădăcinată, încât nici în ziua de 17/29 martie 1884, când, la întoarcerea în țară din Italia, Chibici-Revneanu l-a sfătuit să-i scrie lui Slavici pentru locuință, „însă poetul amintindu-și desigur împrejurările în care se despărțiseră în vara trecută, declară că acelaia n-are ce să-i scrie.”³⁹⁴ Firește, nu-i putea ierta oportunismul în raporturile cu Maiorescu, referitor la Societatea Carpații, și la fuga „sănătoasă” la Măgurele, apoi, la Halle.

Zadarnic a încercat Slavici să-și repare greșeala. Nemaiputând suporta atmosfera de la București și „sfătuit” de prieteni ca Maiorescu și Dimitrie A. Sturdza să părăsească vechiul regat, deoarece era indezirabil politic, Slavici a plecat la Sibiu, unde a întemeiat revista Tribuna. Atunci a crezut el că-și poate spăla rușinea față de Eminescu, insistând mult să-l ia cu dânsul în Ardeal. Cum și poetul era „persona non grata” la București, poate că plecarea în Ardeal ar fi fost cea mai bună soluție de reintegrare în viața civilă. Dar poetul s-a opus cu toată hotărârea. Prozatorul a pus „cerbicia” lui Eminescu tot pe seama nebuniei. Dar nu acesta era adevărul. Refuzul poetului are două motive fundamentale: nu mai putea sta alături de acela care-i tră-

dase prietenia și cauza carpațiștilor, pe de o parte, iar pe de alta autoexilul din București ar fi însemnat abandon și recunoaștere că adversarii politici au avut dreptate. Altminteri, am văzut că după întoarcerea în țară Eminescu și-a schimbat radical părerea despre ardeleni, privindu-i ca pe niște oameni în care nu poți avea încredere. I-o dovedeau faptele carpațiștilor. Aceasta este semnificația „încăpățânării” lui de a se reîntoarce la București și dura respingere a ideii de către Maiorescu.

Reamintesc, făcându-și el însuși procese de conștiință, Slavici recunoaște, într-un moment al adevărului: „convingerea mea e că din vina noastră l-am pierdut.”³⁹⁵ Adevăr greu, reflex al unei tardive culpe asumate cu prea multă „discreție”! De altfel, Slavici, în cele din urmă, se va lepăda și de junimismul politic în care a fost antrenat, fapt semnificativ, chiar în anul morții lui Eminescu. Aflat în detenție la Vaș, Slavici n-a putut lua parte la înmormântarea poetului, dar a ținut să se distanțeze de Maiorescu, așa cum a făcut-o și Caragiale. De la Sibiu, îi trimite criticului o scrisoare, pe 2 noiembrie 1889, în care spune: „Cu, ori fără voia d-voastre, «Junimist» azi mai are și un sens politic, și e cestiune de onestitate să vă mărturisesc, că în înțelesul acesta noi, deși amici literari ai «Junimiștilor» de peste Carpați, nu suntem «Junimiști»”.

Mai evidentă este ostilitatea poetului față de Maiorescu, regizorul principal al întregii afaceri. Criticul, pur și simplu, evită să dea ochii cu împrecinatul, preferând să împartă ordine și să ia inițiative pentru finanțarea internării. Abia pe 17/29 august îl vizitează, dar nu singur, ci avându-l drept scut pe doctorul Wilhelm Kremnitz. Dar și așa scurtează vizita la un minut. Întotdeauna, de acum înainte, el se va ciocni de un Eminescu „agresiv”, consemnând manifestările ca atare. Dar criticul nu e confirmat de Chibici și de alții, care-l descriu liniștit. Dr. Kremnitz, întors mai devreme decât Maiorescu din vacanță, îl vizita din

394 - Cf. George Munteanu, *op. cit.*, p. 323.

două în două zile, apreciind că e „bine internat la Șuțu”. Încrăzător se arăta și Th. Rosetti.

Estimp, poliția continua să se intereseze de situația bolnavului. Șuțu a emis un certificat medical cerut de Prefectura Capitalei, pe 3 iulie, precizând că pacientul suferă de „manie acută”, lăsând să se înțeleagă că nu poate fi considerat responsabil apreciind că necesită „o căutare serioasă la un stabiliment special.” Dar adevărul nu putea fi ascuns de gura lumii. O parte dintre cei ce cunoșteau derularea evenimentelor îl considerau pe Eminescu nu internat, pur și simplu, ci ca fiind pus sub interdicție. Știrea ajunge și în familia poetului. Primul care reacționează este Matei Eminovici. El sosește în luna iulie la București și, probabil, Eminescu i-a confirmat sechestrarea. Cere externarea fratelui, dar i se răspunde că numai un singur om avea puterea de decizie în acest caz - T. Maiorescu.³⁹⁶ Or, acesta se afla departe de țară. Intrigat, Matei face plângere, cerând informații despre situația lui Eminescu și, am văzut, la 23 iulie 1883, Prefectura de Poliție îi trimite răspunsul că „nu s-au luat nici un fel de măsuri de interdicție asupra poetului.”³⁹⁷

Matei pleacă nedumerit și revine în capitală la întoarcerea lui Maiorescu. El își va aminti că Eminescu nu era bine îngrijit la Șuțu, contrazicând, evident, pe cei din anturajul criticului. Față de Maiorescu, Matei trebuie să fi fost ofensiv și „indiscret”. A solicitat iarăși ca Eminescu să fie lăsat în grija lui, dar Maiorescu n-a cedat. Insistențele lui Matei nu confirmă notele lui Maiorescu potrivit cărora familia s-a arătat nepăsătoare față de soarta poetului. Clara Maiorescu i-a scris Emiliei Humpel că fratele poetului a vizitat-o, precizând că Matei „a vrut să-l scoată și să-l ia la țară” pe poet: „Cum însă Eminescu e înscris de Titus, doctorul

395 - Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 28.

396 - *Ibidem*, p. 315.

397 - Cf. Săluc Horvat, *Eminescu. Dictionar cronologic*, Edit. "Gutitul", Baia Mare, 1994, p. 161.

nu-l eliberează decât după declarația acestuia.”³⁹⁸ În realitate, sesizează Călin L. Cernăianu, poetul nu era înscris decât verbal de Maiorescu, încât Șuțu a respectat o poruncă, iar nu legea!³⁹⁹ Legea trebuia să dea câștig de cauză rudelor, iar nu străinilor în îngrijirea bolnavului. S-a spus că rudele n-ar fi avut cu ce să-l întrețină, de aceea au încredințat, prin acordul verbal al lui Gheorghe Eminovici, Junimii toate responsabilitățile. Lucrurile nu stau așa. La 18 iulie 1883, Matei îi scria lui Maiorescu: „Sunt informat de la D-nul Căță-Niculescu, că fratele meu Michai Eminescu este serios bolnav; vă rog din suflet răspundeți-mi urgent unde se găsește ca să vin a-l lua la mine pentru vreun an și dacă binevoii a-mi arăta adevărata stare materială a lui ca să vin pregătit, căci am vreo 200 de galbeni într-un loc - îi iau și-i cheltuiesc toți pentru el”. Suma aceasta era cu mult mai substanțială decât chetele junimiștilor. Văzând că nu i se răspunde urgent, Matei s-a deplasat la București, dar am văzut de ce s-a ciocnit. Se reîntoarce la sosirea lui Maiorescu în țară, dar argumentele lui Matei n-au avut nici un efect pozitiv asupra „protectorului”, dimpotrivă, l-a supărat la culme. Liderul junimist a fost vădit iritat de Matei, pe care-l prezintă negativ, acuzându-l că a profitat de situația lui Mihai ca să-i șterpelească ceasul. Cum? Când Matei era dispus să-și cheltuiască toate economiile pentru fratele său? Iată ce notează criticul în *Însemnări zilnice*, la 14 august 1883: „Acum 2 zile a fost la mine tatăl său (anecdote din societatea moldovenească de odinioară) și după aceea fratele său, locotenentul, care s-a folosit de această ocazie spre a-și anexa ceasornicul alienatului său frate”. Atât, și nimic mai mult! Documentele scoase la iveală de Gheorghe Eminescu atestă, dimpotrivă, cinstea ireproșabilă a căpitanului Matei Eminovici. Voi reproduce doar o apreciere din 1884 a colonelului Cuciuc: „Acest ofițer are oroare de hoții și dându-și silința să le

398 - Textul scrisorii s-a tipărit abia în mai 1937, în *Convorbiri literare*.

399 - Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, 2, p. 31.

descoperire, a fost uneori rău apreciat.”⁴⁰⁰ Sancțiunea morală a lui Maiorescu vine prost, deși istoricii literari i-au dat lui dreptate. În intervențiile sale recente, Cernăianu aduce și alte probe nu numai asupra cinstei lui Matei, dar aruncă o lumină și peste istoria ceasului de aur al lui Eminescu, care n-a fost niciodată posesia lui Matei sau a descendenților acestuia, ci a fost donat Muzeului Literaturii Române din Iași de către urmașii Aglaiei Eminovici.⁴⁰¹

Nici Gheorghe Eminovici, sosit la București, după informația lui Maiorescu, nu are mai mult succes. Ba, el s-a arătat repede dispus să-l lase pe fiu în îngrijirea prietenilor din București. Însă și aici lucrurile sunt încurcate. În scrisoarea Clarei către Emilia Humpel, după ce-l categorisește pe Matei ca fiind „țicnit”, precizând, însă, că a vrut să-l ia la țară, la Râmnicu Sărat, soția criticului spune: „Natural că aceasta (externarea, n.n.) nu se poate întâmpla, decât la cererea tatălui, acesta însă n-a scris nimănui aici”. Ceea ce înseamnă că Gh. Eminovici nu a fost înștiințat și n-a stat de vorbă cu Maiorescu, dându-și acordul în privința asumării de către Junimea a îngrijirii bolnavului. Or, Maiorescu menționează în jurnal că, în aceeași zi, a stat de vorbă și cu Matei, și cu Gheorghe Eminovici. Ultimul l-ar fi vizitat înaintea lui Matei și ordinea are rostul de a motiva de ce criticul a respins cererea fratelui. Prezența tatălui este, inevitabil, un fals al lui Maiorescu. „Dacă Matei cel «țicnit» - ne atrage atenția Călin L. Cernăianu - avea nevoie de avizul tatălui, i-l putea cere și avea toate șansele să îl și obțină. Ceva necunoscut nouă l-a făcut însă, repet, să renunțe la proiect.”⁴⁰² În orice caz, este evidentă insistența lui Maiorescu de a-l izola pe poet de familie. Iar cu mijloacele sale avocațeste a și reușit.

400 - Gheorghe Eminescu, *Personalitatea lui Matei Eminovici în lumina documentelor*, în *Eminescu - înfășurat...*, p. 433.

401 - Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, 3, pp. 100-105.

402 - *Ibidem*, p. 89.

Dacă Maiorescu a susținut că poetul a fost foarte bine îngrijit la Șuțu, în schimb, ca și Matei, Emilia Humpel, sora criticului, era de altă părere. Emilia își ceartă fratele că nu se ocupă suficient de poet. Asta se întâmplă pe la începutul lui septembrie. O impresie apropiată, despre reaua îngrijire la Șuțu, are și Mite Kremnitz. Cu atât mai semnificativ, cu cât nici nu puteau bănuși mașinăria. Iată ce zice Mite: „Adeseori găesc că Titus e lăsător, prea filozof, aș dori să puie mai mult suflet în această chestie spre a salva sufletește pe Eminescu. Titus zice că-i zădărnice. (...) Afară de aceasta, nu mă pot aștepta - vai! la prea mult din partea reginei; nu e ca la un ministru, care semnează un decret și atunci lucrul e soluționat. Toți au fost împotriva venirii aici a lui. El e amar și supărat pe Titus, fiindcă i-a publicat poeziile, apoi aici s-a întâmplat izbucnirea [bolii] iar Eminescu vrea și sunt bucuroasă că-i pot spune cât de fericiți sunt toți.”⁴⁰³ Maiorescu se lasă convins să organizeze trimiterea la Viena. Dar ideea trimiterii venea chiar în sensul intențiilor lui de a-l izola de familie și de prieteni. În gară, pe 20 octombrie / 1 noiembrie, Maiorescu și Livia sunt întâmpinați de poet cu o usturătoare „parolă” (masonică?): „Dr. Robert Mayer, marele moment, o conspirație și colo marea domnișoară.” Evident, posteritatea n-a putut interpreta mesajul decât tot sub spectrul nebuniei. Poate că aceste cuvinte aveau un înțeles și Maiorescu le-a receptat din plin. Robert Mayer este numele unui mare fizician prețuit de Eminescu. Dar în acest caz este numit doctor, alt amănunt pe care poetul îl cunoștea. Mayer poate să fie, în acest context, Maior-escu însuși care se erija în somitate medicală (dr.), dar e, în același timp, și numele baronului von Mayr (Mayer), care a pus la cale (împreună cu Maiorescu) „aruncarea peste bord” a poetului în „marele moment” al încheierii tratatului secret, printr-o „conspirație” (planul de arestare din ziua de 28 iunie 1883). Chiar dacă admitem că poetul nu era lucid atunci, el ar fi vorbit în simbolurile subconștientului care sunt, în felul lor, mai

403 - Apud Ion Nica, *op. cit.*, p. 222.

precise decât un ambalaj verbal de circumstanță. Iar dacă a fost lucid și-a dat seama că orice acuzație directă adresată în public protectorului său ar fi fost interpretată ca isterie și ingraturitate. Și dacă Eminescu înțelegea jocul parolelor, cu atât mai eficiență putea fi adresându-se astfel lui Maiorescu. Altminteri, criticul va uza direct sau indirect de arma ingraturității pe care ar fi dovedit-o poetul. Sfârșește chiar prin a-l considera pe poet ingrat, reproșându-i, prin Chibici, că nici măcar nu-i răspunde la scrisori.

La fluieratul locomotivei, Eminescu a mai strigat un cuvânt de „nebun”: „Argus!” Evident că vorbea în simboluri. Se știe cine a fost Argus - gigantul cu o sută de ochi însărcinat de Junona s-o supravegheze pe nimfa Io. Prin extensie figurată, Argus e un păzitor ager, un spion. Eminescu îl viza, de asemenea, pe Maiorescu, cel care veghea asupra-i cu o sută de ochi, ținându-l prizonier. Dar și baronul von Mayr pusese spioni pe urmele lui. Argus mai putea fi gardianul care-l păzea pe poet, alături de Chibici, și care a închis fereastra compartimentului în clipa când Eminescu a vorbit ironic și a scuipat în direcția familiei Maiorescu. Acesta, se pare, i-a însoțit pe cei doi până la Predeal, la ieșirea din țară. Călin L. Cernăianu dezvăluie, cu probe, că deplasarea la Viena s-a făcut la fel de ilegal ca și internarea la Șuțu, încât la 21 octombrie 1883 s-a repetat ziua de 28 iunie. Externarea de la „Caritas” s-a produs fără acte. Ilegalitatea a mers până acolo că poetul a fost scos din țară nu numai fără avizul său, dar și fără pașaport. Pentru a-l trece fraudulos granița spre Austro-Ungaria, Petre P. Carp s-a deplasat special la Sinaia în respectiva zi. O știm dintr-o scrisoare a lui C. Popazu (22 octombrie), prin care Maiorescu este anunțat că ministrul Carp s-a deplasat acolo pe 21 octombrie, de îndată ce a primit epistola de la critic. Maiorescu a consemnat în jurnal că dimineața, la ora 9, l-a petrecut pe Eminescu la gară, iar seara l-a avut ca oaspete, abia sosit, pe Carp. Așadar, la graniță, drumurile lui Eminescu și al lui Carp s-au intersectat, ceea ce ar însemna că speciala lui venire în țară poate fi legată de înlesnirea trecerii frontierei, fără documente în regulă, a lui Eminescu.

„Conspirația” de care vorbea poetul pe peronul Gării de Nord putea fi chiar această trecere în străinătate, fără acordul său.⁴⁰⁴

Eminescu și Chibici-Revneanu au fost întâmpinați la Viena de dr. C. Popazu, vărul lui Maiorescu. Intenția era să fie internat la Institutul dr. Schlager, dar n-au găsit locuri disponibile, după care merg la Döbling. Poetul, pretind că ce au denaturat documentele, nu poate ieși din fantezmele sale. Leidesdorf și Obersteiner erau deja avertizați de dr. Șuțu și de Maiorescu asupra a două posibile diagnostice, între care, în prim plan, se situa paralizia sifilitică (după cum rezultă din scrisoarea dr. D. Boghean, dar și din scrisorile lui Maiorescu și ale dr. C. Popazu). De altfel, după D. Boghean, Popazu este acela care ne oferă cea mai elocventă dovadă asupra diagnosticului și tratamentului derulat la Șuțu. Iată ce-i scrie respectivul lui Maiorescu chiar a doua zi de la internare la Ober Döbling (3 noiembrie 1883): „Pe Eminescu l-am internat imediat la institutul Leidesdorf, nefiind la Schlager nici un loc liber. O diagnoză și o prognoză încă nu i-a putut face; abia după 10 zile, după ce se va studia pacientul se va putea spune ceva. În tot cazul: cred că mai întâi de toate va fi de lipsă o cură anti-syphilitică”.

Precizarea finală devine fundamentală. Înseamnă, inevitabil, că la București, așa cum am mai spus, adevăratul diagnostic a fost sifilis și că i s-a administrat „tratamentul casei”, adică obișnuita gamă a preparatelor cu mercur. Spre onoarea lor profesională, vienezii se hotărâsc a nu mai continua cura antisifilitică și rezultatele pozitive se vor vedea la câteva săptămâni, când poetul își revine aproape complet. Că Șuțu a întrebuințat

404 - Sau cum zice Călin L. Cernăianu: "dacă Eminescu a trecut granița în mod legal, cu pașaport în regula, înseamnă că respectivul document a fost obținut în mod ilicit, fără știrea și fără acordul lui. Dacă, așa cum este de bănuțit, pașaportul nici nu a existat, putem spune că, potrivit vămii austro-ungare, în perioada 21 octombrie 1883 - 15 februarie 1884, Eminescu nici nu a fost, de fapt, la Viena, deoarece... nu intrase în Imperiu". (*Conjurația anti-Eminescu*, 2, p. 58).

„metoda casei”, o arată înrăutățirea stării pacientului, care trebuia să devină irecuperabil. Această credință sumbră o exprimă deopotrivă Maiorescu și Șuțu. Livia spune, în finalul scrisorii către Emilia Humpel, că Șuțu nu mai credea în vindecarea pacientului, ca și Maiorescu atunci când s-a opus trimerii la Viena, comunicându-i lui Gh. Eminovici că e posibil ca poetul să fie declarat irecuperabil și închis pentru tot restul vieții la Mărcuța sau Golia. Descrierea stării deplorabile a poetului de către critic, cu scuipatul frecvent, era un simptom al salivației produse de intoxicația mercurială. De altfel, nici în tren spre Viena salivația nu încetase, scuipatul, reamintesc, fiind sesizat și de către Livia. La 14 august 1883, Maiorescu nota în Însemnări zilnice: „Astăzi vizitat un minut împreună cu Wilhelm [Kremnitz] pe M. Eminescu, alienat, la Dr. Șuțu. Delirare neîntreruptă. Nu m-a recunoscut, vorbind într-una, scuipând în toate părțile. O priveliște care te întristează și te dezgustă, fără nici o atracție”. Cum să fie „atractivă” o asemenea nenorocire provocată de Șuțu?

Abia la sfârșitul lui noiembrie apar semnele deplinei lucidități, ca efect probabil al întreruperii tratamentului de la Șuțu, pentru ca la sfârșitul lui decembrie să se restabilească în mod spectaculos, spre uimirea atât a medicilor vienezi, cât și a lui Maiorescu (care, împreună cu Șuțu, își vede contrazis diagnosticul cel rău). Între timp, criticul era gata cu ediția de Poesii de la Socec. Poetul n-a avut posibilitatea să-și spună ultimul cuvânt privitor la forma definitivă a poemelor (el avea conștiința estetică a lui Baudelaire și Mallarmé). Mai mult, se presupune că prinsese fobie de scris. De fapt, nimic mai firesc după tragedia pe care o trăise la 28 iunie. Voise el și mai înainte „să spânzure lira-n cui” și „să pună capăt poeziei”, aidoma lui Rimbaud. Acum fusese silit cu cea mai sălbatică brutalitate și se vedea definitiv înfrânt, mort de viu, cum se va exprima față de mai mulți prieteni. Döbling însemna continuarea încarcerării. Oare nu fusese ea proiectată pe doi ani?

Criticii au observat ciudățenia aranjamentului celor 64 de poezii de către Maiorescu.⁴⁰⁵ Au pus-o pe seama unui capriciu. Comentând ediția, G. Munteanu spune: „a orândui cele șaiszeci și patru de poezii ale primei ediții într-un anume fel, pe distanța de la Singurătate la Criticilor mei, presupune o dozare mai inteligentă decât se crede a licorii dulci-amare oferite unui public încă slab receptiv și șovăielnic în opțiunile lui artistice.”⁴⁰⁶ Este explicația cea mai rațională. N. Georgescu i-a atribuit, însă, intenția unui mesaj masonic (nr. 64, un anumit aranjament al poemelor etc.). Ipoteza, nu lipsită de ingeniozitate, s-ar înscrie în duelul pe care deja l-am surprins între poet și critic. Este ediția un răspuns criptic la teribila incriminare adresat de poet pe peronul Gării de Nord? Simțind doza de hazard, și N. Georgescu și-a abandonat analiza. Foarte probabil, structura volumului a fost gândită de poet, dar nerespectată întocmai de editor, plus abuzurile de lecțiune, strofele eliminate, nerespectarea ortografiei și a punctuației. (În vremea din urmă, însă, și alți cercetători împărtășesc intenționalitatea masonică a ediției⁴⁰⁷).

În orice caz, Maiorescu s-a pregătit îndelung pentru întâlnirea cu Eminescu. Pe 24 decembrie 1883 pleca la Viena să-i înmâneze personal volumul lui Eminescu. Spera oare, ca și Slavici, la o „împăcare”? E foarte probabil. Cert e că Maiorescu n-a avut curaj să-l întâlnească imediat pe poet. G. Munteanu vine cu următoarea presupunere: „Parcă spre a da mai precisă sem-

405 - Exista și ipoteza lui N. Georgescu ca o coală de tipar a fost pierdută, ceea ce l-a determinat pe acesta să-și revizuiască teza susținută în prima carte despre poet (*A doua viață a lui Eminescu*).

406 - *Op. cit.*, p. 319.

407 - Ion C. Rogojanu, în *Curierul românesc*, și Ilie Torsan, membru corespondent al Academiei, autor la unei lucrări aflate încă în manuscris: *Mihai Eminescu - jocul cifrelor și al întâmplării...* (Vezi *Monitorul de Vaslui*, 5 februarie 1999, p. 10). Fragmente ample din această scriere reproduce N. Georgescu în subsolul ediției de la Chișinău a *Morții antume a lui Eminescu*.

nificație gestului său, criticul amână o săptămână întreagă întâlnirea cu poetul, stabilind-o pentru întâia zi a anului nou 1884.”⁴⁰⁸ Mă tem că pricina a fost cu totul alta. Olimpianul trăia un moment de crâncenă zbatere interioară. Dincolo de fațada „seninătății”, Maiorescu a fost prizonierul unei dureroase însingurări, pe care o dezvăluie mai cu seamă însemnările din perioada studiilor. Drama lui Eminescu a trezit din adormire propriile coșmaruri. În ultima zi a anului, el s-a scuzat, printr-o scrisoare, până și față de vărul său C. Popazu, că nu poate petrece revelionul împreună deoarece are alte „obligațiuni până la ultimul moment al anului”. Ulterior, dar Maiorescu n-a avut nici o „obligațiune” (afară de cea față de Eminescu!) și a stat de unul singur la hotel în toată noaptea aceea. Iată ce notează în jurnal: „petrecut cea din urmă oră a anului 1883 în camera mea de la otel, singur, aproape trist. Săptămâna aceasta petrecută la Viena a fost parte muncă, parte de copil de școală, cu ciudată suferință (s.n.)”

Era suferința de a fi fost incapabil ca timp de o săptămână să-l vadă pe Eminescu, deși venise special pentru asta cu volumul de poezii! Catastrofă: a doua zi n-are curajul de a se întâlni de unul singur cu Eminescu, ci și-l ia ca pavază pe C. Popazu: „Duminică 1/13 Ianuarie 1884, am fost cu vărul meu C. Popazu afară [din Viena] la Oberdöbling, la Institutul de alienați Dr. Leidesdorf. Am vorbit cu Eminescu și am văzut pe gen[eralul] Cerchez. Prânzul la Breying, cu Popazu și colegul său Brăescu-Filipescu din Roman” (Însemnări zilnice).⁴⁰⁹ Momentul

408 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 319.

409 - Problema e, demonstrează incomodul Călin L. Cernăianu, că și această însemnare a lui Maiorescu e o contrafacere! Doctorul H. Obersteiner considera că Maiorescu l-a vizitat pe poet pe 12 ianuarie, stil nou (adică în ajunul Anului Nou!). În sumarul privind evoluția bolii, Obersteiner spune: "Este scos din secția de izolare. Nu mai cântă, ușor deprimat, nu mai dă denumiri false, citește. Vizita lui Maiorescu nu-l influențează". Culmea e că Maiorescu însuși recunoaște că, de fapt, l-a vizitat pe poet pe 31 decembrie 1883, după cum îi scrie Emiliei la 23 ianuarie 1884: "Dragă Emilie, / Eminescu

„solemn” se reduce la a-i înmâna poetului volumul și, după mai puțin de un minut, pleacă. Poetul a luat cartea, s-a uitat o clipă la ea, apoi a dat-o cu indiferență deoparte. Războiul continua. Paradoxal, dar psihologic cel care conducea „ostilitățile” era Eminescu. Maiorescu s-a simțit atât de „neajutorat” de luciditatea poetului, încât, după cum am arătat la nota de subsol 407, el se vede nevoit să-și falsifice (pentru a câta oară?) jurnalul, scriind, pur și simplu, că l-a vizitat pe poet pe 1 ianuarie 1884, când, de fapt, l-a văzut chiar în ajunul Anului Nou! Iar toți biografuli au luat-o de bună. De ce a fost nevoit Maiorescu să se mai mintă o dată? Spre a ascunde adevărata cauză a suferinței pe care el o trăiește în noaptea de Anul Nou. Dacă ar fi consemnat ziua reală a vizitei la Eminescu (cum, de altfel, o face în scrisoarea către Emilia, din 23 ianuarie 1884!), el ar fi dezvăluit ecuația vizitarea poetului = suferința sfârșitului de an 1883. Dar n-a vrut ca posteritatea s-o știe. În epistola către Chibici, Eminescu este extrem de reticent și de sever cu scurta vizită a lui Maiorescu. De ce a fost așa de scurtă? Criticul scrie Emiliei că poetul l-a întâmpinat cu „tensiune nervoasă”, dar nu ne explică pricina acestei tensiuni, mai ales că poetul își revenise. Maiorescu tace, dar consemnează brusca lui suferință din noaptea trecerii spre 1884. Această suferință n-a fost provocată de „nebulia”, ci de luciditatea celui ținut în carantină ilegală. De acum încolo, criticul va invoca, pentru ochii lumii, ingratitudea prizonierului de la Ober Döbling. „Ingratitudea” flagrantă a poetului nu era deloc gratuită. El știa de planul maiorescian de a-l ține captiv în Austria, de vreme ce dr. Boghean îi transmitea lui Petre Missir că poetul cerea să fie „redat patriei”, sperând - cum se adresa și lui Chibici-Revneanu - „că nu voi fi condamnat a petrece aci ani întregi fără necesitate” (s.n.). Și: „să-mi lămurești poziția în care mă aflu. Eu aș vrea să scap cât se poate

s-a trezit din visul urât al nebuniei sale: e în deplinătatea conștiinței! Tensiunea nervoasă în care l-am văzut în ajunul Anului Nou, a fost ca o trecere spre îndreptare”. Ce să mai crezi?.

de curând și să mă întorc în țară” (s.n.). În același spirit interpretează și G. Munteanu nerăbdarea lui Eminescu: „Având de ce să fie temător, după felul cum fusese târât la Șuțu, iar mai apoi transportat la Ober-Döbling, Eminescu revenea neconținut, cu ironie amară, asupra faptului că «îmi sunt dar necunoscute măsurile pe care d. Maiorescu va fi binevoit să le ia în privința-mi».”⁴¹⁰

Simultan, spaima criticului de „ingratitudea” poetului sporea. O și confecționează, altminteri, în jurnal: „Zizin C[antacuzino] zicea ieri că Eminescu va răsplăti ostenele mele pentru el cu cea mai neagră ingratitude, căci, la o minte genială, ar fi având un caracter comun”. Eminescu - caracter comun? Dar ceea ce prețuia poetul la oameni era tocmai caracterul. A spus-o de nenumărate ori în articole. În realitate, Maiorescu plătea ziua de 28 iunie, hărțuindu-l eriniile, cu atât mai vârtos cu cât se iluzionase că ispășise prin ediția de Poesii și prin îngrijirea de cele materiale la Șuțu și la Döbling. Ba chiar încearcă să-l sufoc pe poet cu iubire: „Bine, domnule Eminescu, suntem noi așa de străini unii de alții? Nu știi d-ta iubirea și (dacă-mi dai voie să întrebuițez cuvântul exact, deși este mai tare) admirația adeseori entuziastă ce o am eu și tot cercul nostru literar pentru d-ta, pentru poeziile d-tale, pentru toată lucrarea d-tale literară și politică? Dar a fost o adevărată exploziune de iubire cu care noi toți prietenii d-tale (și numai aceștia) am contribuit pentru puținele trebuințe materiale ce le reclama situația.”⁴¹¹

410 - 235 *Ibidem*, p. 320.

411 - T. Maiorescu, scrisoarea din 10 februarie 1884. Vezi și *Opere*, XVI, pp. 615-616. Și aceste contribuții la întreținerea poetului sunt supuse unui examen sever de Călin L. Cernăianu și, din nefericire, calculele lui și cercetarea surselor ne duc iarași într-un hațîș al mistificărilor, cu atât mai mult, cu cât nici măcar nu știm pe mâinile cui au încăput cei 2000 de franci pe care îi avea poetul în ajunul intrării la Șuțu.

Celebra scrisoare a fost întotdeauna citată ca exemplu de mare noblețe sufletească și spirituală. Și așa este. Dar Eminescu n-a receptat-o astfel și atitudinea lui nu poate fi redusă la simpla ingraturitate sau degradare caracterială. Nici vorbă de așa ceva. Dacă acordăm circumstanțe atenuante lui Maiorescu, acestea trebuie egal împărțite și poetului. Lucrurile sunt infinit mai complicate. Eminescu a primit rândurile binefăcătorului ca pe o dovadă de fariseism aproape cinic. Iar unele detalii ne pot da de gândit. Criticul îl asigură pe poet de dragostea prietenilor, dar și de a reginei Carmen Sylva („care-ți poartă cel mai sincer interes”). Or, se cunoaște disprețul reginei pentru poezia lui Eminescu, dispreț care o plasa în zona „galaxiei Grama”. Eminescu nu putea fi înșelat cu asemenea mijloace. Și, vai, bietul Maiorescu, implora, în realitate, iertare. El își recunoaște, acum, indirect, și eroarea de diagnostic (domeniu în care se considera imbatabil!). Îi spune, pur și simplu, poetului că el și Șuțu l-au crezut atins de sifilis cerebral, dar din cauza... căldurilor (!): „din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în iunie 1883, d-ta ai început a suferi o meningită sau inflamație a pielitei creierilor, mai întâi acută apoi cronică, din care cauză ai avut un deliriu continuu de peste 5 luni, până când s-a terminat procesul inflamațiunii. În tot timpul acestui vis îndelungat ai fost de o veselie exuberantă, încât e păcat că nu ai păstrat nici o aducere aminte a trecutului imediat.” La drept vorbind, „veselia exuberantă” continuă era tot o măsluire a criticului, nefiind confirmată de alte surse. Un om vesel nu strigă „Ajutor!”, ca în ziua de 28 iunie. Nici Slavici nu l-a găsit râzând în hohote etc.

Este adevărat, în scrisoarea către Chibici, Eminescu își mărturisește amnezia asupra perioadei de la internare (5 luni, cât are grijă să calculeze criticul). Dar nimic nu garantează că ea n-a fost provocată și întreținută de un diagnostic greșit la care Șuțu, se știe, aplica un tratament cu mercur. D. Boghean a reținut bine diagnosticul indus în țară, apreciind că s-a dovedit a fi „o pseudopsichosă syphilitică care a trecut cu jodul care l-a luat.” Ei bine, tocmai această apreciere inițială a medicilor i-a fost fatală lui Eminescu.

Distrugerea minții sale de geniu la Șuțu a început și tot la Șuțu va sfârși poetul și biologic. La finele lui decembrie 1883, Maiorescu trebuia să recunoască pentru sine enorma greșeală în fața evoluției absolut nescontate a stării poetului: „diagnosa stării d-tale trecute este astăzi cu puțință și este absolut favorabilă”. Aceasta este altă cauză a suferinței lui Maiorescu. Dar nu e numai atât. Suferința lui are substraturi afunde, metafizice. Nu mă îndoiesc că dorința de a-l ajuta pe poet era pentru el o pornire sinceră, umană, prietenească. Dar Maiorescu nu-și putea birui tara ființei sale - imensa iubire de sine. Destinul tragic al lui Eminescu vine de acolo că a fost ajutat de oameni cu o nemăsurată iubire de sine. Pe celălalt, spune Vladimir Soloviov, îl poți ajuta și din iubire de sine.

În omul faustic maiorescian trăia „ateul” care s-a refugiat în utopiile francmasoneriei, utopie refuzată de Eminescu. Spuneam, aceasta e diferența dintre cei doi mari bărbați ai anilor '70 - '80 din veacul al XIX-lea românesc. În vreme ce Eminescu se știa un om plin de păcate, toate „legate de o mână de pământ”, Maiorescu a avut ambiția utopică a perfecțiunii aici pe pământ: „Antihristul - spune Soloviov - e lipsit de vicii, moderat, virtuos, zelos în dorința de a servi și de a-i ajuta pe alții. Era un om de o «moralitate fără pată».”⁴¹² Cu precizarea că asemenea conduită este exterioară, iar nu interioară.

Am mai avut prilejul să vorbesc despre masca pe care și-a creat-o admirabil Maiorescu. Iar judecătorii lui postumi și-au însușit-o integral, devenind mândri când cineva o pune câtuși de puțin la îndoială. „El dorește - își continuă portretul Soloviov, vizându-l parcă special pe contemporanul său din România - ca oamenii pe care i-a salvat și care au acceptat ajutorul său să-l venereze, să-i fie recunoscători și să-l considere

412 - Vladimir Soloviov, *Scurtă povestire despre Antihrist*, în *Antihristul*, texte traduse din Vladimir Soloviov, G. P. Fedotov, A. Mateina, Boris Molceanov, S. N. Bulgakov, studiu introductiv de Toader Paleologu, Edit. Polirom, Iași, 2000, p. 114.

drept conducător și stăpân”. Într-adevăr, când Eminescu își revine la Ober Döbling, în pofida tuturor previziunilor, Maiorescu pretinde de la poet grație, dar, spre surprinderea lui, cu totul neplăcută pentru mângâierea orgoliului de binefăcător, nu găsește decât ingratitudine. Fantoma ingratitudinii îl bântuie pe Maiorescu de timpuriu. În scrisoarea către Johann Kutschera (20 aprilie 1857), se arată răvășit de ingratitudinea celorlalți, pe care o vede peste tot: „Necunoștința este singurul lucru pe care nu-l mai consider copilăresc, fiindcă este o josnicie”. De aceea, e în mare suferință s-o descopere la Eminescu, luând ca martore spusele lui Zizin Cantacuzino. Îi scrie disperat lui Chibici, trăgându-l parcă la răspundere că Eminescu îl sfidează și-i nesocotește strădaniile: „Dar amicul Em. de ce nu-mi răspunde la scrisoarea mea ce sper că a primit-o la Viena în preția plecării de acolo?” Și din nou, la 14/26 martie: „De ce nu-mi răspunde Em. la scrisoarea mea, primită încă la Viena?” Teribilă tulburare. Să nu i se răspundă la cea mai frumoasă și mai înălțătoare scrisoare pe care o concepuse vreodată Maiorescu?!

Până și-n nenorocirea poetului și-l vrea ca „adept”, amintindu-și că ziaristul sfârșise prin a-i deveni adversar de opinie. S-a spus că Maiorescu a fost un magistru care i-a învățat pe discipoli să gândească: „Eroare! Dacă i-a învățat cu adevărat ceva, atunci i-a învățat a-i urmări raționamentele și a-i da dreptate.”⁴¹³ El n-a format gânditori, ci adepți, observă același Al. Dobrescu. Sub același imperiu i-au stat prietenii: „Maiorescu are... nevoie de prieteni, însă numai pentru a-i domina.”⁴¹⁴ Și: „Nevoia de recunoaștere, de «autoritate» a omului Maiorescu este imensă.”⁴¹⁵ Tendința lui de a se substitui lui Hristos vine din tenebrele orgoliului. La Theresianum (ca mai târziu la Junimea), cei din jur îl numesc „Cristos și cei 12 apostoli”, aluzie la gruparea „filosofilor” pe care a creat-o acolo. Mai e poreclit Adonis,

413 - Al. Dobrescu, *op. cit.*, p. 44.

414 - *Ibidem*.

415 - *Ibidem*, p. 49.

Socrate, Platon, sau, cum spune G. Călinescu, un „Platon academizând printre ciraci”. A suferit fiindcă n-a reușit să-l facă și pe Eminescu un „cirac”. De aceea, e uluit că nici „nebun” poetul nu-i acceptă dominația de mentor. Marea dramă (ca să nu zic tragedie) a lui Maiorescu, în ipostaza de binefăcător al poetului, e următoarea, surprinsă în toată adâncimea ei înspăimântătoare de către Soloviov: „Egolatrul duce cu o mână binele, ca să fie respectat, iar cu o mână duce moartea, lichidându-i pe cei care nu i se închină și nu-l recunosc ca stăpân.”⁴¹⁶ Tragedia aparține deopotrivă victimei și binefăcătorului, în dublul ei referențial, simbolizat de cele două mâini: a binelui și a morții.

Mai atrag o dată atenția, pentru cei care m-au acuzat de „impietate” față de Maiorescu: nu fac rechizitorii, ci doar dramatice constatări. Nu-l încarc pe Maiorescu de vinovăție și nu pun la îndoială sollicitudinea lui față de poet, atât în vremea studiilor la Berlin, când i-a înlesnit o bursă pentru doctorat, cât și în perioada colectelor pentru întreținerea prin ospicii. Scrisoarea lui către poetul aflat în nenorocire e frumoasă și sinceră. Dar dincolo de raționalitatea voinței personale săpa adânc destinul, atât în ființa poetului, cât și a criticului. Prin structura lui „faustică”, Maiorescu era condamnat să întindă cu o mână binele, iar cu cealaltă - moartea. În subteranele lui, spune Soloviov, spiritul antihristic este „adevăratul autor al morții”. Cu voie și fără voie, planul nefast de „internare” a poetului, executat la 28 iunie 1883, a dus la moartea civilă a poetului, urmată de moartea fizică. Eminescu a primit toate acestea cu resemnare, încredințat că nu se poate opune destinului. Îl supărau doar încercările inutile ale prietenilor de a-l „salva”. Asta voia să spună, mărturisindu-i lui Vlahuța: „La ce - zicea el - să mai porți prin lume un om mort!” (Scrisoarea către Maiorescu, din 20 mai 1884).

Criticul știa că Eminescu nu este omul jumătăților de măsură. Nici toată averea și nici toată dragostea lui nu erau în stare să șteargă adevărul cumplitei fapte de la 28 iunie 1883.

416 - Vladimir Soloviov, *op. cit.*, p. 116.

Revenind la scrisoarea lui către poet, a fost, totuși, o nechibzuință să-și arate prețuirea pentru „toată lucrarea... literară și politică” a lui Eminescu. Când, de facto, el surpase din temelii tocmai lucrarea politică, încercând acum zadarnic, cel puțin în ochii poetului, să recupereze „lucrarea literară”.

C. Popazu, sugerându-i lui Obersteiner că o călătorie în Italia ar fi benefică pentru convalescent, acesta a găsit-o la fel și Maiorescu a primit recomandarea ca pe o mare ușurare, dacă nu va fi fost chiar ideea lui, fiindcă astfel se prelungea șederea poetului departe de țară.

Și Petre P. Carp era de părere că poetul nu trebuie să se repatrieze așa repede. Dar el opta pentru prelungirea internării la Döbling. Îl considera încă bolnav, deși în ianuarie își revenise: „Eminescu nu este de tot vindecat.”⁴¹⁷ Obersteiner, însă, găsea inutilă rămânerea poetului în sanatoriu. Ne amintim că-i dăduse voie să umble haihui prin Viena. Eminescu a primit vestea trimiterii în Italia cu ostilitate, interpretând-o în latura planului maiorescian de a-l ține sechestrat departe de țară.

Eugeniu Speranția a înțeles starea de spirit al poetului. Avea toate motivele să tâlmăcească voiajul ca pe o continuare a pedepsei într-o altă casă de sănătate.⁴¹⁸ Pe bună dreptate Gala Galaction va exclama: „Italia îi trebuia lui acum!”⁴¹⁹ Nu îi trebuia, dar, deși Maiorescu scurtase șederea în străinătate cu un an, comparativ cu poruncile date lui Petre Missir, și asta din cauza neprevăzutei însănătoșiri, el a proiectat din timp un program prelungit post-Ober-Döbling. O și pregătește pe Emilia, de care se temea, încă din 23 ianuarie, scriindu-i: „Îndată ce se permite ca Eminescu să părăsească institutul, trebuie să stea liniștit 5-6 săptămâni în pensiune lângă Viena, apoi va urma o călătorie, împreună cu Chibici, în Italia, nu chiar o călătorie de plăcere din cauza

417 - Scrisoare către T. Maiorescu, tipărită de T. Kirileanu în "Convorbiri literare", 1906, p. 996.

418 - Eugeniu Speranția, *Amintiri din lumea literară*, București, 1967.

419 - Gala Galaction, *Mihai Eminescu*, Edit. Junimea, Iași, 1987, p. 8.

enervării, ci mai bine un popas la lacul Maggiore. / Prin mai sau iunie - întoarcerea în Patrie, dar încă nu între oameni, ci la țară - sau la Solești la Rosetti sau la Țibănești la Carp. Apoi la toamnă, în serviciu de bibliotecar la Iași”. Persista, așadar, spaima de „enervarea” poetului și dorința de a-l ține cât mai mult departe de oameni, când se știe că reintegrarea în societate e leacul cel mai bun pentru bolnavii psihici.

Maiorescu ia din nou castanele din foc cu mâna altuia. Același devotat Chibici-Revneanu este trimis la Viena pe 12 februarie 1884. Dar împotrivirea lui Eminescu trebuie să fi fost mare de vreme ce plecarea spre Veneția se produce abia pe 26 februarie. Văzând în Chibici un pion al lui Maiorescu, poetul ajunge să urască și pe acest prieten. Împotrivirea e semnalată atât de Chibici, cât și de C. Popazu (19 februarie). Ultimul dă și o explicație: „Se opunea pentru că se temea că în Italia va fi iarăși internat în vreun institut sau va fi lăsat să se piardă pe acolo pe undeva” (2 martie 1884). Naivii artizani ai călătoriei credeau că vor răscoli nostalgiile romantice ale poetului doritor să vadă cu proprii ochi Veneția pe care o cântase în sonetul plăsmuit după Gajetano Cerri. Maiorescu inclusese sonetul Veneției în ediție și îl apreciasse în mod deosebit, menționându-l în scrisoarea către Emilia (6/18 decembrie 1883). Dar putea fi înșelat Eminescu prin astfel de tertipuri? El întâmpină Veneția cu ostilitate și dezamăgitoare indiferență, încât, după o noapte, Chibici se vede nevoit să se îndrepte spre Florența, prin Milano. Acolo, Chibici trebuia să se întâlnească, la consulat, cu cineva. Eminescu refuză să intre în clădire, motivând: „Ce să caut eu acolo? Nu-i cunosc și nici nu vreau să-i cunosc. Iacă ce copaci fantastici sunt aici...” E o „viclenie” bine regizată. Dacă la Veneția respinsese argumentul „frumuseții naturii”, iată-l aici luându-și-l ca aliat împotriva celor din consulat, care cine știe dacă nu cumva erau complici cu politicianul Maiorescu, așa cum erau cei de la ambasada din Viena! Ieșit din consulat, bietul Chibici constată cu mare spaimă că Eminescu dispăruse. Și acest gest a fost interpretat ca nebunie, deși poetul plecase ca sănătos de la Döbling. Reacția oglindește starea reală prin care trecea Eminescu. El

avea tot dreptul să suspecteze că la consulat se putea lua o decizie pentru o nouă internare în ospiciu.

Enigmatica „afacere” de la consulat e lămurită de Călin L. Cernăianu, ea având legătură tot cu ilegalitățile prin care poetul era pus să călătorească în Europa. La Milano, se afla consulul vienez Eduard Grisebach, pe care Maiorescu îl cunoștea încă din 1880, de la București. Coincidență, înainte ca Eminescu să fie expedit spre Italia, Maiorescu a luat legătura cu Grisebach, după cum consemnează în jurnal la 27 ianuarie 1884. „Dacă ne amintim - deduce Călin L. Cernăianu - că Eminescu a intrat în Austro-Ungaria fără documente, că România nu avea consuli nici la Veneția, nici la Milano și că Grisebach, în virtutea funcției sale, putea rezolva problema vizei și a pașaportului, epistola lui Maiorescu (către consul, n.n.) și obligația lui Chibici de a opri la Milano se leagă.”⁴²⁰ Despre momentul Milano, vorbește și Eugeniu Speranția. Eminescu și Chibici trebuia să se prezinte „la locul indicat” decent îmbrăcați. Foarte probabil, consulul Grisebach a înlesnit obținerea de documente pentru șederea lui Eminescu în Italia, pe căi menite să mascheze ilegalitățile de la intrarea în Austro-Ungaria.

Nici la Florența, unde cei doi au stat vreo cinci săptămâni, Eminescu nu s-a putut împăca cu experimentul la care era supus. Despre șederea la Florența se cunosc și mai puține lucruri. Acolo, Eminescu s-ar fi îndrăgostit de o englezoaică.⁴²¹ În orice caz, tensiunea dintre el și Chibici a crescut. Acesta îi raporta lui Maiorescu despre o continuă ameliorare a sănătății, dar, lucru ciudat, nervozitatea i-a sporit, tocmai din pricină că era ținut departe de țară (14 martie 1884). Cu gândul că sechestrat plecase din Viena și nimeni nu i-a dat motive serioase să se liniștească, în atare privință. Ținta lui Eminescu era întoarcerea în țară, ca o

420 - Călin L. Cernăianu, *op. cit.*, p. 88.

421 - N. Petrașcu, *Mihail Eminescu, studiu critic*, 1892. din păcate, Petrașcu și-a schimbat "amintirile" despre Eminescu în funcție de relațiile cu Maiorescu.

garanție că i se poate reda viața civilă. De aceea îl suspecta pe Chibici, incapabil să priceapă drama poetului. Sau poate Chibici o pricepea foarte bine. Ion Filipciuc are argumente să spună că Alexandru Chibici-Revneanu „cunoștea dedesubturile acestui scenariu al nebuniei poetului și a refuzat să-și aștearnă pe hârtie amintirile dintr-o pricină foarte serioasă: «Europa dorește să trăiască în liniște».”⁴²² Declarația lui Chibici confirmă indirect și foarte grav soarta ce i s-a rezervat lui Eminescu. Și, culmea, poetul voia să se reîntoarcă la Timpul și să reia lupta de acolo de unde o abandonase silit. Știrea îl deusolează pe Maiorescu.

Și văzând că Eminescu, care nu mai putea fi ținut prizonier nu doi ani, nici măcar câteva zile, voia repatrierea, Maiorescu cedează, dar nu abdică. În scrisoarea către Chibici din 8/20 martie, criticul precizează condițiile: „Fiindcă amicul nostru Eminescu pare așa de doritor de țară, întreabă-l unde anume și cum vrea să trăiască aici? De Timpul nu mai poate fi vorba...” Asta era! Oriunde, numai la Timpul nu și nici în București, unde Eminescu devenea necontrolabil, oricând gata să reintre în publicistică. Conservatorii junimiști erau atât de panicați, încât au fuzionat Timpul cu Binele public, sacrificând o mare gazetă pentru una mică, pentru ca poetul să nu mai aibă pretenții de repunere în drepturi.

Bietul Chibici, cu disperare îi răspunde lui Maiorescu, la 14/26 martie 1884, că „astăzi s-a hotărât definitiv (s. n.) pentru locul care-i este mai puțin prielnic, adecă pentru București.” Și Chibici adaugă: „nici amintirile neplăcute ale boalei, nici căldurile grozave ale Bucureștilor, care, desigur, au contribuit poate mult la declanșarea boalei, nici alte considerente... n-au putut schimba această a lui hotărâre.”⁴²³

Ceea ce descrie aici Chibici-Revneanu este o voință impresionantă, voința lui de altădată izvorâtă din „mândria crun-

422 - I. Filipciuc, *O pagină eminesciană inedită?!*, *op. cit.*, în "Poesis", 1997.

423 - Vezi și Ion Nica, *op. cit.*, pp. 220-221.

tă de-a spune adevărul”. Posibil ca Eminescu să fi voit o „revanșă”, voia să spună opiniei publice adevărul. Aceasta e cauza hotărârii lui Maiorescu de a-l ține pe poet departe de București, ca și cauza desființării ziarului adus pe culme de Eminescu. Și dacă Maiorescu a ajuns să se despartă de luptătorul politic (deși îl aprecia), intrând în jocul distrugerii lui, e din pricina compromisului politic cu liberalii, în anul de grație 1883.

I. Filipciuc, recenzând ediția întâi a acestei cărți, mă declara drept naiv că încă îmi mai fac iluzii în legătură cu verticalitatea legendară a lui Maiorescu, în cazul Eminescu. Ce-i drept, prestigiul mentorului în atare direcție este atât de uriaș, încât sar scânteii ori de câte ori cineva încearcă a se atinge de el. I. Filipciuc însuși a produs asemenea „scânteii” în urma recenziei amintite. (Nu mai vorbesc de cărțile lui Călin L. Cernăianu, autorul fiind etichetat în fel și chip, faptă facilitată și de stilul prea „frust” al cercetărilor sale!). Eu acum îmi fac datoria, cu mare strângere de inimă, și spun că I. Filipciuc constată niște fapte: regizând punerea sub interdicție a ziaristului Eminescu și lepădându-se de luptătorul politic în speranța că va compensa pierderea cu sporirea prestigiului poetului, Maiorescu nu a comis un act gratuit sau inocent, ci pactizarea lui cu liberalii, în contextul politic al consumării Tratatului secret cu Puterile Centrale, a avut un preț. Cine va crede bine va fi, cine nu va crede iarăși bine va fi, fiecare după cum îi va fi voia, ca să-l parafrazez pe cronicar: „În realitate, capell-maistrul orchestrației din scena «încătușării» lui Eminescu a fost Titu Maiorescu și «pruba de piatră a adevărului» se află în recompensa pe care corifeul conservatorilor junimiști o primește, în trei etape, de la Ion C. Brătianu:

1 - vizita pe care șeful guvernului liberal, Ion C. Brătianu, i-o fac în toamna anului 1883, acasă, lui Titu Maiorescu;

2 - propunerea lui Ion C. Brătianu, din aceeași toamnă, ca Titu Maiorescu și alți junimiști să intre în guvernul liberal;

3 - numirea lui Titu Maiorescu ca profesor la Facultatea de Litere de la Universitatea din București printr-o rezoluție «reparatorie» dată de ministrul cultelor, Gheorghe Chițu, în 10

oct. 1884, în urma hotărârii consiliului de miniștri prezidat de Ion C. Brătianu.”⁴²⁴

Că Maiorescu a fost un maestru în a-și clădi propriul mit pentru posteritate (v. nota de subsol), o dată cu înălțarea mitului Eminescu, pare o realitate pe care înfocații „demitizanți” de azi o ignoră cu seninătate, fiindcă scopul e să se dărâme un mit autentic - cel eminescian. Maiorescu s-a preocupat constant să

424 - Reproduc mai departe respectiva rezoluție și completarea relatării lui I. Filipciuc: *"Domnul meu, deciziunea prin care ați fost considerat demisionat în anul 1871 de la catedra de filosofie a facultății de litere din Iași, fiindcă a fost luată în afară de prescripțiunile legii și în mod cu totul neregulat, subscrisul, auzind pe Consiliul permanent al instrucțiunii, are onoare a vă invita să binevoiți a vă relua îndatoririle d-voastră profesionale, însă nu la Iași, unde catedra s-a ocupat deja, ci la facultatea de litere din București, unde în vederea necesității de mult simțită, consiliul miniștrilor, sub rezerva aprobării ulterioare a M. S. Regelui, a hotărât înființarea unei catedre de Logică cu adaosul Istoriei filosofiei contemporane de la Kant încoace. Reintrarea d-voastră la profesură o faceți cu titlurile și drepturile ce aveți deja câștigat[e] de profesor definitiv. / Primiți etc., Ministru G. Chițu".*

Rezoluția a fost reprodusă de Simion Mehedinți - care doar semnează cu pseudonimul *Soveja* și publică faimoasa biografie *Titu Maiorescu, cu un portret din tinerețe*, Ed. Cartea românească, 1925, "biografie" scrisă de însuși... Titu Maiorescu! - și reprezintă prețul pe care l-a încasat marele critic pentru livrarea în camașă de forță a marelui... gazetar M. Eminescu.

Firește că olimpiantul "cu cap rece" nu uită conjunctura în care a fost repus în drepturi de liberali și glosează impersonal pe aceeași pagină (79): "Fața de atâta abnegare, cei ce vor scrie în viitor istoria acestei epoci se vor întreba de bună seamă dacă idealismul membrilor Junimei n-a avut în sine o latura prea contemplativă. Iar pentru a întări această impresie, urmașii își vor aduce aminte ca, pe când cel mai însuflețit profesor al epocii era depărtat din învățământ, cel mai mare poet al neamului românesc, Eminescu, a fost și el destituit din funcția de bibliotecar și acuzat pentru risipa cărților - găsite apoi în chiar rafturile bibliotecii!". (I. Filipciuc, *Înspre alt Eminescu*, în "Bucovina literară", serie nouă, an. VIII, nr. 9 - 91, septembrie 1998).

creeze o imagine venerabilă și Junimii. Octav Minar era de părere că Maiorescu a distrus tot ce se găsea compromițător în scrisorile lui Eminescu, în legătură cu el și cu Junimea. Pură denigrare? „O notă a lui Negruzzi - observă Minar - în josul unei scrisori arată că și dânsul s-a călăuzit de mărețul principiu a[1] lui Maiorescu: Tot ce a fost la Junimea trebuie să rămâie o legendă.”⁴²⁵

Evident, nu există dovezi limpezi cu privire la ce a făcut Maiorescu înainte de a preda lada cu manuscrise eminesciene la Academia Română, în urma unei campanii de presă din 1902. Le-a predat greu și târziu; oare fără să le „inventarieze”? Nu prea e de crezut. Că au existat momente de tensiune între poet și critic și înainte de 1883, o probează calificativul din 1875, când Maiorescu notează că Eminescu e „maniac”, unul dintre cei ce nu confirmă spiritele Junimii. Dar există o dovadă directă că Maiorescu distrugea lucrurile neconvenabile. Într-o scrisoare adresată Emiliei Humpel, la 4/16 octombrie 1883, precizează: „Scrisoarea ta către Clara, trimisă acum 4 săptămâni, nu i-am dat-o, ci am rupt-o, foarte liniștit. Erai obosită și iritată când ai scris-o, și mie îmi părea rău de tine, să fi risipit abilități de stil pentru asemenea nimicuri.” Pe bună dreptate se întreabă G. Munteanu: „Să nu fi rupt Maiorescu, «foarte liniștit», și cele ce i se păreau «nimicuri» (de oarecare gravitate!) - la adresa lui, a «Junimii» - în manuscrisele eminesciene, până să le predea Academiei, în 1902?”⁴²⁶

Dar nu e cazul să zăbovesc pe terenul presupunerilor. Mai bine să vedem ce s-a întâmplat cu Eminescu la întoarcerea în țară. Un lucru e sigur: poetul a fost atât de hotărât să revină în București, încât Maiorescu și-a dat acceptul, dar numai din rațiuni tactice, fiindcă deja pregătise terenul spre a-l expedia la Iași. Eminescu a respins variantele găzduirii la Slavici și la Maiorescu. Trenul a ajuns în gară în ziua de 27 martie 1884. În

425 - Octav Minar, *op. cit.*, p. 40.

426 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 429.

întâmpinare, veniseră și junimiști, dar poetul i-a ocolit cu mândrie, plecând direct la Simțion. Nu s-a dus nici la ședința Junimii de pe 29 martie, iar pe Maiorescu l-a evitat cu ostentație.⁴²⁷ A preferat compania Mitei Kremnitz, care l-a dus și la regină, dar acolo vizita a fost un eșec. Întrucât Timpul dispăruse, poetul și-a dat seama de situație și încearcă să pătrundă la o altă publicație. În acest scop, face o vizită la redacția României libere, eveniment consemnat cu satisfacție în proximalul număr al ziarului (29 martie). Maiorescu, însă, intră imediat în alertă și grăbește demersurile trimiterii la Iași. Planul din 28 iunie 1883 se reactualizează, dar acum nu mai existau rațiuni de internare. În loc de Șuțu și Simțion sunt alertate cunoștințele din Iași. Acolo locuiau Emilia, sora lui, și junimiștii din vechea urbe moldavă. Trecuseră zece zile și planul trebuia executat. Pe 6 aprilie, Maiorescu notează: „Acum azi, întâi să determin pe Eminescu să plece la Iași și să-l însoțesc la gară. Apoi, de mâine încolo, posibilă liniștea sărbătorilor.” Maiorescu voia să aibă tihna Paștelui. Dar n-o putea dobândi cât poetul se găsea în capitală, unde România liberă sau altă publicație amenințau să-i găzduiască eventualele articole.

În Vinerea patimilor, Maiorescu își anunță sora că Eminescu va fi seara la Iași. Nu știu cum s-a lăsat înduplecat poetul și cum a reacționat. Sigur e că n-a avut încotro, total dependent material de alții.

La Iași, a ajuns pe 7 aprilie, fiind găzduit de Miron Pompiliu, care locuia într-o singură cameră. Poetul n-a putut suporta condiția și s-a mutat într-o cămăruță în spatele Hanului Bacalu. E reticent mai cu toată lumea. Pare zgârcit și nepăsător. Pe junimiștii „aleși” îi ocolește cu obstinție, preferând compania celor „periferici” și a lui Creangă, bolnav și el.

427 - Altminteri, poetul va lipsi, de-acum înainte, de la ședințele Junimii. Ruptura e confirmată și de C. Rădulescu-Motru, care marturisește că după 1886 a frecventat toate ședințele Junimii, dar nu l-a văzut niciodată acolo pe Eminescu. (Cf. *Eminescu - înfășurat...*, p. 440).

Soarta lui de aici înainte am evocat-o. Și-a rezumat-o însuși astfel: „m-au târât prin Italia, prin Elveția, apoi m-au dus la București, acum m-au târât din nou la Iași; pentru ce, când eu n-am nimic de făcut aici?”⁴²⁸

Așa va fi târât Eminescu până la moarte. El a spus esențialul în zguduitorul scrisoare către Chibici-Revneanu (12/24 ianuarie 1884), trimisă de la Ober Döbling: „Sufăr cumplit, iubite Chibici, de lovitura ireparabilă care va avea influență rea asupra întregului rest al vieții ce voi mai avea de trăit. (...) D. Maiorescu a trecut pe aici într-o zi, dar a stat mai puțin de un minut și nu mi-a spus nimic în ce mă privește, încât, deși mi-am venit în fire de mai bine de două săptămâni, nu știu absolut nimic asupra sorții care mă așteaptă, căci sper că nu voi fi condamnat a petrece aici ani întregi fără necesitate”. Și: „nu-ți poți închipui starea în care un om se află într-un institut de alienați, după ce și-a venit în fire. Neavând nimic de lucru, închis alături c-un alt individ, hrănit rău precum se obicinuieste la spitale și lăsat în prada celor mai omorâtoare grije în privirea viitorului, mi-e frică chiar de-a-mi plânge soarta căci și aceasta ar fi interpretat ca un semn de nebunie. (...) Foamea și demoralizarea, iată cele două stări continue în care petrece nenorocitul tău amic M. Eminescu.”⁴²⁹

Literatura română n-a strălucit, în mod deosebit, prin specia tragedie. În schimb, țara a dat numeroase personaje tragice, în istorie. Nimic, însă, nu pare să se compare cu tragedia celor șase ani de agonie eminesciană, cu atât mai mult, cu cât ei au rămas o pată oarbă și pentru eminescologii.

428 - Apud George Muntean, *Eminescu - documente noi*, III, în "Revista de istorie și teorie literară", nr. 1, 1965, p. 157.

429 - *Opere*, XVI, pp. 197-198.

20. IRONIA LUI CARAGIALE

Între 28 iunie 1883 și 1 ianuarie 1884, Maiorescu s-a consumat în propriile „idei a priori” (cum le-ar fi spus Eminescu), legate de „competența” sa în materie de psihiatrie și de oameni. Ba, și de arta poeziei. Întâi, pentru a legitima scoaterea lui Eminescu din ziaristică, el a decis că poetul este irecuperabil. Pentru asta, a confecționat tabloul evolutiv al bolii de la „manie acută” la „demență”, comunicat, pe filiera Șuțu, și celor de la Döbling. Pare tot mai clar că tratamentul aplicat în iulie-august 1883 de dr. Șuțu a contribuit la această evoluție care a nemulțumit-o profund pe Emilia Humpel (dar și pe Matei Eminovici). Evitarea contactului direct cu poetul, izvorâtă din sentimentul vinovăției, a contribuit mult la această autosugestionare a criticului. El a crezut că se poate revanșa, pe ruina omului, cu acțiunea de popularizare și creare a mitului Eminescu, ceea ce, în bună măsură, a și reușit. A conceput ediția de poezii ca și cum poetul ar fi fost mort. Gustul personal a prevalat în materie de estetică a volumului. Ostilitatea poetului față de critic a avut ca laitmotiv, până la primirea Poesiilor, „conspirația” maioreșciană împotriva-i. După această dată, se mai adaugă unul - revolta față de modul cum i-au fost editate poemele. Această constantă indignare atestă supraviețuirea excepționalei sale conștiințe estetice. Dovezile sunt revelatoare.

La mărturiile deja amintite, mai reamintesc de scrisoarea Mitei Kremnitz către Emilia Humpel, în care se zice că poetul

era „amarnic supărat pe Titus, fiindcă i-a publicat poeziile...”⁴³⁰ E aici o nuanță care ne spune că poetul nu respingea doar modul de editare al criticului, ci până și faptul că a publicat poeziile în volum. Firește, din punctul de vedere general admis, atitudinea lui Eminescu intră sub unghiul de incidență al ingraturității, de proveniență psihotică. Nimic mai eronat, fiindcă poetul a înțeles că difuzarea ediției însemna hrănirea interesului public pentru creatorul căzut în nebunie. Caragiale, care avea un ascuțit simț al realului, asta și spune în Ironie: „Câți îl știau că există? Foarte puțini. De-acu-ncolo, țin-te popularitate!...” Popularitate de nebun, asta crease Maiorescu prin ediția lui și Eminescu nu-l putea ierta, fiindcă o asemenea „celebritate” îl lovea în plinul ființei sale, eliminându-l încă o dată din viața civilă: „dar după un nebun, fără să-l cunoască nimeni, se strânge și se ia toată lumea. Și astfel succesul primei ediții a întrecut toate așteptările editorilor”, scrie același Caragiale.⁴³¹ Și tot el, în Două note, condamnă intervenția în texte a lui Maiorescu, ecou al nemulțumirii poetului însuși, cu siguranță: „mai târziu, pe când artistul era cu mintea bolnavă, s-a făcut în opera lui îndreptări, purgări și omisiuni cu desăvârșire arbitrară. Eu crez că asta trebuie relevat.” O profanare, decidea dramaturgul, care nu se practica în cultura „popoarelor moderne”: „Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă și cu spirit îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine...” Duritatea aprecierii seamănă și la Caragiale cu o „ingraturitate” și s-au găsit istorici literari, apărători ai mitului maiorescian, care s-o ia ca atare. Dar dacă I. L.

430 - C. Meissner, *Despre T. Maiorescu, Mareșal Averescu dar mai ales despre M. Eminescu*, în "Convorbiri literare", ianuarie-februarie-mai, 1937, p. 24.

431 - Opinii foarte apropiate emite A. D. Xenopol: "Chiar dacă talentul său s-a manifestat într-un chip netăgăduit, cine îl citea, cine îl prețuia?" Oare nu-i mărturisea același lucru poetul lui D. Boghean? "A trebuit să înnebunească - adauga Xenopol -, să se creeze în jurul lui legenda - din nenorocire prea adevarată - a unei vieți petrecute în torturi, pentru ca mințile contemporane să fie trezite din orbirea lor, pentru ca să recunoască că în Eminescu țara pierduse pe unul din cei mai nobili fii ai săi". (*Eminescu înfașurat...*, p. 241).

Caragiale este unul dintre puținii contemporani ai poetului care nu s-a lăsat înșelat de aparențe, drept pentru care el însuși s-a văzut nevoit să ia calea exilului, în cele din urmă? El a scris cele trei splendide articole despre poet fiindcă simțea nevoia „demitizării”. În Nirvana datează din 18 iunie 1889, adică a fost scris chiar a doua zi după înmormântare, o înmormântare făcută în grabă, fără elementare fonduri și fără respectarea celor trei zile din datina creștină pentru priveghi, cum pe bună dreptate observa recent și N. Georgescu.⁴³² Ținând cont că, de fapt, Eminescu a murit pe 16 iunie, la puțin timp după miezul nopții, fără lumânare, neștiut de nimeni, el a fost îngropat după o zi, pe 17 iunie, ca și cum ar fi făcut parte dintr-o nație de păgâni! Când el ar fi avut drepturi la funeralii naționale! Și să nu-l credem că la nașterea lui (pe care nici azi n-o cunoaștem în ce zi a fost cu adevărat!) Dumnezeu a comis o greșeală, cum însuși a spus-o?

Iar când Caragiale se hotărăște să spună despre Eminescu niște adevăruri, el e conștient că se expune riscului, precum o făcuse, neîncovoiat, poetul: „Îmi vine destul de greu să contrazic niște autorități în materie literară, știind cât le iritează contrazicerea și cât de primejdioasă iritația lor pentru soarta și reputația unor simpli muritori ca noi” (s.n.). - „Ironie”. Luați-o cum vreți, dar eu văd aici o mărturie clară despre ce i s-a întâmplat lui Eminescu fiindcă a stârnit „primejdioasa iritație” a celor „reputați”, ca Maiorescu. Caragiale a plâns în ziua când a prânzit la Maiorescu, puțin înainte ca poetul să fie îmbrăcat în „cămășoiul de forță” al morții, neștiind atunci de grozăvia planului maiorescian. Între timp, însă, răsuflaseră niște adevăruri. Și a mai ținut să spună: „Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată; era un om dintr-o bucată și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările.” (În Nirvana).

432 - N. Georgescu, *Vorbe peste groapă*, în "Adevărul literar și artistic", 9 februarie 1999, p. 8.

Ce spune, în definitiv, Caragiale? Că dacă el, sau Slavici, sau mai ales Maiorescu se încovoiaseră uneori sau mai des, Eminescu nu o făcuse niciodată. El adunase în sine condiția triplă a martirului, eroului și înțeleptului: „Martirul, eroul și înțeleptul sunt numai trei forme ale uneia și aceleiași substanțe: adevărul. Dar un erou cât de mărginit în privirea inteligenței, dar un martir ignorant, dar un înțelept și puțin viteaz - câteșitrei cunosc aceleiași stări - vedem suma lor. Pentru câteșitrei există un sacrificiu pentru un lucru care nu sunt ei înșiși și care se răsfrânge asupra semenilor lor. De aceea la martir și la erou poate subsista un transitus per filium medium, o trecere a tendinței lor în [ilizibil] adevărate prin principiu aparent fals, dar ceea ce ei au simțit este adevărat.

În sfârșit adevărul e stăpânul nostru, nu noi stăpânii adevărului”⁴³³

Și tot Caragiale a înțeles că, dincolo de mizeria unor mașinațiuni și meschinării politice, poetul era condamnat de însuși datul său ontologic, care absolvă de vinovăție pe dușmani și prieteni deopotrivă: „Copil al unei rase nobile și bătrâne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieți și germeul distrugerii finale a rasei - geniul cu nebunia.” Nu întâmplător pe această descifrare și-a înălțat biografia eminesciană George Munteanu. De fapt, aceasta e esența vieții, definită de poet: Antitezele sunt viața. Dar viața e înaltă plenitudine cât antitezele se împacă în necurmata lor dispută. „Avea - spune Caragiale - un temperament de o excesivă neegalitate și când o pasiune îl apuca era o tortură nemaipomenită.(...) Când ostenea bine de acel cutremur, se închidea în odaia lui, dormea dus și peste două-trei zile se arăta iar liniștit ca «Luceafărul lui - nemuritor și rece»”. Dar la încordarea ultimă din 28 iunie 1883, el n-a mai găsit odaia lui, în care să se închidă și să doarmă dus. A încercat să-și domolească demonii cu apa fierbinte de la băile Mitrașewski și, cu siguranță, această terapie realmente potrivită

433 - M. Eminescu, *Fragmentarium*, Edit. Eminescu, București, 1981, p. 87.

și fenomenală în ziua toridă (termometric și politic) ar fi reușit dacă înaltele interese de stat nu l-ar fi aruncat în „cămășoiul de forță”. În clipa aceea de incredibilă brutalizare a primit Eminescu lovitura mortală. Caragiale a respins, a doua zi de la îngropare, mizerabilul diagnostic al lui Șuțu și G. Marinescu, atunci când unor „oameni de seamă” „le-a plăcut să facă sau să lase a se crede că nenorocirea lui Eminescu a fost cauzată de un vițiu”. Caragiale era și el convins că poetul murise cu zile, dar n-avea de unde ști că un tratament dezastruos îi grăbise sfârșitul. Punea această grăbire doar pe seama sărăciei poetului: „Astăzi nu mai încapе îndoială că el era osândit de la naștere să moară cum a murit; însă neajunsurile practice ale traiului, hrana ordinară, interior mizer, nevoie continuă de muncă grosolană obligată și ridicul plătită, - cu același fin și nobil instrument cu care trebuie să cânte plutirea lunii pe mișcătoarea mărilor singurătate...” „i-au grăbit scurta cale către tristu-i sfârșit” („Ironie”).

În perioada „bolii”, raporturile dintre Eminescu și Caragiale au evoluat invers decât cele dintre poet și alți prieteni, îndeobște cei implicați în evenimentele de la 28 iunie 1883. Iar grație geniului său de observator, Caragiale este un martor mai credibil comparativ cu mulți alții care au scris fel de fel de „amintiri”. Și el, desigur, a fost marcat de imaginea de „nebun” ce i s-a creat poetului din nefasta zi. În pofida acestui fapt, însă, și în pofida rupturii dintre ei de după 1881, Caragiale s-a reapropiat de poet, nefiind respins, ca în cazul lui Slavici, și i-a stat în preajmă, cât i-a permis depărtarea, după întoarcerea de la Ober Döbling. Iată imaginea reținută de Caragiale: „Întâia criză trecuse; nu mai era același om, dar era om ca toți oamenii, cu mintea normală, întregă, și tocmai de aceea nu mai era același om”. („Ironie”). Mărturia e capitală și merită interpretată. Se reține, în primul rând, normalitatea întregă a omului Eminescu de după internarea la Șuțu, despre care el nu putea avea alte informații decât cele „oficiale” oferite de Maiorescu și de ceilalți „junimiști aleși”, cu atât mai mult, cu cât criticul l-a cooptat, formal, în consiliul de curatelă din 1889. Și totuși, cu „mintea normală, întregă”, Eminescu n-a mai fost același, adică nu s-a mai

manifestat anormal, ca geniu creator. În *În Nirvana*, explică de ce: „Deși în genere teoria de la care plecam eu ca să gândesc astfel - că, adică, un om mare trebuie în toate să fie ca neoamenii - era pripită, poate chiar deloc întemeiată, în speță însă s-a adevărit cu prisosință”. Altfel spus, după 1883, Eminescu fie că și-a pierdut geniul, criza transformându-l într-un om ca toți oamenii, fie că poetul a ales tăcerea de tip rimboudian, refuzând a se mai livra vieții publice, dar din cu totul altă pricină decât Rimbaud, care a ales libertatea vieții practice. La Eminescu, am văzut adevărata cauză - moartea civilă. El n-a mai dat semne ale geniului creator decât din când în când, în orice caz, cum vom vedea, cu mult mai des decât Caragiale în aceeași perioadă, dar nimeni nu l-a considerat nebun pe dramaturg din atare pricină. Și poetul a dat acele semne ca spre a contrazice „vidul spiritual” și a arăta că pusese doar lira-n cui, în fața unei lumi care l-a sacrificat și care nu-l merita.

Caragiale a înțeles cu asupra de măsură că la mijloc e o cumplită tragedie. El a plâns de două ori pentru Eminescu: la vestea dată de Maiorescu pe la prânz, în 28 iunie 1883, și în 1889, la moartea poetului. Și explică și de ce: „n-am plâns de moartea lui; am plâns de truda vieții, de câte suferise această iritabilă natură de la împrejurări, de la oameni, de la ea însăși. / Acest Eminescu a suferit de multe, a suferit și de foame. Da, dar nu s-a încovoiat niciodată: era un om dintr-o bucată, și nu dintr-una care se găsește pe toate cărările”. Este chiar imaginea de martor al adevărului, pe care am schițat-o într-un capitol anterior, imaginea celui care a primit sacrificiul, ca Mântuitorul în mijlocul unei „pături superpuse” corupte sau zămislitoare de false modele, care ascundea după mască indivizi „fără inimă și cu spiritul îngust”, incapabili a se „uita pe sine”, cum zice tot Caragiale. Ceea ce l-a uluit pe dramaturg e că un om de geniu poate să treacă brusc de la cea mai înaltă organizare a minții la nebunie, dar că această trecere nu e, pur și simplu, o fatalitate a naturii ereditare, ci poate fi declanșată de o anume împrejurare. De aceea, tragedia lui Eminescu a produs o schimbare profundă nu numai în omul Caragiale, dar îndeobște în artist. Trebuie spus

că opțiunea pentru tăcere a lui Eminescu (de care Caragiale nu a fost suficient avertizat) l-a împins pe el însuși într-o perioadă de criză, din care a ieșit după o lungă tăcere. Ceva din acest moment al impasului existențial caragialesc a sesizat Șerban Cioculescu, dar amploarea experienței este relevată întâia oară de către Florin Manolescu. Caragiale își încheie seria capodoperelor comice în anii 1883-1885, cu *O scrisoare pierdută* și cu *D-ale carnavalului*, după care nu mai publică nimic până în vara anului 1889, când colaborează la *Constituționalul* și la *Convorbiri literare*, spărgând tăcerea cu *O făclie de Paști* și cu *Năpasta*, care marchează o cotitură radicală în opera lui, prin dimensiunea tragicului. Aceste două capodopere, cu care surprinde lumea literară, au ca temă centrală nebunia. Mai bine zis, ele surprind grozăvia produsă de o împrejurare anume, fără „vina” celor doi protagoniști: Leiba Zibal și Ion Nebunul. Pomenitul Florin Manolescu observă că tăcerea dintre comedii și drama *Năpasta* „contrastează frapant cu perioada extrem de vie a comediiilor, încât trebuie să presupunem că ceva deosebit s-a petrecut în biografia scriitorului, în structura lui sufletească sau în modul de a privi literatura în general.”⁴³⁴ Acest efort de a nu spune nimic apare „ca un episod în esență dramatic”, „rezultat al unei traume, care nu-l privește numai pe el, ci și lumea în care acesta trăiește.”⁴³⁵ Criticul merge la țintă și înțelege că evenimentul traumatic este ziua de 28 iunie 1883, tăcere autoimpusă care se termină, grăitor, cu articolul *În Nirvana*, apărut în *Constituționalul*, la 20 iunie 1889. Caragiale nu va mai putea scrie, de acum încolo, comedie și zadarnic a încercat să revină la specie, încât nu e de mirare că Titircă, Sotirescu & comp. a rămas numai un simplu proiect. Se va întoarce la comic doar prin *Moftul român*, făcând o radiografie necruțătoare românismului care l-a distrus și pe Eminescu, pentru ca, la rândul-i, să ia calea exilului, refuzat

434 - Florin Manolescu, *Caragiale și Caragiale. Jocuri cu mai multe strategii*, Edit. Cartea Românească, București, 1983, p. 149.

435 - *Ibidem*, p. 150.

la Premiul Academiei de același Dimitrie A. Sturdza, sub care Eminescu a fost azvârlit peste bord o dată cu Societatea Carpații. Dar până la studierea moftologiei românești obsesia lui Caragiale devine încercarea de a înțelege cum poate un om normal să ajungă să-și piardă mințile, așa cum noi toți am putea-o păți „sub presiunea unor factori.”⁴³⁶ „Esențialul - adaugă Florin Manolescu - este că, din 1889, o temă profund tragică ia locul veseliei din Claponul sau temelor tragicomice din comedii și ocupă, pentru aproape un deceniu, prim-planul creației lui.”⁴³⁷ În tragedia lui Ion Nebunul din Năpasta, Caragiale a pus ceva din teribila cotitură produsă viața lui Eminescu la 28 iunie 1883, „sub presiunea unor factori”, iar „factorii” care au acționat asupra publicistului, dincolo de „iritabilitatea” nativă a geniului, știm acum care au fost.

436 - *Ibidem*, p. 157.

437 - *Ibidem*.

21. AGONIA ULTIMĂ

Interesante sunt primele reacții publice la vestea internării lui Eminescu. Cel dintâi reacționează ziarul *Românul*, publicația cu care Eminescu a polemizat cel mai mult. O notă redacțională (1 iulie 1883) de la rubrica *Știri ale zilei*, anunța cu „sinceră părere de rău” că redactorul de la *Timpul*, „tânăr plin de talent și înzestrat cu deosebit geniu poetic, a căzut greu bolnav”. Nimic mai onorabil pentru o gazetă adversară. Așa a fost receptată, aceasta fiind și intenția publicației. După opinia lui N. Georgescu, însă, textul pare o parolă masonică, în 48 de cuvinte. *Timpul* replică și el peste trei zile (3 iulie 1883), dând un anunț de 64 de cuvinte, altă cifră masonică. Argumentele lui N. Georgescu au relevanță numai dacă acceptăm realitatea jocului comunicațional masonic. Cum marja speculativă este mare, îi voi acorda un credit limitat. Și acest credit ar putea veni din duplicitatea atitudinii față de Eminescu. Iată, reala reacție la *Timpul* se produce imediat prin graba suspectă de a-l înlocui pe Eminescu din redacție, fapt anunțat pe 2 iulie, „când direcțiunea politică și redacțiunea o luă Mihai Paleologu.”⁴³⁸ Meschinăria completată cu anunțul din 3 iulie a fost sesizată de biografi,⁴³⁹ dar nu și întreaga ei semnificație. Este limpede că abia s-a așteptat „îmbolnăvirea” incomodului pentru ca patronii să se descotorosească de el. Și pentru a-l scoate definitiv din viața civilă nu vor ezita să desființeze ziarul.

438 - Strămoș al cunoscutului eseist Al. Paleologu.

439 - G. Munteanu, *op. cit.*, p. 313.

După ultimul val al tratativelor secrete dintre România și Tripla Alianță, care a marcat abandonul treptat al Franței, în august 1883 viața politică se liniștise. Împrejurarea ducea, în mod firesc, la uitarea cazului Eminescu. În consecință, poetul putea avea un teren propice pentru reintrarea în viața civilă.⁴⁴⁰ Este momentul când intră în joc Al. Macedonski, cu faimoasa epigramă⁴⁴¹ din *Literatorul*. Există o întregă istorie cu această epigramă adresată unui poet X., nebun. Pe patul de moarte, Macedonski a mărturisit: „Niciodată nu am adresat o epigramă lui Eminescu. Cea cu pricina e scrisă cu doi ani înainte de nenorocirea care l-a izbit. Este o infamie care mi-a fost pusă în cârcă de oameni interesați să-și facă un titlu de glorie din ipocrita și falsa lor milă pentru cel pe care ei singuri l-au împins în prăpastie.”⁴⁴²

N. Georgescu e de părere că epigrama intră în categoria șaradelor masonice și a avut menirea să relanseze cazul Eminescu amenințat de uitare, după stingerea conflictului diplomatic cu Austro-Ungaria. Cu alt prilej, Macedonski a pus

440 - Printre pușinii care au făcut ceva pentru readucerea lui Eminescu la viața publică a fost Hașdeu, fost adversar al poetului. În octombrie 1884, Hașdeu a semnat o petiție pentru aducerea lui Eminescu ca director al Arhivelor Statului din Iași, recomandându-l "bun cunoscător al scrierilor românești vechi, după cum subsemnatul însuși a avut ocaziunea a se încredința în mai multe rânduri". (Apud N. Georgescu, *Cercul strămt*, p. 41). Hașdeu l-a apărat constant, după 1883, pe poet. În 1888, propunea un premiu substanțial pentru vol. *Poesii*, spre a se curma rușinea chetelor. Premiul i se va refuza.

441 - "*Un X. pretins poet, - poet acum / S-a dus pe cel mai jalnic drum... / L-aș plânge dacă-n balamuc / destinul său n-ar fi mai bun / Căci până ieri a fost năuc / Și nu e azi decât nebun!*" ("*Literatorul*", an. IV, nr. 7, iulie 1883, p. 413). Abrevierea lui X.. cu doua puncte intră în cifra masonic aluziv la Eminescu. Analiza jocului de cuvinte, în cartea lui N. Georgescu.

442 - În *Naționalul*, la 15 decembrie 1893, Macedonski revine și acuză: "Mi-ați creat mie legenda că am lovit pe eminescu, dar voi l-ați omorât, căci l-ați lăsat să moară în mizerie, pe când strigați că este cel mai mare poet al țării".

tipărirea epigramei pe seama inițiativei redacționale a colaboratorului său D. Teleor, fără știrea sa. Totuși, Macedonski a avut o mare aversiune pentru Eminescu, ca răspuns la proasta părere a poetului despre poezia sa. La apariția studiului critic al părintelui Grama (1891), îi va scrie acestuia de-a dreptul entuziasmat, găsimdu-l curajos în demascarea „imposturii” eminesciene. Greu de judecat lucrurile. Am putea să-i dăm credit și lui Macedonski, cel de pe patul morții.

N. Georgescu descifrează, prin anagramă („anagramele și șaradele erau cele mai îndrăgite jocuri de cuvinte din epocă”), numele întreg al lui Eminescu. Inițiativa relansării „cazului” aparține aceluiași Grigore Ventura, care dovedea un zel surprinzător și în susținerea publică a colectelor pentru întreținerea lui Eminescu, adică tocmai de ceea ce Eminescu avea oroare cel mai mult, înțelegând că au rostul întreținerii zarvei în jurul bolii sale. Georgescu merge până la a bănuși că anagramarea a făcut-o Ventura împreună cu Macedonski. Și are motive, deoarece, deși Macedonski a avut de pățimit mult de pe urma epigramei, el n-a dat atunci nici o dezmințire în presă. În schimb, i-a răspuns lui Ventura printr-o altă epigramă, semnată de asta dată.⁴⁴³ Dar epigrama în sine, prin ambiguitatea literei X..., putea foarte bine să fie uitată a doua zi. Ea n-a avut decât rostul scânteii, fiindcă a intrat în acțiune viclenia inimaginabilă a lui Ventura, care transformă apariția epigramei într-un scandal de presă, erijându-se într-un mare apărător și prieten al lui Eminescu, ceea ce nu era! Ofensiva este declanșată în *L'Indépendance roumaine*: „Il n'y a pas doute: c'est notre malheureux collègue et ami Eminesco qui est visé par cette épigramme”. Fanfaronul de la baia Mițașewski se arată foarte indignat: „Toți cei care au onoarea de a ține în mână o pană în România, nu pot să nu fie indignați de această

443 - *"V. proclama prin gazete moralmente c'am mutit / Dar asupra'i avantajul ce mi rămâne tot e mare / Din momentul ce s'afirmă și să știe de oricare / Cum că V. nici o secundă moralmente n'a trait". ("Literatorul", an. IV, nr. 8, august 1883, p. 475).*

acțiune. Eu, subsemnatul, om de litere și jurnalist, mă constituiesc în apărătorul bietului amic Eminescu, și-i declar d-lui Macedonski că acțiunea sa este nedemnă.”⁴⁴⁴ Deșănțata „apărare” avea ținta precisă de a-l compromite definitiv pe Eminescu, subliniind faptul că este un „biet” nebun lovit mișelește de Macedonski. Scandalul a luat proporții; în urbe, au avut loc manifestații, cu amenințări și spargerea geamurilor de la locuința lui Macedonski. „În codul de moravuri publice și politice al epocii, «boala gravă» a nebuniei îl îndepărta pe cel atins de ea. Declararea nebuniei cuiva însemna, implicit, și destituirea lui din funcție. Iată, așadar, ce realizează Grigore Ventura: dizlocarea unui mare ziarist, a unui adversar de temut, din sistemul unui ziar de opoziție.”⁴⁴⁵ Anunțurile anterioare din presă fuseseră vagi. Ele nu aduceau precizarea categorică a diagnosticului: „A doua tentativă, însă, a reușit: prin gura lui Macedonski, Grigore Ventura anunță lumii largi diagnosticul adevărat al bolii lui Eminescu...”⁴⁴⁶

Despre efectele dezastruoase ale campaniei Macedonski-Ventura asupra psihicului eminescian a relatat Ionescu-Dobrogeanu, care l-a vizitat în vara lui 1884, în strada Speranței, la Baba Safta. Poetul citea presa. „Am convingerea neștrămutată - scrie Ionescu-Dobrogeanu - și aceasta era și convingerea poetului - că într-o foarte largă măsură și cu multă răutate Macedonski a contribuit - între alte cauze - la a doua și ucigătoare nebunie a lui Eminescu [...] Tot timpul cât am stat la el, și am stat vreo două ceasuri, poetul ni-a cetit bucăți d-ale lui Macedonski, care-și bătea joc de el, până și de nebunia lui.”⁴⁴⁷ Dar Ventura știa la fel de bine că poate întreține trează opinia publică relativ la nebunia lui Eminescu și prin acțiunile de colecție publică. Eminescu a înțeles cel dintâi rațiunea acestor probe de

444 - Apud N. Georgescu, *op. cit.*, p. 19-20.

445 - *Ibidem*, p. 20.

446 - *Ibidem*, p. 21.

447 - Apud Ion Nica, *op. cit.*, p. 235.

milă publică, chiar dacă mulți au făcut-o cu bună credință. Așa se explică zelul său în vânzarea biletelor pentru conferința de binefacere a lui V. Alecsandri. Am amintit de sarcina lui Petre Missir de a coordona colectele pentru întreținerea poetului la Döbling. Alecsandri a susținut, la Ateneu, o lectură publică a piesei Fântâna Blanduziei. Ventura a făcut turul orașului spre a împărți bilete și a explica viitorilor spectatori de ce trebuie ajutat Eminescu.⁴⁴⁸

În acest sens, Maiorescu a colaborat cu Ventura, onorându-l cu o carte de vizită în limba franceză pe redactorul de la *L'Indépendance roumaine*, care „în iulie 1883 deschisese focurile apărării lui Eminescu împotriva nechibzuitei epigrame a lui Macedonski din *Literatorul*.”⁴⁴⁹ Grigore Ventura, așadar, intră în istorie ca un iscusit „adjuvant” în pecetluirea morții civile a lui Eminescu. Macedonski aprecia corect pe patul morții (dându-și, probabil, seama că fusese utilizat el însuși), că apariția epigramei a fost mană cerească pentru „cei interesați să-și facă un titlu și un steag de glorie din ipocrita și falsa lor milă pentru cel pe care ei singuri l-a[u] împins în prăpastie”. Nimic mai limpede: Eminescu a fost „împins în prăpastie” de „salvatori”. Nu sunt vizate chiar faptele din ziua de 28 iunie 1883?

Maiorescu, fulgerat și el de regrete ascunse, îl numea, în jurnal, consemnând ziua înmormântării poetului, „nebul și ticălosul indiscret”, care ținuse să se facă auzit la slujba religioasă. Într-adevăr, Ventura a ținut morțiș să nu-i dea pace lui Eminescu nici în coșciug și nici mai târziu, în discuțiile cu amicii (v. Al. Ciurcu). La căpătâiul poetului, în Biserica Sf. Gheorghe cel Nou, fără a fi poftit de cineva, Ventura a ținut să se știe că important este poetul, iar nu ziaristul: „Soarta noastră, a ziaristilor, este ca aceea ce scriem, ceea e lăsăm în urma noastră, să dispară o dată cu noi”. Adevărat în ce-l privea, dar nu și pentru Eminescu.

448 - Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 227-228.

449 - *Ibidem*, p. 278.

Insist asupra faptului că primul care a înțeles viclenia publicității în jurul bolii sale, a fost poetul. Din acest punct de vedere, el a purtat un adevărat război cu prietenii, cu adversarii, dar cu insignifiante efecte. Am subliniat „ingratitudea” lui Eminescu față de Maiorescu. Ea a mers până la gesturi disperate ca spargerea vitrinei, la Iași, cu călcarea în picioare a volumului editat de Maiorescu. Asemenea ieșiri i-au adus încarcerarea la Mănăstirea Neamțului. Uimește un anume „optimism” eminescian în tentativa de a convinge că are dreptul la reîntoarcerea în societate. Sperând că o poate lua de la capăt (ca altădată de la Viena) îi trimite de la Neamț o scrisoare lui Iacob Negruzzi, cu versuri și salutări către prieteni, „Mod de a le aminti complementațiilor că încă n-a murit?”⁴⁵⁰ Când Vlahuță, pe urmele lui C. Mille (despre care am scris într-un capitol anterior), bine intenționat, vrea să înceapă o nouă campanie de ajutorare, Eminescu protestează cu vehemență: „Nu te pot încredința îndestul cât de odioasă e pentru [mine] această specie de cerșetorie, deghizată sub titlul de subscripție publică, recompensă națională etc. E drept că n-am bani, dar aceasta e departe de a fi un motiv pentru a întinde talgerul în public. Te rog dar să desistezi cu desăvârșire de la planul tău, oricât de bine intenționat ar fi, de-a face pentru mine apel la public. Mai sunt destule alte mijloace onorabile pentru a-mi veni în ajutor, iar cel propus de // voi e desigur cel din urmă la care aş avea vreodată recurs.”⁴⁵¹ O mai lucidă și dreaptă judecată a lucrurilor nu e de imaginat. De aceea, stau și mă gândesc dacă nu cumva „nebunii” erau tocmai cei ce nu se arătau în stare să priceapă că un asemenea om de geniu merita cu prisosință o pensie onorabilă, care pensie i se va refuza până în ultima clipă a vieții, chiar și atunci când, în sfârșit, regele a semnat decretul pe 12 februarie 1889.

Că Eminescu era pe deplin edificat asupra semnificației zvonurilor cu privire la boala sa, o dovedește scrisoarea trimisă,

450 - George Munteanu, *op. cit.* p. 334.

451 - *Opere*, XVI, scrisoarea din 26 ianuarie 1887, p. 239.

tot de la Neamț (ianuarie 1887) lui Gh. Panu, relativ la reaua-credință a lui C. Mille. Poetul, cum am spus, a încercat o contracampanie publicitară la campania vizând nebunia menită să-l înfunde în moartea civilă. Tragedia trăită de el n-avea margini. Dar cine să-i devină aliat?

Când are nevoie de bani, ca atunci când se afla la Odesa, locuind modest într-un hotel de categoria a treia - Hotel Strassbourg - și trebuie să ceară prietenilor, apelează la drepturi ce i se cuveneau din salariul de profesor, post pe care-l obținuse cu propriile-i mijloace. De exemplu, la 2 septembrie 1885, i se adresa lui Petre Novleanu, amintindu-i că-i scrisese și lui Bodescu „să-mi trimită o sută de franci ce aveam a-i primi de la școala comercială. Dar, din nenorocire, el a fost absent din Iași și nu mi-a trimis nici pân-acuma nimic.”⁴⁵²

Tot din dorința de a menține contactul cu viața culturală, solicită insistent trimiterea Convorbirilor literare de la București, lui Socec și Teclu (1 februarie 1887). Lui Gheorghe Bojeicu (noiembrie, 1886), fost coleg la Cernăuți, i se plângea că a fost internat cu forța la Mănăstirea Neamțului „ca alienat, deși nu fusese”. De altfel, Ursulescu, medicul spitalului și intendentul Leon Onicescu, rudă a lui Bojeicu, admiteau că Eminescu putea să plece oricând de la Neamț, dar numai sărăcia nu-i permitea să părăsească oficiul.⁴⁵³ Eminescu voia să plece direct la București și să reentre în viața normală, dar Maiorescu nici nu voia să audă: „dinspre partea lui - se poate abia presupune de ce -, poetul trăgea numai spre Capitală încă de la întoarcerea din Italia, însă Maiorescu făcuse totul pentru a-l îndepărta de acolo.”⁴⁵⁴ Poetul l-a rugat pe Vlahuță să-i scrie criticului despre dorința de a reveni în București. Maiorescu a rămas iarăși neclintit. În același sens, a intervenit și Miron Pompiliu de la Iași, dar criticul nu a dat nici un răspuns. Atunci, Eminescu a încercat pe filiera Iacob

452 - *Opere*, XVI, p. 218.

453 - Gheorghe Bojeicu, [*La Neamț*], în *Eminescu - înfășurat...*, p. 38.

454 - George Munteanu, *op. cit.*, p. 334.

Negruzzi, dar acesta avea acum alte obligații în privința poetului care n-a mai contat nici cât necunoscutul de la Viena. Ș. G. Vârgolici a intervenit, de asemenea, pe lângă Negruzzi într-un înduplecare a lui Maiorescu.⁴⁵⁵ Criticul era atunci în vârful ierarhiei, ministru al cultelor, și n-avea nici un interes să-și aducă un posibil „turbulent” în preajmă. N. Petrașcu s-a arătat și el uimit de indiferența maioresciană.⁴⁵⁶

Să mai amintesc că Eminescu a încercat în repetate rânduri să reintre în posesia lăzii cu manuscrise și cărți, aflată la Maiorescu. Era dreptul său elementar; dar criticul se considera stăpân și peste averea spirituală a poetului. Lipsit de aceasta, Eminescu trebuia s-o ia de la zero, căci memoria nu-i suficientă spre a-ți revizui opera. Lada însemna pentru poet viața, mai mult decât pierderea postului de la Timpul. Ingrată postură și-a asumat atunci Maiorescu, în pofida argumentului că a salvat manuscrisele de cine știe ce avataruri, până la cedarea lor către Biblioteca Academiei.

Dar Eminescu a avut de suferit nu numai moral și spiritual, în agonia ultimă, ci chiar și fizic, ca în ziua primei internări. La Neamț, el a stat închis de la 9 noiembrie 1886 până la 10 aprilie 1887. După unele surse, a fost atunci tratat precum cel din urmă animal. Erau aruncate pe el găleți cu apă rece abia scoase din fântână, apoi bătut cu funia groasă de către gardieni.⁴⁵⁷ A încercat să evadeze. Romanul e coșmaresc, dar tratamentul cu mult mai uman decât fricțiunile și injecțiile cu mercur ce aveau să vină.⁴⁵⁸ De altfel, tratamentul e contestat de alte surse. Nu e

455 - Scrisoarea din Iași, 25 ianuarie 1887.

456 - *Ibidem*, p. 341.

457 - N. A. Bogdan considera bolnița "o adevărată casă închizițională": "căci aproape nimeni din cei ce-au intrat odată în acel locaș unde lipsa de supraveghere și umanitate tronează, n-a mai ieșit nimeni vindecat și n-a putut suporta supliciuul tratamentului de acolo decât un timp relativ scurt". (*Amintiri despre Eminescu*, în "Familia", 1902, p. 92-93.

458 - Cf. Augustin Z. N. Pop, *op. cit.*, p. 293-295.

confirmat nici de N. Georgescu în Moartea antumă a lui Eminescu, ediția de la Chișinău, unde se ocupă pe larg de momentul Neamț.

Când în 1888 Veronica Micle, ea însăși jucărie în destinul eminescian, l-a smuls de la Botoșani, unde era otrăvit sistematic de fricțiunile dr. Izzac, readucându-l, în sfârșit, la București, pâlparea pasiunii pentru ziaristica cea blestemată păru să renască din propria cenușă. Eminescu a scris câteva articole pentru Fântâna Blanduziei și România liberă. Aproape că rămăsese același, mai senin, în chip paradoxal, după atâta pustiire a suferinței. Apăruse o altă generație de tineri entuziaști, semn că ideile sale încolțiseră și că puteau da rod. Lumea părea dispusă ca să-l reprimească și să pună capăt morții civile. De fapt, era prea târziu. Erau ultimele sclipiri, dar și acestea putând să incomodeze și să redeștepte vechile idiosincrasii. Poetul trebuia reîntors, cu orice preț, la casa de nebuni. Guvernul era dispus acum să-i plătească o pensie din buget. Turbulentul care publicase la 5 ianuarie, în România liberă, un articol care a zdruncinat guvernul, a fost dus la Mărcuța, tot în forță (3 februarie). Apoi, a urmat cea de a doua „detenție” la dr. Șuțu, cum bine i-a zis și Augustin Z. N. Pop.⁴⁵⁹ Pensia venea prea târziu și cu neînchipuit de multe obstacole, inexistente pentru alții.⁴⁶⁰ Zadarnic protesta, bunăoară, în „Curierul român” (4 septembrie 1887), Scipione Bădescu: „Eminescu e bolnav, e în mizerie, e pe moarte. Trebuie ajutat. Și... guvernul - mi se sfâșie inima de durere gândindu-ne la aceasta - guvernul, zicem, atât de generos în multe privinți, aprobând zilele acestea bugetul județului Botoșani, în care figurează atâtea pensii grase și inutile, n-a găsit, printr-o nenorocită inspirație, nimic alt de șters dintr-însul, decât tocmai alocarea minimei sume de 120 lei, pe care consiliul general al județului, sub nobil impuls, găsisese cu cale a o vota mai deunezi

459 - *Ibidem*, p. 312.

460 - Vezi documentatul studiu al Ilenei Ene, *Eminescu - victima a parlamentului român*, în "Adevărul literar și artistic", an. VI, nr. 370, 1 iunie 1997, p. 13.

ca ajutor lunar, pentru marele și nenorocitul - cel mai mare și mai nenorocit fiu al acestui județ”.

O pensie votată de comuna Botoșani a fost, de asemenea, respinsă, iar proiectul de lege înaintat Camerei Deputaților la petiția depusă în ședința din 2 martie 1888 de către Iacob Negruzzi, pentru care a pledat și M. Kogălniceanu, trece de Cameră abia pe 2 aprilie 1888, pentru ca în Senat să ajungă la 23 noiembrie 1888 și regele să-și pună semnătura tocmai pe 12 februarie 1889. Dar parcă asta a fost de ajuns? În realitate pensia (250 lei) nu va ajunge niciodată la Eminescu, fiindcă i se va intenta un proces de interdicție la inițiativa „consiliului de familie” tutelat de T. Maiorescu, proces pus pe rol de Tribunalul Ilfov. Curatela cerută pe 12 iunie a fost dată spre rezolvare unui judecător cu important grad masonic, „metrul Ghiță” (G. G. Bursan), care-i va lua poetului interogatoriul procedural pe data de 13 iunie 1889.

Mă întreb: dacă Eminescu a fost bolnav (și a fost, în cele din urmă, cu „ajutorul” medicilor!), de ce oameni atât de importanți care i-au decis soarta n-au avut puterea (și voința) de a-i acorda o pensie când poetul își redobândise facultățile mintale, la începutul lui 1884? Oare nu exista, în ochii lor, primejdia ca Eminescu să redevină independent, scăpat, astfel, de interdicției și de mila publică? Până și viitorul său denigrator postum, Al. Grama, a fost izbit de publicitatea ce se făcea în jurul bolii lui Eminescu, când toate s-ar fi putut rezolva simplu, printr-o pensie onorabilă. Iată ce scrie Grama: „Tot întruna apăreau în foi știri despre starea sanitară a lui Eminescu.”⁴⁶¹

Interogatoriul luat de Gheorghe Bursan (Bursen) este ultima tragi-comedie masonică înscenată lui Eminescu. Biografii n-au dat prea mare atenție „metrului Ghiță”, celebrul «metru Ghiță», după relatarea lui Radu D. Rosetti, care a publicat textul anchetatorului. Bursan era Maître, adică maistru în ierarhia

461 - Al. Grama, *Mihailu Eminescu*, studiu critic, Blasiu, 1891, pp. 4 - 36.

masonică. În el a avut încredere, se vede, Maiorescu. Interogatoriul luat constituie un act juridic, deci hotărâtor în a marca destinul poetului și a pecetlui pentru eternitate starea de nebun irecuperabil. Astfel, pensia n-ar fi putut conferi poetului mult jinduita independență.

Cele patru răspunsuri atribuite lui Eminescu au fost luate drept textul fundamental ce probează „paralizia generală”. În felul său, interogatoriul acesta este o „capodoperă”. Pentru curiozitatea cititorului, îl voi reproduce: „- Cum te cheamă? / - Sunt Matei Basarab, am fost rănit la cap de către Petre Poenaru, milionar, pe care regele l-a pus să mă împuște cu pușca umplută cu pietre de diamant cât oul de mare./ - Pentru ce? / - Pentru că eu fiind moștenitorul lui Matei Basarab, regele se temea să nu-i iau moștenirea./ - Ce ai de gând să faci când te vei face bine? / - Am să fac botanică, zoologie, mineralogie, gramatică chinezească, evreiască, italienească și sanscrită. Știu 64 de limbi./ - Cine e Poenaru care te-a lovit? / - Un om bogat care are 48 de moșii, 48 de râuri, 48 de garduri, 48 de case și care are 48 de milioane.”⁴⁶² Izbește în acest text o anume făcătură deconspirată de prezența cifrelor masonice 64 și 48. Sunt cifrele cu care Eminescu a fost condamnat la moarte civilă, în principalele cotidiene ale vremii (58 de cuvinte în nota redacțională din *Românul*, 1 iulie 1883, și 64 de cuvinte în știrea *Timpului*, 3 iulie 1883). „Aceste 4 întrebări și 4 răspunsuri constituie în text cu cele mai ciudate simetrii cu putință”, observă N. Georgescu, fapt care-l duce la concluzia că a fost lucrat cu mare migală. „Metru Ghîță” s-a străduit ca totul să curgă impecabil, ceea ce pentru un nebun în delir e greu de imaginat.⁴⁶³ Importantă este concluzia: „Pe mine nu mă

462 - *Opere*, XVI, p. 608

463 - Iată demonstrația lui N. Georgescu: "Până la "știu 64 de limbi" în răspunsurile poetului sunt exact 64 de cuvinte, dacă respectăm câteva reguli" Al doilea răspuns - 48 de cuvinte. "Mai mult, al treilea răspuns are tot 16 cuvinte, cu cifra 64... și tot 15 cuvinte fără cifră. Așadar, dacă adresantul uita să adune la primul răspuns, de 33 de carate, pe următoarele 15 cuvinte, este atenționat

interesează, de fapt, semnificația acestor cifre totale în sistemul cifric presupus. Constat, doar, că relațiile numerice dintre cuvinte sunt suspect de exacte - ceea ce înseamnă că actul, în întregul său, este un fals. Cade dintr-un condei valoarea probatorie a acestui act.”⁴⁶⁴

Într-adevăr, această concluzie este importantă. Există trei posibilități în a judeca celebrul interogatoriu: prima, cea tradițională, a „autenticității” lui, în sensul că ar fi un document probatoriu pentru diagnosticul de sifilis cerebral ajuns în ultima fază (motiv pentru punerea sub interdicție a poetului); a doua - ar putea fi că Eminescu însuși a răspuns cifrat, în limbaj masonic; a treia - contrafacerea cifrată a „metrului Ghiță”, cu scopul de a dovedi iresponsabilitatea pacientului. Ultimele două ar pleda pentru luciditatea poetului în ziua de 13 iunie 1889. Acceptarea presupusului joc masonic de către Eminescu este cea mai improbabilă soluție, încât confecționarea textului de către Bursan s-a realizat din materialul eventualului „delir” verbal eminescian în scopul de a deveni probatoriu. În acest din urmă caz, nu-l putem bănuși pe anchetator că a inventat integral dialogul cu Eminescu, ci doar că a denaturat cu bună știință informațiile furnizate de interogat. Dacă n-a fost lucid în acea zi, ceea ce este plauzibil, poetul a vorbit în simbolurile inconștientului, ca în ziua plecării la Döbling. Cu un efort hermeneutic, aceste hieroglife pot fi descifrate și puse în coerența lor pe care, altminteri, textul furnizat de Bursan o atestă chiar prin bizarele simetrii sesizate de N. Georgescu, riscând el însuși să se expună

a doua oară - după care, în cel de al treilea răspuns, cifră 48 se repetă de 6 ori: semnal puternic. Asta, pe prima diagonală a încrucișării "ies" frumoasele sume: $32+16+16=64$. Simetriile sunt atât de bine construite, încât este limpede că textul, în întregul său, a fost lucrat migălos" (A doua viață..., p. 8-9)

464 - *Op. cit.*, p. 9.

ironiei unor eminescologi așezați în buna logică a terțului exclus, ca Petru Creția.⁴⁶⁵

Voi recurge la o plasare a cuvintelor atribuite lui Eminescu de către „metrul Ghiță” în zona raționalității negative, adică a inconștientului „organelor sfărâmate”. În asemenea postură, ne ciocnim, fatalmente, de o simbolistică a profunzimilor. Se cuvine a ne impresiona, în consecință, doar superficialitatea interpretativă a judecătorilor lui Eminescu, superficialitate izvorâtă din necunoașterea operei și a gândirii eminesciene sau din unilateralitatea referențială a istoricilor literari.

„Logica” inconștientului este mult mai complexă decât a raționalității în regim diurn. Ea e logica visului și a poeziei. Această logică sparge legăturile intermediare și produce asociații neobișnuite. Iată, de pildă, poetul pare a-și fi pierdut identitatea, căci răspunde la numele de Matei Basarab („Eu sunt un altul”, spusesese Rimbaud). Cine este, însă, inițiat în ontologia eminesciană înțelege imediat că Eminescu se identifică arheal cu unul dintre marii voievozi prețuiți, pe care intenționa să-l ia ca emblemă a formării și unității ființei românești, dând numele unei societăți mondiale a tuturor românilor, de felul celei francmasonice sau catolice. Există un puternic „complex voievodal” în opera lui Eminescu, sesizat și analizat cu pătrundere de Lucian Blaga. Hyperion însuși (ipostază a eului eminescian) se întrupează într-un tânăr voievod. Această identificare arheală este o cheie hermeneutică de primă instanță în interpretarea nu numai a operei poetice, dar și a celei publicistice.⁴⁶⁶ În articole, Matei Basarab (alături de Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai

465 - Petru Creția, *Testamentul unui eminescolog*, Edit. Humanitas, București, 1998, pp. 211-212.

466 - Vezi cap. *Monarhul arheu* din *Modelul ontologic eminescian*. Iată ce afirmă Blaga: "Susținem din parte-ne, cu hotărâre, că identificarea subconștientă cu "tânărul voievod" face parte integrantă din structura și substructura sufletească a lui Eminescu". (V. *Spațiul mioritic*, 1936, cap. *Tânărul voievod*). În *Doina*, poetul se identifică cu Ștefan cel Mare.

Viteazul ș. a.) este simbolul arheului românilor. Eminescu se simte continuator (întrupare „metempsihotică”) și solidar cu toți acești iluștri apărători ai ființei naționale. „Rivalitatea” dintre Eminescu și Carol I, pe care l-a numit de atâtea ori Îngăduitorul, nu poate fi înțeleasă fără această cheie hermeneutică a operei, dar și a vieții poetului. Gazetarul luptător este ipostază de mare voievod, care și-a ales drept armă scrisul, căci vremurile moderne sunt potrivite pentru astfel de arme. Iar dacă politica românească n-a evoluat, în ultimă instanță, pe toboganul intereselor transnaționale, se datorează și extraordinarei verve publicistice a culturii critice eminesciene, în ciuda sentimentului zădărniceii ce se degajă din mărturiile ultimilor ani.

I. C. Brătianu va urma, după proclamarea regatului (fapt cu care Eminescu a fost de acord), marile linii naționale ale gândirii poetului, deși gazetarul a fost sacrificat. În vreme ce Carol I era regele politic al românilor, Eminescu era regele spiritului național. Numai așa trebuie înțeleasă verticalitatea existențială a tot ce-a făcut Eminescu, acea impersonalitate pe care i-a lăudat-o Maiorescu, neavând nimic comun cu ura sau intoleranța pe care unii încă i le mai atribuie pe urmele unor contemporani. Carol Îngăduitorul trebuia „silit” să urmeze linia românității statului de la Dunăre, ceea ce s-a întâmplat spre meritul final al acestui Hohenzollern.

Nu puteau încăpea doi regi într-o singură țară. În mod fatal, unul dintre ei trebuia eliminat. Iar eliminatul a fost Eminescu. El și-a asumat sacrificiul, așa cum au făcut-o dintotdeauna cei mai buni, ca la strămoșii daci. Pentru compensație, el a fost proclamat doar regele poeziei, poetul național. Acesta e sensul ontologic al creării mitului Eminescu de către T. Maiorescu, cel care a contribuit la „aruncarea peste bord” a ziaristului, care l-a numit „cea mai înaltă încorporare a inteligenței române”.

Și-atunci, în straturile de adâncime, acolo unde zidurile-ligament ale rațiunii diurne nu mai funcționează, este absolut firească auto-identificarea poetului cu Matei Basarab. Milioanele lui Petre Poenaru sunt simbolul puterii regale (inexistentă, în

realitate, ca și „milioanele” tenorului internat la „Caritas”), iar piatra atentatorului se transformă în „pușcă umplută cu pietre de diamant”, poate chiar „diamantele” din discursul lui Petre Grădișteanu (alt Petre, nume evocând piatra) din 6 iunie 1883, la Iași, moment decisiv pentru soarta poetului. Ardealul, Bucovina, Basarabia („diamante” lipsă din coroana regală) au fost utilizate de cei interesați drept „gloanțe” pentru sacrificarea lui Eminescu. În continuare, motivația este perfectă: „Pentru că fiind moștenitorul lui Matei Basarab regele se temea să nu-i iau moștenirea”. Sunt cuvinte care exprimă exact cauza morții civile a lui Eminescu. Existând în manuscrisele poetului și un plan de abdicare a regelui, adevărul spuselor devine și mai grăitor. La nivel arheal, Eminescu, iar nu Carol era moștenitorul lui Matei Basarab. O adâncă și inexplicabilă („enigmă neexplicată”) teamă metafizică s-a insinuat la curtea regală și-n ambianța ei, rezolvabilă numai prin eliminarea păzitorului de arhei. S-a vrut compensată de gloria poetului, cu încercarea de consacrare și-n lumea germană. Mite Kremnitz l-a și numit „un Lenau român”. Fiind, așadar, mort de viu pentru transferul de „moștenire” de la Matei Basarab, în caz că poetul s-ar fi vindecat (vezi a treia întrebare și al treilea răspuns), nu-i mai rămânea decât domeniul culturii. Enumerarea științelor intră, de asemenea, în ordinea firească a enciclopedismului eminescian. De altfel, el și făcuse gramatică sanscrită în timpul anilor de boală, ceea ce „metrul Ghiță” nu știa.

Așadar, pe 13 iunie, cu două zile înainte ca inima să-i înceteze a bate, Eminescu a dat răspunsuri grave în limbajul trans-rațional care-i mai rămăsese la îndemână. Documentul este de o mare însemnătate. Poetul a explicat pentru ultima oară unui pământean de ce a eșuat ca om și gânditor politic, în slujba neamului său. Faimosul interogatoriu trebuie integrat în destinul operei și al vieții lui Eminescu.

Dar ultima stranie enigmă din biografia lui Eminescu este cauza imediată a morții, deoarece cauza pe termen lung o știm - intoxicația cu mercur. Ocultându-le pe amândouă, versiunea oficială a făcut ca lovitura primită la cap de la Petre Poenaru să dev-

ină o simplă legendă, numai bună de ridiculizat, până în zilele noastre.

Totuși, cel puțin patru surse vorbesc de momentul hotărâtor al loviturii bizarului tenor internat la Șuțu. Deja le-am invocat într-o amplă notă de subsol din prima parte a lucrării. Le voi reaminti dintr-o ultimă perspectivă a agoniei poetului. Frizerul lui Eminescu, Dumitru Cosmănescu, a scris în 1926 că poetul a murit din cauza loviturii violente a lui Petre Poenaru. N-a fost crezut. Dar, de fapt, primul care-l confirmă este, surprinzător, însuși T. Maiorescu. Am citat însemnarea din jurnal conform căreia criticul a fost înștiințat, pe ziua de 16 iunie 1889, că Eminescu a murit din pricina unei embolii, care putea fi foarte bine consecința loviturii lui Poenaru. Oficial, însă, adevărul acesta nu putea fi trecut în acte, deoarece i-ar fi condamnat pe responsabili stabilimentului. Dar ziarele arată că în sicriu capul mortului era acoperit cu o bandă neagră pentru a ascunde ce ? S-a spus că tăietura de la calota craniană, rezultată de la autopsie e o explicație cu totul nesperioasă, fiindcă o autopsie craniană nu se face în partea frunții, ci la ceafă. De fapt, de gravitatea loviturii, cu intenții ucigașe, ne-a vorbit însuși Eminescu în celebrul dialog cu „metrul Ghiță” (Bursan), dar, firește, cum să-l crezi pe un... nebun?

Și atunci singurul martor demn de încredere rămâne Harieta. La nici o săptămână de la înmormântarea lui Mihai, ea scrie Cornелиei Emilian despre cauza morții fratelui, prezentând în culori sumbre atmosfera în care trăise și fusese îngrijit la Șuțu, ca și cum ar fi fost la fața locului! Pură fabulație! au decis biografii, întrucât în Însemnări zilnice stă scris negru pe alb: „Nimeni din familia lui” prezent la funeralii (18 iunie 1883).

De aici, observă Călin L. Cernăianu, malițioasa și hotărâta concluzie a lui G. Călinescu: „Un bandaj negru în jurul capului, ce acoperea linia secționării craniului, fu probabil pentru unii

dovada grozavă că Eminescu murise ucis, așa cum Harieta însăși, ținută departe, crezu.”⁴⁶⁷

În realitate, Harieta nu a crezut, ci a văzut la fața locului, căci ea venise de câteva zile în București, iar în momentul funeraliilor se găsea în convoi, într-un cupeu, neputând să se deplaseze. Harieta era alarmată încă din aprilie, de îndată ce a ajuns la Botoșani vestea că Mihai este iar greu bolnav. Voia să-l întoarne acasă și să-l îngrijească din nou. Însă, aidoma lui Matei, s-a ciocnit și de astă dată de interdicția „protectorilor”. Maiorescu i-a inoculat Emiliei Humpel convingerea că Harieta e o „hoată”, că profită de colecte și-și însușește banii. Se împrăștie și știrea că toți din familie sunt indiferenți față de bolnav. Harieta află asta din ziarul Naționalul. De fapt, cei care prin lege erau obligați să înștiințeze familia, n-au făcut-o. Harieta încă din 1888 voia să-l readucă pe poet la Botoșani, ea suferind enorm din cauza plecării fratelui. În pofida acuzației din Naționalul, Curierul român din Botoșani anunța încă din 19 aprilie 1889 soluția revenirii poetului la Botoșani: „e vorba de a se readuce nenorocitul bolnav la Botoșani unde se făcuse deja odată bine, sub cura veteranului și-nvățatului nostru medic d. Dr. Isaac. În acest scop, sora poetului va și pleca zilele acestea la București”. Piedica, însă, vine tot de la București.

Pe 6 iunie 1889, se intentează poetului de către Tribunalul Ilfov al doilea proces de curatelă, pe baza declarației mincinoase a lui M. Brăneanu că Eminescu nu mai are nici un fel de rude, minciună pe care Maiorescu n-a dezmințit-o, deși știa de existența lui Matei, a Harietei, a Aglaiei.⁴⁶⁸ Dezinformată a fost și Caragiale, care a acceptat să intre în consiliul de familie, din care mai făceau parte Maiorescu, Dimitrie A. Laurian, M. Brăneanu și Valentineanu.⁴⁶⁹ Cât despre adevărata fire a Harietei, a depus

467 - G. Călinescu, *op. cit.*, p. 367.

468 - Cf. Călin L. Cernăianu, *Conjurația anti-Eminescu*, 3, p. 121

469 - Aprecieria ultimului biograf la adresa lui Maiorescu este deosebit de dură: "cele două procese de curatelă deschise împotriva lui Eminescu în

mărturie Cornelia Emilian: „Dacă Eminescu este mare ca poet prin genialul său talent și Henrietta sora lui e mare ca om prin sentimentele și calitățile sale. Ea, prin înțeleapta sa îngrijire redându-se (sic!) pe Eminescu în stare de a mai împodobi salba țerei cu stelele sale. Iar prin fineța și tactica sa, reușise să-l statornicească la o viață mai liniștită”. (17 martie 1893).

Acum e clipa să revin la afirmația biografilor că Harieta n-a fost la înmormântarea lui Eminescu. Chiar și Augustin Z. N. Pop înclină să accepte că atât Maiorescu, cât și G. Călinescu s-au înșelat în atare privință. Pop e nevoit să constate că ziarele vremii îi contrazic pe biografi: „Presa vremii informează că, «de departe», «o doamnă în cupeu» însoțea tristul cortegiu. Veronica? Harieta?” Erau amândouă, dar Harieta a trebuit să meargă în cupeu. Cercetătorul ieșean Ionel Maftעי, citat de Cernăianu, a stabilit asta din presa momentului, în Personalități ieșene: „În ziua de 17 iunie 1889, prietenii din București în frunte cu criticul literar Titu Maiorescu, Mihail Kogălniceanu, sora poetului - Harieta, cea care îi dăduse îngrijiri la Botoșani în greaua perioadă 1887-1888, Veronica Micle, «îngerul blond» al poeziei lui, câțiva studenți și elevi de liceu i-au urmat sicriul...” Dintre știrile din ziare, voi menționa pe aceea din Curierul român: „Înmormântarea poetului s-a făcut pe cheltuiala statului. Coroana presei, la care au cotizat mai toate ziarele din capitală, a costat 300 lei. Într-una din trăsurile ce urmau lungul cortegiu, se remarca, ni se scrie, nenorocita soră a poetului, d-șoara Henrietta Eminescu, cu totul consternată”. (Botoșani, 18 iunie 1889).

Și de ce era cu totul consternată Harieta? Fiindcă ea văzuse la fața locului cum își trăise Eminescu ultimele zile, cum fusese lăsat pradă violenței unui „nebun” și cum ea întâmpinase grele piedici în a-și vedea fratele, nemaisperând să-l poată lua la

1883 și, respectiv, în 1889 spulberă și ultima speranță în buna-credință a lui Maiorescu și a discipolilor lui, aratându-i așa cum au fost: o gașcă feroce”. (*Ibidem*, p. 124).

Botoșani. După înmormântare, a fost câteva zile ca paralizată. Se confesează astfel în scrisoarea din 22 iunie 1889 adresată Corneliiei Emilian: „Nu sunt în stare a vă descrie nici ce am privit cu ochii mei, nici ce am întâmpinat, de nu am fost în stare a vă scrie nimic”. Mărturia Harietei e zguduitoare și arată că i s-au pus mari piedici să ajungă la fratele ei, deși era îndreptățită s-o facă. Și mai departe: „...spuneți la toți că nenorocitul meu frate a murit în cea mai din urmă mizerie și moartea i-a fost cauzată prin spargerea capului ce i-a făcut-o un nebun, anume Petrea Poenariu. Să ferească D-zeu și pe cei mai răi oameni din lume să fie instalați la D-rul Șuțu”.

Iată că N. Georgescu a exagerat spunând că martiriul poetului s-a făcut fără martori. Ce spune Harieta e o mărturie tragică pe care biografiile tradiționale au bagatelizat-o cu o seninătate stupefiantă. Călin L. Cernăianu stabilește că, în 22 iunie, Harieta e prima persoană din afara ospiciului „Caritas” care pomenește de numele lui Petre Poenaru, dovadă imbatabilă că ea a fost martoră, cum, de altfel, și spune că a privit cu ochii ei. E dezolant acest nesfârșit șir de mistificări și de măsluiri care s-au produs ca într-un cerc vicios, în anii agoniei eminesciene. Iar faptul e cu atât mai zguduitoare, cu cât poetul i-a iertat pe toți, murind înseninat de lumina Părintelui ceresc, cum atestă ultimele lui versuri, cele reținute de Al. Vlahuță.

22. MÂNTUIREA

Dar dincolo de infernul inimaginabil al suferințelor, Eminescu a pătruns într-o armonie interioară pe care n-a putut-o găsi în ordinea lumii, aidoma eroului său Dionis. Nu zicea și Maiorescu, în scrisoarea trimisă la Ober Döbling, că poetul a avut parte de lungi momente de veselie, pe care în viața lucidă nu le-a cunoscut? (Stăm, însă, și ne întrebăm dacă nu cumva euforia subliniată de critic nu era efectul drogării cu morfină, despre care știm sigur că i s-a administrat la prima internare de la Șuțu!). În orice caz, de la 28 iunie 1883 el nu va mai fi fericit decât depărtându-se de logica lucrurilor obișnuite. Acum, el își poate îngădui să se joace, ca bufonii lui Shakespeare, să asculte muzica și replicile actorilor cu urechea lipită de bancheta pe care se întinde în deplină libertate. Sau, de ce nu, dă lecții de limbă română „prețioaselor ridicole” franțuzite, într-o altă manieră decât o va face pe la 1900 Nicolae Iorga. Printre cei puțini care i-au înțeles drama și geniul din perioada agoniei, s-a găsit și o tânără și cultivată femeie, Coralia Riria, viitoarea soție a lui A. D. Xenopol. Inteligentă și sensibilă, fata l-a cunoscut pe poet în vremea când făcea băi la Repedeș, lângă Iași, în vara lui 1886. Era obosit, înstrăinat ca om, ce-i drept, dar forța interioară a spiritului nu dispăruse.

Fiind zi de 15 august, cu hram la un schit din apropiere, cei ce se tratau la Repedeș s-au gândit să se abată cu căruțele pe la schit. Riria s-a nimerit în coada unei căruțe în care se mai aflau Eminescu, lungit din pricina picioarelor betege, soția unui colonel cu fiica și o nepoțică a Ririei. Zărind-o pe Riria ghemuită pe coada căruței și văzând că doamna care vorbea franțuzește

nu-i face loc, poetul și-a descălțat botinele așezându-le sub nasul cocoanelor. Efectul a fost intensificarea schimbului de replici în franțuzește. Supărat de această pălăvrăgeală, poetul a ciupit-o de un picior pe soția colonelului, scandalizând-o, la care Eminescu a replicat: „Parol d'honneur, te-am pișcat franțuzește cu amândouă mâinele, nu doară românește numai cu una. Pardon, allez-vous en M-me, pardon”. Indignate, franțuzitele coborâră, făcând, astfel, loc Ririei. Îndată ce cocoanele părăsiră vehiculul, Eminescu i-a împărtășit fetei intenția de a pedepsi franțuzismul și de a-i face loc Ririei în căruță. Nu e singurul amuzament pe care și l-a îngăduit Eminescu în anii întunecați. Cel mai reușit rămâne, fără îndoială, pretinsa traducere din Mark Twian.

Altminteri, se observă un contrast uluitor între adâncirea tragediei sale lumești și o înseninare lăuntrică, rămasă o enigmă pentru toți. E-aici încrederea în reînvierea artei anticilor. Dacă replica reținută de Maiorescu la ora 10, din ziua de 28 iunie 1883, e autentică, să se observe că tonul cu care poetul o spune nu e de autocompătimire, ci compătimire a celorlalți, cărora el le insuflă nădejde: „Lasă, că va reînvia arta antică!”. În 1888, elaborează un veritabil program cultural având la temelie reînvierea artei senine a anticilor și împăcarea mioritică din poezia noastră populară. Este vorba de amplul articol-program pus în fruntea revistei cu același titlu: Fântâna Blanduziei, remediu contra dezgustului modern, a amărăciunii și pesimismului, ca semne ale nihilismului și ireligiozității vremii: „Arta antică însă, precum și cea latină din veacul de mijloc erau lipsite de amărăciune și de dezgust, erau un refugiu contra grijelor și durerilor. Literatura și artele sunt chemate dar să sanifice inteligențele de această boală psihologică a scepticismului, și de aceea, în amintirea acelei arte, care putea face asemenea minuni, am pus acestei foi numele «Fântâna Blanduziei», numele izvorului ce răsărea de sub un stejar în vecinătatea orașului Tibur, izvor care întinerea și inspira...”⁴⁷⁰

Eminescu, așadar, își asumă un program cultural, de suport ontologic autohton și antic, amintind de cel al lui Nietzsche. Acest program, împărtășit încă din 1882 Veronicăi Micle, într-o scrisoare, trebuia să exprime noua etapă a creației sale, pe care tinerii erau dispuși s-o sprijine, luându-l ca emblemă. Că moartea civilă ce i s-a rezervat în 1883 a strivit această șansă a spiritualității românești, nu mai încapе îndoială. Or, nu Eminescu a fost pierzătorul.

În adâncimile lui, care ne vor rămâne pururi pierdute, ca pedeapsă, el a găsit calea luminării, pe care, știindu-se în impas existențial, a vrut s-o salveze și pentru noi, călugărindu-se. Dar nici șansa aceasta nu i s-a dat, deși intra perfect în „ereditatea” familiei, dacă vreți. Între frații și surorile Ralucăi Jurașcu, au existat nu mai puțin de cinci călugări și călugărițe: Calinic, Iachift, Fevronia, Olimpiada, Sofia. Cea din urmă, la rândul ei, a avut o fiică tot călugăriță - Xenia. Toate au fost femei inteligente, între care a strălucit Olimpiada, ajunsă maică stareță la Agafton. În trecerea prin impasul existențial din închisorile comuniste, N. Steinhardt s-a călugărit, iar la ieșire s-a retras la mănăstirea Rohia, înzestrând cultura noastră cu opere memorabile. Lui Eminescu, nu i s-a lăsat această șansă, deși el a gândit o asemenea soluție în momentele epuizante de la Timpul. În clipa când îi împărtășește acest gând lui Maiorescu, raționalistul critic pune intenția pe seama nebuniei ce se apropie! Al doilea proiect existențial de salvare a omului Eminescu este ruinat de critic după cel al căsătoriei, ambele putându-i aduce echilibrul și ordinea în viață, de care ar fi avut atâta nevoie. Oare n-ar fi fost mai omenește ca poetul să fie trimis într-o mănăstire decât la balamuc?

Pe 23 iunie 1883, când poetul era „stricat cu toată lumea”, cum zice, știind că nu mai e cale de salvare pentru el și când Maiorescu proiecta o viitoare „internare” împreună cu Simțion, Eminescu a dat semnalul călugăririi. Dar ce notează Maiorescu? „Foarte excitat, sentiment al personalității exagerat (să învețe acum albaneza!), vrea să se călugărească, dar să rămână în București”.

De ce? O călugărire la o mănăstire din București ar fi avut avantajul păstrării contactului cu marele centru cultural al țării. Că acest gând era foarte puternic la Eminescu, o atestă și confesiunea făcută lui Zamfir C. Arbore, și el victimă a evenimentelor din 28 iunie 1883. Asta se petrecea în 1882, când Maiorescu nu descoperise semne de „alienat”: „ - Știi ce, dragul meu, hai să demisionăm, tu de la Românul, eu de la Timpul, și hai să ne călugărim, căci nu suntem făcuți să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopisețe în cari să înșirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se știe cât amar a suferit românul cât a trăit pe acest pământ.”⁴⁷¹

Cum între viață și operă, la Eminescu, e o solidaritate ontologică, nu e întâmplător că ipostaza cea mai grăitoare a eroilor săi este călugărul (v. Sărmanul Dionis, Cezara, Povestea magului călător în stele etc.). De altfel, gândul salvării prin călugărire nu l-a părăsit nici după 1883, ecoul acestuia răzbătând într-o scrisoare a lui Petre Missir către Maiorescu (1884). Bineînțeles, nu putea fi decât simptom de nebunie în ochii acestor oameni. Missir o lua ca pe o glumă, Maiorescu ca „alienație”. De fapt, toată viața el a trăit ca un călugăr (în sensul renunțării la vanitățile lumești). Dacă în 1884, poetul ar fi fost luat în serios, el încă ar mai fi putut fi salvat. Ocrotitorii lui, însă, l-au destinat tratamentului cu mercur.

Interesant că lui Eminescu i-a priit atmosfera de la Mănăstirea Neamțului, când și-a revenit promițător, reluând legăturile cu prietenii și reintrând în contact cu viața literară, găsind energia morală să protesteze împotriva milei publice.

Și fiindcă nu i s-a oferit nici măcar posibilitatea stabilirii într-o mănăstire, el s-a adâncit în una interioară, contrapunând-o infernului pedepsitor. S-a descoperit, în cele din urmă, voievodul Matei Basarab, mult dăruit de bunul Dumnezeu. Acest dar al Domnului era atât de cuprinzător în ființa lui, încât s-a întrupat în acele versuri geniale din 1889, din care Al. Vlahuță n-a reușit

471 - Zamfir C. Arbore, în "Sămănătorul", VI, 1909, pp. 531-533.

să rețină decât un catren, ultima și cea mai desăvârșită capodoperă de spiritualitate creștină zămislită de Eminescu:

Atâta foc, atâta aur
Și-atâtea lucruri sfinte
Peste-ntunericul vieții
Ai revărsat, părinte!

L-am ascultat pe Părintele Galeriu, la un simpozion Eminescu (Predeal, toamna lui 2000), interpretând teologic aceste ultime versuri eminesciene. A făcut-o cu profesionalism și har, conchizând că teologii români ai vremii nu s-au ridicat până la gândul exprimat, aici și în alte texte, de poet. I s-a dat Iadul, dar acesta nu l-a biruit, ci a fost biruit. E chiar semnificația ultimă a sacrificiului eminescian primit nu pentru sine, ci pentru neamul său.

23. DEBUTUL „GALAXIEI GRAMA”

Întâmplarea face ca prima sacrificare a ziaristului să fie „încununată” și cu preludiul sacrificării poetului, ca prevestitoare modă a „demitizărilor” de ultim ceas. Asta s-a întâmplat la doi ani de la moartea poetului și demolarea venea, surprinzător, tocmai din Transilvania pentru care fusese scos din viața publică. Mai mult, vocea venea din Blajul pe care tânărul Eminescu îl salutase în 1866 cu celebrele cuvinte: „Te salut din inimă, Romă mică!”

Un om al bisericii, „vestitul” canonic Alexandru Grama, a tipărit în 1891 cea dintâi carte despre Eminescu. Desigur, contestarea lui Eminescu - poetul și gânditorul politic - a început încă din timpul vieții, nedepășind firescul dintr-o viață culturală obișnuită. Paradoxal, Grama îl acuză pe Eminescu în numele creștinismului, al patriotismului și al moralei, pietre de temelie ale eminescianismului. Așadar, există o stranie „inocență” atât la Grama, cât și la cei care i-au grăbit pieirea, convinși, unii, că i-au vrut binele. Din acest punct de vedere, nici Grama nu este „culpabil”, fiindcă se înscrie în linia destinului eminescian. Dar studiul lui a fost aplaudat în epocă, drept o dovadă de mare curaj în a întreprinde prima tentativă serioasă de demitizare a lui Eminescu. Aceași mândrie protocronică o vom regăsi și la grupul Dilema, în 1998, la 101 ani de la moartea canonicului de la Blaj. Am pomenit, în prefață la *Dubla sacrificare...*, că un poet de talia lui Mircea Cărtărescu își asuma mândria de a fi co-participant la începutul demitizării lui Eminescu. În realitate, nr. 265/1998 al *Dilemei* a intrat pe căi bătătorite demult și are semnificația unei repetări sacrificiale, dovadă a plasării într-un ce-

remonial mitic ca antiteză la mitul Eminescu. „Antitezele” fiind „viața”, mitul Eminescu s-a născut simultan cu contra-mitul Eminescu. Furia iconoclastă a părintelui Grama anunța cariera impresionantă a operei lui Eminescu, împlinirea profeției maioresciene din anul morții - 1889, când a publicat celebrul său studiu Eminescu și poeziile lui.

Ce zicea Grama în 1891? El sintetiza majoritatea relelor care au motivat, în adâncuri, moartea civilă și cea fizică. Le voi sistematiza, deoarece trasează modelul tuturor denigrărilor de peste un secol: 1) Eminescu n-a fost un geniu autentic, ci unul fals, creat prin „mitizare”. Grama face un soi de teorie a geniu-lui: „genii adevărați” (Voltaire, Goethe, Cervantes, Shakespeare) și „genii falși” (Eminescu). Ba, ajunge să afirme că n-a fost „nice geniu”. 2) Eminescu a fost, pur și simplu, un om comun care a înnebunit la 35 de ani (apreciere după ureche, dar poate mai reală, căci după 1885 intoxicația cu mercur va face din el un irecuperabil). Adevăratul Eminescu e cel din ultimii ani, care ilustrează „întunecimea” minții. 3) A fost lipsit de capacitate intelectuală, încât, în Germania (Grama nu știa și de Viena), a rătăcit „câtva timp”, întorcându-se în țară cum s-a dus, „fiindcă îi lipsea pregătirea gimnazială”. 4) A început să fie adulat ca poet din pricină că s-a conformat „gustului lingvistic” al „noii direcții” de la Convorbiri literare, care imita servil literatura germană. 5) Eminescu nu corespundea interesului național, „se ferea de a manifesta în poeziile sale ceva foc și însuflețire națională”. 6) Recunoaște unele merite ale „direcției noi”, dar aceasta a comis o greșală de neiertat, a introdus „cultul nemeritat și periculos al lui Eminescu”. („Dilematicii” anului 1998 preiau oroarea de cultul Eminescu în termeni similari!). Interesul pentru Eminescu e din pricina „morbului mintal” indus pe presă: „publicul a fost în mod formal alarmat din partea presei”, care i-a creat cultul aberant. Mitul Eminescu e o creație comică a „foilor” din București. În scrierile poetului nimeni „nu poate afla în ele ceva genial”, iată o a doua „situațiune comică în suirea lui Eminescu pe scara genilor”. Mai clar: „El nu e un geniu recunoscut, ci un geniu impus așa zicând cu forța”. (Dilematicii,

dar nu numai, zic că a fost impus cu forța de Ceaușescu!).

7) Cultul postum al lui Eminescu i se pare de-a dreptul scandalizant, ca și dilematicilor. Grama protestează împotriva bustului care i s-a ridicat la Ateneu, precum contemporanii noștri împotriva statuii lui Gh. Anghel: „Aceasta este a treia situațiune comică în suirea lui Eminescu pe scara geniilor”. 8) „Ci adevărul e că Eminescu n-a fost nice geniu și nice barem poet. Ci o ceată de oameni din alte motive a sedus publicul nostru cu cultul lui Eminescu într-un mod care nu se va putea nicicând scuza”. Ce a fost? Cu siguranță, „o nulitate literară”, în jurul căreia s-a stârnit o idolatrie: „De la 1883 încoace, cultul lui Eminescu își serbează prin publicul nostru toate orgiile sale”. (Uluitor, dar așa credea, în ultimii ani, până și Petru Creția!). Eminescu nu merită nici „numele de poet mediocru”. (Exact ca dilematicii, care-l văd sub nivelul poezilor din Epigonii). Mureșanu, Alecsandri și Bolintineanu i se par net superiori lui Eminescu. El e un „biet poetastru, care ca poet stă pre un nivel mult mai inferior (sic!) decât ei ca prozaiști”. 9) În poezie, nu e „absolut nimic alta decât simțul sexual sub formă de amor și un urât sub forma pesimismului lui Schopenhauer”. 10) Ideea lui N. Manolescu și a altora că tinerii sunt torturați în școală cu Eminescu a fost emisă întâia oară de Grama: „trebuie să fie pentru un om cugetător o adevărată tortură sufletească a ceti pre un poet ca Eminescu”. Poetul nu poate fi un model de urmat (de intrat în Europa, zic dilematicii), fiindcă „un suflet mohorât și putred ca al lui Eminescu a fost cu totul necapace de a se însufleși de orice altă iubire afară de cea sexuală” și „tot cuprinsul poeziilor lui Eminescu este monstruos”. Modelul Eminescu trebuie extirpat urgent din fața tinerelor generații. Celor maturi „să le fie milă de tinerețea noastră și să-l lase pre poet să se cufunde în marea uitării, unde meritează”. (Nu propunea Eugen Negrici instituirea unei tăceri de cel puțin zece ani în jurul lui Eminescu?). 11) Maiorescu ar fi făcut mult mai bine României dacă lăsa nepublicate în volum poeziile lui Eminescu: „dl. Maiorescu mult mai bine făcea dacă pre toate poeziile lui Eminescu arunca vâl de pudoare și nu le mai publica în volum separat...” Din cauza lui Maiorescu, bietul

popor român care a îndurat multe juguri în istorie, este condamnat a suporta cel mai greu și mai umilitor jug. De acest „jug” a încercat să ne scape Al. Grama și n-a reușit atunci, deși nu i-au lipsit susținătorii. De aceea, dilematicii și comilitonii lor încearcă acum din nou, poate cu mai mulți sorti de izbândă, să ne scape de rușinea națională numită Eminescu. Pe vremea aceea, Macedonski i-a lăudat curajul: „Disperasem într-adevăr de bunul simț românesc. Dar scrierea d-voastră dovedește că adevărul curând sau mai târziu, iese la lumină.”⁴⁷² Un alt „predilematic”, Augustin Bunea, scria în necrologul din 1896 (când a murit Grama) că studiul despre Eminescu este piatră de hotar prin „hotărârea uimitoare în contra prejudecăților propagate în favorul lui Eminescu” și că „va rămâne pururea un op de valoare, care stârnește în cetitor idei sublime și simțăminte nobile.”⁴⁷³ La fel de nobile precum cele din cultura de tip coca-cola!

Grama a fost completat de pletora adversarilor publicisticii. Dar el a rămas modelul absolut al denigratorului. În 1943, Lucian Blaga scria articolul De la Cazul Grama la tipul Grama,⁴⁷⁴ iar mai înainte, în 1939, Șerban Cioculescu îi viza pe continuatorii popii, numindu-i agramați.⁴⁷⁵ Tipologia va reveni, ca o nouă „consacrare”, la D. R. Popescu, sub sintagma „galaxia Grama.”⁴⁷⁶ Periodic, „galaxia” se reface din propria-i cenușă.

472 - Scrisoare către Al. Grama, 1 decembrie 1891. Apud Ion Buzași, *Eminescu și Blațul*, Edit. Iriana, București, 1994, p. 81. În același volum, cititorul poate găsi extrase din studiul părintelui Grama.

473 - *Unirea*, an. VI, 1896, nr. 25, p. 196; apud Ion Buzași, p. 81.

474 - În *Saeculum*, I, nr. 3, 1943, p. 91-98.

475 - Șerban Cioculescu, *De la d-rul Grama la câțiva agramați de azi, v. Aspecte literare contemporane, 1932-1947*, Edit. Minerva, București, 1972, p. 593-595.

476 - R. Popescu, *Galaxia Grama*, Edit. Cartea Românească, București, 1984.

CUPRINS

- Avertisment / 5
1. Preliminarii. Falsul cult Eminescu / 4
 2. Vidul spiritual / 9
 3. Moarte intelectuală sau tăcere asumată? / 30
 4. Miza morții civile / 38
 5. Ce spune corespondența. „Martor al adevărului” / 42
 6. Războiul diagnozelor / 54
 7. Fricțiuni și injecții cu mercur / 72
 8. Boghean versus Iszac / 97
 9. Dincolo de argumentul medical / 110
 10. Metoda dublului referențial / 120
 11. Incomodul ghem al politicii / 124
 12. Antecedente / 149
 13. De ce a înnebunit Eminescu? / 167
 14. Alte preludii la ziua cea neagră / 177
 15. 23 iunie 1883. Implicarea lui Slavici / 190
 16. „Internarea”: vizite și reacții / 204
 17. 28 iunie 1883 / 218
 18. De la idiosincraziile Catincăi Slavici la ilegalitatea „internării” / 227
 19. Suferința lui Maiorescu / 236
 20. Ironia lui Caragiale / 262
 21. Agonia ultimă / 270
 22. Mântuirea / 289
 23. Debutul „Galaxiei Grama” / 294